V

כבר פנה היום ונטו צללי ערב-סתו. כבר נשב רוח צנה ורטיבות אי-נוחה. המולת האילנות התגברה והתקררה... ויחד עם שקיעת-הגונים שקעה גם מחשבתי. התרוקן המח מכבד-שרעפיו ומסרוצת מחשבותיו. השתתק הלב. הכל הולך ונמוג — הכל שב לתהו ובהו. הורדה שוב יריעת האפר וההעלמה... שיורי קושמר קשה מתחבטים בנפש וקרעי-הרהורים מתבלבלים באין מוצא. תקפתני עיפות המחשבה ושפלות ידים—עיפות מעמל שוא לעמוד על דבר נשגב מבינתי...

נגוהות היום שנָוע העלו את הנר שבנפש ואורו הבהב שעה קלה מסביב ל„נקודה השחורה" — הבהב עד שכבה...

„אכן, יש צליל שעשועים בכל דבר השתערות"... וגם בכל דבר המות. נפתה הלב לכשפיה של ראוטינדליין שרחשו בנחת היום ונמשך אחרי „צליל השעשועים". עֲרֹב היום, נסתלקה שכינת-ראוטינדליין ונדם „צליל השעשועים"...

ערפל עטני. הכל התמזג והטשטש באותו הטשטוש הכבד והמוזר דמצוי אצל החוזר מהלוית מת יקר וקרוב ללב...

רק בשפולי הנפש נוססים שיָרי התמונה של שקיעת השבת עם ה„בים-בם"... והלב משלים את דמדום ובנעימה של „צרוק הדין":

— „צלצל הפעמון השקוע"...

יום ארוך בהיר ובטל חכה לי, דרש סמני את חקו ואני לא ידעתי מה לעשות בו... מתוך רגז ופזור-הנפש החלותי לפשפש בארון-הספרים. פתאום, ואיזה גועל נפש, משטמה ממש התעורר בי למראה ה„תרנגלות השחוטות" האלה. גועל אשר ירגיש אדם שקלקל את קיבתו לאכל הרגשתי לספרים האלה ובבוז כניתי להם: „שלכת". אך תכף חזרתי בי. לא. ב„שלכת" יש למצער הדר-השקיעה, ואלה עלובים ועזובים כ„שמות". כן. „שמות"—זהו השם ההולם אותם. „שמות" כאלה,—דפי-גמרא או „חומשים" שהיו קדושים וחשובים בשעתם ראיתי מתגוללים באבק בתי-כנסיות ואין דורש להם...

ל„שמות" הייתם כל יצירי רובינס, הויפטמאן ואפילו טולסטוי.

התפלשו בעפר, שמות עלובים, עד יעבור זעם, ואז יבוא איזה „שמש", יחוננכם, יאספכם לאולמי הקריאה ויחדש ימיכם בקדם...

באו כל החוזים הגדולים והתיצבו לפנינו והביטו ישר בעינינו, באו והתנבאו:—„והיה באחרית הימים... וכתתו חרבותם לאתים וחניתיהם למזמרות. לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה"...

חדלי, הרפי סמני, הגלה, רב לך להרקיע לשחקים! חדל החזון-המתעה ונדמה שירת הכרובים. הורם המסך הערפלי, ולפנינו בית-מרזח מסואב, ערש דוי ושמיכה מזוהמה; יליל שממה של סופת-חוץ המלוה את קול הרופא האוחז בדופקך וקורא: „כן, אחות, היא מתה"...

על הקהל ו;אסף לכל בתי-הספרים הגדולים שבאירופא, וכתסונותיו של רובינם היה מפאר ומקשט איזה בית-עקר נהדר באיזו לובין יפה...

כמה מושרשה היא בקרבנו ה„חולשה לספרות". לא. זה עוד יותר גרוע, הרבה יותר גרוע מה„חולשה לספרות"— זהו אותו הצרך הקרמון הפראי ב„קרבן חטאת"... זקוקים אנו לצל-רמיה של מלכות שמים גם בשעה שאנו בועטים ברקיע. גם בשעה שאנו שוחטים אלהים-חיים אני מבקשים את ברכתו... תיאבון-האכילה ומנוחת השינה שלנו דורשים ממנו ש„נכפר את פני האלהים" ואין הבדל בדבר אם „בעל", „דגון", „הויה" או „תרבות" ו„פרוגרס" יִקָרא... כן, רק הצרך הפחות והמגונה הזה הוא הדובר מתוך לבנו ומבקש לו מפלט בצל הטולסטאים. ואולי טוב הדבר, שאין עכשיו לנו „טולסטואיב". הללו רק מחפים על השערוריה. ברק-אורם מתעה אותנו ומסיח את דעתנו מאותו עמק-הבכא שהואר לרגע, מהאפל הכבד המבריע והשליט... אלה היחידים והמעטים שלבם הרד עליהם ונפשם לא תדע מנוח יקומו ויעלו אל הנביא ויתחסמו רגע לאורו וינעו בשפתיהם בנחלתו ושב ורפה להם... תפקיד של „פרה אדומה" ממלאים אצלנו ההוזים הגדולים. לבם שנשרף יהיה לאפר אשר יתחטא בו הטמא ויטהר...

כן, נתבדיתי. לו היה חי טולסטוי, אז לא הוא כי אם אנחנו היינו מטפחים על פניו וקוראים לו „בַדָאי!—איה הם אלהיך?!" נירא בעיני הרוח! רק בסגולה אחת חונן ה„רוח" —לעשות ספרים הרבה אין קץ...

„ספרים"—הלא היום בבקר היה הדבר. מתוך חלומות-בעתה וליל נדודים הקיצותי, ואור יום אונן ו י ת י ר הלמני...

ב„דרך המלך" של הספר כי אם במשעול צר וצדדי. אותו אפיזוד קטן ורגע ארעי—תאור הלילה שבו כרעה הנסיכה הצעירה אנדריובנה ללדת השרה עלי תעלומת ההריון-העולמי והביאני בסוד חזיונות-הפלא העולמיים—חזיונות ההריון והלידה... קוראים אנו את הספר ומשתחוים מול גאון ההיקף והמרחב הזה, אך צמאוננו אינו מתרוה — פשר החידה— „חידת חרב איש ברעהו"—לא מצאנו. לא. לא זהו הספר המבוקש. מרובה בו ה„שלום" על ה„מלחמה".

ואפילו ספורי-סוסטופול, המחודרים רגש אנושי ישר, שרשי ומַכניע; הנוקבים עד התהום בשרטוטיהם הפשוטים האמתיים והעמוקים, המאירים ומחממים באור הצדק העליון והאוניברסלי שבהם, גם הם אינם יכולים להיות „מגלת-האש" של חטאת האדם הנמשך מימות קין עד וילהלם... דבר-אלהים אשר יכיל בקרבו את צער-התהיה, סער-המרד ואת אור-הפתרון; דבר אלהים אשר יבוא כאש בעצמותינו אין בספורים האלה. אורים בודדים ועגונים הנם ספורי האור, ספורי סוסטופול.

נזכרתי בטולסטוי והלב מתגעגע ותובע: לו היה חי ומתהלך בקרבנו הישיש הזה, האיש שהוקדש מטבעו והֻפקר מרוחו לשמור על נר-האלהים שבלב האדם! — ברור הדבר שה Богатырь של „רוסיה רבתא" היה נשאר עומד על ראש הפסגה גם אחרי „צלצול הפעמון השקוע" וברור הוא שרק בלבו בער האש ובנפשו האון אשר ישימו בפיו את „המלה הגדולה" והמבוקשה, את המלה אשר בכחה להחזיק את הנצוצות המפוזרים הדועכים...

לו היה חי טולסטוי — וכי מה היה עושה? היה... מחבר עוד ספר או מאמר אחד, והספר בודאי שהיה מתחבב

לדף-הַנֵהִי על „לובין העיר" תתעטף עליו נפשו... אך זכר מליוני האנשים ששמשו בשר-תותחים ימחה כעב מזכרון הדורות...

והנביאים? האם לא יקום החוזה אשר יקרע את היָנוּמַת-האבל השקופה ויגלה את ערות לב האדם?

מפשפש אני בזכרוני, מתאמץ אני להתעכב על איזה ספר ואינני יכול. פונה אני אל הכי אחרונים, אך גם מהם הנני שב בידים ריקות. „הצחוק האדום"? יסלח נא האמן הגדול, והפעם רק העלב העליב אותנו ב„צחוק האדום" שלו. אין זו אלא המוניות, המצליפה בעבותות-העגלה על עצבינו. הקובלנא החשאית שמהתמרמרות אין-אונים נקפאה בלבנו דורשת את תקונה והלה בא ורוצה להדהימה בנאקות ובקול-זוועות! הקרקע מתמוטט מתחתנו ומִכֵּי-תמהון נבוכים מתאמצים אנו למצוא בסיס לרגלנו, למצא את עצמנו—והלה בא ומרגיז את המתים, מגרה את עצבינו ומרגיז את החלל הריק... אכן, רק העלב העליב אותנו „הצחוק האדום".

גם בספרו הגדול ורב-החזון של טולסטוי „מלחמה ושלום" לא מצאנו את הבטוי לאשר מתרחש בלבנו. כי רחבה יותר מדי היריעה הנגולה שם, מקיפה ומרובת-צדדים התמונה העוברת לפנינו. אור החיים התדירים של שנים כתקונן שופע בספר הזה למדי. המון הפרצופים השונים ותמונות-החיים הרחבות והמאירות כובשים את כל לבך ומַכּהים על העיקר. מודה אני ומתודה שבשעה שקראתי את ה„מלחמה ושלום" אז יותר משהצטערתי על „המעשה הרע הנעשה בקרב הארץ", חמדתי בלבי את נַטשה הצוהלת והמלאה רעננות וחמדת-החיים... אפילו זה אשר למעלה מן האמנות הריאלית, את אשר למעלה מן ההויה הפשוטה—חרדת-המסתורין מצאתי לא

התקופה ההיסתורית רבת-הערך של שנת 1914... שַנֵן ישנן להם כמה וכמה גורלים הצטינו ומי ומה היו ראשי הדיפלו-מטיה,—רוח החיה במלחמה הזאת; ועוד תלי-תלים של „ידיעות היסתוריות" ואף רטט כל שהוא לא יעבר בעצמותם לשמע חזון-הדמים ורב העלשה הזה. ילמדו ויחזרו בנינו וישחקו בםלה הזאת: המלחמה של שנת 1914. שעמם ישתעממו על גבוב פרטיה ומספריה היבשים, והחידה הקשה של מליוני החיים שנקטפו באבם, של שגעון-הטרף שתקף את העולם כלו—תסתם יחד את הגולל האחרון...

יִתַּם החזיון ולא יהיו ימים מועטין ואנחנו נגש אל ההרס, בידינו הקרות נמשש את הפצעים הטריים; בזיעת-אפים וברעות-רוח של אלפי סוציולוגים, פילוסופים ובספרים אין קץ נחפה על גלותנו. „פרובלימה" חדשה תצמח למדע: המלחמה של 1914...

והיה הדם השפוך לזבל על שדה-הספרות, יעלה ויפרח המדע ויערות של קוץ ודרדר יצמיחו, לנקר בהם את עיני המחשבה החיה. יבואו „התנינים הגדולים" ובאבני-הגיר של „שיטותיהם" ותקירותיהם יפוצצו את הרגש החי, ואחריהם יענה קרקור צורם של כל מיני שרצים ורמשים...

המכונה הגדולה להעלאת-גרה ולמץ-המחשבה—העתונות עם כל ראשיה ופיותיה, תעט על החללים, ואבק כבד יעלה ויכבה את ניצוץ-התהיה והצער האחרון שבלבבות...

רק אחת היא נקודת-היגון החיה שתהבהב בלבבות—לובין היפה. רובינס ותמונותיו ולובין היפה שהיו עד כה רק נחלת הבלגים והתיירים העשירים יהיו מעתה ענין לכל אלפי רבבות הקוראים הפזורים על כל העולם. הקורא התם והשוב הזה באחרו לשבת על ספר-החרבן של שנת 1914, ובהגיעו

המריטה מאשפתותיה, מתוך בית-הטרוזח המסואב וערש-הדוי ומכניסה תחת תכלת השמים, לתוך עולם מלא בשם ניחוח וזיו-שמש... וגם מלאכי אלהים יוריד לקראתה... „הגלה"—כח הילדות, המהפך את „גוש הרפש לאגדה יפה"...

שחקי, חלמי לך, הגלה, אל תשימי לב לשטיכה המזוהמה המכסה את גופך, ללעג הפרוע של השכורים והפוחזים אשר מסביבך, וגם למות האורב לך. כי אל ארץ-הפלאים, למולדת האגדה שטת את מפרשיך!..

VI

לא ארכה שלותי. מתוך משחק-הילדים קפצה עלי רוגזתי שהרפתה ממני לרגע. הילדים נזכרו פתאום בעולם-הגדולים—והמשחק במלחמה החל. המלים הנוראות, המדהימות, שזה עתה הסחתי את דעתי מהן: „גרמניה", „צרפת", „מלחמה"—נשמעו מפי-הילדים. צלילן הוטל כמטיל ברזל לתוך רקמת-השלום והמנוחה ששורו מסביבי תמונות-הבציר ושחוק הילדים... ואותה הקהות התמימה וקלות הדעת שבהן נתחללו מלות-הרב, ויחס-הפטפוט של הבריות הקטנות האלה לאסון העולמי חבלו שוב את רוחי והזירו לי את הרהורי האפלים.

כלום לא אנחנו, הגדולים, עשינו לצחוק את המלה „מלחמה"? כלום לא אנחנו הפרחנו ממנה את נשמת-המות שבה? הלא כילדים המשחקים עתה לפני, אנו מלמדים היסתוריה לבנינו. בלב יבש וקהה משתדלים אנו לפרש את כל פרטי המלחמות, חוזרים ומשננים את המלה הזאת מבלי אשר תרעיד אף נים בנו. שם נאה קבענו לה „היסתוריה" ונתקררה דעתנו... וכה יהיה גם להבא. אחרי הסוף יבוא הספר, אחרי איש-הצבא—המורה וינחיל לבנינו אחרינו את

של בית-התפלה הנוצרי נרחף לתוך דממת-ההרהורים... הצלצול הזר, הלושה צללי-בלהות ופחד-סתרים מחלל את ניצוצות-השבת האחרונים ומתעלל ב„נשמה היתירה" בשעת-יציאתה...

כמה זר ותמוה הדבר: מסביבי שלום ושלוה ינוחו אין אף זכר ורמז למבוקה הגדולה. רוח קל יתע בין האילנות. גוני-נחת ודממת-מרגוע, והדר השקיעה הולך ונגלה... נגוהות-היום האחרונים משחקים עם הצללים המרפרפים. ועל ידם — ילדים. כתמול שלשום ישחקו להם הילדים. צוהלים והומים ומשחקים בכל שמחת-החיים ובכל שלימות ההנאה והענג המצויים רק אצל ילדים.

ילדי השובבים! אולי תדמו לרגע מטצהלותיכם? כלום לא תאזין אזנכם קול-הפעמון המחריד העולה ממרחקים? כלום לא יועב מבטכם בערוב היום?..

אין שומע לי. סואן, זורם משחקם, צוהל צחקם ועינידם מקרינים. גם בכלב שעמד כל הזמן והסתכל למעשיהם במנוחה, דבק רוח-ההוללות, והיא התחיל מקפץ ורץ עליז ומשתולל משפעת-החיים שהתעוררה בקרבו... מתחת לסער, מתחת לתהו ובהו יוקד לו נר-האדם ופלג-החיים הישרים התמים מפזז לו ושוטף למישריו...

נצחתוני, נצחתוני ילדי! בפני אורכם הקדום ששרם הזעם, בפני צביונכם-הטבעי ששרם נכתם, ובפני גלוי-החיים הישר והמלא שבכם, הולך חלומי — חלום-הבעתה — ונמוג, ורוחי רוח-התתיה הולך ופג... ברוכים תהיו לי, טובי-החיים, המסירים את רוח-הכבדות שבנו... ברוכים תהיו לי הנמק בחשכת-התהום, על רמזי-הנחם שבכם...

אכן, זוהי כחה של „הגלה"! כח הדמיון השירי

הלב ויפלל למוצא פיו בשעת פורעניות זו?

והוא דבר... ועוד נקודה אחת מאירה כבתה, ועוד אילוזיה אחת נכזבה. בהתלהבות של „יונקער", בקנאות-שוביניסתית אטומת-הלב ובלשון כוזבת של דפלומטים התאמץ להלבין את כנף העורב הגרמני. בעל „האורנים" ו„עם עלות השחר" מסתיע ט„קייזר וילהלם ועלבסט"...

הוא דבר. והלב תוהה ושואל: רַאאוּטֶינְדֶליין בת שיאי-ההרים המשיאה בקסמיה ומפתה את לב ה„הֶרסנים" לעלות ולנוע על ההרים; זו מלכת-השירה מהעולם שכלו טוב, המפילה את חתתה על „יושבי הבקעה" וקיראה למרחק ולמרחב—בריה ספירית זו—מה תהא עליה? שירת „הפעמון השקוע" שיותר משהכאיבה, הרהיבה את לבנו באורה הגנוז והמשחרר, שכוסף-העליה המזוקק מרובה בה על צער-הירידה,—שירת נחטה זו—היכן, היכן היא, הויפטמאן הפטריוטי?..

כן, את אשר יגרת בא לך. צלצל הפעמון השקוע—והשכינה נסתלקה... המַתיך הרמן נפל מטרומי ההרים אל בצת-השפלה; ראאוטינדליין נלקחה לעזאזל, הַטמאה בידי שד-היער. צלצל „הפעמון השקוע"—ועלטת-הבקעה שבה ותכס את כל הארץ...

III

— „צלצל הפעמון השקוע", ותמונה מימים עברו אזכור בכאב געגועים חרישי. עירה ליטאית. ימות-חרף קצרים ומדכאים. שבת: יום הקדושה והמנוחה כבר פנה. נגון מהול תוגת-חול עם צלילי-שבת אחרונים—נגון ה„אתה אחד", עוטה את בית הכנסת. הרהורים עגומים סתמיים תוססים על המיצר שבין קדש לחול... פתאום „בִים-בָם, בים-בם"—קול הפעם

רובינם שחדש את נעורי הציירות והחזיר לה את חמדת-החשק, ואשר בשאיפתו העזה לאלמות הציף במעשי ידיו את כל בתי-הנכאת האירופאים—גם על רובינם הונף הגרזן!

לבי, לבי לרוליאנד המשורר הצרפתי ולכל המסתופפים בצל מינרוה—את רובינם דקרו! דם האמן שותת מתמונותיו!. „קראו למקוננות", ויבכו את החלל הגדול!..

את הכל מבין וסולח רוליאנד; ישרפו, יגזרו על ימין ועל שמאל—רק בלובין אל תגעו ולרובינס אל תרעו. משפגעו ב„נשמת הקולטורה", נזדעזעה נפשו: מולדת גיטו, בֶקלין וניטשה—וברבריות כזאת, היתכן? לבו הטוב לא יתנהו להרשיע את ארץ-הקולטורה הגדולה; מאמין הוא כי עוד לא פסו אמונים בקרבה, והוא פונה להויפטמאן, גדל האמנות הגרמנית; בטוח הוא שגם לבו של הויפטמאן מתחמץ למעשה הרע הזה.

קראתי את מכתבו הגלוי והנלהב של רוליאנד, ורוחי התפעם. לא המכתב עם כל חבתו ומסירותו ל„ערכים הנצחיים" של היופי עוררני. לא. האש-הפוספורי הזה עם יחס החיים המסורים, הרואה את העיקר בתמונות רובינס וכדומה, בפרחי-החיים ולא בשרשיהם לא משכני אחריו. הויפטמאן הנשאל—הוא אשר עורר בי צפיה וענין.

הויפטמאן זה, אשר מצה את עומק הזדון ב„ממשלת האדם באדם" ויצר את „האורגים",—ספר הזועה של העשוקים וכתב-האשמה נגד העושקים; זה אשר רוחו הער השכים „עם עלות השחר" וצפן בנפשו את קוי האיר החדש ו ה ג ו א ל שבסוציאליות; הויפטמאן אשר השיג את תועפות החיים הישרים הפשוטים עם כל הוד פששותם ב„פורמן הגשיל" ויחד עם זה—את אורה הגנוז של ה„סמבוליקה" השירית והעילאה ש„בפעמון השקוע"—הוא ידבר... ואיך לא יתעורר

הלב המנוסה וצלילות הדעת המיושבת שב„כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר"...

II

יַרד היום, ואני על סף ביתי אשב. כלי מעון המרומים. הגה אהגה בפרשת-הסתו ולא אדע שָׁלֵו בנפשי. מתחת כל שרעפי תוסס דבר מה מַיַסֵר ומטריד. הגות קשה שנפסקה באמצעה ונטרפה... זמזום צרוד של מלים מתהלכות ושגורות עתה על כל לשון מתגרה בי: „תרבות", „מלחמה", „חרבן-העולם", „ברבריות"... ערבוביה של מלים שאין להב, לכאורה, שום שורש ואחיזה ברוחי עתה. ומה, איפוא, לי ולכל הזמזום הזה? ובכל זאת לא ירפה ממני ולא יחדל מלהציק לי. איזה קול חנוק מכריז באזני: הנה בא יום השואה הגדול! שבת חק-הקיום, עיקר החיים נֻטל, וכל הדברים אבדו את נקודת-כבדם, התמוטטו והתנדפו... נדמה שגם גופי אני נתרסק לאברים וכל אבר ואבר חי בפני עצמו... בטל בוטל ערך-האדם, וכחספא בעלמא המה כל קניני-רוחו. קצתה נפש האדם בפזמונות הדבש של ה„רוח" ובמוכי-הקולטורה שרפדוה. התפכח האדם מלהטי אלילת-היופי, משכרונה המפנק ומחה, במחי יד אחת, את כל קורי ההויה הבטלה והמתעה. טבע האדם היסודי, השרשי, שערבו על נבו את משחק הפרוגרס, נזדעזע—והעיר „לובין" היפה חרבה!.. חרבה—עוד טרם פגעו בה מקלעי הגרמנים...

לובין היפה, בירת מינרוה, מקלט רוח האדם העקיב סרב... עלה התאנה אשר יכסה בה בן דורנו את מערומיו,—חֻלְלָה... ועל כהניה עברה כוס התרעלה... רובינס האמן הגדול, שסימות רפאלי לא קם כמוהו חכם-לב ומושל-אצבעים

דממת הקיץ השוממת והמלאה-יזע... כיצור נפלא שלא מעלמא הדין יתהלך לו בקרבנו הסתו. בעינו האחת—אבל על הקיץ שהלך ובעיני השניה—רמיזה עמומה לזהר האביב הבא...

I

סובב הולך היום, הולך ופוחת. עצבת שלפני השקיעה תעיב עליו. אויר גנוז לוטה רוחות-סתו קלילים ירעף באויר המלטף. חלחלה מסותרה עם בת-צחוק ספרירית הזדונו והשרו דמרוזים מופלאים—דמדומי עצב ותמהון כאחד.

התאנה העתיקה רבת הענפים תרתת יחידה בפנתה העזובה... עליה הרחבים נכתמו פה ושם בבהירות צהובות יבשות. וענפיה יתחלחלו מזמן לזמן כנשוכי מחשבה רעה... לעומתה סולדת הזית הענוה הדלה והחסידה ברשרוש עליה הצרים והחורורים-ירוקים, בנענוע בדיה הקצרים היבשים, והמיה חרישית ומתחטאת תועה ומתלבטת...

כה ירד היום בפאר-הסתו, כה יגוע הקיץ בנשיקה... וערוג תערוג הנפש לימים השובבים והמעטים האלה, לימים של זהר-מתון והביש בתוכו... לימים רוויי לחש-השקיעה ועצבון ההולך ולא ישוב... כי כעוברי-ארח ינשו אלינו הימים הנשאים האלה...

אכן, רק בארץ הזאת ובימים שכאלה נגלתה הפֵיָה היפה של היאוש המזוקק ללב הארב; רק בסתר-הנגוהות האלו הטה הרוח החרישי של כנור-העצב אשר ל„קהלת בן דוד מלך ירושלם"... רק בחיק השקט הפלאי והמגוון הזה התרחשו השורות הנצחיות הללו,—השורות המנחמות בשלותן הנלויה והסרעידות בתוגתן הנסתרה. רק כאן התמזגו המית-הנער ומנוחת-העמקות שב„סובב הולך הרוח"... עם עיפות-

... והיום אחד מימי-הסתו הראשונים, ולפי המנין המתהלך, אולי אחד מימי-הקיץ האחרונים. בודד הוא הסתו הארצי-ישראלי בין כל מועדי-השנה. האביב הבא כבשורה פתאומית, בלי ההקדמה הארוכה והנפתלת של האבי המערבי, האביב המשיב רוחות-עדן חרישים, מפריח טללי-נחת, מדשן את ירק-הדשאים והעלים וממלא את הארץ קורת-רוח של לבלוב וצמיחה; הקיץ עם כבד-שרבו ומחנק-אבקו, עם אורו הסכביר והיבש, הקיץ אבי השעמום ו„התרדמה המזרחית"; וימות הגשמים,—הימים הקשים הסוררים וקלי הרעת, העונבים על השמש ומרבים לזנות אחריה, ובין סגריר לסגריר ישיטו רוח של ימים בהירים וצלולים...—כלם בולטים מובהקים. רק הסתו יצניע לכת. במחתרת יבוא ובחשאי יצא. משולל הוא גוני-השקיעה המרובים והדר פרפוריו של הסתו המערבי: —אֹדם השהפת הגוגה והמבהיק המתלקח בעלים; גלי-אש-חכלילית המולפים קסב-חלום ושלות-תוגה; והרטיבות המיוחרה שריחה ספק ריח צמיחה, ספק ריח רקבון—כל אלה חסרים לו, לסתו הארצי-ישראלי.

מתגנב הוא מאחורי להט הקיץ ונדחק לבינות השטין, ומרמז על באו בהמולה דקה של עלה נושר... ערירי, ערירי יפול העלה... כהות קלה ומרפרפת תקדיר לאט את תכלת-השמים שכבר היתה למעטסה. ורחש אילנות עצור יפסיק את

אלכסנדר.

עֲלָלוֹת

צלצל ה„פעמון השקוע"

מ י ל כ ן. סבא, סבא, הם מגרשים את החיילים מן הכפר, הם הרעישו את בית דיטריך ועשו שם את כל אשר עשו לדרייסיגר. סבא?! (הילדה משתתקת בפחד, מתחילה להתבונן, שמה אצבע לתוך פיה ומתקרבת אל המת בזהירות). סבא?!

ה י ל ז ה ה ז ק נ ה. מה לך, אבי, כי נאלמת? הוצא הגה מפיך. הלא כך יכולה הנשמה לצאת חלילה מתוך פחד.

סוף.

(צעקות-הפחד והמהומות שבחוץ הולכות ומתקרבות עד הפרוזדור. דלת-הפרוזדור נסגרת בשועת-אימה).

קולות בפרוזדור. „הם מטעינים את רוביהם עוד פעם"— „הם יירו כרגע"— „הדוד הילזה, סור מעל החלון!"

גוטליב הילזה (חוטף את הקרדום). מה, מה, מה! כלבים שוטים אנו?! עופרת ואבק-שרפה יגישו לנו תחת לחם?! (הקרדום בידו, דומם רגע אחד, אל הזקן). את אשתי יהרגו לעיני — ואני אחשה?! היה לא תהיה! (מתפרץ החוצה). השמרו לכם! עתה אני בא! (יוצא).

הילזה הזקן. גוטליב, גוטליב!

הילזה הזקנה. וכי לאן הלך?

הילזה הזקן. אל השטן הלך.

קול מן הפרוזדור. סור מעל החלון, הדוד הילזה!

הילזה הזקן. אני לא! ולו גם תטרף הדעת על כלכם. (להילזה הזקנה, בהתלהבות ההולכת וגדלה). אבי שבשמים שָׂמַני במקום הזה, ואותו לא אנח. האף אין זאת, אמי? פה נשאר, פה נשב ונעשה את חובתנו, ולו גם יהפך העולם.

(הוא שב לעבודתו ומתחיל לארוג. רעם של יריה. פצוע פצע מות מזדקף הילזה הזקן בכל מלוא קומתו ונופל לפניו על מכונת האריגה. מיד עולה ובאה מן החוץ תרועת-„עורה" חזקה מאד. האנשים הנצבים עד כה בפרוזדור מתפרצים אף הם החוצה בקריאת „עורה!". הזקנה פונה לאישה פעמים אחדות בשאלה):

אבי, אבי, מה לך? מה לך?

(קריאות-ה„עורה" הבלתי-פוסקות בחוץ הולכות ומתרחקות, ומתרחקות. פתאם באה החדרה מילכן במרוצה נחפזה).

על עצמו מתוך התרגשות פנימית עמוקה). נו, הגם עתה נלך עוד לנשק להם?

אורגת צעירה (קוראה מן הפרוזדור אל תכית). הדוד הילזה, הדוד הילזה, סור מעל החלון. אצלנו בעליה בא כדור ביעף. (נעלמת).

מילכן (תוקעת ראשה בחלון וצוחקת). סבא, סבא, הם יורים ברובים. שנים כבר נפלו. אחד מסתובב כגלגל. אחד מפרפר כאנקור שנמלק ראשו. אוי, אוי, כל כך הרבה דם נוזל... (נעלמת).

אורגת אחת. אחדים משלנו כבר נשלחו ע"י החיילים לעולם האמת.

אורג זקן (בפרוזדור). חכו נא, גם שלנו עוד יראו לחיילים את נחת זרועם.

אורג שני. לא, התבוננו לנשים שלנו, ראו את הנשים שלנו! כמה הרימו את שמלותיהן! וביצד הן יורקות בפני החיילים!

אורגת אחת (קוראת פנימה). גוטליב, ראה את אשתך! אמיצה היא ממך. רוקדת היא מסביב לחניתות כהולכת במחול.

(ארבעה אנשים מעבירים פצוע אחד דרך הפרוזדור. דממה. נשמע קול ברור אומר). זה אורג מאולבריך.

אותו הקול (אחרי רגעים אחדים). נגמר! סוף-פסוק! הכדור יושב באזנו. (נשמע היאך הנושאים עולים בשלבים. בחוץ פתאם). עוררררה! עוררררה!

קולות בפרוזדור. "מהיכן השיגו כל כך הרבה אבנים?"—"נו, עתה נוסו, המלטו!"—"מן הכביש החדש הביאו!"—"רעה נגד פניכם, החיילים!"—"ברד ממש!"

ה י ל ז ה ה ז ק נ ה. אמור לי, אישי—הרצפה רועדת כל כך—מה זאת? ומה יהיה פה? (דממה).

ה י ל ז ה ה ז ק ן. גוטליב!

ג ו ט ל י ב. מה רצונך?

ה י ל ז ה ה ז ק ן. הנה את הקרדום.

ג ו ט ל י ב. ואת העצים מי יחטוב? (סומך את הקרדום אל התנור).

(הפסקה).

ה י ל ז ה ה ז ק ן. גוטליב, שמע לאשר אביך מצוך.

ק ו ל. (משורר לפני החלון)

אָדָם קָטָן יוֹשֵׁב אֳהָלִים,

וַי־וַי־וַי

מֵדִיחַ כּוֹסוֹת, רוֹחֵץ כֵּלִים,

בַּם־בַּם־בַּם. (עובר.)

ג ו ט ל י ב (קופץ ורץ אל החלון באגרוף נטוי). חמור, השמר לך, פן תעלה חמתי!

(יְרִיָה).

ה י ל ז ה ה ז ק נ ה (מתכווצת מפחד). רבונו של עולם! שוב רעמים?!

ה י ל ז ה ה ז ק ן (משלב ידיו מבלי משים, כבשעת תפלה). אבינו שבשמים, אב הרחמים, הגן על עבדיך האורגים, הצל את אַחי האובדים!

(הפסקה קצרה. דממה).

ה י ל ז ה ה ז ק ן (לעצמו, נסער). עתה נשפך דם־אדם.

ג ו ט ל י ב ה י ל ז ה (קופץ בשעת היריה בנשוך, אוחז בקרדום בכל כחו, פניו מלבינים, והוא כמעט שאינו יכול להבליג

עור־כלב לו. קדימה! עוררה! (מתפרץ ויוצא. חבורת אורגים, ביניהם לואיזה וייגר, רצה אחריו בקריאת „עורה!").

בקר. שלום, אבי הילזה, אנחנו עוד נתראה (רוצה לצאת).

הילזה הזקן. בזה קצת קשה להאמין. חמש שנים לא אחיה עוד. ולפני המועד הזה הן לא תצא.

בקר. (נשאר עומד כתמהון). מאין לא אצא, אבי הילזה!

הילזה הזקן. מבית הסהר. אלא מאין?

בקר (בצחוק פראי). כל כי האי ריתחא! שם הן אוכלים, לפחות, לחם לשובע. (יוצא).

בומרט הזקן (שישב כל אותה שעה על ספסל קטן אחוז-שרעפים ופניו תפיקו קדרות, קם ומדבר). נכון, גוסטב, אני בסמתי פורתא. הלעטתי את עצמי מן האדום. אבל, אף על פי כן, דעתי צלולה עלי. ובנוגע לענין — אתה בדידך ואני בדידי. אני מחזיק בשלי: צדק בקר. אם הדבר יגמר בשלשלאות ובמאסר—טוב, אף על פי כן, לשבת בבית־הסהר מאשר בבית. שם, לפחות, להמך נתן לך, ורעב לא תרעב. גם אני, האמין לי, לא הייתי רוצה להתערב עם שונים. אבל הבינה, גוסטב: הן צריך האדם להתנער פעם בחייו ולנשום רגע לרוחה. (הולך אל הדלת לאט). חיה בטוב, גוסטב. אם יקרה לי דבר־מה, התפלל תפלה קצרה בעדי, התשמע? (יוצא).

(על הבימה לא נשאר אף אחד מן המתקוממים. לאט לאט סתמלא הפרוזדור שוב שכנים סקרנים. הילזה הזקן מכניס את החוטים בסרקי המסרק. גוטליב מוציא קידום מאחורי התנור ומנסה בחיסח הדעת את חודו של הקרדום. שניהם, האב ובנו, נרגשים, אבל דוממים. מן החוץ חודר משק שאון המון רב).

אורג צעיר א׳. חדלו לכם מזקן אשמאי זה. אין שלום בדיוטא העליונה שלו.

אורג צעיר ב׳. ראשו, לא עלינו, אינו על מקומו.

גוטליב (שבא והתערב בין המתקוטטים באופן בלתי ניכר, תופס את המדבר). איך תעיז לדבר ככה עם איש זקן.

אורג צעיר א׳. לך לעזאזל, וכי מה רעה אמרתי.

הילזה הזקן (בקול של מפשר). תן לו ויחרף, גוטליב. הרף ממנו. עוד היום יוכח, דעתו של מי נטרפה: שלו או שלי.

בקר. אתה הולך עמנו, גוטליב?

הילזה הזקן. נו. את זה ודאי לא יעשה.

לואיזה (באה אל הפרוזדור וקוראת לתוך הבית פנימה). למה תחכו פה עד בוש? על אומרי-תהלים אלה למה תאבדו זמן לבטלה? צאו אל הככר! אבי בומרט, ימהר ככל האפשר. שר-הצבא מדבר אל הקהל מעל הסוס... הוא משיאם בדברים, שילכו לבתיהם. אם תאחרו רגע, ואבדנו הכל.

ייגר. (בצאתו). ובעלך—גבור הוא, אין מה לדבר!

לואיזה. מי הוא בעלי? אין לי בעל!

(בפרוזדור משוררים אחרים):

הָיֹה הָיָה גֶּבֶר קָטָן,

נִי־נִי־נִי,

שֶׁרָצָה לִישָּׂא אִשָּׁה גְדוֹלָה,

בַּם־בַּם־בַּם!

וויטיג הזקן (בא מתעלית ודלי בידו, רוצה לצאת נשאר רגע אחד בפרוזדור וקורא). אחרי! כל מי אשר לא

בקר. מנוחה! מנוחה! הנח לזקן. — אבי הילזה, אנחנו חושבים: טוב המות מהתחיל שוב בחיים שכאלה.

הילזה הזקן. אני חייתי את החיים האלה יותר מששים שנה.

בקר. מילא, מה שהיה היה; אבל מעכשיו ישתנה הכל.

הילזה הזקן. לעולם לא!

בקר. מה שלא יתנו לנו ברצון, נקח באונס.

הילזה הזקן. באונס? בכח? (צחוק). אזי כרו מיד קברים לעצמכם. כי הם יַראו לכם, כחו של מי עדיף. חכו, חכו, פרחחים!

ייגר. אַה, לאנשי-הצבא אתה מתכוון, מה? גם אנו יודעים מה הם אנשי-צבא. אנו בעצמנו היינו אנשי-צבא. יבואו איזו פלוגות—והפכנו אותן עורף.

הילזה הזקן. בפה כן. לו יהי כדבריכם: פלוגות אחדות תבריחו, אבל מה תעשו לעשרות שתבאנה אחריהן?

קולות (דרך החלון). הצבא בא. השמרו!

(הכל נאלמים לפתע פתאם. רגעים אחרים נשמעים הדים רפים של חצוצרות תרועה ותופים. ופתאם עולה מתוך הדממה קריאת-יחיד קצרה, שיוצאת מבלי משים):

„ארורים! אני אשא את רגלי!" (צחוק כללי).

בקר. מי כאן מתכונן לברוח? מי אמר זאת?

ייגר. מי זה נפחד כאן מפני קומץ של כובעי-חיילים? אני הנני לפַקד אתכם. אני בעצמי הייתי איש-צבא. אני יודע את התורה הזאת.

הילזה הזקן. אבל במה תירו? במטאטאים, הא?

אורג צעיר א׳. השתמש בהזדמנות. לא בכל יום חג. (צחוק).

הילזה הזקן. (בקצר־רוח). בנים משחיתים, מה אתם רוצים ממני?

בומרט הזקן (נכלם מעט. בירידות יתירה). ראה נא, הלא הבאתי לך עוף, שתבשל לזקנה שלך מעט מרק.

הילזה הזקן (נבוך, מתרכך). נו, לך והגד זאת לאשתי.

הילזה הזקנה (אמצת את חוש שמיעתה, בהחזיקת את כפה ממעל לאזנה; לאחר ששמעה, היא מסתלקת מזה, בהניעה בשתי ידיה). תנו לי מנוחה. איני רוצה במרק־עוף.

הילזה הזקן. צדקת, אמי. גם אני איני רוצה. ומתרנגל שכזה—פשיטא שלא! ולך, בומרט, זה אשר אני דובר אליך: כשזקנים יחלו לנהום כסילות כילדים, יחולל השטן מחול־שמחה. ודעו לכם, דעו לכם כלכם: לא דרככם דרכי וחלקי אינו עמכם. לא ברצוני הנכם פה; אני לא קראתי לכם. ועל פי יושר אין לכם כלל מה לבקש פה.

קול. מי אשר לא לנו—לצרינו הוא!

יגר. (באיום גס). דברים מתמיהים תדבר, הזקן. שמע־נא: לא גנבים במחתרת הננו.

קול. רעבים אנו, ותו לא מידי.

אורג צעיר א׳. להיות אנו רוצים, ותו לא. ולכן התכנו את החבל, שבו נִתְלֵינוּ.

יגר. וזוהי זכותנו! (מגיש אגרוף לפני הזקן). ואתה אם רק תוציא עוד הגה אחד מפיך, מיד אני מניח חותם על פרצופך בחמש אצבעותי!

רבונו של עולם, איזו כחות מתעוררים אז, כחות של שור הבר! הכח משתפך בכל אבריך וגידיך, עד שאינך חש אפילו, כמה הרסת ושברת. השמחה מרקדת, האח!

י י ג ר (בא, מזוין בחרב פרשים ישנה). עשינו כבר התנפליות אחדות בהצלחה מרובה.

ב ק ר. אנו כבר למדנו לעשות את הענין על צד היותר טוב. אחת, שתים, שרש—והרינו בתוך הבית פנימה. ושם—הכל בוער באש אוכלה, הכל רועד ומתנפץ ברגע אחד. נצים יוצאים כמתחת הפטיש!

א ו ר ג צ ע י ר א׳. צריך היה באמת לעשות פעם איזו שריפה קטנה.

א ו ר ג צ ע י ר ב׳. הבה נבוא לרייכנבך, ושם נשרוף את כל בתי העשירים באש.

י י ג ר. זה היה בשבילם עסק בוער. הם היו מקבלים הרבה דמי אחריות האש. (צחוק).

ב ק ר. מפה הולכים אנו לפרייבורג! אל טרומטרה.

י י ג ר. גם פקידי־הממשלה אל ימלטו מידינו. אני קראתי בספר אחד, כי כל הצרות על ידם הן באות לעולם.

א ו ר ג צ ע י ר ב׳. במהרה נלך גם לביסלו. העם אשר אתנו הולך ורב.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן (להילזה). שתה אתנו מעט, גוסטב.

ה י ל ז ה ה ז ק ן. יין ושכר לא אשתה.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. זה היה לפנים, בעולם הישן, גוסטב, עתה הננו בעולם אחר!

כ ק ־. את אלה נֶחֱצה על גב דישריך.

א ו ר ג צ ע י ר ב׳: את אלה נבעיר באש ונתקעם בגרון הפבריקנים, למען יטעמו גם הם פעם, כמה תלהט אש־הרעב.

א ו ר ג צ ע י ר ג׳. יבוא אתנו, הדוד הילזה! אנו לא נחמול ולא נרחם.

א ו ר ג צ ע י ר ב׳. אותנו לא רחם איש. לא האדם בארץ ולא אלהים בשמים. עכשיו נעשה דין לעצמנו.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן (בא. הוא כבר „מבוסם" מעט, ורגליו כושלות. תרנגל שחוט תחת זרועו. פורש ארבות־ידיו). אַ־חַי חֲבִי־בֵי—כלנו אחים! גשו ואחבקכם, אַחי! (צחוק).

ה י ל ז ה ה ז ק ן. אוי לי שאראך בכך, ווילם.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. גוסטב, האתה זה גוסטב? (ברגש). עני מסכן, בוא ואחבקך!

ה י ל ז ה ה ז ק ן (בנהיסה). תן לי מנוחה.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. גוסטב, כך הוא הדבר. אושר תנו לאדם! גוסטב, העיף עין אלי. הבט נא אל מראי. אושר תנו לאדם! האם לא פני נסיך פָנַי? (מטפח על כרסו). מְצָא את אשר בבני־מעי עתה! מעדני מלכים בבני מעי עתה. אושר תנו לאדם, והוא כבר ישיג לעצמו הכל: גם יין־שמפניה, גם יונים צלויות.—אני אומר לכם: אנחנו עשינו משגה. סעודה יותר טובה היינו צריכים לעשות לנו תחילה.

כ ל ם י ח ד: סעודה יותר טובה, הידד!

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. כשאדם בולע חתיכה שמנה אחת, מיד הרי הוא כאילו נעשה אדם אחר לגמרי.

את המכונות—את אלו הם רוצים לבער מן העולם. הרי אלו הן שהחריבו את מעמד האורגים־ביד. גם עִוֵּר יראה את זאת. לא, לא, בנים אלה יוצאים היום ביד רמה! אם חוקר־הדין ושר השוטרים לא הושיבום אחור —שבלא לא כל שכן. מי שראה אותם בעצם הנהגתם כאן, הוא ידע, משחקם זה מה טיבו.

קולות השכנים. „אוי, אוי, איזה עולם! איזה קהל רב!—„וכי מה הם רוצים?"—(בחפזון)—„הנה הם עוברים את הגשר!"—(בפחד) — „האמנם יעברו אלינו?"—(בהתרגשות קיצונית ובפחד)—„אלינו, אלינו הם באים!"— „את כל האורגים הם מוציאים מתוך בתיהם!"

(הכל נסים; הפרוזדור ריק. אחר כך מתפרץ לתוכו המון מכוסת אבק ורפש עם קריאת „האורגים, החוצה!" הפנים אדומים מיין ויגיעה, השערות פרועות, הבגדים קרועים. מן הפרוזדור הם נכנסים ומתפזרים בכל חדרי הבית. לחדר הילזה הזקן באים בקר ועוד אורגים צעירים אחרים, מזוינים במוטות וביתדות. בראותם את הזקן, הרי הם כאילו נרתעים קצת לאחוריהם. מתוך בלבול והתקררות משהו).

בקר. אָבי הילזה, חדל לך מהזיע. הנח את דחיקת־הכסא למי שחָשק בה. די להתיגע ככה: יש כבר מי שידאג לזה.

אורג צעיר א׳. לא תוסיף עוד לשכב רעֵב גם יום אחד.

אורג צעיר ב׳. ולאורג יהיה שוב גג על ראשו וכתנת לבשרו.

הילזה הזקן. מאין ישאכם הרוח עם מוטות וקרדומות?

עליכם היה עוד לגשת לבית דיטריך העליון. שם יש מה לראות! הלא גם שם כבר עשו חיל רב. מעכשיו שוב אין לדיטריך לא בית ולא פבריקה ולא מרתף-יין —לא כלום! את כל הבקבוקים הריקו... ולא עוד אלא שלא טרחו אפילו להוציא את הפקקים. אחת, שתים, שלש, וצוארי הבקבוקים הוסרו! ואם גם חתכו חרסי-הזכוכית את פיות השותים—מי השגיח בכך? יש ביניהם המתרוצצים עתה והדם שותת מהם כמחזירים דקורים.— ועכשיו בודאי יגיע גם תורו של דיטריך שבכאן.

(השירה נפסקת).

קולות השכנים. חזותם של הללו הרי אינה מוכיחה עליהם כלל, שהם זועפים כל כך.

הורניג. טוב, טוב, חכו כמעט רגע! עכשיו הם נמלכים, היאך לגשת אל המלאכה. התראו, כיצד הם מתבוננים אל הטירה מכל הצדדים? ראו את זה הקצר והעב, עם הדלי ביד. זהו נפח מפטרסוולדו, בר-נש מזורז כל צרכו! את הדלתות הכי-עבות הוא מפוצץ בראיה בעלמא—רשאים אתם להאמין בזה. פבריקני שיפול לתוך ידו של זה—אל תקנאו בגורלו!

קולות השכנים. „בץ! הרי שלך לפניך!"— „אבן פגעה בחלון!"—„נו, דיטריך הזקן יבהל עכשיו קמעא"—„הנה הוא תולה איזו טבלא בחלון" — „איזו טבלא?"—„מה כתוב בה?"—„אינך יודע לקרוא?"—„זה היה יפה, שגם לקרוא לא אדע!"—„קרא, איפוא!"—„את-כל-כם ישביעו רצון, את-כלכם-ישביעו-רצון".

הורניג. לשוא! ללא הועיל. להחברה שלנו יש שכל משל עצמם. הם נושאים כאן עין אל הפבריקה.

הילזה הזקן. זה הדבר אשר אני דובר אליך גוטליב: אל תטיל ספק בדבר היחידי, שעוד ישנו לנו, בני אדם הלכאים. וכי למה ישבתי כאן ועבדתי עבודת פרך יותר מארבעים שנה? וכי היאך יכלתי לראות במנוחה, מה ששם חיים ברחבות ובגדלות ויוצקים זהב מרעבוני וצערי? למה והיאך? מפני שהתקוה הֶחֱיְתָה אותי. מפני שתמיד, בכל ימי עניי, היה דבר־מה לנכח פני (מראה באצבע דרך החלון). אתה חלקך פ ה, בעולם הזה, וחלקי אני ש ם, לעולם הבא—כך השבתי. ואף אם יחתכו ממני אברים, אברים—אני לא אֶט מדרכי. מה שהובטח לנו—יקוים. יום־המשפט הגדול בוא יבוא, אבל לא אנו השופטים, כי אם „לי נָקָם ושִׁלֵּם" נאם ה' אלהינו.

ק ו ל (דרך החלון). האורגים, צאו החוצה! האספו!

הילזה הזקן. לדידי, עשו כרצונכם. (יושב על יד מכונת־האריגה). אני ממקומי לא אמוש.

ג ו ט ל י ב (אחרי שעה קצרה של מלחמה פנימית). אני אלך ואשוב לעבודתי. יהיה מה שיהיה. (יוצא. נשמעת שירת האורגים יוצאת בקרבת־מקום מפי מאות אנשים. הרושם הוא של קינה אטומה, מונוטונית).

קולות השכנים (בפרוזדור). „וי, וי, כחגבים יעלו".—„מהיכן כל כך הרבה אורגים?"—„אל תדחוק את עצמך, גם אני רוצה לראות". — „ראה את זה הגלם הארוך, ההולך בראש".—„אויה, אויה, כחול על שפת הים".

ה ו ר נ י ג (נגש אל האנשים הנצבים בפרוזדור). נו, מה? מחזה יפה? לא בכל יום יבֹאו מחזות שכאלה.

הילזה הזקן. וַדאי שמובילים לקבורה את מי שהוא, אמי.

הילזה הזקנה. ועלי לא יבוא עדיין הקץ! למה לא יבוא גם אלי המות, אישי?

(הפסקה).

הילזה הזקן (מניח לעבודתו, קם ממקומו ומדבר בחגיגיות). גוטליב! אשתך דברה אלינו דברים שכאלה... גוטליב, הבט הנה (מגלה את חזהו). פה גַהַת כדור כגודל בית־אצבע, ואיפה נשארה ידי—רק המלך יודע; לא עכברים אכלוה. (מתהלך לפנים ולאחור). אשתך... לה עוד לא היה אז כל זכר בעולם... ואני כבר שפכתי דמי בעד ארץ־המולדת. תדבר לה, איפוא, אשתך כנפשה שבעה; זה נוגע בי כיריה ריקה.—פחדנות? האני אפחד? ומפני מה יש לי לפחוד, הגידה לי, בבקשה ממך? מפני החיילים האחרים, שאולי יבואו אחרי המתקוממים? אוי, פתאים, הלואי! זוהי עוד צרה למחצה. כי הגם שגַבִּי כבר רצוץ במקצת, הנה כשֶׁיֵש צורך בדבר עוד כל עצמותי תאמרנה כה, ועוד יש ביכלתי לעמוד נגד איזו חניתות חלודות. ובדלית ברירה, ובדלית ברירה—מילא, אפשר גם לעשות את היום. למות לא אסרב לעולם. הנני תמיד מוכן ומזומן, טוב היום מאשר מחר. כי איך שיהיה—מה אני מפסיד? ועל מה תחוס עיני? על זה העולם השפל והפחות? על קומץ היסורים והענויים, אשר לו חיים יקראו? אבל אחר כך, גוטליב, אחר כך יבוא דבר־מה, ואם גם את חלקנו ההוא נאבד בידים, אז באמת כלו כל הקצין.

גוטליב. מי יודע מה עתיד לבוא אחר המות? משם הן לא שב גם אחד לספר מה שנעשה אתו.

פלגי דמעות יורדות עיני מרגע צאתם לאויר העולם עד אשר יחמול עליהם המות וישיבם לעפר. ולכם מה אי־כפת! אתם ידעתם להתפלל וזמירות לזמר, ואני כִּתַּתִי את רגלי עד זוב דם בכדי להשיג בשביל תינוקי טפת־מי־חלב. לילות למאות שברתי את ראשי, היאך להציל פעם אחר־פעם את פעוטי מידי מלאך המות. כי זה הילד מה חטא, האַ, שיגוע מתוך עוני ויסורים? ושם, אצל דיטריך, טובלים ביין ורוחצים בחלב. לא, לא, אם רק יתחולל גם פה דבר־מה—לא תעצרו בי אפילו בעשרה סוסים. הנני אומרת לכם: אם את בית דיטריך יצאו להכות—הנני הראשונה על ידם—ואוי לו לזה שיעמוד על דרכי. די! שבעתי ממרומים די, נלאיתי נשוא!

הילזה הזקן. אם ככה תדברי, אז אבדת לגמרי, אז אבדה כל ישועה ממך.

לואיזה (כחמה פראית). ממכם אבדה כל ישועה, אחריתכם אתם—עדי אובד. כי סמרטוטים אתם, סמרטוטים ולא גברים—גם לירוק עליכם לא כדאי. פחדנים שפלים, אשר יחילו מקשקוש של צעצוע־ילדים, בריות נבזים, המודים ומשתחוים למכיהם לחי. אדוניכם הוציאו משריריכם את כל הדם, עד כי כבר לא יוכלו פניכם גם להאדים מכלמות ורוק. במקל וברצועה צריך היה להלקותכם, עד כי יזדעזעו עצמותיכם הרקובות (יוצאת בחפזון).

(דומית־מבוכה).

הילזה הזקנה. מה זה היה ללויזה, אבי?

הילזה הזקן. לא כלום, אמי. וכי מה יש?

הילזה הזקנה. אמור לי, אבי, האם רק נדמה לי כך, או שהפעמונים מצלצלים באמת?

עכשיו יקבלו חיינו מין מהלך אחר לגמרי. ורק שעל כלנו עכשיו לבוא ולסיע, להוציא את הדבר אל הפועל. מעתה יהיה לנו בכל שבת ומועד אומצא של בשר זכרוב. והכל ישתנה ויקבל פנים אחרים, אמר הוא אלי.

הילזה הזקן (כחמה עצורה). הוא הבעל־סנדק שלך—והוא דבר אליך כזאת וכזאת? והוא השיאך לתת יד לעון פלילי אשר כזה?! אל תלך דרך אתם, גוטליב. כאן יד השטן באמצע. השטן מרקד בתוכם.

לואיזה (תקופה התרגשות נלהבה). כן, כן, גוטליב, הסתתר מאחורי התנור, בשאול תחתיה, שים כף בידך וקערה מלאה נסיוב־הלב על ברכיך, התעטף בשמלת־אשה ומלמל תפלות ותחנות, כי אז תישר בעיני אביך.— ורזה יקרא איש! (צחוק בין השכנים שבפרוזדור).

הילזה הזקן (רועד מחמה עצורה). את! אשה! סבורה את, שאשה ישרה את, אשה כהלכה? לכן שמעי את אשר אמר לך אני. באמונה אמר לך. לא יתכן לאשה, אשר אם תקרא, כי תהי לה לשון רעה כזאת. את בתך תאמרי להורות טוב—ואת בעלך תסיתי ותדיחי למעשי און ופשע?!

לואיזה (בהתרגשות שלמעלה מכל מדה). הסירו נא טמני את דברי־היראים שלכם... כי מעולם עוד לא שבר את רעבונו במוסר אפילו ילד אחד. בפחי ובסמרטוטים שכבו תמיד ארבעת־הילדים, וע"י המוסר שלכם לא נתיבש אפילו חתול מזוהם אחד. אם אקרא — כן, אני רוצה להיות אם, ובשביל זה, דעו לכם, שאלתי ובקשתי, כי תבאנה כל המגפות בעצמות הפבריקנים. אם אנכי, כן,—ובמה, איפוא אכלכל את ילדי, את אפרוחי?

רבותי, לא יעברו המשה רגעים, והרי הם כאן במחננו. שלום, רבותי! ואתם אל נא תבהלו. כי הצבא לא יאחר לבוא. שימו לבכם על דרככם. הפטרסוולדואים אבדו בינתם, ואתם אל תהיו כמותם. (צלצול פעמונים מקרוב). שמים! גם הפעמונים שלנו התחילו מצלצלים. שגעון, כנראה, תקף את הבריות (עולה לקומה השניה).

גוטליב (שב. עוד בהיותו בפרוזדור הוא מדבר בנשימה קצרה). אני ראיתים, אני ראיתים. (לאשה אחת מן הנצבות בפרוזדור). הם הנם פה, דודתי, פה הם! (כפתח). הם הנם פה, אבא, פה הם! במוטות, ביתדות, בקרדומים באו. על יד בית דיטריך העליון הם כבר עומדים וקוראים חמס ושוד. דומה, ששכירות משלמים להם שם עתה. אוי, אבינו שבשמים, מה יצא מכל זה? אימה ופחד! כל כך הרבה אנשים, כל כך הרבה... אם הם יניפו יד—אז אוי ואבוי לפבריקנים שלנו.

הילזה הזקן. למה רצת כל כך? הלא נשארת בלי נשימה. הריצה שלך תביאך לידי כך, שמהלתך הישנה שוב תשוב אליך. אז תשכב שוב על גבך בצירים והבלים ותתחבט ותתלבט.

גוטליב (כמעט בהתרגשות של תדוה). הלא מוכרח הייתי לרוץ; שאם לא כן, היו הם עוצרים בי. הם גם כך כבר נהמו לי כלם, שאתחבר אליהם. הבעל-סנדק שלי בום-ט גם הוא אתם. הוא אמר לי: קח גם אתה איזו מטבע, הלא גם אתה סובל רעב. ואחר כך אמר אפילו: הגד לאביך... כלומר, שאני אגיד לך, אבי, שגם אתה תבוא לעזור להם לצרור את הפבריקנים... (בהתפעלות). עכשיו הגיעו ימים אחרים, חושב הוא.

איזה חשש שהוא, אף לא כחוט השערה. והנה לפתע פתאום—פלאי־פלאי־פלאים. השד משחת ג׳ פעמים, איזו רוח רעה נכנסה בתוך האנשים האלה, הילזה? מסתערים כעדר זאבים, עושים מהפכה, ריבולוציה גמורה; מורדים, הורסים, בוזזים... מילכן! היכן מילכן? (לואיזה מכניסה את מילכן; פניה של זו עורם אדומים מבכי). נו, מילכן, פַּשְׁפְּשִׁי קמעא בכיסי־מעילי... (מילכן נותנת ידיה לתוך כיסיו). הדובשנים לך הם. נו, נו, לא כלם בפעם אחת, זֵדה קטנה! מתחילה שירי לי: „השועל, השועל"... נו... „השועל, השועל... את האָוָז... כַּתְּרִי זעיר ואספר את אשר עוללת: את האנקורים שעל גדר חצר הכהן חרפת; מחורים להם קראת; והם התלוננו עליך לפני הכהן... בני־אדם גם בני איש! כאלף וחמש מאות יחד התקוממו. (צלצול פעמונים עולה מרחוק). התשמעו? ברייכנבך קוראים עצרה. אלף וחמש מאות, הרבן־העולם ממש. רע ומר!

הילזה הזקן. האמנם יבואו גם אלינו, לבילו?

החובש שמידט. בודאי, בודאי, אני עברתי ביניהם ואני יודע. בין כל הקהל הרב עברתי. בחשק רב הייתי יורד מעל הקרון ונותן אֲבקה לכל אחד מהם, איש אחרי רעהו נהרו, כסמל הדלות האפורה, ולשמע שירתם נהפכו קרב וכליות, ומחנוק הושם לגרון. אפילו הרכב שלי פרידריך רעד על מושבו כסבתא. שומעים אתם, אחרי פגישה שכזו אי אפשר היה לנו שלא לשתות מעט מן המים המרים. לא, אני לא הייתי רוצה להיות פבריקני, ואפילו אם היו מרכיבים אותי ברחוב העיר והמשים איש רצים לפני. (קול שירה עולה מרחוק). שמעו! שמעו! כקול העצמות המתופפות בסיר ישן ומרוסק.

שמירה מעולה. כלי־יקר! (עיניו זולגות דמעות בהליטו את הכף במטפחת).

לואיזה. אילו היתה לנו כף שכזו, היינו יכולים לחיות עליה שבועות הרבה.

הילזה הזקן. נו, מהר, מהר ולך, בלי שהיות יתירות! מהר ולך ככל אשר ישאוך רגליך! זהו ענין נאה בשבילנו! רק זה עוד חסר לנו. רגע אחד אל נַשְׁכֵּן עוד כף־עַוְלָה זו בביתנו.

(גוטליב יוצא עם הכף).

הורניג. נו, צריך גם אני, סוף־סוף, ללכת לצרכי (הוא הולך אל הפרוזדור, משוחח עוד רגעים אחדים עם הנצבים שם ויוצא).

החובש שמידט (בר־נש עגול, פזיז ככסף־חי, בעל פנים ערומים ואדומים מיין, בא). צפרא טבא, רבותי! מעשים יפים, מעשים יפים—אין מה לדבר! ראו, השמרו לכם! (מאים באצבע). ידעתיכם, רק רע הנכם הורשים כל היום (עומד בפתח ואינו נכנס). צפרא טבא, הדוד הילזה! (לאשה אחת בפרוזדור). נו, דודתי, מה שלומך? מה הכאב? הוטב, הא? התראו?! ואצל הדוד הילזה? הלא צריך להכנס לראות מה נשמע אצלכם? אה, השד משחת, מה זה היה לַזְּקֵנָה?

לואיזה. אדוני הרופא, שרירי הראִיָה שלה נתיבשו, ושוב אינה רואה דבר.

החובש שמידט. סבת הדבר—האבק והעבודה לאור הנר. נו, ועתה הגידו לי, מה תאמרו לכל הענינים האלה? כל פטרסוולדו התעוררה כאיש אחד. היום בבוקר השכם ישבתי לי בקרוני מבלי שיעלה על דעתי

את השבט?! ואת הכף השיבי למקום שלקחתיה משם. לכי! הכגנבים תאמרי לעשות את כלנו? חכי, אני אגרש מתוכך את החשק לגרור משל זרים. (הוא מחפש דבר-מה להכותה בו).

מ י ל כ ן (נאחזת בשמלת אמה, בבכי). סבא, אל תכני—הלא—מצא—מצאנוה.—לכל... לכל הילדים... יש כאלה.

ל ו א י ז ה (בין פחד והתפעלות). נו, רואה אתה, היא מצאה את הכף. היכן מצאת אותה?

מ י ל כ ן (מתוך התיפחות). בפטרס-וולדו... מצאנו... לפני... בית... דריי-סי-גר.

ה י ל ז ה ה ז ק ן. רק זה עוד היה חסר לי. נו, נו, לכי, אל תעמודי, פן...

ה י ל ז ה ה ז ק נ ה. הבינוני, מה נעשה כאן?

ה ו ר נ י ג. שמע לקולי, אבי הילזה, ואיעצך. ילבש גוטליב את מעילו, יקח את הכף וישאנה אל בית-הפקידות.

ה י ל ז ה ה ז ק ן. גוטליב, לבוש את המעיל!

ג ו ט ל י ב (מתלבש ומדבר בחפזון). אני אל הלשכה אבוא ואומר: אל תשימו אשם בנפשנו—מעשה ילדה הוא, שאין לה דעת והבנה בענינים שכמות אלה. והנה הבאתי את הכף. חדלי מבכיך, מילכן.

(מילכן הבוכית סוכלה בידי אמה לחדר השני, והדלת נסגרת בעדה. לואיזה בעצמה חוזרת).

ה ו ר נ י ג. שלשה דינרים שוה הכף, בלי ספק.

ג ו ט ל י ב. תני לי איזו מטפחת, לואיזה, ואלישה בה, למען לא תקולקל חלילה. חפץ שכזה דורש

הורניג. אלהים יודע אותם. אומרים, שדרייסיגר אמר: יאכלו האורגים עשב אם רעבים המה. יותר איני יודע כלום.

(תנועת־התרגשות בין השכנים; הם מוסרים את הדבור מפה לפה בתנועות של עברה וזעם).

הילזה הזקן. נו, שמע אלי, הורניג. הנה, כדומה למשל, אתה בא אלי ואומר: אבי הילזה, מחר מות תמות. אז הייתי עונה לך: אפשר מאד, מדוע לא?—או שאתה בא אלי ואומר: אבי הילזה, מחר יבוא לביתך מלך פרוסיה—מילא, גם זה אולי יתכן. אבל שאורגים, אנשים כמוני וְכִבְנִי, ילכו ויעשו מיני־מעשים שכאלה— לא! לעולם ובשום אופן לא אאמין בזה!

מילכן (ילדה נאה כבת שבע, בעלת שערות־פשתן ארוכות, פזורות, סל על זרועה, באה בקפיצה. היא מראה לאמה כף־כסף). אמא, אמא, ראי מה שיש לי! אַת תקני לי שמלה בעד זה.

לואיזה. מה לך, בתי? מהיכן אַת באה כל־כך עיפה ויגעה? (בהתרגשות והתאמצית ההולכות וגדלות) ומה זאת בידך, הגידי. הלא בלי־נשימה אַת לגמרי. וגם הארג עוד מונח בסל. מה פירושו של כל זה, מילכן?

הילזה הזקן. והכף מנין לך?

לואיזה. אפשר, מצָאַתָה.

הורניג. שנים, שלשה דינרים שוה הכף, בלי ספק.

הילזה הזקן (כהמת שפוכה). צאי מן הבית, בתולה, צאי! אל תעמדי רגע!—התצאי מיד, או שאקח

בלי רעש, אבל כדבעי. גם חוקר־הדין בא עם רבים מהם בדברים. והם היו נכנעים, כמו תמיד. אבל מעצור לא ידעו, כל מעצור. את הרהיטים הכי יקרים שמו כעפר לדוש, הם עשו את מלאכתם באמונה, כאילו שכרו אותם לזה בכסף.

הילזה הזקן. ואתה נהגת את חוקר־הדין בכל הבית?

הורניג. וכי מפני מה אתירא? הרי ידוע ומפורסם לבריות מי אנכי. אני אין לי עסק עם איש. אני חי בשלום עם הכל. בשמי הורניג אשָבע, כי אני הייתי לחוקר הדין לעינים בכל הבית. ותוכלו להאמין לי: כשהתהלכנו שם נגע המראה עד לבי, וגם הוקר־הדין—אני ראיתי היטב—נתעצב אל לבו. ולמה? דממת מות ממש שררה שמה, איש לא הוציא הגה מפיו. ובאמת, יאמרו מה שיאמרו, אבל רוח אנוש יצהל לנקמה זו, שנקמו אורגינו הרעבים בצוררם.

לואיזה (ברעדה והתרגשות מתפרצת, כשהיא מחככת בסנורה ובעיניה). כן צריך להיות, כן צריך היה לבוא!

קולות של השכנים: „גם פה אין מחסור באוכלי־אדם". „הנה גם ממולנו יושב אחד מהם". „לזה יש ארבעה סוסים ושש מרכבות באורוה, ואורגיו נמוגים ברעב".

הילזה הזקן (בקולו נשמע עדיין אי־אמון). וכיצד זה יצא אצלם הדבר?

הורניג. מי יודע! מי יוכל לדעת! יש אומרים כך, ואחרים אומרים כך.

הילזה הזקן. מה אומרים?

הילזה הזקן. שמע: מי מאתנו יצא מדעתו— אני או אתה?

הורניג. נכון הדבר כנכון היום. אמן אמן אני אומר, כי כל אשר ספרתי לך אמת היא. לא הייתי בא לספר דברים בעלמא, אלמלא הייתי בעצמי עד ראיה לזה; אבל אם בעיני ראיתי, בעיני ממש, כשם שאני רואה אותך בזה, גוטליב... שַמָה ושאיה הכו הם את בית הפבריקני, חרבן גמור עשו שם, מהמסד עד הטפחות. מחלונות-הגג השליכו כלי-קוניא למכביר—החרסים התגוללו למטה, למטה. וכמה מאות חתיכות ארג מוטלות בנהר! עד שהמים נסכרו אפילו, הלא תאמינו? המים עלו על כל גדותיהם, ומראם היה כחול-כהה על ידי צבע-האינ-דיגו הרב, שנשפך שמה דרך החלונות. תמרות אבק כעין תכלת-השמים התנשאו מסביב, סביב. אוי, אוי, תל-עולם עשו שמה, ולא רק במעון... גם בבית הצביעה... גם בבית-האסם!.. את סמוכות-השלבים הרסו, את הרצ-פות הפכו, את המראות שברו, את הספות, הכסאות, הרהיטים—את הכל גזרו, קרעו, חתכו, פוצצו, נתצו, האבידו... שָׂמו לעפר ואפר... הלא תאמינו, נורא מאשר במלחמה.

הילזה הזקן. וכל זה, לדבריך, עוללו אורגי מקומותינו?! (מנענע בראשו לאט-לאט ובפקפוק. ברלת נאספים שכנים-סקרנים).

הורניג. אלא מי? אני הייתי יכול אפילו לקרוא את כלם בשמותיהם. אני בעצמי נהגתי את חוקר-הדין על פני כל הבית. גם פה אל פה דברתי עם רבים מהמה. הם דברו אתי בידידות, כמו תמיד. הם עשו את שלהם

לאבא. (גוטליב בא. הזקן וכני מתחילים לעמול בתשחלת החוטים. ברגע זה בא הורניג לפרוזדור).

הורניג (בפתח). ברכה והצלחה במעשי־ידיכם.

הילזה הזקן ובנו. תשאות־חן־חן, הורניג!

הילזה הזקן. הגיד נא לנו, הורניג, אימתי ישן אתה, באמת? ביום הן תסחר ובלילה תעמוד על המשמר.

הורניג. בין כה וכה נגזלה שנתי מעיני!..

לואיזה. ברוך בואך, הורניג!

הילזה הזקן. נו, איזו בשורות טובות הבאת לנו?

הורניג. בשורות וחדשות נפלאות — גדולות ונצורות. אורגי־פטרסוולדו לבשו פעם גבורה ועוז וגרשו את הפבריקני דרייסיגר ובני ביתו לשאול תחתית.

לואיזה (בסימני התרגשות). הורניג בא שוב עם כזָביו בעצם היום הזה!

הורניג. הפעם לא, גברתי! הפעם לא.—סנורי־ילדים נאים יש לי בעגלתי. לא, לא, הפעם רק אמת יהגה חכי. הם, חי־אלהים, גרשוהו מהסתפח בנחלתו. אתמול בא הוא לרייכנבך, ושהדי במרומים, שגם שם מאנו להחביאהו—כי נפל פחד האורגים עליהם—והוא הוכרח לנסוע מיד לשוויידניץ.—

הילזה הזקן (מושך בזהירות את החוטים ומגיעם עד סרקי המסרק; גוטליב מהעבר השני תופס כל חוט וחוט בוו ומשחילו). נו, די להפיח אמרים ריקים, הורניג, די!

הורניג. תבָקע האדמה תחתי, אם אכזב! הלא כל תינוק כבר יודע זאת.

הילזה הזקן (בקול רם ביותר). נו, אמי, האגיש לך את הכישור?

הילזה הזקנה. הגש, הזקן, הגש.

הילזה הזקן (מקריב ומעמיד לפניה את הכישור). אה, יודעת את, בחשק הייתי נוטל זה ממך...

הילזה הזקנה. לא... לא... וכי מה הייתי עושה אז בפנאי המרובה?

הילזה הזקן. הבה ואקנח לך מעט את אצבעותיך, בכדי שלא יתלכלך חס-ושלום המַטְוֶה. שומעת את? (הוא מקנח לה את כפות ידיה בסמרטוט).

לואיזה (מעריבת-הכביסה). במה יתלכלך? בשומן שאכלנו?!

הילזה הזקן. כשאין לנו שומן—נאכל לחם יבש; אין לנו לחם—נאכל תפוחי אדמה; אין גם תפוחי אדמה—נאכל סובין.

לואיזה (בתרעומת). וכשאין גם סובין—נעשה כאשר עשה שכננו וונגרלש: נלך לחפש את המקומות, שנבלות קבורות שם. נוציא איזה פגר מקברו, סוס או בן-בקר, ונתכלכל שבועות אחדים. ככה נעשה! האף אין זאת?

גוטליב (ממקומו שבחדר השני). מה את מקרקרת שם, עוֹרְבָה שחורה?

הילזה הזקן. טוב היה, לו שמרת לשונך מדברי-אָוֶן! (נגש למכונת האריגה וקורא). הלא תבוא לעזרתי, גוטליב, עוד יש חוטים אחדים להשחיל.

לואיזה (מעריבת הכביסה). גוטליב, בוא, עזור

חוא יחד עם בנו וכלתו, קם ממקומו ומתפלל). אדוננו אלהנו, אב הרחמים, במה נכף ובמה נקדם אותך על אשר היית ברוב טובך וחסדיך למעוז ולמחסה לנו גם הלילה... ותהגננו. כי קמנו בשלום ולא קרה לנו כל אסון גם הלילה הזה. אלהינו, גדולים חסדיך אתנו עד לאין קץ, ואנו, ילודי־אשה, קרוצי חמר, רעים וחטאים, איננו כדאים להיות למרמס לרגל קדשך, כה כבדי־עון אנו וכה שחתנו את דרכנו. אבל אתה, אבינו מלכנו, לא תסתיר פניך מאתנו ותרצנו למען רצון בנך היקר ואדוננו־גואלנו ישו המשיח. ככתוב על יד נביאך: „דמו וצדקתו הדרי ולבוש־תפארתי". ואם יש אשר נחטא בלבנו ותקצר נפשנו, כי יהיה בנו שבטך הקשה לאשרנו ולטובתנו, ואם יש אשר נשגה לצעק, כי בוער אש תנורך לצרפנו ולטהרנו, אנא אל תָשֶׁת עלינו חטאת על אשר גואלנו ועל אשר חטאנו וסלח לנו וכפר לנו. ותן לנו, אבינו שבשמים, כח ואון לשאת ולסבול, למען נאור בקץ־הימין באור פני שכינתך נצח, אמן.

הילזה הזקנה (שכל אותה תשעת עמדה כפופת וחקשיבה בהתאמצות כל הכחות, בקול בוכים). אבי, אבי, נאות ביותר התפלות והתהנות, שאתה מחבר תמיד.

לואיזה הולכת אל עריבת-תכביסה. גוטליב—לחדר שרנוכח).

הילזה הזקן. ומילכן היכן?

לואיזה. הלכה לפטרסוולדו—אֶל דרייסיגר. הן אמש גמרה לטוות עוד ישתי פְּקעוֹת.

מערכה חמישית.

כפר לַנְגֶן-בילוֹ. — דירתו הקטנה של הזקן היל זה. משמאל חלון קטן, שלפניו מכונת אריגה, מִטָּה, וסמוך לה שלחן. בפנת מימין—תנור וספסל. על יד השלחן, על הספסל ועל שפת המטה יושבים: תילזה הזקן, אשתו, זקנה עורת וכמעט גם חרשה, בנם גוטליב ואשתו של זה — לואיזה; מתפללים שחרית. בין השלחן ומכונת האריגה—כישור ופלך. תחת התקרה המושהרה מֵעָשָׁן תלוים כלי-אריגה וכלי-מִטְוֶה שונים וישנים; כמו כן צרורי-ארג ארוכים. בכל החדר פזורים כל מיני סמרטוטים ובלויי-סחבות. באחורי החדר הזה הצר, הנמוך והשטוח במאד, דלת המובילה לפרוזדור. לנכח הדלת בפרוזדור —עוד דלת פתוחה, שמתוכה נראָה דירת-אורגים שניה דומה לזו של תילזה. הרצפה בפרוזדור היא של אבנים, הכיור מופסד, וסולם-עץ רעוע מוביל אל תחת-הגג. נראה גם חלק של עריבת-כביסה הנתונה על ספסל. חתיכות-לבנים קרועות וכלי-בית דלים מעורבים יחד פה ושם. האור נופל משמאל ומאיר את ל שלשת המקומות.

הילזה הזקן (עבקרן, בעל עצמות חזקות, אבל כפוף ונרכח מִזִּקְנָה, מעבודה קשה, ממחלות ומדאגות; הוא יצא לפנים בצבא, ורק יד אחת לו. חוטמו מחודד, צבע פניו אפור-חִוֵּר, אבריו רועדים, כלו—עור, גידים ועצמות, ועיניו בוערות, שקיעות עמוק בחוריתן, דומות למכות טריות, עיני אורג אופיות.

הנפשות העושות במערכה החמישית.

בקר.
מוריץ ייגר.
בומרט הזקן.
וויטיג.
הורניג.
הילזה הזקן, אורג.
אשתו.
גוטליב, בנו.
לואיזה, כלתו.
מילכן, בתם.
שמידט, חובש.
אורגים ואורגות, צעירים וזקנים.

רכו, צאו, לכו! עם ראשכם, עם ידיכם, עם רגליכם— לכו! אתם גזלתם את ביתי—ואגזול אני את ביתכם. על דאטפת—אטפוך! (רץ אל האולם בנחיפה רבה. הנאספים רצים אחריו בצווחת-צחוק).

סוף המערכה הרביעית.

הכל. מי?

אורג צעיר ב׳. דרייסיגר.

בקר. ופייפר?

קולות. חפשו אחרי פייפר! חפשו אחרי פייפר!

בומרט. צא, צא, פייפר׳ל, אלינו. כאן תמצא מקום לעַנות את האורגים. (צחוק).

ייגר. אם גם מצא לא נמצא את החיה הזו... את דרייסיגר... את רכושו החרם נחרים... עני ואביון יהיה בארץ!

בומרט. עני ואביון, כעכבר שבבית־הכנסת. לא יהיה לו כל! (הכל מתפרצים אל דלת האולם לעשות שם שמטה ותל עולם).

בקר (מי שרץ בראש, פונה לאחוריו ומעכב לשעת את הכל). הסו! שמעו אלי! לאחר שנגמור את מלאכתנו פה, נתחיל את העיקר! מפה הולכים אנו ישר לכפר־בילו, לדיטריך, שאצלו עובדים במכונות מיכניות. בתי־החרשת הם מקור כל רעתנו.

אנזורגה הזקן (בא מהמסדרון, הוא עושה צעדים אחדים ונשאר עומד, מתבונן מסביב בתמהון, מנענע בראשו, מנקש באצבעו על מצחו ואומר). מי אנכי? האורג אנטון אנזורגה. ההסתתרה בינתו של אנזורגה? נכון הדבר! גם ראשי, גם הכל מסביב לי מסתובבים כאופן העגלה. מה הוא עושה פה? גילה, רינה, דיצה אני עושה פה. ולאן הוא הולך, אנזורגה? (שוב מנקש באצבע על מצחו). הרי באמת נטרפה דעתי עלי! איני עָרֵב לשום דבר! ראשי אינו על מקומו. צאו, לכו לכם, אנשי־בליעל,

מהינים להכנס פנימה ורוהפים איש את רעהו להעפיל ולבוא. אבל כעבור שעה קלה יפוג מרך לבם, והפרצופים הדלים, הכחושים, החולנים, הקרועים-חבלואים ממלאים ומתפזרים בחדרי בית דרייסיגר, כשהם מתבוננים תחילה לכל בסקרנות וביראה, ואחר כך גם ממשמשים הכל בידיהם. הנערות מתישבות על הספות, וחבורות קטנות מתגודדות ומסתכלות הסתכלות של תמהון בבבואה שלהן שבמראות. אחדים מתיצבים על כסאות, בכדי להיטיב התבונן אל התמונות או בכדי להסירן. בינתים הולכים ובאים, הולכים וזורמים דרך הדלת פרצופים נדכאים חדשים ונוספים על הראשונים).

אורג זקן א׳ (בא) לא, רא, הניחו לי ואלכה! מתחת התחילו לעשות מעשים שלא יעשו, וגם גדול יהיה, אם כל הדבר לא ילך בעבור זה לאבוד. הלא זה שגעון גמור! רא שהר לו ולא פשר! ואחריתנו מרה תהיה. מי אשר דעתו עוד צלולה בו, ילך וישוב לביתו. ואני אשים עיני על דרכי ולמעשים שכאלה לא אתן ידי.

(יגר, בקר, ווימיג עם דלי-עץ בידו, בומרט ומספר של אורגים צעירים וזקנים מתפרצים החדרה, כרודפים אחרי מי שהוא, וצועקים בקולות נחרים, מבלי שמוע איש שפת רעהו).

יגר. איפה נמלט?

בקר. היכן פושט-העורות?

בומרט. אם אנו אוכלים עשב—יאכל הוא קוצים.

ווימיג. לו יפול לידינו—ושמנו עניבה בצוארו.

אורג זקן א׳. ברגליו נרימהו ונטילהו דרך החלון, אל האבנים, לבלי יוסיף לקום.

אורג צעיר ב׳. (בא). גם עקבותיו לא נודעו.

הגברת דרייסיגר (נסה, כמְרדפת-ציד, ואתה גם הגברת קיטלהוז. שתיהן יוצאות).

פייפר (מקשיב, פניו מלבינים, הקריאה מפילה עליו, אימת-שגעון. את הדברים הבאים הוא מוציא מפיו כבכי, בילִלת בתחנה ובחפזון נסער. הוא מתנפל אל דרייסיגר, מתרפק עליו כילד, מלטף את לחייו וזרועותיו, מנשק לו את ידיו, מחבק אותו ונאחז בו כטובע, באופן שאין הוא נותן לו להניע יד או רגל). הוי, האדון דרייסיגר, החביב, היקר, הכי-יקר, גדול-הנפש, רב-החסד! אל יעזבני, אל ישליכני... הן באמונה עשיתי אתו תמיד; גם עם האנשים התנהגתי כהלכה... בטוב... שכירות יותר ממה שנקבע הרי לא יכלתי לתת להם. אַל נא יעזבני, הם יקחו את נפשי. אם ימצאוני פה — יהרגוני. הוי, אבי בשמים, אלי בשמים! אשתי, ילדי...

דרייסיגר (בשעה שהוא רוצה ללכת, אלא שכל עמלו להשתמט מפייפר עולה בתוהו). אבל ירף נא, למצער, ממני, בן-אדם! סוף סוף יסתדר איך שהוא; הכל יסתדר איך שהוא (יוצא עם פייפר).

(החדר מתרוקן לרגעים אחדים: באולם מתפוצצות זגוגיות החלונות. קול-נפץ חזק עובר בכל חלל הבית, ואחריו תרועת-„עורת”,—ודממה. אחרי רגעים אחדים מתחילים להשמע צעדים זהירים וחשאיים במעלות המובילות לקומה הראשונה ואתם קריאות עצורות וקטועות):

„שמאלה!” „למעלה!” „הס!” „לאט!” „אל תדחק!” „עזור!” „מציאה מצאתי!” „צאו מפה, ילדי-תפתה!” „אל בית המשתה נלכה!” „הכנס!” „הכנס אתה תחילה!”

(בדלת הכניסה נראים אורגים ואורגות צעירים, שאינם

אבל... מה לבעלי? אדון דרייסיגר... מה שלום בעלי?

דריסיגר. גברתי הכהנת, גברתי הכהנת, שלום לו. תרגע נא, שלום לו.

הגברת קיטלהוז. ודאי אסון קרה לו, ואדוני יסתיר ממני, יסתיר ממני.

דרייסיגר, אה, יהא לבה סמוך ובטוח—הללו יגהמו באחריתם. אני יודע היטב, ידי מי היו בדבר הזה. עזות-מצח מחפירה ובת-בלי-שם שכזו לא תנקה. עדה שנהגה בזיון ברועה הרוחני—השד משחת! עושי אלה הלא כלבים שוטים המה, ותו לא, חיות רעות שהשתגעו.—וכאשר יעשה לחיות רעות כן יעשה להם. (לאשתו העומדת בתלומת-רעם). נו, מה, לכי! זוזי! (נשמע קול הלם-פעם בדלת המבוא). וכי אינך שומעת? הכנופיא השתוללה לגמרי! (נשמע קול נפץ זגוגיות בדיוטא התחתונה). השמש הכה על ראשה—והשתוללה! לנו לא נשאר אלא לברוח מפה.

קולות רבים (מתחת). את האקספדיטור פייפר הוציאו אלינו! את האקספדיטור פייפר!

הגברת דרייסיגר. פייפר, פייפר, הם רוצים שפייפר יצא אליהם.

פייפר (נופל החדרה). אדון דרייסיגר, גם את השער מאחור כבר הקיפו. דלת המבוא לא תעמוד בפניהם גם שלשה רגעים... הנפח וויטיג מכה בה בדלי-ברזל כמשתולל. (הקולות מתחת מתגברים ומתגברים יותר ויותר: „את האקספדיטור פייפר הוציאו אלינו! האקספדיטור פייפר יצא הלום!).

מה זה היה לי. הן זהו מן הנמנע, מן הנמנע... הלא זה יוצא, כאילו... כאילו עשירות—עבירה היא... יודעת היא, אלמלי הוגד לי כזאת מתחילה—לא אדע, גברתי הכהנת... הן אז, סוף־סוף, אפשר שמוטב היה לי, באמת, להשאר במעמדי הקודם...

הגברת קיטלהוז. חביבתי, גברת־דרייסיגר, בכל המעמדים אין מחסור בתקוות נכזבות ובצער.

הגברת דרייסיגר. בודאי, בודאי, גם אני חושבת כך. ואם לנו יש קצת יותר מאשר לאחרים... אלי! הן לא גנוב הוא אתנו. הלא פרוטה לפרוטה נצטרפה ונרכשה בדרך הישר. והן מן הנמנע הוא, שהאנשים האלה יתנפלו עלינו... האם חטאת בעלי היא, כי רעים העסקים בימינו? (מתחת עולה נהם המון סואן; שתי הנשים, חורות ונפחדות, מביטות אשה אל רעותה; דרייסיגר בא במרוצה).

דרייסיגר. רוזה, לבשי דבר מה ורוצי אל המרכבה, אני בא אחריך כרגע (הוא נגש בחפזון אל ארגז־הכסף, פותח אותו וחוטף משם חפצי־ערך שונים).

יוהן (בא). הכל מוכן. אבל מהרו, בטרם צרו גם על השער מאחור.

הגברת דרייסיגר (מתוך אימת־מות מתנפלת על צואר הרכב). יוהן, הטוב באנשים! הצילנו, יוהן האהוב, הנחמד! הצילה את ילדי, אוי, אוי...

דרייסיגר. אל תהי מטורפת! הרפי מיוהן.

יוהן. גברתי, תנוח דעתה. הסוסים שלנו איתנים הם. איש לא יעמוד נגדם. ומי אשר יעמוד—ירמס.

הגברת קיטלהוז (אובדת עצות). אבל בעלי?..

י ו ה ן (במבוכה). שיוסיפו על שכר־העבודה שלהם... דורשים הם... הכסילים!

ק י ט ל ה ו ז. יפה ונעים!—אני אצא אל'הם ואעשה את חובתי. דברים כבושים אדבר אליהם הפעם.

י ו ה ן. אדוני הכהן, אדוני הכהן, יהדל נא מזה. אך לשוא ישחת אמריו.

ק י ט ל ה ו ז. אדוני דרייסיגר היקר, ירשני נא להגיד עוד מלה אחת. שאלתי מלפניו: יעמיד שומרים על הדלת, בכדי שיסגרוה מיד אחרי צאתי.

ה ג ב ר ת ק י ט ל ה ו ז. אוי, הבאמת תדבר, יוסף?

ק י ט ל ה ו ז. רצוני בכך. רצוני בכך. יודע אני מה שאני עושה. אל דאגה, אלהים יחסה עלי בכנפיו.

ה ג ב ר ת ק י ט ל ה ו ז (לוחצת את כפו, אחר כך סרה מעליו ומקנחת את דמעותיה).

ק י ט ל ה ו ז (בשעה שמתחת חודרים הנת בלי־חשך הדי המולה רבה של המון־אנשים גדול). אני אעשה את עצמי... אני אעשה את עצמי, כאילו הולך אני הביתה לתומי, הלא אני רוצה להוכח, אם כבוד כהונתי... עד כמה כבוד כהונתי... עד כמה עוד גדול כבודי בעיני האנשים האלה... רוצה אני להוכח... (הוא נוטל כובעו ומקלו). קדימה, איפוא, בשם אלהים (יוצא, מלווה מדרייסיגר, פייפר ויוהן).

ה ג ב ר ת ק י ט ל ה ו ז. גברת דרייסיגר החביבה— (מתפרצת בבכי ומחבקת את בעלת הבית)—לו רק לא קרה אסון לבעלי!

ה ג ב ר ת ד ר י י ס י ג ר (כאכודת עשתונות). לא אדע נפשי, גברתי הכהנת... נדמה לי... לא אדע כלל

קלקלו הם לנו. הנה, רואה אתה, הגברת הכהנת רוצה כבר ללכת הביתה.

קיטלהוז. גברת דרייסיגר החביבה והיקרה, היום אולי באמת היה הכי־טוב בשבילנו, ש...

הגברת דרייסיגר. אבל, ווילהלם, עליך היה להכנס הפעם בעובי הקורה.

דרייסיגר. אדרבא, שמא תנסי את לדבר עמם? אדרבה, נסי נא את! (מתיצב לנכח הכהן, מדבר בלי קשר). האם עריץ אנכי? האם אוכל־אדם?

הרכב יוהן (בא). גברתי, בין כה וכה, רתמתי את המרכבה. את יורגל וקרלכן הושיב כבר האדון הקנדידט לתוכה. בשעת פורעניות, הננו יוצאים כרגע.

הגברת דרייסיגר. פורעניות—מה פירוש?

יוהן. כלום יודע אני? אני רק חושב... ההמון הולך ורב. את שר־השוטרים עם הג'נדרם הלא הבריחו...

פייפר. המצב נעשה רציני, האדון דרייסיגר! נעשה רציני.

הגברת דרייסיגר. (פחדה הולך וסתגבר). אוי, מה זה יהיה? — מה הם רוצים? — הן לא יתכן, שהם יתנפלו עלינו, יוהן?

יוהן. גברתי, כלבים רעים יש ביניהם.

פייפר. המצב רע, רע מאד.

דרייסיגר. ידי לפה, חמור! הדלתות נעולות?

קיטלהוז. יעשה נא לי את החסד... יעשה נא לי את החסד... אני קבלתי ההלטה בלבי... יעשה נא לי את החסד... (ליוהן). וכי מה דורשים האנשים?

פ י י פ ר. לא... לא... אל תשאלו... תנו לי להשיב רוחי.

ד ר י י ס י ג ר. מה יש? מה קרה?

ק י ט ל ה ו ז. הרי הוא מטיל פחד עלינו. ידבר סוף־סוף ונדע.

פ י י פ ר (רוחו עוד לא שב אליו). הניחו לי, הניחו... לא, דבר שכזה! לא, דבר בלתי־אפשרי שכזה! הממשלה... נו, הם כבר יקבלו את חלקם.

ד ר י י ס י ג ר. בשם השטן, יפרש, סוף־סוף, את הקורות אותו! מי הוא אשר נמחץ ראשו או נשבר קדקדו?

פ י י פ ר (כמעט בקול־בוכים, משוע מתוך פחד). הם שחררו את מוריץ ייגר, הכו את שר־השוטרים והבריחוהו. הכו את הג'נדרם והבריחוהו... פרוע־ראש... בלי כובע... חרב שבורה... אוי, אוי...

ד ר י י ס י ג ר. פייפר, הוא לא יצא מדעתו?

ק י ט ל ה ו ז. הלא זוהי מהפכה!

פ י י פ ר (יושב על כסא, רועד בכל גופו, מיבב). אדון דרייסיגר, המצב נעשה רציני! אדון דרייסיגר, המצב נעשה רציני!

ד ר י י ס י ג ר. נו, אם כן, כל הפוליציה למה היא באה?

פ י י פ ר. אדון דרייסיגר, המצב נעשה רציני!

ד ר י י ס י ג ר. אח, ישתוק למצער הוא, פייפר! לעזאזל!

הגברת ד ר י י ס י ג ר (באה מן האולם עם הכהנת). אח, זה באמת מַרעים, ווילהלם. את כל הנשף היפה

(נתמת „עורה" של המון קולות עולה פתאם מן החוץ; הנתמה הולכת ומתגברת).

קיטלהוז. הפועל־יוצא מכל אהבת־האדם שלהם היה, איפוא, רק זה, שכבשים נהפכו על ידם בן־לילה לזאבי־ערבות ממש?

דרייסיגר. מה יש לדבר! לכשנעיין בדבר ביוה מתונה, אדוני הכהן, יש למצוא בו, אליבא דאמת, גם איזה צד טוב. מאורעות שכמות אלו, צריך לשער, לא יעברו על חוגי הממשלה העליונה מבלי שיעשו שם כל רושם. אפשר, שבסוף־הסופות יבואו שם, על כל פנים, לידי ההכרה, שלהשאיר את הדבר במצבו כעת אסור, שדבר־מה חייבים לעשות בכדי לקדם את פני הרעה הזאת, בכדי להציל את התעשיה שלנו מכליה גמורה.

קיטלהוז. כן, אבל מהי הסבה של הנסיגה־לאחור הגדולה הזאת, יבאר נא לי?

דרייסיגר. בחוץ לארץ גדרו בעדנו את הדרך על ידי חומות־מכס. השוקים הכי־טובים נלקחו שם מאתנו. ובפנים הארץ עלינו, בעלי־התעשיה, לעמוד בהתחרות ולהלחם להיים ולמות, מפני שאנו הננו מחוסרי מגן ומחסה, לחלוטין מחוסרי מגן ומחסה.

פייפר (נופל לתוך הבית חסר־נשימה וחור כמת). אדון דרייסיגר, אדון דרייסיגר!

דרייסיגר (שעטר כבר בפתח האולם, נכון להכנס לשם, פונה אליו באי־רצון). נו, פייפר, וכי מה קרה שם שוב?

האחרון, ועתה הנה אנו שוב יושבים ומשחקים בוויסט שלנו.

קיטלהוז. כן, אבל... (קול-נהימה עולה מתחת). אבל באמת... יודע הוא: הבריות הללו מחוללים שערורה כה נוראה...

דרייסיגר. אם כן נעבור נא, פשוט, לחדר השני. שם ודאי לא יפריענו איש.

קיטלהוז (מתוך נענוע-הראש). נפלאת ממני ולא אוכל להבין לה, מה זה היה לאלה האנשים? צריך אני להודות בזה להקנדידט, שלפחות, עד הזמן האחרון החזקתי גם אני בעצמי באותה הדעה, שהאורגים הנם בני-אדם נכנעים, סבלנים ונוטים לקבל מָרות. האם לא היתה עד כה גם דעתו כך, אדון דרייסיגר?

דרייסיגר. ודאי היו אלה אנשים סבלנים ונוחים, גדולה מזו: אנשים בעלי מדות טובות וישרים— כל עוד לא באה באמצע יד אותם הרחמנים ואוהבי המין האנושי, להעבירם על דעתם. ואולם מאז התחילו בעלי הצדקה לחטוף יום יום, כמה גדולה עניותם של האורגים, נשתנה הדבר תכלית שנוי. יגיע בעצמו: כשהאורג רואה את כל אלו החברות והועדים שנוסדו לתמיכתו ולמלחמה בעניותו, הרי הוא מתחיל סוף סוף להאמין בעצמו, שחייו רעים מאד. ינסה נא עתה מי שהוא לבוא ליַשב את הלבבות—ויעלה חרס בידו. מעתה אין האורג יודע אלא להתאונן, בלי קץ ובלי תכלה. דא לא ימצא חן בעיניו והא לא יישר בעיניו. עתה האכילהו אך דגן-שמים והשקהו רק חלב-צפרים—בפחות מזה לא ירָצה לך.

בחזקה, בכל כחכם! בין כה וכה הן לא לזמן ארוך. (הוא נאסר על ידי קוטשה בעזרת הצובעים).

שר-השוטרים. נו, קדימה, מרש! (לדרייסיגר). לתוספת בטחון, יתן ששה אנשים מצובעיו ללוותו. הם יקיפוהו מכל צד. אני ארכב מלפנים, קוטשה מאחור. מי אשר יעמוד מנגד, יבותק בחרב.

(מתחת עולות צעקות: „קיקריקי! וואו, וואו, וואו").

שר-השוטרים. (מתגעש כלפי החלון) נבלים! אני אלמדכם קיקריקי ויי-וי-וי. קדימה! (צועד קדימה בחרב שלופה ייגר והשאר הולכים אחריו).

ייגר (צועק דרך יציאתו). והגברת דרייסיגר רבת-החסד, אף אם תוסיף עוד גאון על גבה, ותתנפח כהנה וכהנה, את עורה לא תהפוך. משֶׁלָנו היא. מאות ומאות פעמים הגישה יי"ש לאבי בשלש פרוטות הכוס. האסקדרון, שמאלה, מַר-ש! (יוצא בצחוק).

דרייסיגר (אחרי איזו הפסקה, כמו נוחה למראית עין) מה סבור הוא, אדוני הכהן? האם לא נחזור אל משחק-הוויסט שלנו? כמדומני, שמעכשיו שוב אין דבר עומד להפריע (הוא מעלה אש בסיגרה, ובתוך כך הוא מוציא תכופות קולות-לגלוג קצרים ועצורים; לאחר שנתלבתה זו, הוא צוחק ברמה). עכשיו הנה כל המעשיה הזאת מתחילה לבַדח את דעתי. הבחור הלז! (בהתפרצות-צחוק עצבנית). הרי זו מילתא דבדיחותא באופן שאין למעלה הימנה. קודם כל הקטטה על יד השלחן עם הקנדידט. לא עברו המשה רגעים, והרי היא כבר נותן את ברכת-הפרידה שלום: שלום! — ומֵעבר לכל ההרים! אחר כך — זה המאורע

שמור מצוות אלהים ופקודיו. היה טוב וירא שמים, כסף, כסף...

ייגר. אני מכת־הקווקרים, אדוני הכהן, וישוב איני מאמין בשום דבר.

קיטלהוז. מה־קווקרים—אל תהבל! שים לבך להיטיב דרכיך, ואל תדבר הבלים. הקווקרים יראי־אלהים המה ולא עובדי־אלילים כמותך. קווקרים — מה לי קווקרים!

שר־השוטרים. ירשני, אדוני הכהן. (עומד בינו ובין ייגר). קוטשה, יאסור את ידי זה! (מן החוץ עולה נהימת גדולה: „ייגר! ייגר! אלינו!")

דרייסיגר. (נפחד, כיתר הנצבים, נגש מכלי משים אל החלון). מה שם עוד?

שר־השוטרים. אה, את זאת מבין אני למדי! זאת אומרת, שהם רוצים, כי נשחרר את המזיק הלז. אבל את הטובה הזאת לא נעשה להם בשום אופן. הבנת קוטשה? בוא יבוא זה אל הכלא.

קוטשה (החבל בידו, מפקפק מעט ועושה שהיות). אתרשה להודיע, אדוני השר. גם בקר שם, גם הנפח...

קיטלהוז. ירשני נא ברוב טובו וחסדו, אדוני השר—אך לבלתי חדד את היחוסים עוד יותר— אולי טוב היה לפתוח בשלום תחילה? אולי יתחיב ייגר מרצונו הטוב לילך אחריו או...

שר־השוטרים. מה שעולה על דעתו! עלי ועל צוארי! לא, לא, לזה איני יכול להסכים בשום אופן. קדימה, קוטשה! נהג ולך.

ייגר (מושיט בצחוק את שתי ידיו השלובות). בחזקה,

הכלים באשר הם. ושוב מתעוררת תנועה של תמהון בין הנצבים).

ש ר ־ ה ש ו ט ר י ם (כמעט במבוכה אל דרייסיגר). נער הייתי וגם זקנתי... ומין חציפות שכזו עוד לא...

י י ג ר (רוקק).

ד ר י י ס י ג ר. בחור, לא ברפת הנך נמצא, הבינות?!

ש ר ־ ה ש ו ט ר י ם. נו, בסוף־הסופות תתפקע סבלנותי. בפעם האחרונה אשאלך: מה שמך?

ק י ט ל ה ו ז (בכל אותה תשעה עמד והשקיף והקשיב מאחורי דלת־האולם, שהיתה פתוחה מעט. מעכשיו שוב אינו יכול להתאפק יותר, נכנס החדרת ומתערב בשיחה, בגמגום מתוך התרגשות). שמו של זה — ייגר, אדוני שר־השוטרים. מוריץ... לא?.. מריץ ייגר. (לייגר). נו, אמור, ייגר, האמנם לא תכירני?

י י ג ר (ברצינות). אדוני הוא הכהן קיטלהוז.

ק י ט ל ה ו ז. כן, אביך הרוחני ורועה נפשך, ייגר! אני האיש, אשר בעודך בחתוליך לקחתיך אחר כבוד להכניסך בסוד קדושים וטהורים; אשר על ידי דבקת בפעם הראשונה בבשר אלהים. התוכיר עוד את כל זה? אני אשר עמלתי ועמלתי לטובתך ודבר אלהים שמתי בלבך. ועתה הזה גמולך אשר תגמלני?

י י ג ר (בפנים קודרים של תלמיד בית ספר שנתפס בעונו). אני הן הנחתי אז לפניו שקל כסף.

ק י ט ל ה ו ז. כסף, כסף... האמנם תחשוב, שהכסף הארור, הנבזה... יהי כספך לך... זה היה יותר טוב עלי. איזה שגעון! הֱיֵה ישר, הֱיֵה נוצרי! זכור את בוראך.

חברים!... אני הייתי בוחר שתיבש זרועי — משאעשה כדבר הזה—משארים ידי על חברי! (על פי רמז של שר השוטרים מפקר קוטשה על הצובעים שיסירו את ידם מקרבנם. ייגר נשאר עומד חפשי ומלא עזות; על כל מוצאי הבית העמדו שומרים בפניו).

שר־השוטרים (מרים קולו על ייגר). הסר מצנפתך, הדיוט! (ייגר מסיר את כובעו מעל ראשו, אבל לאט-לאט, מבלי שתסור בת-הצחוק של לגלוג מעל שפתיו). מה שמך?

ייגר. מה לך ולשמי? האם הזירים רעיתי אתך? (המענה הזה מעורר תנועה בקרב הנצבים).

דרייסיגר. אך זאת היא חוצפה!

שר־השוטרים (פניו מתכרכמים, חמתו בוערת בו, אלא שהוא כובש את כעסו). מילא, כתר זעיר ונחוך.— מה שמך, הריני שואל אותך! (לאחר שאינו מקבל מענה, בחמה שפוכה). וְלֹא—אֲלָקֶךָ שלשים חסר חמשה.

ייגר (נשאר בעליזותו, מבלי שירעד אף שרטוט קל משרטוטי פניו לשמע איומיו של שר-השוטרים. בינתים נכנסת החדרה משרתת נאה אחת וכוסות קפה על טס בידיה, וכשהיא רואה פתאם את המחזה הבלתי-צפוי לפניה, הרי היא נשארת עומדת בפה פעור. ייגר פונה אליה דרך ראשי הנצבים). הגידי לי, עמליה, הגם את בחברתם? השמרי לך, איפוא, וראי להמלט מפה מהר, פן יבוא הרוח ונגע בבית הזה והכהו חרם לילה אחד. (המשרתת לוטשת עיניה לייגר, וכשהיא עומדת על הדבר, שהוא אליה יפנה בדבריו, הרי היא מתאדמת מבושת, שמה כפיה על עיניה ונסה, בהשאירה את

את פרוטתם האחרונה. אבל אני אחת החלטתי: למלא בעפר פיהם של הצעקנים המושבעים הללו—פעם אשתיקם ולא אשנה. למובת הרבים אעשה זאת, ולא רק לטובתי.

שר-השוטרים. בלי ספק, בלי כל ספק, האדון דרייסיגר. איש לא ידונו על זה לכף חובה. מצדי, עד כמה שיהא לאל ידי...

דרייסיגר. בשוטים ובעקרבים צריך היה ליסר את המנוולים הללו...

שר-השוטרים. נכון מאד. למען ישמעון וייראון...

הג'נדדם קוטשה (בא ומתיצב בעמידת של כבוד לנכח שר-השוטרים. מכעד דלת-המסדרון הפתוחה נשמעה המולת צעדים כבדים, העולים בשלבים). אדוני השר, אתרשה להודיע: אסרנו אדם אחד.

דרייסיגר. היש ברצונו לראות את האסיר, אדוני השר?

שר-השוטרים. בודאי, בודאי. ראשית כל, נתבונן אליו כראוי מקרוב. יעשה לי את החסד, אדון דרייסיגר, ותנוח נא דעתו לחלוטין. אני אמלא כל משאלות לבבו, בי נשבעתי!

דרייסיגר. זה לא יספיק לי. אני לא אנוח ולא אשקוט עד המסר האיש לפלילים.

ייגר (מובל בידי חמשה צובעים, שפניהם, ידיהם ובגדיהם מלוכלכים בצבע, כאשר הם הולכים ישר מעבודתם. כובעו של התפוס נשמט לצדדין, מראה פניו בדוח ומהוצף, השפעת היין אשר שתה מקודם עודנה ניכרת במצב רוחו המרומם). הוי עליכם, בריות שפלות! — ועוד פועלים תקראו!

דרייסינגר (כרלת). עבדו הנאמן, אדוני השר! אשמח על בואו.

(קיפלחוז מוכיח בתנועות לנשים, שאוב לחן ללכת מפה. הוא, אשתו והגברת דרייסינגר יוצאים אל הטריקלין).

דרייסינגר. (בהתרגשות רבה אל שר-השוטרים הנכנס). אדוני השר, סוף-סוף עלה בידי צובעי לתפוס אחד מראשי-המזמרים, כאשר צויתים. כי כבר קצר כח-סבלי. חוצפתם של הני בריוני עוברת, פשוט, כל גבול. זה נורא! בביתי יושבים אורחים, ואלה הנבלים מעיזים... הם מלעיבים באשתי מדי צאתה החוצה; בני אינם בטוחים בחייהם. סכנה נשקפה לי, שגם את אורחי יתחילו לכבד במהלומות. הנני נותן לו את דברי, שאם יתכן, שבחבירה מסודרה יעלבו בפומבי אנשים כנים, כמוני וכאשתי, והמעליבים לא יקבלו כל עונש... אז... אז צר לי על שמושגי אני בדבר זכות-היחיד וחובות-הצבור הנם אחרים לגמרי.

שר-השוטרים (כבן-חמשים, בעל קומה ממוצעת, מוצק, מלא-דם. לבוש מעיל-פרשים. חרב נסיחת בצדו ודרבנות מקשקשים בכנפיו). במטותא, האדון דרייסינגר, במטותא!— יגזור עלי ואקיים. ורק ירגע נא, ירגע—אני כלי סר למשמעתו. הוא עשה כחוק... ואף נעים לי מאד, שהוא צוה לאסור אחד מראשי הסואנים. לרצון לי מאד, שהדבר, סוף-סוף, הולך ומתברר. יש כאן שנים שלשה מפריעי-סדר, שזה כבר שמתי עליהם עיני.

דרייסינגר. שנים-שלשה עורי ימים, נכון מאד. בחורי-חמד כלם, כלבים עצלים, הולכי-בטל, המתגודדים בבתי המרזח יומם ולילה, עד כלותם בשתי

הבינותי. אני צפיתי זאת מראש. זה גם מתאים למשאלותי (יוצא).

דרייסיגר (בגסות). ובכן אל יעשה שהיות. החדר דרוש לנו.

הגברת דרייסיגר. אבל, ווילהלם, ווילהלם!

דרייסיגר. מה, המדעתך יצאת? התאמרי לקחת תחת הסותך איש, אשר יגין על מעשה נבלה כאותו שיר-הקלון?

הגברת דרייסיגר. אבל, אלופי יקירי, הן הוא כלל לא...

דרייסיגר. אדוני הכהן, יגיד הוא, אם הגין או לא הגין.

קיטלהוז. אדוני דרייסיגר! בגלל צעירותו יש לסלוח לו.

הגברת קיטלהוז. תמהה אני, אדם צעיר זה הלא נצר הוא ממשפחה כל כך טובה ונכבדה. ארבעים שנה שמש אביו בכהונה ממשלתית ולא נמצא בו כתם כל שהוא. אמו היתה כל כך מאושרה על שבנה מצא לו משרה נאה כזו, בבית כביתכם. והנה... לא ידע העלם כל עיקר, איך להוקיר כל זה.

פייפר (קורע דלת המסדרון וצועק פנימה). אדון דרייסיגר, אדון דרייסיגר! הם תפסוהו! ימהר הנה! אחד נתפס.

דרייסיגר (בהסתערות). האם נשלח רק לקרוא לפוליציה?

פייפר. שר-השוטרים כבר עולה במעלות.

ד ר י ן. (מתחת עולה קול שיר האורגים). נו, שומעים אתם! שומעים אתם!

ק י ט ל ה ו ז (כזעם גדול). האם לעולם לא יקיץ הקץ על התעלולים האלה? נו, אם כן עלי באמת לומר: הגיעה השעה, שהפוליציה תתערב בדבר. ירשוני נא להביט עוד פעם! (נגש אל החלון). נו, האם רואה הוא, אדון וויינהולד? אלה אינם רק עולי־ימים בלבד. כאן ישנם בתוכם גם אורגים ישישים ומיושבים. אנשים, שכמה שנים חשבתים לנשואי־פנים וליראי־אלהים, אף הם נסחפו בזרם. אף הם לוקחים חלק בכיעור נורא זה, שלא נשמע כמוהו. ברגלים ירמסו חוקי אל־עליון. והוא— הגם עתה עודנו נכון להמליץ יושר על הבריות הללו?

ו ו י י נ ה ו ל ד. ודאי לא, אדוני הכהן. זאת אומרת, אדוני הכהן... cun grano salis. הלא אנשים רעבים ונבערים המה. הם מביעים את אי־רצונם כמו שהם יכולים. אי אפשר לדרוש כלל, שאנשים כאלה...

ה ג ב ר ת ק י ט ל ה ו ז (אשה קטנה, רזה, נובלת, יותר דומה לבתולה זקנה מאשר לאשה נשואה). אדון וויינהולד, אדון וויינהולד! מה הוא!..

ד ר י י ס י ג ר. אדוני הקנדידט, צר לי מאד... אני לקחתי אותו לביתי לא בכדי שיקריא לי הרצאות על אהבת האנושיות. אני נאלץ לבקשהו, שיגביל את חוג־עבודתו בחנוך בני, וביתר דברי ועניני — שלא להתערב כלל! ההבין לרעי?

ו ו י י נ ה ו ל ד (רגע אחר הוא עומד חור ובלי־נוע; אחר כך הוא משתחוה בבת־צחוק מאונסת). כמובן, כמובן,

ד ר י י ס י ג ר (כבדרך־אגב). אה, מה את יודעת!

ק י ט ל ה ו ז. מחילה, אדון דרייסיגר! דבר־מה אי־נעים קרה לו?

ד ר י י ס י ג ר. אי־נעימיות יש לי בכל יום ויום של הקדוש־ברוך־הוא, אדוני הכהן החביב. לזה כבר התרגלתי. נו, רוזה, מה בדבר הקפה?

ה ג ב ר ת ד ר י י ס י ג ר (קמה בעצרה, נגשת אל חוט־הפעמון הרחב, המרוקם ומושכת בו בחזקת פעמים אחדות).

ד ר י י ס י ג ר. זה עתה... (אחרי סבובים אחדים בחדר). טוב היה, האדון הקנדידט, אילו היה גם הוא בשעת מעשה. הוא היה יכול ללמוד דבר־מה. ואולם... הבה, נתחיל בוויסט שלנו.

ק י ט ל ה ו ז. כן, כן, כן. ועוד הפעם כן! ינער נא את אבק־היום ומשאו מעל שכמו ויהי כלו שלנו.

ד ר י י ס י ג ר (נגש לאחד החלונות, מסלק את הוילון לצדדין ומשקיף החוצה. כמאליו). חברת מְרֵעים!!!— גשי הנה, רוזה! (היא נגשת). הגידי נא... זה הפרצוף הארוך אדום־השערות שם—

ק י ט ל ה ו ז. בקר האדום לו יקראו.

ד ר י י ס י ג ר. הגידי, איפוא, האם לא זהו, שהעליבך לפני יומים? הלא תזכרי, הלא ספרת לי, בשעה שיוהן עזר לך לעלות על המרכבה.

ה ג ב ר ת ד ר י י ס י ג ר (בהעויה חמוצה ובמשיכת ההברות). לא אזכור עוד.

ד ר י י ס י ג ר. אבל חדלי נא כעת מ„טון" זה של ברוגז. אני צריך לדעת זאת אל נכון. שבעתי את זלזולי אלה המחוצפים די. אם זה הוא, אז אמסרהו

חברות לפרישות ונזירות, השני יחבר קולות־קורא, שאין להכחיש, כי אמנם יש בהם ממיטב המליצה והם נקראים בעונג; אבל מה יוצא לנו מכל זה? העניות בין האורגים, במקום שישנה, אינה מתמעטת על ידי כך. ותחת המנוחה החברתית, מתוך כך, נחתרת חתירה גדולה. לא, לא, כאן יש באמת מקום להגיד: כל אומן, השאר באומנותך! רועה־נפשות, אל תדאג לקיבות! אתה דע לך להטיף דרך־אלהים ותו לא, והשאר הנח לזן ומפרנס את הצפרים בקניהן ומלביש רקמה את חבצלות השדה. — על כל פנים, חפצתי לדעת באמת, היכן נעלם כה פתאם בעל־הבית שלנו החביב?

ה ג ב ר ת ד ר י י ס י ג ר (באת, מלווה מהכהנת. הגברת דרייסיגר היא אשה יפה כבת שלשים; מבנה גוה חזק וגרעיני; נגוד ידוע נראה בין אופן מדברה ותנועותיה ובין תלבשתה היקרה והמפוארה). האדון הכהן יצדק לגמרי. בעלי ווילהלם נוהג כך תמיד: בעלות דבר־מה על דעתו, מיד הוא בורח לו ומשאיר אותי לבדי. אני כבר לא אחת דברתי בו משפטים על זה, אבל הוא הן איש אשר שומע אין לי ממנו.

ק י ט ל ה ו ז. גברתי הטובה והיקרה, הלא על כן איש אשר עסקים לו הוא.

ו ו י י נ ה ו ל ד. אם לא אטעה, אירע דבר־מה מתחת.

ד ר י י ס י ג ר (בא, זועף מאד). נו, רוזה, הקפה מוכן?

ה ג ב ר ת ד ר י י ס י ג ר (כמתעצבת). זה דרכך לאבד פתאם!

בנעימות עם התלמיד לתיאלוגיה, שגם הוא מעשן. כאן הוא מתיצב ומתבונן לצדדין, ולאחר שאינו מוצא איש, הרי הוא מניע בראשו כתותה). ואמנם, אין שום פלא בדבר, אדוני הקנדידט: צעיר הוא עדנה לימים. גם אנחנו, הזקנים, בהיותנו בגילו, החזקנו... איני רוצה לומר בדעות אלו ממש, אבל, על כל פנים, בדומות לאלו. בכיוצא באלו, בכל אופן. ואמנם, אין להכחיש: יש איזה יופי בגיל־העלומים—בכל אלה האידיאלים הנשגבים, אדוני הקנדידט. ואולם, לדאבון הלב, חולפים המה, ממהרים המה לחלוף ולגוז, כקרני שמש־ניסן. ימתין נא. יגיע מקודם לשנותי—אז ידע. כששלשים שנה רצופות עוברות על אדם בהטפת מִלָּתו לקהל מעל הבימה—חמשים ושתים פעמים בשנה, הוץ מימי החגים—אז בהכרח תשרה עליו איזו מנוחה. כשיגיע הוא למקומי, יזכור בדברי אלה, אדוני הקנדידט.

ו ו י י נ ה ו ל ד (בן תשע-עשרה, חור, כחוש, גבה-קומה, בעל שערות חלקות, צהובות, ארוכות ותנועות עצבניות ומרוגזות). בכל רגש־הכבוד שלי, אדוני הכהן... לא אדע בכל זאת... אמת, אין תכונותיהם של בני־האדם דומות...

ק י ט ל ה ו ז. אדוני הקנדידט החביב, יהיה רוחו מלא רוגז כמה שיהיה—(בקול של עקיצה קלה) ורוחו אכן מלא רוגז — ידון קשה, ועוד יותר מקשה, את היחוסים החברתיים של עכשיו כמה שידון,—יבוא יום וכל הסער שלו יקום, סוף־סוף, לדממה. אמנם, מודה אני, שגם בינינו, בין אחינו לכהונה, ימצאו כאלה, שאף בהיותם כבר באים בשנים, עדיין מעשי־נערות בידיהם. האחד, למשל, ירים קולו נגד סכנת השכרות וייסד

מערכה רביעית.

פטרסוולדו.—חדר פרטי במעונו של הפבריקני ד ר י י ס י נ ג ר. רהיטי החדר המפוארים מסודרים בטעם תמחצית הראשונה של המאה הי"ט; קור ואי־מתִחַסיות. הספון, הכירה, הדלתות — כלם לבנים. ניר הכתלים עשוי פסים ישרים עם ציורי־פרחים קטנים ועינַם אפורה וקרה. כלים רכים מעץ מַהַגוֹני בכסויים אדומים, מקושטים ומחוקצעים הֲדָר; ארונות וכסאות מאותו חומר ובסדר זה: מימין, בין שני חלונות, שוילונות אדומים כדובדבניות פרושים עליהם, עמוד־כתיבה גבוה, שדופנו הקדום יורד ונעשה שפוע; לנחכו מפה; לא הרחק מהספה ארון־ברזל לשמירת כסף; לפני הספה—שלחן מוקף כסאות וכורסות; בכותל שבאחורי הבימה ארון מלא כלי־זין. אותו הכותל, כיתר הכתלים, מכוסה בהרבה תמונות גרועות במסגרות־של־זהב. ממעל לספה—ראי במסגרת מוזהבה בסגנון רוקוקו. דלת פשוטה משמאל מובילה אל המסדרון, דלת פתוחה בעלת אגפים שבאחורי הבימה— לטרקלין, שגם הוא מרוהט בחוסר־טעם ומלא כלו חפצים של מותרות ורות קשה ותפל. בטרקלין נראות שתי גבירות: הגברת ד ר י י ס י נ ג ר והגברת ק י ט ל ה ו ז, אשת הכהן, עסוקות בסיור תמונות. שם גם הכהן ק י ט ל ה ו ז משוחח עם התלמיד לתיאולוגיה ומורה־הבית ו ו י י נ ה ו ל ד.

ק י ט ל ה ו ז (בן אדם קטן ובעל פנים מסבירות ומלאות ידידות, נכנס החדרה מן הטרקלין, כשהוא מעשן ומפטפט

הנפשות העושות במערכה הרביעית.

בקר.
מוריץ ייגר.
בומרט הזקן.
אנזורגה הזקן.
דרייסיגר.
פייפר.
וויטיג.
קוטישה.
הגברת דרייסיגר.
קיטלהוז, כהן.
הגברת קיטלהוז.
וויינהולד, תלמיד לתיאולוגיה, מורה בבית דרייסיגר.
היידע, שר השוטרים.
הרַכָּב יוֹהן
אורגים ואורגות, צעירים וזקנים.

הורניג (קם). נס גדול יהיה, אם כל זה יעבור בשלום.

וולצל. היפלא—אם גם הזקנים אבדו בינתם?

הורניג. כל אדם מתאוה לטוב לו.

סוף המערכה השלישית.

אַט־אַט יְעַנֶּה עָנִי שָׁם
וּגְדוֹלָה שָׁם הַתְּלָאָה וַאֲרֻכָּה
אַנְחוֹת אֵין סְפוֹר תְּעוּפֶינָה שָׁם—
עֵדִים אִלְּמִים לְאֵימַת הַמְּצוּקָה.

(הרוב הגדול של האורגים שר את הבית הבא כבר בחוץ, ורק אורגים צעירים אחדים עוד נתעכבו בבית פנימה לשלם את המגיע מהם. בסוף הבית של השיר לא נשארו בחדר אלא וולצל, אשתו, בתו, הורניג ובומרט הזקן).

אֲרוּרִים אַתֶּם, בְּנֵי הַשָּׂטָן,
שְׂעִירֵי שַׁחַת, תֹּאכַלְכֶם רִמָּה!
מִגְּזֵלַת הֶעָנִי, מֵאֶנְקַת הָאֶבְיוֹן
תַּעֲשׂוּ עֲלֵי כֶסֶל פִּימָה.

וולצל (מסדר את הכוסות בשויון-נפש). כמשתגעים הנם היום כלם.

בומרט הזקן (קם ללכת).

הורניג. הגידה לי, בומרט, מה פירושו של כל זה?

בומרט הזקן. לדרייסיגר הם רוצים ללכת, להשתדל, שיוסיף מה על שכרם.

וולצל. הגם אתה לוקח חלק בשגעונות האלה?

בומרט הזקן. מבין אתה, וולצל, לא בי הדבר תלוי. הצעירים עושים מרצונם—הזקנים נסחפים בעל כורחם (יוצא בכעין מבוכה).

אל חדלת, יותר יגדל אומץ-רוחו. את המלים האחרונות הוא משמיע מדי עָמדו כבר על המפתן, מוכן ומזומן להתעלם בכל רגע). מה לך ולי, כי נדבקת בי? לא בעל דברים שלי אתה. אני אל האורגים דפה באתי לדבר. לך לא עשיתי דבר ואין לי כל עסק עמך. ואליכם, האורגים, עלי להכריז ולהודיע: שר השוטרים שלחני להגיד לכם, כי הוא אוסר עליכם לשיר את השיר—אותו השיר של דרייסיגר או... ככל אשר תכנוהו. ואם זו הזמרה ברחובות לא תפסק מיד, אז יאחז באמצעים להושיבכם במקום, ששם יהיה לכם די זמן ומנוחה לשיר ככל אות נפשכם. גם לחם ומים ינתנו לכם. (יוצא).

וויטיג (צועק אחריו). שום דבר אין לו רשות לאסור עלינו. ואם נחפוץ לשוע, עד כי ינועו אמות-הספים ותעל שועתנו עד רייכנבוך; ואם נחפוץ לשיר עד כי יפלו הגגות על ראשי הפבריקנים ויחוללו הקובעים בראשי השלטונות, איש לא יוכל למחות בידינו.

בקר (קם בינתים וניתן אות בלי-אומר להתחיל בשירה. הוא מתחיל ראשון, ואחריו גם חבריו).

בִּמְקוֹמוֹתֵינוּ יֵשׁ בֵּית דִּין
עוֹד רָע מֵאוֹיֵב רָשָׁע,
נֶפֶשׁ אֶבְיוֹן שָׁם תֵּרָמֵס
עַל לֹא דָבָר, עַל לֹא פֶּשַׁע.

(בעל בית המרזח מבקש תחבולות לעצור בעד השירה, אבל ללא הועיל. וויגנר תוקע אגודל באזניו ויוצא במרוצה. עם תבית הבא של השיר מתנשאים האורגים ממקומותיהם ויוצאים החוצה אחרי וויטיג ובקר שהזמינו אותם לזה בסימנים שונים).

ועולליהם עד ככר לחם ואת עצמם—עד בית הכלא.
ראיתי כבר אלה שכמותך, שזרעו מהומה ומבוסה בעם—
ומה רע ומה מר היה בסופם.

וויטיג (בצחוק מר). אוי, עתידות מי יודע?!
בדבר הסוף הרע והמר אשר אמרת אפשר שצדקת
מאד. (המתו בוערת בו פתאם). ואולם אם הדברים יגיעו
עד לידי כך, אז אדע למי עלי להודות על כל אלה,
אז אדע מי הלשין עלי לפני הפבריקנים והפריצים והביא
את דבתי רעה לפניהם, עד כי לא אוכל להשיג התיכת
עבודה; אז אדע, מי ששה בי את האכרים והטוחנים,
עד אשר לא אראה פרסת-סוס בכל ימי השבוע, עד
אשר לא אשיג אופן עגלה אחד לתקון. ידעתי, ידעתי,
מי הוא המרגל. אני כבר סחבתיך פעם מעל הסוס,
נבלה סרוחה, על אשר חבטת ברצועה נער קטן טפש
אחד בגלל אגסי-בוסר אחדים. וזה דברי אליך עתה:
—הלא יודע אתה אותי—אם עד בית המאסר תביאני,
בהיות לאל ידך, צו גם אתה לביתך. אם עוד פעם
תגיע אלי איזו שמועה בנוגע לזה, הרי אני אוחז בכל
הבא לידי—פרסת-ברזל, פטיש, דלי, אין נפקא מינה—
ומוצאך בכל אשר אתה שם, וגם מעל מטתך ומחדר
משכבך אוציאך וארוצץ את גלגלתך, בי נשבעתי ובשמי
וויטיג, אם לא כן אעשה לך! (קופץ ואומר להתנפל על
קוטשה).

אורגים זקנים וצעירים (עוצרים בו)
וויטיג, וויטיג, חזור בך!

קוטשה (קם מכלי משים, פניו חורו. בדברו את
הדברים הבאים הוא צועד לאט-לאט לאחוריו. יותר שהוא קרוב

ושלום את קיבתנו, מחמת רוב השכירות שאנו מקבלים.

(צחוק).

ייגר. וכי לא כך, וולצל? הרא מלאנו את כרסנו קוליות של חזיר ורוטב של שומן ורביבות ממולאות כרוב חמוץ. ועתה נשתה יין שמפניה.

(צחוק).

וולצל. זרחה החמה.

קוטשה. ואילו נתנו לכם יין־שמפניה וצלי — כלום הייתם מרוצים? הנה גם לי אין יין שמפניה, ואף על פי כן איני בלתי מרוצה.

ייגר (מרמז לחוטמו של קוטשה). הלה משקה את המלפפון האדום שלו יין־שרף ושכר דיהו. נראה, שגם מהשקאה זו יבשל הפרי הזה.

(צחוק).

וויטיג. קשים חייו של הג׳נדרם: פעם עליו לסחוב אל הבור איזה נער קבצן נפוח־כפן, פעם לפתות נערה אורגת לא מכוערה, ושוב להגיח לקרבו המון־יין ולבסום עד דלא ידע בין ימינו לשמאלו ולהכות ולענות את אשתו עד ברחה מחמת־המציק לאיזה שכן להסתר שם; מלבד זאת הדהירה על הסוס וההתגוללות בכרים ובכסתות עד חצות היום — הוי, כל זה הן לא קל כל כך!

קוטשה. דַבֵר, דבר כאוות נפשך. יבוא יומך — ונהמת על דבוריך. כבר יצאו לך מוניטין ושמך הטוב הולך לפניך. יודעים כבר מה טיבך. שמע דבוריך הנאים ולשונך הארוכה עד בית שר־המחוז כבר הגיע. לא נכחד גם ממני טיב הבריות שכמותך, אשר מבית מרזח לבית מרזח ינועו ימים על שנים ויביאו את נשיהם

כל כך רבות על המהפכה הצרפתית. נאומים נאמת על זה במלוא פיך. ועתה יוכל היות, שבקרוב תנתן האפשרות לכל אחד להראות מה הוא בעצם טבעו: פושק־שפתים או איש־הכבוד.

וו י ט י ג (מתאנף). בלום פיך, פרחח, דובר עזות! השמעת מימיך קול זמזום חצים? העמדת מימיך על העמדות הראשונות בארץ אויב?

י י ג ר. נו, למה תתלהב ככה? חברים אני, ואני כלל לא נתכוונתי להרעימך.

וו י ט י ג. רוקק אני על החברות שלך. מפלצת נפוחה שכמותך!

(ה ג׳נ ד ר ם ק ו ט ש ה ב א).

ק ו ל ו ת. הסו, הסו! הפוליציה!

(קולות מחסים במשך שעה ארוכה, עד שמשתוררת דממת גמורה).

ק ו ט ש ה (יושב על יד השלחן העגול שמסביב לעמוד; באולם דממה). כוס יין־דגן קטנה, בבקשה.

(שוב דממה גמורת).

וו י ט י ג. נו, מה, קוטשה, באת קצת להשגיח עלינו?

ק ו ט ש ה (מבלי שים כל לב לוויטיג). שלום, אדון וויגנד!

וו י ג נ ד (עודנו יושב בקצה לפני שלחן המזיגה). חן־חן, קוטשה.

ק ו ט ש ה. השלום לו?

וו י ג נ ד. חן־חן.

ב ק ר. השלטונות דואגים לנו, שלא נקלקל חס־

קולות שונים (בשאון). „הניחו לו! „ידבר, ידבר!"

אורג זקן ג' (בקול רם ונשא). לכן פערה שאול פיה, פערה עד לבלי חוק, על ראש רשעים יחול, האוכלים דלים, הרוצצים אביונים, ובלעה כלם יהדיו, המעותים משפט ואת הישרה יעקשו, נאום ה'.

(שאון).

אורג זקן ג' (מדקלם פתאם כתלמיד של בית ספר)

בְּעֵינַי הַדָּבָר יִפָּלֵא, בְּחָשְׁבִי עָלָיו מַחֲשָׁבוֹת:
אֶת עֲבוֹדַת אוֹרֵג־הַבַּד לָמָּה יָבוּזוּ הַלְּבָבוֹת?

בקר. אבל אנו הלא איננו אורגי־בד. אנו אורגי־ננקא.

(צחוק).

הורניג. גורל אורגי־הבד עוד יותר קשה משלכם, אורגי־הננקא. כמתים שעלו מקבריהם יתעו בין ההרים. בכם, למצער, עוד תקום הרוח להתקומם.

וויטיג. ואלה, כסבור אתה, כבר נתנסו בהיותר קשה? מעט העוז, השוכן עוד בם, כלה יגרשו הפבריקנים, סוף־סוף.

בקר. הרי הוא אמר: עוד יעבדו אצלי האורגים בפרוסת־לחם יבשה.

(שאון).

אורגים שונים, זקנים וצעירים. מי אמר כזאת?

בקר. דרייסיגר אמר זאת בנוגע לאורגים.

אורג צעיר. נבל זה ראוי להתלות ראשון.

ייגר. שמעני, וויטיג, הפעם. אתה ספרת תמיד

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. אילו היה לי אף מחצית מכפי די־מחסורי—

א ו ר ג ז ק ן א׳. המים הגיעו לנו עד צואר, וויטיג.

א ו ר ג ז ק ן ב׳. גם לביתנו אך לחנם נלך. כי בין אם נעבוד, בין אם נשכב בטל—לא נחדול מהיות נפוחי־כפן.

א ו ר ג ז ק ן א׳. שם בבית תטָרף הדעת לגמרי.

א נ ז ו ו ר ג ה ה ז ק ן. ולי כעת הכל אחת: יהיה מה שיהיה.

קולות של א ו ר ג י ם ז ק נ י ם (בהתרגשות הַהולכת וגדלה). „בשום מקום אין לנו מנוחה". „כשל כחנו, רפו ידינו". „אצלנו בשטיינקונצנדורף כבר יצא אחד מדעתו: כל היום ישב על שפת הנהל ויתרחץ, ערום כביום צאתו מרחם אמו".

א ו ר ג ז ק ן ג׳ (מתנשא ממושבו, כמי שמלא רוח „נבואה", ומתחיל לשאת „משא", בהרימו אצבע למעלה כמאַים). יום־המשפט הנה זה בא! אל תתרועעו לקצינים ולנכבדי־הארץ! יום המשפט בא! אלהים צבאות... (אחדים צוחקים; מושיבים אותו על מקומו בעל כורחו).

ו ו ל צ ל. לזה דיה כוס אחת — מיד יאב עשתונותיו.

א ו ר ג ז ק ן ג׳ (מתעורר שוב). אבל! אין אלהים יאמרו בלבבם, אף בשאול ובשמים לא יאמינו, בנים אין אמון בהם, ואת הדת ללעג ולקלס ישימו...

א ו ר ג ז ק ן א׳. נו, די לך, די!

ב ק ר. תן לאיש וידבר. יש הרוצים לשמוע.

וויטיג. אני עוד את־שב הרבה בדעתי בטרם אסב עם כופרים שכמותכם.

ייגר. בוא שתה מעט אתנו.

וויטיג. אני איני צריך ליינך. ברצותי לשתות, הריני קונה לעצמי ומשלם בכספי. (הוא יושב עם כוס יינו על יד בומרט ואנזורגה וטפח על כרסו של זה האחרון). הן מזונותיו של אורג מה הֵנָם?—כרוב המוץ ובשר־כְּנָם.

בומרט הזקן (באקסטאזה) זה כך. אבל מה יהיה אם אנחנו לא נחפוץ בזה?

וויטיג (לוטש עליו בתמיהה מעושה את עיניו). נו, נו, נו, האתה זה בני, היינריך הקטן? (מתפרץ פתאום בצחוק גדול). אוי, אחי, אחי, אני מת מצחוק. בומרט הזקן רוצה לעשות מרידה. אחריו ודאי יסעו על הפקודים התישים, ועמהם גם העכברים והעטלפים. אוי, רבונא דעלמא כולא, זה יהיה מין רקוד! (מחזיק בצלעותיו ופונה בצחוקו לכל העברים).

בומרט הזקן. מה אתה, וויטיג? אני לא נעשיתי לאחר. אני גם עתה אומר: אילו אפשר היה לפעול בשובה ובנחת, כי אז היה טוב מאד.

וויטיג. טנופת בקלהת—הנה לך שובה ונחת! טפש! איפה ראית דברים שכאלה נעשים בשובה ונחת? שמא בצרפת נעשתה המהפכה בשובה ונחת? שמא התהלך רובספיור עם העשירים בשובה ונחת? שם ידעו רק אחת: את הרשעים על התליה! שד משחת! וכך צריך להיות בכל מקום: „לכו בנים!" יונים צלויות לעולם לא תעופינה אל הפה מאליהן.

יש בדבריו הטעמה לא פחות מאשר שלוה). לאדון הזה הניחו: הוא לא נגע בכם.

קולות של אורגים צעירים. אף אנו הרי לא נגענו בו לרעה.

(מרת וולצל, לאחר שהחליפה מלים אחדות את הסוכן הנוסע, נוטלת את כוס-הקפה שלו ומעבירה אותה לאולם הסמוך. הסוכן הנוסע הולך אחריה, מלווה מלעג האורגים).

קולות של אורגים צעירים (בנגון). „האדונים דרייסיגר התלינים ומשרתיהם הרעים"...

וולצל. הס, הס! את השיר הזה שירו לכם בכל אשר תחפצו, אך לא בביתי.

אורג זקן א'. הוא צודק. חדלו לכם מן השיר.

בקר (צווח). אבל על פני בית דרייסיגר עלינו עוד פעם לעבור בסך עם שיר זה! יהיה את אשר יהיה — ואנחנו נשמיעהו את השיר עוד פעם.

וויגנד. בכל זאת, אל נא תשתגעו יותר מדאי, פן ירע בעיניו (צחוק וקריאות „אהא").

וויטיג הזקן (נפח שב, בא ישר מן המפחת: מפוחם, בלי כובע, בסנור-עור, בסנדלי-עץ, הוא עומד על יד שלחן-תמזיגה ומצפה לכוס יי"ש. לוויגנד). מה איכפת לך אם הם מתהוללים קצת? הכלבים הגובחים ביותר אינם נושכים.

קולות של אורגים זקנים. הוי, וויטיג, וויטיג!

וויטיג. פה אנכי. מה יש?

קולות של אורגים זקנים. „וויטיג פה" „וויטיג, וויטיג". „גש הנה, וויטיג", „שב אתנו". „בוא אלינו, וויטיג".

שרוולו עד למעלה מהקִבֶּרֶת ומראה אותות הדם מן האבעבועות, שהורכבו בו זה עתה; כמעשהו עושים רבים מן האורגים הצעירים, היושבים אל תשלחנות) אצל החובש שמידם היינו; אבעבועות הרכבנו לנו.

הורניג. עתה הכל ברור ומובן. עתה שוב לא נִתְמַה על המהומה שבכל הרחובות. כשכנופיא־של־שובבים שכזו משוטטת בכפר...

ייגר (בהתגנדרות ובקול רם). שני לוגים יין הנה, וולצל! על חשבוני. אני אשלם. כסבור אתה, שאין לי מעות? כתר זעיר—ואחוך! אנו אילו הפצנו, יכלנו גם כן לשתות יין ולגמוע קפה עד אור־הבוקר לא גרוע מכל סוכן־נוסע שבעולם (התפרצות־צחוק בין האורגים הצעירים).

הסוכן־הנוסע (בהשתוממות נלעגה). עקיצה זו אלי היא מכוונה או בדרך כלל נאמרה? (בעל־הבית, בעלת־הבית, אנה, וויגנר והנוסע צוחקים).

ייגר. העקיצה מכוונה לזה שמקבלה על השבונו.

הסוכן הנוסע. חזותו, אדם צעיר, מוכיחה, שעסקיו מצליחים ביותר.

ייגר. על עסקי אין לי להתאונן, סוכן־נוסע אני. החצי לפבריקני והחצי לי. במדה שהאורג מצטמק, באותה מדה אני מתעבה. יותר שאצל האורג יגדל הלחץ, יותר ארבה אני לעשות „יחץ".

בקר. בן חיל, מוריץ, לחייך!

וולצל (לאחר שהגיש את יין הדגן לאורגים, בהזירתו לשלחן־המזוגה, הוא נשאר עומד ופונה לאורגים בקול אטי ובכל הרשלנות וקרירות־הרוח המיוחדות לו, אלא שבכל זאת

ברותא היא. ברם, אלמלי היתה לאותו אדון קצת סבלנות להטריח את עצמו ולעלות מעט אל ראש־הפלג ומעבר לפלג, אל קצוי־הכפר, במקום שם הצריפים הקטנים עומדים, אותם הצריפים המשחירים בראש ההר כקנים עזובים, אותם הצריפים השחורים וההרובים, שאינם שוים גם גפרור אחד למען הבעיר בהם אש,—כי אז היה עליו לכתוב לברלין בנוסח אחר לגמרי. לו את פי שאלו שלוחי הממשלה ההמה, אשר לא יאמינו כי יש עניות בכרים,— אני הייתי יכול להוכיח להם דבר־מה; אני הייתי פוקח עיניהם לראות מעט את הנעשה בקני־הרעבון שבכאן.

(מן החוץ עולה קול שירת־האורגים).

וולצל. הנה הם שרים שוב את שיר־התפתה.

וויגנד. הם מהפכים את כל הכפר בראש למטה וברגלים למעלה.

מרת וולצל. באויר עתה גשא דבר־מה—כמו לפני הסער.

(יגר ובקר, שלובי־זרוע, בראש מחנה של בחורים־אורגים, באים בשאון אל הפרוזדור, ומשם אל הבית פנימה).

יגר. האסקדרון, עמוד! איש על מקומו! (הבאים מתישבים על יד השלחנות השונים ובאים בדברים עם האורגים שישבו שם מקודם).

הורניג. (לבקר). שמא תגיד לי, מה יום מיומים כי תתגודדו בחוצות? מה קרה?

בקר (ברמיזה רבה). לעת עתה לא קרה כלום. אבל אפשר שיקרה. לא כך, מוריץ?

הורניג. הבלים! רק אל נא, אחי, תָּרֵעוּ.

בקר. כבר נשפך דם. רצונך לראות? (מפשיל את

שבכפרים שבכאן, לא ידע מה זו דחקות מימיו. אני בעיני ראיתי, ובאיזו תמונות לא נפגשתי שם! ארבעה וחמשה אנשים שוכבים ערומים על שק תבן אחד.

הסוכן־הנוסע (בפרוניא רכה). ירשני נא להעיר, חביבי: זה לא כל כך ברור ומאומת. על אדות המצב בכפרי־ההרים הדעות בעתונים מחולקות. עליו היה לדעת זאת, אם מלאכת הקריאה לא זרה לו...

הורניג. אה, קורא אנכי מכתבי־עתים כמותו,— לא, לא, מסתבר, שאני ידוע אדע את הנעשה, אחרי כל נודי ונועי בין הבריות! ארבעים שנה אשא ביניהם את תרמילי על גבנוני—ולמוד למדתי דבר־מה, בסוף־הסופות. וכי איך היה מעשה בבני כפר פוֹלֶרן? הילדים נקרו באשפה יחד עם אוזי השכנים. וכולם מתו—ערומים כביום הולדם—על אבני הרצפה. דֶבק מבאיש זללו כאשר קצרה נפשם... מאות, מאות מהם כלה הרעב...

הסוכן־הנוסע. אם הוא יודע לקרוא, הרי עליו לדעת, כי הממשלה שלחה לעשות חקירה ודרישה מפורטת ומדויקת וכו'...

הורניג. ידוע, ידוע היטב כיצד מלאכה זו נעשית: מן הממשלה ישולח איזה אדון גדול, היודע הכל היטב מראש עוד בטרם ראו עיניו דבר. המשולח הגדול מטייל לו קצת בכפר, על שפת הפֶלג הזך המפכה את מימיו הבהירים, במקום שהבתים היותר יפים בנויים לתלפיות. הֲיֵלך הלאה?—והמגפים היפים המצוחצחים מה יהא עליהם? האם לא יתלכלכו, חס־וחלילה? והוא גומר אומר, שבכל הכפר הכל טוב ויפה כבמקום הזה, וכך הוא עולה על המרכבה ושב לביתו. אז יכתוב לברלין: העניות בכפר—

הכל נתתם ביין ובמשחק־הקוביא. לו הבנתם לחשוך אגורה ליום רע, כי אז לא נאלצתם עתה לגנוב חוטים ועצים.

אורג צעיר א׳ (עומד בחבורת מרעים בפרוזדור, מדבר לתוך חלל הדלת בקול רם). אכר לעולם אכר הוא, ואפילו לכשיישן עד תשע שעות.

אורג זקן א׳. הדברים ברורים: הפריץ הגדול והאכר הזעיר—שניהם כאחד טובים; שניהם מושכים בחבל אחד. דרך משל: כי יצטרך האורג לדירה, יאמר לו האכר: הריני נותן לך חור קטן ושְׁכַן בתוכו. ואתה תשלם לי בעד זה טבין ותקילין, ומלבד זאת תסייע לי לקצור את השחת ולאסוף את תבואתי הגרנה, ואם לא תאבה, לא אבה גם אני, ולך לך לאחר. בא הוא לאחר, והנה אותם הדברים ממש.

בומרט הזקן (כרוגזה). למה הדבר דומה? לעצם שמנה, שהכל מבקשין למוצצה.

האכר (כועס). הוי, נבלות דקות וכחושות, מי צריך לכם? מה אתם יודעים לעשות? שמא לניר ניר ולילך אחרי המחרשה? שמא להטעין עמרים על עגלה? הלא כח אין בכם ולשום דבר אינכם מוכשרים, הוץ מלשוטט בטל ולשכב עם נשיכם. ואתם, טנופות שכמותכם, עוד תתראו! (משלם את המגיע ממנו ויוצא ממונה היער יוצא אחריו מתוך צחוק. וולצל, הנגר ומרת וולצל צוחקים בקול רם, הסוכן הנוסע מגחך בפני עצמו. בתום הצחוק, משתררת דממה).

הורניג. פגש בשור־נגח ואל באכר כעסן שכזה. אבל מה יש לדבר: מי שלא ראה כמוני את הדחקות

מסחר גדול בעצים גנובים ומתעשרים מזה עושר רב— ואין דבר, אבל אורג עני כי יבוא...

אורג זקן א׳ (מפסיקהו). לנו אסור ליטול אף בד אחד, אבל לפריצים מותר הכל. הם ראשים לפשוט עורנו מעלינו כמו שפושטים נבלה בשוק. עלינו החובה לשלם ארנוניות להחזקת הפוליציה, ארנוניות מן המִטָוֶה, חובות־גוף, וגם בשליחיות שונות אנו נשלחים, וגם עבודת־החצר עלינו למלא, והכל בעל כורחנו...

אנזורגה. נכון כנכון היום: את יתר־הפליטה, אשר ישאיר לנו הפבריקני, יאכל הפריץ.

אורג זקן ב׳ (יושב אל אחד השלחנות הסמוכים). אני אמרתי זאת להפריץ שלנו בעצמו. סלח לי, אדוני הרוזן, בגדל חסדך—אמרתי לו—בשנה זו לא אוכל לאבד כל־כך הרבה ימים בחצר. קשה הדבר ממני ולא אוכל לו. יען מה ומדוע? סלח—עניתי—יען כי המים עשו לי שַמות. את חרישי המעט שטפו ועברו. עתה עלי לעמול יומם ולילה, אם רוצה אני להתקיים. אסון שכזה! אוי, אחי, אַחַי, עמד אעמוד ואספוק כף על ירך. האדמה המשובחה שלי—במים נדונה; רגבים, רגבים הודחה ונִשאה במדרון עד לתוך ביתי. והזרע הטוב והיקר!... אוי, מר לי, מר! שמים קרעתי בזעקתי, שמנה ימים ילל̇תי, עד כי קמו עיני מראות... ואחר כך שוב עניתי: שמונים עגלות־אדמה כבדות העליתי ההרה בחזרה.

האכר (כנסות). הקץ לדברי־קינים והגה והי! כל הנשלה לנו משמים עלינו לקבל באהבה. ואם רע חלקכם— במי האשם אם לא בכם בעצמכם? בטוב לכם—מה עשיתם?

מ מ ו נ ה־י ע ר צ ע י ר ע ם א כ ר (ביד האחרון שוט, באים. שניהם). שלום! (נשארים עומדים אצל שלחן המזינה).

ה א כ ר. לנו שתי כוסות עם פלפלא חריפתא!

ו ו ל צ ל. שלום לשניכם! (מוזג את היין המבוקש. שניהם נוטלים את הכוסות, מגישים כוס בכוס, שותים ומעמידים את הריקות על השלחן).

ה ס ו כ ן־ה נ ו ס ע. נו, מה, אדוני הממונה, טיול הגון עשה?

מ מ ו נ ה ה י ע ר. לא רע, מכפר־שטיינזייפרש הנני בא.

(באים אורגים זקנים, א' וב', ויושבים על יד אנזורגה, בומרט והורניג).

ה ס ו כ ן־ה נ ו ס ע. סליחה, הוא ממונה אצל הרוזן הוכהיים?

מ מ ו נ ה־ה י ע ר. לא, אצל הרוזן קיילש.

ה ס ו כ ן־ה נ ו ס ע. כן, כן, גם אני לכך נתכוונתי. כאן רבים כל כך הרוזנים, הנסיכים ויתר רמי־המעלה, עד כי יִדָרש לאיש זכרון ענקי, בכדי שלא יטעה בשמותיהם. והגרזן הזה למה לו, אדוני הממונה?

מ מ ו נ ה־ה י ע ר. את זה לקחתי מידי גנבים חוטבי־עצים.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. אדונינו הפריצים חרדים על כל קיסם.

ה ס ו כ ן־ה נ ו ס ע. אבל סליחה, הלא אי אפשר לעשות הפקר, שכל אחד יבוא ויטול...

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. ימחלו לי אם אומר, שכאן, בכבל דבר, יש גנבים גדולים ויש קטנים, יש העושים

יד ברכוש אחרים ומי הוא החרוץ להשאיר לעצמו בכל שבוע צרורות=בוכיות אחדים. אתה לכאורה אינך בא אלא לשם סמרטוטים, אבל בהקרות לפניך חבילת=חוטים — למה תאסוף ידיך?...

הורניג. ואתה על בית הקברות פרנסתך. כל מה שמתרבים ישני=עפר, תגדל ההכנסה שלך. בעברך על פני בית=העלמין ובראותך קברי=הילדים הרבים, תשפה על כרסך ותאמר: שישו בני מעי! שנת=ברכה היתה לי השנה! ילדים קטנים נפלו כעמרים מאחרי הקוצר, עכשיו רשאי אני להגיח עוד יין לקרבי. אין דבר! ההכנסה גדולה!

וויגנד. תחת זאת אין לי עסק עם גנבות.

הורניג. אבל לקבל פעמים כסף מהפבריקני בעד מלאכה אחת — זה מותר? או, למשל, לקיחת אי=אלה קרשים מבנינו של דרייסיגר באישון לילה, בהסתר הירח במפרשי עבים?

וויגנד. (פונה אליו עורף). דבר אל אשר תדבר, אך אלי בל תוסיף לדבר! (שוב פונה אליו פתאם פנים). כזבן שפל!

הורניג. תולעת בית הקברות!

וויגנד (למסובים). מעשי=כשפים עושה זה בבהמה.

הורניג. השמר לך ושמור נפשך, פן אראה את כשפי גם בך. (וויגנד מתחור).

מרת וולצל (לאחר שיצאה וחזרה, מגישה קפה לסוכן-נוסע). אפשר רצונו לשתות את הקפה בבית המיוחד?

הסוכן=הנוסע. חס ושלום! (כמבט של מעונה כלפי אנה). פה אשב עד יום מותי.

הנערה על דעתה לגמרי! והיא, גם בלאו הכי, כבר מטורפה לא מעט. היום אל רוזן עיניה נשואות, ומחר, אחרי כל תהלותיכם, גם לנסיך תשחק.

מ ר ת ו ו ל צ ל. אבל גם אתה, אישי, חדל מלדבר סרה בבתנו. למה תתן בה דופי להנם? לא עון ופשע הוא כי יחפוץ האדם לעלות מעלה. לא כמחשבותיך מחשבות הכל, ואף רע היה אילו היו הכל מחזיקים בדעתך: אז לא היה איש יוצא ממקומו ולא היה שואף קדימה. אילו היה אבי־אבי־דרייסיגר תמים־דעים עמך, כי אז היה נשאר אורג קבצן עד היום הזה. ועתה הנה הם גבירים אדירים. טרומטרה הזקן אף הוא לא היה לפנים אלא אורג עני, ועתה יש לו שתים־עשרה אחוזות־נחלה וגם תואר־אציל ניתן לו.

ו ו י נ ג ד. האמת ניתנה להאמר, וולצל: בזה צדקה אשתך ממך. בזה היא עומדת על הדרך הנכונה. על זה אני יכול לחתום בשתי ידים. שהרי אילו היתה דעתי כדעתך—כלום היו עובדים אצלי עתה שבעה פועלים?

ה ו ר נ י ג. אתה איש מהיר במלאכתך, זה אין להכחיש. כאשר יתהלך עוד האורג על שתי רגליו, אתה כבר מכין לו ארון־מתים.

ו ו י ג נ ד. מי שרוצה לעלות לדוכן, עליו לדעת את אשר לפניו.

ה ו ר נ י ג. כן, כן, אתה יודע היטב. אפילו הרופא לא ידע כמותך, אימתי מלאך־המות לוטש עיניו לתינוקו של האורג.

ו ו י ג נ ד (עוד בת־הצחוק על שפתיו, מתמלא רציחה פתאם). ואתה תיטיב לדעת מהשוטר, אימתי ישלח האורג

הסוכן־הנוסע. גבורי־קדומים שכאלה, ילדי הטבע,—הן חזונָם לא נפרץ בימינו. אנחנו כבר מקולקלים על ידי התרבות... אבל עונג גדול הוא לי לראות את האדם הקדמון. איזו בבות סבוכות, איזה זקן מגודל...

הורניג. ואני הנה ואגיד לו, אדון נכבד: לאנשים האלה אין מעות יתירות לשלם לסַפָּר, ולקנות תער לעצמם—לא כל שכן. מה שגֻדל, גדל. להוציא כסף על הדור הפנים—לא להם זאת.

הסוכן־הנוסע. אבל, במטותא, חביבי, וכי מה אני אומר?... (לבעל־הבית, בלאט). המותר לי להציע לַשָׂעִיר כוס שכר?

וולצל. חלילה! הוא לא יקח. יש לו לזה „שגעונות" משונים.

הסוכן־הנוסע. מילא, לא צריך. התרשני, גברתי? (הוא יושב אל השלחן המקושט). רשאי אני להבטיחה, ששערותיה הסבו עליהן את עיני מן הרגע הראשון לכניסתי הנה. זה הברק הכהה, זו הרכות, זה העובי! (הוא מנשק בהתפעלות את ראשי אצבעותיו)׳ וזה הצבע... כחטה בשֵׁלה. עם שערות שכאלה אילמלי באה לברלין, היתה עושה רושם גדול. Parole d'honneur, עם שערות כאלה יכולה היא לבוא עד חצר־המלך... (מסתכל על דופן הכסא ומתבונן לשערות). נפלא, פשוט, נפלא!

וויגנד. הלא על כן גם כנוה כנוי נאה מאד.

הסוכן־הנוסע. ומה הוא כי אדע?

אנה (מחיכת כל אותה שעה לעצמה). אה, אל ישמע לו!

הורניג. שועלה, כמדומה, לא?

וולצל. אבל חדלו נא! הנכם מעבירים לי את

(אנזורגה ובומרט הזקן באים. איש איש וחבילה בידו, ויושבים בחשאי ובהכנעה על יד הורניג אצל השלחן בקדמת הבימה משמאל).

וולצל. ברוכים הבאים! הדוד אנזורגה, האם שוב תראינה אותך עיני?

הורניג. האם שוב יצאת לאויר־העולם מתוך מאורתך העשנה?

אנזורגה (במבוכה גלויה). נמלכתי לילך וליקח לי שוב חוטים לאריגה.

בומרט הזקן. בעשרה זוזים החתיכה.

אנזורגה. לא הייתי עושה זאת לעולם. אבל גם ענין קליעת הסלים לא טוב מזה.

וויגנד. לעולם טוב משהו מאפס. אף דרייסיגר אינו עושה זאת אלא בכדי שתהא לכם איזו עבודה. אני מכיר ומודע טוב לדרייסיגר. לפני שבוע הוצאתי את החלונות־הכפולים שבביתו. ואז שוחחנו ארוכות בנידון זה. הוא אינו עושה זאת אלא מרחמנות.

אנזורגה. נו, כן, כן—כך.

וולצל (מגיש לאורגים יי״ש). הרי שלכם לפניכם. ואתה, אנזורגה, הגידה נא לי: מאימתי לא בא תער עליך? הנה פלוני האדון משתוקק לדעת זאת.

הסוכן־הנוסע (בקול רם). אח, בעל־הבית, הוא עקם עלי את דברי. אני לא זאת אמרתי. האדון האורג רק עורר את תשומת־לבי בחיצוניותו המכובדה. פרצופי־ענקים שכאלו הן לא בכל יום יפָּגשו.

אנזורגה (מחכך בראשו מתוך מבוכה). כן, כן—כך, כך.

מרת וולצל. כך דרכה של ריבה זו: חתנים לא יזכרו ולא יפקדו לפניה!

הסוכן הנוסע (קופץ ממושבו כמי שנתבשר בשורה טובה, נגש אל השלחן המקושט מושיט לו ידו אנה). נמנו וגמרו, גברתי! כמוני כמוהָ. הנני ללחוץ את ידה! שנינו נשאר חפשים.

אנה. (מתאדמת מאד, מושיטה לו את ידה). הוא הלא כבר נשוי?!

הסוכן הנוסע. יישמרני הבורא! רק למראית העין. וכי מהיכן היא למֵדה זאת, מן הטבעת שעל אצבעי? אה, טבעת זו טבעת־מופת היא ואיני נושאה אלא לשם שמירת נפשי הנעלה מפני המזיקין. ברם, מפניה, גברתי, איני חושש (הוא שם את הטבעת בכיס). נו, תגיד נא לי ברצינות, גברתי, וכי חושבת היא שלא להנשא לעולם, אף במקצת מן המקצת?

אנה (מניעה בראשה). אח, מהו מדבר!

מרת וולצל. היא לא תנשא כלל—אם לא יתגלה לה איזה יקר־המציאות, שישאנה.

הסוכן הנוסע. מדוע לא? בשליזיה היה מעשה, שפריץ עשיר אחד נתן עיניו במשרתת של אמו ונשאה לאשה, ואף זה הפבריקני העשיר דרייסינגר לקח לו בת ראש־כפר אחד. והיא גם אינה כל־כך טובת־תואר כגברתי, אף לא המהצית, ועכשיו היא נוסעת בצבים ובכרכרות ומשרתים לבושי־שרד עומדים עליה לשרתה. מדוע לא? (הוא מתהלך בחדר, מתמודד, מחליף רגל). כוס־קפה הייתי שותה עתה ברצון.

הכהן, לשמש ולכל קהל־המלוים; גם המאכל, גם המשתה אשר לסעודת ההבראה—הכל יושג בהקפה ובהלואה. ואני אומר: לא ועוד הפעם לא! אמנם, משבח אני את המדה של כבוד אב ואם, אבל לא אוכל להסכים, שתיורשים ישארו בעבור זה כל ימי חייהם שקועים בחובות־ממון קשים.

הסוכן הנוסע. ירשני נא, הלא חובת הכהן היא לגלות אזן האנשים, כי לא טוב יעשו.

וויגנד. יסלח לי אדוני ברוב טובו, אבל עלי לענות לו, שכל קהלה קטנה אצלנו יש לה בית תפלה משלה, והחובה מוטלת עליה לפרנס בכבוד את רועה־נפשה—את כהנה. ומלויות גדולות וכיוצא באלו אבן יש להם לכלי־הקודש שלנו ההכנסות שנהם. יותר שהלויה באה ברוב עם, יותר נדבות והקדשות זורמות לקופת־הקודש. מי שיודע את תנאי החיים של פועלי המקום, לו יש הרשות להגיד בבטחה גמורה, שהלויות צנועות אינן לרצון ביותר למשמשינו בקודש.

הורניג (בא; זהו זקן קטן־קומה ועקום־גב, סמרטוטר; על שכמו דרך חזהו תלוי תרמיל). שלום! צנצנת פשוטה, בבקשה. נו, בעלת־בית צעירה, שמא ימצא אצלה דבר־מה סמרטוטיִי? ואשר לגברת אנה: סרטים נאים לקווצות, קשורים לכתנות, לפוזמקאות, מחטים, סכות, מסרקות, קרסים ולולאות—הכל יש שם בעגלתי. והכל אתן חֵלֶף סמרטוטים אחדים. (בשנוי הטון). מסמרטוטים יעשה ניר לבן ונאה, ועליו יכתוב המיועד היקר אגרת נחמדה.

אנה. תשואות חן־חן, אין לי צורך במיועדים.

לאנת בקלות מחוצפה). וכי לא כך, הגברת? האם לא צדקתי במשפטי?

א נ ה (מצטחקת במבוכה ומתמידה ברקמתה).

ה ס ו כ ן ה נ ו ס ע. ודאי זוג סנדלים לשם אדונה־אביה היא רוקמת, גברתי?

ו ו ל צ ל. בשבילי? אני לא הייתי שם חפצים כאלה על רגלי בכל הון־דעלמא!

ה ס ו כ ן ה נ ו ס ע. ואני, שומעים אתם, הייתי נותן מחצית הוני, אילו קמו לי למקנה סנדלים שכאלה.

מ ר ת ו ו ל צ ל. לבעלי בכגון זה אין אף הבנה כל שהיא.

ו ו י ג נ ד (לאחר שהשתעל אחת ושתים, כמכין עצמו לשיחה, והתיק את כסאו להתקרב אל הסוכן). האדון הואיל להביע מחשבה נפלאה בנוגע לקבורה. נו, תגיד לנו גם בעלת־הבית: האין זו אצלנו עוד מן ההלויות הקטנות?

ה ס ו כ ן־ה נ ו ס ע. הלא זה דברי אשר דברתי... זה בודאי עולה בממון־קרח. מהיכן, איפוא, יקחו הללו דמים מרובים שכאלה?

ו ו י ג נ ד. יסלח לי האדון ברוב טובו אם אתרשה להעיר, שזוהי אחת השטותים של המעמד התחתון בין יושבי מקומנו. אתרשה להגיד, שהללו יש להם השגה מאד מוגזמה בדבר אותה החובה לחלק את הכבוד האחרון לקרובים שנפטרו. בפרט הורים ששבקו חיים לכל חי, הרי הדבר מגיע אצל יתומיהם עד לידי משפט קדום: את יתר הפליטה ימכרו היורשים, ואם לא תשיג ידם, ומשכנו הכל אצל הפריץ, ובלבד שתהא הקבורה ברוב פאר והדר. וכך ישקעו בחובות עד צואר: לכבוד מעלתו

וויגנד. נו, יוכל היות, שהשאון הוא בגלל מאתים האורגים החדשים, שהוא אומר לקבל עתה.

מרת וונצל (אינה פוסקת מגהץ). כן, כן, נראה, שכך הוא. אם הוא צריך למאתים, ודאי שבאו שש מאות. מין זה אינו חסר לנו כאן.

וויגנד. ממין זה יש, ברוך השם, די והותר. וכל כמה שמצבם רע, המיתה אינה מכלה אותם. הם פרים ורבים יותר מכפי הצורך. (צלילי זמר-הלוית מתקיבים לרגע ומתגכרים). נו, הנה לנו גם לויה. גנטויך האורג מת, בכל זאת, סוף-סוף.

וולצל. אבל הגסיסה שלו נמשכה הרבה. זה עדן ועדנים, שהתהלך כצל.

וויגנד. האמן לי, וולצל, ארון-מתים קטן וצר שכזה בעד אדם מגודל עוד לא עשיתי מעולם. מעולם לא בא לידי מין דבר שכזה. לו ראית גוף-מסופקני, אם ישקל שני פודים.

הסוכן-הנוסע (לועס). אני רק אחת לא אבין... בכל פנות שפונים, בכל עתון שקוראים, מיד מוצאים ספורי-אימים על עניותם של האורגים, באופן שמתקבל רושם, כאילו שבעים וחמשה אחוזים של האנשים הללו כאן גועים מרעב. ולאחר כך, כשבאים ורואים מין לויה שכזו... אני דוקא באתי באותה שעה אל הכפר. מקהלת-מנגנים, מורה בית-הספר, תלמידי בית הספר, הכהן ותהלוכה של המון מלוים — אלי! הלא כבוד כזה יעשה רק למלך סין במותו! והרי כשיש לאל יד האנשים לשלם בעד כל זה...! (שותה את כוסו, מוזג לעצמו מחדש ופונה פתאם

ש ו ל ץ ו ו ל צ ל, ענק טוב-לב כבן חמשים ומעלה, עומד מאחורי שלחן המזיגה ומוזג שֵׁכָר מתבית לתוך כוס.

מ ר ת ו ו ל צ ל, אשת כבת ל״ה, זקופת קומה ולבושה נקיים, מנהצת אצל הכירה.

א נ ה ו ו ל צ ל, נערה כבת י״ז, יפת-מראה, בעלת שערות צהובות אדמדמות נפלאות. לבושה הדר, יושבת על יד השלחן המקושט ומעשה-רקמה בידיה. רגע היא מרימה ראשה מעל מלאכתה ומקשיבה: מרחוק עולים קולות של תלמידי בית ספר, המזמרים במקהלה ,סר-של-לויה.

ה נ ג ר ו ו י ג נ ד יושב בחולצת-העבודה שלו אל אותו השלחן המקושט ולפניו כוס-שכר בייארי. זהו איש, אשר הכרת פניו תענה בו, כי יודע הוא את הסוד, באיזו אמצעים באים אל המטרה ומצליחים: פניו מפיקים ערמה, מזמה, זריזות ועקשנות, שאינה רוצה לדעת מכל חשבון ומכל רגש של אחריות.

ס ו כ ן - נ ו ס ע יושב אל השלחן העגול שבאמצע החדר ואוכל בהתמכרות רבה קציצות אשכנזיות. הוא בעל קומה ממוצעת, מפוטם, נמצא במצב-נפש מצוין, מלא חיים וחציפות. לבוש על פי המודה. חפציו—מזודה, תיבת-דוגמאות, בגד עליון ושמיכת פלוסין—מונחים על ידו על כסאות.

ו ו ל צ ל (מגיש לנוסע כוס שכר, אומר, כבאגב-אורחא, לווינגנד). הישדים יודעים מה שנעשה היום בפטרסוולדו?

ו ו י ג נ ד (בקול שנון, כמריע). הלא יום קבלת סחורה היום אצל דרייסיגר.

מ ר ת ו ו נ צ ל. אף על פי כן מעולם לא היה כאן שאון שכזה.

מערכה שלישית.

חדר גדול בבית־המזיגה בפטרסוולדו; התקרה נשענה על עמודי עץ שבאמצע החדר. מסביב לעמוד — שלחן. מימינו, בכותל שבאחורי הבימה, דלת הכניסה. בעדה רואים פרוזדור גדול, שבו שמורים חביות ומכשירים שונים לבשול שכר. פנימה, מימין לדלת בקצה — שלחן המזיגה, גדור במחיצת־עץ בקומת־איש, שבת עשויים מַדָּפים להעמדת כלים. מאחורי המחיצה ארון, ששורות שורות של בקבוקי־יין מסודרות בו, ושם, בין המחיצה והארון, — מקום עמידתו של בעל הבית. לפני שלחן־המזיגה שלחן אחר, מקושט במפה מגוונה. על שלחן זה תלויה מנורה נאה, מסביבו — כסאות מעשה־מְשֻׁזָּר. לא הרחק מזה, בכותל הימני, דלת עם כתבת „בית היין", והיא מובילה לאולם האורחים המכובדים. באותו צד, סמוך יותר לקדמת־הבמה, מתקתק שעון ישן בנרתיק. משמאל לדלת־הכניסה, בכותל שבאחורי הבימה, עומד שלחן מלא בקבוקים וכוסות, ועל ידו, בפנה, בירת־רעפים גדולה. בכותל השמאלִי שלשה חלונות קטנים. מתחתם ספסל ארוך, ולפניהם, לפני כל אחד מהחלונות, שלחן, שצדו הקצר מפנה אל הכותל. אל הצדדים הרחבים של השלחנות מוסבים כסאות עם דופנים, אל הצדדים הצרים — כסא, כסא־עץ לכל אחד ואחד. האולם הגדול צבוע כחול, ועל כתליו — מודעות ותמונות ליטוגרפיות צעקניות, ביניהן גם תמונת פרידריך ווילהלם הרביעי.

הנפשות העושות במערכה השלישית.

בקר.
מוריץ ייגר.
בומרט הזקן.
אנזורגה הזקן.
וולצל, בעל בית המרזח.
מרת וולצל, אשתו.
אנה וולצל, בתו.
סוכן=נוסע.
וויגנד, נגר.
הורינג, סמרטוטר.
אכר.
ממונה=היער.
וויטיג, נפח.
קוטשה, ג'נדרם.
אורגים זקנים גם צעירים.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן (קופץ ממקומו, תקוף חמת-שגעון).. כתנתו יעורו. אמת וצדק. הכל פה אמת וצדק. הנה אני עומד פה, רוברט בומרט, אורג מקַשְׁבַךְ. יקומו ויענו בי, אם לא אדם ישר הייתי כל ימי חיי... ועתה הביטו בי וראוני! מה שכר ישרי? מה מראה פני? למה עשוני? „אַט-אַט יעונה עני שם". (הוא פורש כפות ידיו). ראו, עור ועצמות, שעירי-שחת, בני השטן!! (נופל על כסא בהתפרצות בכי של יאוש).

א נ ז ו ר ג ה (זורק את סלו עד קצה החדר, קם, רועד בכל גופו מכעס, מגמגם) וכל זה צריך להשתנות, אומר אני, מיד, כרגע! לא נאבה לסבול עוד, לא נאבה, יהיה מה שיהיה!

סוף המערכה השניה.

שְׁעִירֵי־שַׁחַת, תֹּאכַלְכֶם רִמָּה!
מִגְּזֵלַת הֶעָנִי, מֵאֶנְקַת הָאֶבְיוֹן
תַּעֲשׂוּ עֲלֵי כֶסֶל פִּימָה.

אנזורגה. כן, כן, ארורים יהיו.

ייגר (קורא).

שָׁם נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי דְמָעוֹת
תְּפַלֵּל לַשָּׁוְא, תִּתְחַנֵּן לְחִנָּם.
„תְּמָאֵנוּ?—לְכוּ לָכֶם בַּאֲשֶׁר תֵּלֵכוּ.
לָמוּת בָּרָעָב וְלִירַשׁ גֵּיהִנֹּם!"

בומרט הזקן. מה הכתוב פה אומר? „ננעלו שערי דמעות". כל מלה... כל מלה נכונה פה כמו בתנ"ך. „תפלל לשוא, תתחנן לחנם".

אנזורגה. כן, כן, כל תפלה וכל תחנה לא תועיל לך.

ייגר (קורא).

וְהַחַי כִּי יִתֵּן אֶל לֵב עוֹנִי זֶה
וְרִישׁ דַּלִּים כִּי יָבִינָה:
בְּבֵית לֶחֶם אַיִן לְפִי הַטָּף—
הֲלֹא יִתְפַּלֵּץ מִכְּאֵב וַחֲנִינָה.

אַךְ חֶמְלָה לָרָשׁ—רֶגֶשׁ נֶאֱצָל הוּא
וְאוֹכְלֵי־אָדָם לֹא יָחוּשׁוּ מַחְסוֹרוֹ.
הֵם אַחַת יֵדְעוּ: לָקַחַת טַרְפּוֹ
מִפִּיו וְלִפְשׁוֹט כֻּתָּנְתּוֹ וְעוֹרוֹ.

אַט־אַט יֶעֱנֶה עָנִי שָׁם
וּגְדוֹלָה שָׁם הַתְּלָאָה וַאֲרֻכָּה
אַנְחוֹת אֵין סְפוֹר תְּעוּפֶינָה שָׁם—
עֵדִים אִלְּמִים לְאֵימַת הַמְּצוּקָה.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. (דברי השירה נגעו עד עומק נפשו וזעזעוהו עד היסוד; פעמים אחדות הוא רק כדי עטל עומד בנסיון, שלא להפסיק את ייגר. לבסוף אינו מבליג: בגמגום שפתים, מתוך שחוק ובכי כאחד, הוא פונה לאשתו). „גדולה התלאה וארוכה". מי שכתב זאת, אמי, כתב את האמת. את עדה היה לזה... איך נאמר שם? „אנחות תעופינה"... איך?.. אין מספר לאנחות...

י י ג ר. „עדים אלמים לאימת-המצוקה".

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. אתה יודע את אנחותינו—ביום ובלילה, בשכבנו ובקומנו.

י י ג ר (בשעה שאנזורגה, מבלי הוסיף לעבוד, יושב מבווץ וקפוא בהתרגשות עמוקה, ובומרט הזקנה וברתה מקנחות לרגעים את עיניהן, ממשיך לקרוא).

הָאֲדוֹנִים דְּרַיְיסִיגֶר הַתַּלְיָנִים
וְכָל מְשָׁרְתֵיהֶם הָרָעִים
כִּכְלִי רֵיק יְצִיגוּנוּ
וְיִשְׁתּוּ דָמֵנוּ כַּמָּיִם.
אֲרוּרִים אַתֶּם, בְּנֵי־הַשָּׂטָן,

ב ו מ ר ט ה ז ק ן (חוער מחמה ורוקע רגל). כן, בני השטן!!!

י י ג ר (קורא).

י י ג ר (חמתו מתלקחת בו פתאם, בקנאות). והרי עוד יש אנשים בעולם, אנשים נכבדים, יושבים על מדין, לא הרחק מפה, בעלי־כרסין ובעלי־תריסין, שכל מעשיהם במשך שנה שלמה אינם אלא לגנוב יום אחר יום מאת אביהם שבשמים,—והולכי־בטל אלה עוד יעיזו להכריז, שהאורגים היו יכולים לבלות ימיהם ושנותיהם בנעימים, אלמלא העצלות, שהיא בעוכריהם...

א נ ז ו ר ג ה. אנשים... לא אנשים הם אלה, כי אם חדלי אנשים.

י י ג ר. הנח! שפיר! הוא, תארו לעצמכם, קבל את חלקו. אני ובקר האדום כבדנוהו כדבעי. ולאחרונה שרנו לו גם את שירת „הנקמה".

א נ ז ו ר ג ה. אלהים אלהי! אותה השירה?

י י ג ר. אותה. הנה היא אתי.

א נ ז ו ר ג ה. הלא שירת דרייסיגר יקרא לה, כמדומה, או איך?

י י ג ר. הנני ואקרא אותה באזניכם.

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה. ומי המציא את השיר הזה?

י י ג ר. זה אין איש יודע. האזינו, איפוא. (הוא קורא הבדה הברה לבדה, כתלמיד הלומד את מלאכת הקריאה, ובנגינה לא נכונה, אבל ברגש חזק ועמוק. בקולו נשמע גם יאוש וכאב, גם כעס ובוז, גם צמאון לנקמה).

בִּמְקוֹמוֹתֵינוּ יֵשׁ בֵּית דִּין
עוֹד רָע מֵאוֹיֵב־רָשָׁע,
נֶפֶשׁ אֶבְיוֹן שָׁם תְּרֻמַּס
עַל לֹא דָבָר, עַל לֹא פֶשַׁע.

שניהם זה בזה עד שנצים יצאו מעיניהם.—אילו יכלנו לעשות כך, שתהא אחדות בינינו, כי אז אפשר היה לשלוח פַּצָּצָה כזו אל מחנה הפבריקנים, עד שיחרדו וישמעו... אז לא ידרש לנו לזה כל שר וכל מלך, כי אם פשוט לבוא ולאמר, אנו רוצים בכך ובכך, ואחרת לא תהיה, ואם לא תשמעו לנו—ישרק השורק ותנהמו באהריתכם. וכשהם יראו, כי לא מְשַׂחֲקִים אנו, אזי מיד יהפך לבם ותהיה עליהם רוח אחרת לגמרי. אה, אני יודע את הקדושים והטהורים האלה—פחדנים הם כארנבות!

בומרט הזקנה. דבריו קרובים לאמת. כנים דבריו. אני הרי בודאי איני אכזריה. אני תמיד החזקתי בדעתי ואמרתי, כי גם בעשירים יש צורך לעולם. אבל כבר נתמלאה הסאה...

ייגר. ולדידי—יקח השד את כלם כאחד! וחי אני אם אחמול ואם ארחם אף במעט את הגזע הזה.

ברתה. אבל היכן אבא? (בומרט הזקן נעלם ואיש לא ראה).

בומרט הזקנה. ובאמת—היכן הוא?

ברתה. אפשר, הבשר... מפני שלא הורגל?..

בומרט הזקנה (בצער גדול, בבכי). הנה רואים אתם! הנה רואים אתם! גם מעט האוכל הזה לא ישאר בקיבתו. אם מצאנו פעם מעט אוכל הגון, הנה גם זה הולך לאבוד.

בומרט הזקן (שב, בוכה מצער). לא, לא, קרוב קצי. עד לידי מה הביאו הם אותי! אם השגתי פעם ארוחה טובה, הנה כבר איני יכול לעכלה (יושב על מושב התנור ובוכה).

לאורג לחיות גם הוא אתם. כיום הזה אין עיניהם כי אם לבצעם—והכל בשביל עצמם, הכל בשביל עצמם. וכל זה בא, אומר אני, מתוך שנכרתה ואבדה האמונה מלב בעלי השדרה הגבוהה. אין תורה להם ואין מצוה ואין יראת־העונש. את לחם־חקנו הם גוזלים מפינו וכגנבים במחתרת יוציאו מאתנו את שארית־מזונותינו, ככל אשר תשיג ידם. מהם כל אסוננו. לו היו נותני־העבודה שלנו אנשים טובים, כי אז לא ירדנו אנו כה פלאים.

יגר. האזינו ואקריא לפניכם מגלה נאה (**הוא מוציא איזה עלה מכיסו**). ואתה, אוגוסט, רוץ לבית־המזיגה והביא לנו עוד לוג. מה, אתה עודך גחכני כמקדם?

בומרט הזקנה. תמה אני ולא אדע מה זה לנער, כי תמיד יעלוץ. על כל צרה שלא תבוא הוא ממלא פיו שחוק. נו, מהר, מהר, רוץ! (**אוגוסט יוצא עם הבקבוק הריק**). נו, הזקן, מה, ינעם האוכל לחכך?

בומרט הזקן (**לועס; האכילה והשתיה הרימו את רוחו**). מוריץ, אחינו אתה. אתה יודע לקרוא ולכתוב. ואתה יודע את מצב האורגים. לבך עלינו ורחמיך יהמו למראה חיינו. עליך, איפוא, היה לקחת את דברנו בידך ולהלחם לנו.

יגר: אם עליכם טוב. מצדי אין שום מניעה לעולם. תמיד הנני מוכן ומזומן לשלוח מחט בבשר אותם המנוולים הפבריקנים. כי זה לא קשה. אני בחור בעל נמוס, אבל בנגוע הדבר אלי ובחרות אפי בי, אזי דרייסיגר בידי האחת, דיטריך בשניה, והריני מכה ראשי

עליתי אליו אל המטה, ומנוחתו שבה אליו—זכורני: נער הייתי אז, כבן שלש עשרה, עיף ויגע הייתי, וכך נרדמתי על יד הגוסס—מה היה שכלי בעת ההיא!— וכשהקיצותי, כבר היה גופו קר.

בומרט הזקנה (אהרי הפסקת קלה). הוציאי, ברתה, מן התנור את המרק של אנזורגה ותגישי לו.

ברתה. הנה, הדוד הנזורגה, יאכל.

אנזורגה (אוכל ברמע). כן, כן,—כך, כך.

(בומרט הזקן מתחיל לאכול את הבשר מעל המחבת).

בומרט הזקנה. הוי, אבי, אבי, לא תוכל להתאפק רגע? תן לברתה לערוך את הבשר על השלחן.

בומרט הזקן. לפני שנתים התודיתי אצל הכהן בפעם האחרונה. מיד אחר זה מכרתי את בגד־היום־טוב שלי, ובאותו הכסף קנינו גם התיכת חזיר. מאז לא בא טעם־בשר אל פי עד היום הזה.

ייגר. מה אנחנו כי נאכל בשר? לפבריקנים הבשר! הם יאכלו בשר בעדנו. בשומן ישחו עד צואר. ואם לראיה אתם צריכים, לכו לבילו או לפטרסוולדו. פלאי פלאים תראו שם בכל אשר תפנו: היכלי פבריקנים אחד על יד חברו ואחד גדול מחברו. עם זגוגיות צבועות ומגדלים וגדרי־ברזל. לא, לא, שם ישליו ולא ידעו מ„צוק העתים". שם לא יחסר כל: אשר לצלי ואשר למאפה, אשר לצבים ואשר למרכבות, אשר לאומנות ואשר למי־יודע־מה. שמנו, עבו, כשתו, וכבר גם לא ידעו מה לעשות מרוב עושר וגאוה.

אנזורגה. לפנים לא היה כך. אז נתנו הפבריקנים

ללכת פעם לברלין ולספר לקיסר מכל אשר אתנו פה ואיך אנו חיים.

יינגר. זה לא יועיל, הדוד בומרט. העתונים כתבו כבר על זה לא מעט. אבל הנגידים יודעים להפוך אור לחושך וחושך לאור... עד כי גם האיש הכי-ישר לא ימצא בזה יד או רגל.

בומרט הזקן (מנענע בראשו). שגם בברלין לא יבינו ולא ישיגו—הא כיצד?!

אנזורגה. אבל הגידה לי, מוריץ, היתכן כדבר הזה? וכי לית דין ולית דיין? אם אדם עמל ויגע בשארית כחותיו, פושט עורו מעל עצמותיו, ובכל זאת אין הוא משתכר לתשלומי מסים—וכי בדין הוא שיקחו ממנו את ביתו? אמת, בעל הקרקע רוצה בכספו... אבל מה יהיה אתי?.. אם ינוטל עלי לצאת מן הבית... (נחנק מדמעות). פה נולדתי, פה ישב אבי על עבודתו יותר מארבעים שנה. וכמה פעמים אמר לאמי: אשתי, בלכתי בדרך כל הארץ, ושמרת את הבית. את הבית רכשתי בזיעת אפי, היה הוא אומר, בו כל מסמר—לילה ללא שנה, כל קורה—שנת רעבון. ולכל זה, כמדומה, צריך היה לשים לב...

יינגר. הללו יקחו את יתר הפליטה, הם מוכשרים לזה...

אנזורגה. כך, כך!—ודאי, ודאי!—אבל אם הדבר יגיע לידי כך, מוטב שישאוני מפה מת ואל תראינה עיני בהגרשי חי לעת זקנתי מעל נחלת אבותי. מפני המות—למה אירא? גם אבי שכב עם אבותיו בחפץ לב. רק ברגע האחרון נפלה עליו אימה. אז

אנזורגה. נו, הגידה נא לנו את דעתך, מוריץ. הלא יודע אתה את הנעשה בתבל ומלואה. היבואו גם לנו, האורגים, ימים טובים מאלה, אם לא?

ייגר. יש לקוות, כי יבואו.

אנזורגה. אנו כאן, איך לומר זאת, לא חיים ולא מתים. תכפו עלינו צרות קשות, רשאי אתה להאמין. הננו נלחמים עד זוב דם--ואין יֶשע; סוף=סוף נאלצים אנו להכנע. העניות מעבירה על הדעת ומרפה את הידים; קורעת את הגג מעל הראש ואת הרצפה מתחת הרגלים. לפנים, כשעוד יכלתי לעבוד אצל מכונת האריגה, משכתי בעול—ולא כלום, בצער וביסורים— אבל הימים עברו. עכשיו ינקופו עלי שבועות וירחים— ואין עבודה להשיג. ומלאכה זו של קליעת סלים—עד שעה מאוחרה בלילה אני עושה אותה, קולע וקולע, קולע וקולע, ובנפלי על המטה, והנה כל מה שהשתכרתי במשך היום: זוז ושש פרוטות. אתה, מוריץ, הלא איש משכיל הנך, אמור בעצמך, כלום אפשר לחיות בסכום זה בשעת יקרות נוראה כזו שבימינו? שלשה סלעים עלי להשליך החוצה בתור מס=הבית, סלע אחד—מס הקרקע, שלשה סלעים—רבית. כל משכרתי לשנה היא בערך י"ד סלעים. הרי שבסך=הכל נשארים לי שבעה סלעים לכל השנה. מזה עלי גם לאכול, גם ללבוש, גם נעלים לקנות, גם טלאים להטליא, גם ביתי להסיק— ומה לא?—ואחרי כל זה, היפלא אם אין במה לשלם את המסים?

בומרט הזקן. צריך היה מי שהוא מאתנו

אה, אה, אה, איזו עסקים בכאן... הנה בשר נצלה. על גחלים, הנה לוג יי"ש... (שותה מן הבקבוק). לחייך, מוריץ!.. כך, כך... (הבקבוק עובר מיד ליד).

בומרט הזקן. לכל הפחות, ביום חג ומועד, לא עַוְלָה היא, אם יש לנו חתיכת צלי שכזו, תחת אשר ימים ושנים עוברים עלינו, ללא ראות אומצא של בשר בעינינו.—עכשיו שוב נחכה עד שיתעה אלינו עוד פעם איזה כלב קטן, כמו שקרה לנו לפני ארבעה שבועות; לא בכל יום מתרחש נס.

אנזורגה. את אַמי שחטת?

בומרט הזקן. הרי' בין כך וכך היה מת מרעב...

אנזורגה. כן, כן—כך, כך.

בומרט הזקנה. כלבלב חביב היה, פִּקֵח...

ייגר. ואתם כאן, כמלפנים, עודכם להוטים אחר בשר-כלב?

בומרט הַזקן. הוי, ארי, אלי, אילמלי, לכל הפחות, היה בשר כזה נמצא לנו.

בומרט הזקנה. חתיכת בשר מחַיָה נפשות.

בומרט הזקן. ואתה, מוריץ, ודאי כבר אין לך חשק למטעמים כאלה? אך אם רק תשאר מעט אתנו, מובטחני, ששוב ישוב אליך חשק זה ולא תוסיף להתפנק.

אנזורגה (מריח). כן, כן — כך, כך. איזו תבשילים—ריח גן-עדן נודף.

בומרט הזקן (מריח). נרד וקנמון — מותר לומר.

י י ג ר (עיני הכל נשואות אליו בצפיה ובכוד). נו, הגיעו בעצמכם, כמה פעמים עניתם. הפחדתם אותי: יבוא יומך, מוריץ, אמרתם, תבוא לעבוד בצבא, שם ילמדוך בינה. ולבסוף, רואים אתם, — נבואתכם לא נתקימה. שם בכל אשר פניתי הצלחתי. אחרי חצי שנת עבודה כבר ניתנו לי כוכבי הצטינות. לשקוד צריך שם, זהו העיקר, ואני הייתי שקדן! צחצחתי את נעליו של הוכמייסטר, שמשתי את סוסו, הבאתי לו שכר. מהיר הייתי כחתול. ובעמדי על המשמר—לכל הרוחות— כלי השרד שעלי הבריקו. ראשון הייתי בארוה, ראשון במפקד, ראשון על האוכף; ובשעת למודי ההתנפלות— מַרש, מַרש, זַעם, רַעם, כרעו ברך, פנו דרך! הַקַשָׁבְתִי היתה—של כלב ציד. תמיד אמרתי ללבי: כאן לא יועילו לך כל דבורים. עשה כאשר צֻוֵית. וכאן שעבדתי את מוחי לקיים הכל כמו שנאמר—ועלה בידי. הגיעו הדברים לידי כך, שהרוטמיסטר בעצמו אמר עלי לעיני כל האסקדרון: זהו פרש למופת! (מאחורת דממה; ייגר מעלה אש במקטרתו).

א נ ז ו ר ג ה (מניע בראשו). ובכן נתברכת בהצלחה?!

כן, כן! (יושב על הקרקע, מניח את השבטים על ידו, שם את הסל בין ברכיו ומתחיל לקלוע).

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. הבה, איפוא נקוה, שאתה, מוריץ, תביא את מזלך גם אלינו.—נו, עכשיו שמא נשתה קצת „לחיים"?

י י ג ר. מובן מאליו, הדוד בומרט, וכשיתם בקבוק זה, יצמח חדש תחתיו (משליך מטבע של כסף על השלחן).

א נ ז ו ר ג ה (בגחוך קיזה של תמהון והתפעלות).

בומרט הזקנה. הוא אינו מחוסר לחם חלילה, מותר היה לו להיות יותר רך.

בומרט הזקן. גם הוא עני ואביון, אמי, ולא מעטות צרותיו. אלא שהוא אינו אוהב להתריע על לחצי ודחקו.

בומרט הזקנה. הרי יש לו בית משלו.

בומרט הזקן. אי, אמי, מה את מדברת. בכל הבית אין לו גם קיסם קטן אחד.

ייגר (יושב ומוציא מכיס-בגדו האחד מקטרת קצרה עם קשוטים נאים, מהכיס השני—לוג יי"ש). מן הנמנע הוא לחיות גם להלן באופן שכזה. תמה אני, כיצד יכולים בני-אדם לחיות כך. בעיר גם חיי הכלבים טובים מחייכם.

בומרט הזקן (בהתלהבות). וכי לא כך? וכי לא כך? ובכן גם דעתך כך היא? אבל ינסה נא אחד מאתנו לפתוח פה, מיד ישתיקוהו ויאמרו: צוק העתים.

אנזורגה (בא; קערת-חרס קטנת מלאה מרק בידו האחת, בידו השניה--סל נצרים קלועה למחצה). שלום עליכם, מוריץ! שבת למקומותינו?

ייגר. עליכם שלום, הדוד אנזורגה.

אנזורגה (שופת את קערתו של החנור). שמע נא אלי, הרי מראה-נָסיך מראך.

בומרט הזקן. הראה לו את השעון שלך. גם חליפה חדשה לו ועשרה דינרים במזומן.

אנזורגה (מנענע בראשו). כך! כך!

עמה (נותנת את קלפות-תפוחי האדמה בשק קטן). נו, אני הולכת לשאת את הקלפות. אפשר יתנו לי תמורתן מעט הלב המוץ.

לעבוד למדתי מילדותי. הלא מעודי ידעתי לעשות כל הדרוש, ועתה—הנה לך פתאם... (מנסה לקום, אבל לשוא). כאבן מוטלת אני!—בעל טוב לי וגם ילדים טובים, אבל לו לא ראו אותם עיני..! מה מראה פני בנותי! עוד מעט ולא תשאר בהן אף טפת־דם. כאלונטיות חורות הן. ומה הן ומה חייהן—תמיד אצל המכונה, בין בביתן ובין בבית זרים. שנה תמימה אסורות הן אל המכונה, פושטות עורן מעל עצמותן, ולבסוף אין להן אף כדי לכסות מערומיהן, אין להן היכלת אפילו לצאת החוצה, להראות בפני הבריות, או לבוא פעם לבית־התפלה להשיב נפשן. כדמות נִתְּקִים־מן־התליה דמותן— והן בנות ט"ו וכ' שנה!

ב ר ת ה (על יד התנור). שוב זה מעלה עשן.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. שייך לומר: עשן—כעשן הכבשן! ובעשן כזה—עמוד והבריא! עוד מעט והתנור יחרב לגמרי, בנאמנות. ועלינו לישב ולראות בחרבנו ולבלוע אש פיחו. כלנו משתעלים, אחד יותר מחברו. השעול מחניק, מחניק, מהפך קרב וכליות, וגם בצאת נפשנו אתו, לא ישאל איש על הדבר.

י י ג ר. הלא זה ביתו של אנזורגה—ועליו לתקן.

ב ר ת ה. אנזורגה יתקן! גם בלאו־הכי ירטון עלינו כל היום.

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה. צרה עינו במקום הרב, שאנו תופסים אצלו.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. וכשנתחיל להעלות איזו טענות ומענות—מיד יגרש אותנו בהרפה. זה כחצי שנה, שלא קבל מאתנו אף פרוטה שכר־דירה.

בומרט הזקנה. כן, כן, פלא הוא ויהי לפלא! הלא היה היית נער פחות ושפל שכזה, ועתה—איזו כספים בידך! הלא לשום עבודה לא הצלחת, הלא גם קשר אחד לא יכלת להתיר. רגע לא ישבת בבית, תמיד בחוץ וברחובות. להעמיד רשתות לעכברים ולצוד אנקורים—את זה אהבת. מה, לא אמת אדבר?

ייגר. אמת, אמת, הדודה בומרט. גם תורים צדתי, גם דרורים.

עמה. ואנחנו היינו מאימים עליך: הדרורים ארסיים המה.

ייגר. אבל אני לא פחדתי. ומה שלומה היא בכל העת הזאת, הדודה בומרט?

בומרט הזקנה. אוי, רע, רע מאד בארבע השנים האחרונות. אין שלום בעצמי. הבט נא אל אצבעותי. לא אדע, אם מהתקררות בא זה או ממה. כה מר לי! לא אוכל להגיע באחד מאברי, איש לא יאמין אם אומר איזו יסורים אני נושאת וסובלת.

בומרט הזקן. עסקיה של זו רעים לגמרי. עוד לא הרבה נשאר לה להענות.

ברתה. בבוקר נלביש אותה, בערב נפשוט מעליה. את אכלה נתן לפיה, כאשר יאכילו את הילד הקטן.

בומרט הזקנה (ממשיכה בקול בוכים). כל דבר קטן צריכים אחרים לעשות בעדי. לעול ולמשא הנני על עצמי ועל אחרים. כמה כבר התפללתי לאל רחמן, שיקחני אליו. אוי, אלי, אלי, יותר מדאי רע לי... לא אדע כלל... הבריות יכולים לחשוב... אבל אני הן

הביתה? ואותנו עוד לא שכחת? נו, שב, שב אצלנו. גש הלום, שב.

עמה (מנקת בשולי שמלתה כסא-עץ ומגיש אותו לייגר). שלום לך, מוריץ! נו, מה? חשקה נפשך לראות כיצד חיים אנשים עניים?

ייגר. הגידי לי, עמה... אני לא היית מאמין מעולם. אומרים, שיש לך נער, שכמעט הגיע פרקו לעמוד לצבא. איך רכשת לך את זה?

ברתה (שבאותה שעה לקחה מיד אביה את מעט האוכלין שהביא אתו, שמה את הבשר על מחבת בתנור, לאחר שאוגוסט שם בו אש). את האורג פינגר הלא ידעת?

בומרט הזקנה. זה שגר אצלנו בשכנות. הוא הן רצה לישא אותה, אבל כבר היה חולה מאד בחזהו. אני הזהרתי את הנערה למדי, אבל היא לא שמעה לי. ועתה הנה הוא מת זה מכבר ונשכח זכרו, והיא נשארה עם הילד ועליה לזונו. טוב כי תספר, מוריץ, מה היו חייך אתה בכל הזמן הזה?

בומרט הזקן. עליו אין מה לדבר, אחי; הוא רואה עולמו בחייו. הוא לכלנו ילעג. הוא הביא אתו בגדי-נסיכים, שעון של כסף ועשרה דינרים במזומנים.

ייגר (מסתמך על הכסא בחשיבות, בת צחוק של התפארות ושובע רצון משתפכת על פניו). מה אתאונן? בצבא היה לא רע.

בומרט הזקן. הוא היה משרת בבית שר-פלוגתו. האזיני ותשמעי איך הוא מדבר, כפריץ ממש.

ייגר. אני כל כך הרגלתי בדבור הנאוה, עד שלדבר אחרת כבר איני יכול.

(קמה ונשארה עומדת תפושה במחשבות). באמת איני יודעת, לגמרי איני יודעת מה לעשות! (צועקת פתאם בחמת-פרא ומצוקה). לו גם מאכל-חזירים—מאכל-חזירים מי יתן לי!—בידים ריקות לא אוכל לשוב הביתה, לא אוכל! — זה אי-אפשר!—אבל יסלה לי אלהים. עתה אין דרך אחרת לפני (היא יוצאת בחפזון, צולעת על עקב רגלה השמאלית).

בומרט הזקנה (קוראת אחרית בהתראה). רק השמרי מעשות מעשי-כסילות!

ברתה. היא לא תעשה לעצמה כלום, אל תחששי!

עמה. הלא זה מנהגה תמיד (חוזרת ויושבת על יד מכונת-האריגה ואורגת רגעים אחדים).

(אוגוסט נכנס, בהאירו בנר-החלב שבידו לאביו, בומרט הזקן, הבא עמוס צרורות של חוטים).

בומרט הזקנה. אוי, רבונו של עולם, היכן היית כל היום?!

בומרט הזקן. נו, נו, אל תתנפלי מיד. תני לי רגע להשיב רוחי. מוטב שתראי מי זה בא אחרי.

מוריץ ייגר (בא, כשהוא כופף את ראשו בדלת. זהו איש-צבא מחיל-המלואים, זריז וזקוף, בעל קומה למעלה מבינונית ולחיים אדומות. כובע-הפרשים שלו נתון בשפוע על ראשו, בגדיו ונעליו שלמים, ועל כל זה—כתנת נקיה בלי צוארון. בהכנסו הוא מזדקף כמנהג אנשי-הצבא ועושה אות-הכבוד. קורא בקול קל ובדוח של המכיר בערך עצמו). ערב טוב לדודה בומרט!

בומרט הזקנה. אה, הנה-הנהו! חזרת איפוא,

את מעט תפוחי־האדמה שלנו גרפו המים. עתה אין לנו מאומה—לא לבלוע ולא להקיא.

ב ר ת ה (הוציאה את מכחת־הזכוכית מתוך כף־הרגל ורחצה את הפצע). עתה נחבוש את זה בדבר־מה. (לעמה) מצאי איזה סמרטוט.

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה. גם ,נו לא טוב מאשר לך, מרת היינריך.

מ ר ת ה י י נ ר י ך. לך, על כל פנים, יש בנות עובדות, יש בעל מוכשר לעבודה. ושלי הנה נפל בשבוע העבר שוב לערש־דוי. הוא כל כך נטלטל, כל כך הזדעזע והתנענע, עד שמאימת־מות לא ידעתי נפשי, לא ידעתי מה לעשות לו. אחרי נפילה כזו ישכב תמיד שבוע ימים וא ן מקים.

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה. גם שלי לא טוב הרבה משלך. הוא גם כן הולך ונעשה חרס הנשבר. דקירות עצומות הוא מרגיש בחזהו ובגבו. ולהוצאתנו אין לנו אף חצי־פרוטה. אם גם היום לא יביא אגורות אחדות, לא אדע פשוט, איך נחיה הלאה אף יום אחד.

ע מ ה. רשאית את להאמין לנו, מרת היינריך. אנו הגענו לידי כך, עד ש... שאבא לקח אתו את „אַמי" לשחיטה. ובלבד שיהא במה לסכור את הקיבה הפעם.

מ ר ת ה י י נ ר י ך. האם לא ימצא אצלכם קומץ משהו של קמח... להשאיל לי?

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה. אפילו כל שהוא, מרת היינריך; אף גרגיר אחד של מלח לא ימצא בביתנו.

מ ר ת ה י י נ ר י ך. נו אם כך, איני יודעת!

עמה. ועלינו לישב בחושך עד שיעלה בדעתו להאיר.

מרת היינריך (באה. זוהי אשה כבת שלשים, מעוברת. פניה הנלאים מביעים ענויי-דאגה והתרגשות-פחד). שלום לכלכם.

בומרט הזקנה. היש בידך הדשות טובות?

מרת היינריך (צולעת). מכתת-זכוכית באה בכף-רגלי.

ברתה. נו, בואי, שבי. אנסה להוציאה.

(מרת היינריך יושבת, ברתה כורעת-לפניה ומטפלת בפצע).

בומרט הזקנה. ומה נשמע בביתך?

מרת היינריך (בהתפרצות של מצוקת יאוש). בביתי! באו מים עד נפש (נלחמת לשוא בזרם דמעותיה. בוכה חרש).

בומרט הזקנה. לְכְשֶׁמּוֹתֵנוּ טוב היה, אילו רחמנו אֵל חנון ונטל אותנו מן העולם.

מרת היינריך (אינה יכולה להתאפק עוד, נותנת קולה בבכי גדול). אפרוחַי, אפרוחי העלובים גוֹעים מרעב! (מתיפחת) ואין לאל ידי להושיע. רצתי לכל מקום, עשיתי כל מה שיכלתי, קמתי ונפלתי—אין חכמה ואין עצה ואין תבונה. כבר יותר נכון לחשבני בין המתים מאשר בין החיים—וכלו כל הקצין. תשעה ילדים רעבים— במה אוכל אני האחת להאכילם? מאין? אתמול בערב היתה לי פרוסת לחם, שגם לשנים הכי-פעוטים לא הספיקה. למי הייתי צריכה לתתה? כלם סבוני: אמא, לי! אמא יקרה, לי!.. כך, כך! עכשיו עודני עומדת על רגלי, ברוך השם, אבל מה יהיה כשאפול למשכב?

א ו ג ו ס ט (ינצא, פריץ אחריו).

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה (מתוך פחד פתאמי, ילדותי, התוקף אותה, כמעט בצוחה). בני, בני, היכן אבא?

ב ר ת ה. אפשר נכנס להופע.

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה. (בוכה). ובלבד שלא יכנס חס־וחלילה לבית מזיגה.

ע מ ה. למה תבכי, אמא? אבא אינו שותה שכור.

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה (כאבודת עשתונות מהמון החששות אשר סביב שתו עליה): נו... נו... נו... הגידו לי, מה יהיה, מה יהיה, אם הוא... אם הוא יבוא הביתה... אם הוא יתן הכל ביין ולא יביא הביתה מאומה? הן גם גרגיר־מלח אין בבית, גם פרור־לחם... גם פחם אחד לא יראה ולא ימצא...

ב ר ת ה. אבל הרגעי נא, אמא! עתה לידות של לבנה. נלך היערה עם אוגוסט ונביא מעט ענפים.

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה. ומה אם ילכדכם שומר־היער?

א נ ז ו ר ג ה (אורג זקן, חזק ובעל קומה, באופן שעליו להתכפף הרבה, בכדי להכנס החדרה, תוקע ראשו וחלק גופו העליון בדלת. שער ראשו וזקנו גדל פרע). למה קראתם לי?

ב ר ת ה. ידליק לנו נר!

א נ ז ו ר ג ה (בקול מלחשים, כאשר ידברו במעמדו של חולה). הרי עוד לא חָשְׁכָה.

ב ו מ ר ט ה ז ק נ ה. הגם במחשך תושיבונו! כלום חסר לנו אלא זה.

א נ ז ו ר ג ה. לי יש חשבוני אני. (מתעלם).

ב ר ת ה. הביטו אל הכִּילַי הלזה!

ע מ ה (חוזרת למלאכתה).

ב ר ת ה. המתיני רגע, עמה.

ע מ ה. מה יש?

ב ר ת ה. נדמה לי, איש בא.

ע מ ה. אנזורגה, מסתמא.

פ ר י ץ (בא. ילד קטן כבן ארבע, יחף, פרוע. בבכי תמרורים). אמא, אני רעב.

ע מ ה. חכה, פריצ׳ל, חכה רגע. הסבא יבוא מהרה ויביא לחם וקפה.

פ ר י ץ. אני כל כך רעב, אמא!

ע מ ה. הלא אמרתי לך: חַכֵּם, בני. הוא מהרה יבוא. ויביא ככר לחם אפוי וקפה יפה.—ובהיות הערב, מיד אחר העבודה, תקח אמך את קלפות־תפוחי־האדמה ותשאן לאכר, והלה יתן לה חלף זה מעט נסיוב מובחר בעד הילד.

פ ר י ץ. ולאן הלך הסבא?

ע מ ה אל הפבריקני, פריץ, סחורה נשא אליו.

פ ר י ץ. אל הפבריקני?

ע מ ה. כן, כן, פריצ׳ל, אל דרייסיגר, שם, בפטרס־וולדו.

פ ר י ץ. ושם יתנו לו לחם?

ע מ ה. כן, כן, הפבריקני יתן לסבא כסף, והסבא יקנה לחם.

פ ר י ץ. הרבה כסף?

ע מ ה (בהתרגזות). נו, די לפטפט. (ממשיכה את עבורתה; ברתה גם כן; אבל מיד שוב הן פוסקות).

ב ר ת ה. לך, אוגוסט, ושאל את אנזורגה אימתי

גרוטאות וסחבות שאין להם שוה פרוטה.—על הספסל שאצל התנור עומדים קדרות אחדות ויתר כלי־בשול; קלפות של תפוחי אדמה פרושות על גב פסת־ניר בכדי שיתיבשו.—מאצל התקרה תלויים למטת צרורות של אֶרֶג ופקעות של חוטים. סלים קטנים מלאים מַטְוֶה עומדים אצל מכונות־האריגה. בכותל שבאחורי הבימה דלת נסוכה בלי מנעול. חבילת־זרדין עומדת סמוכה לה אל הכותל. כאן מגובבים גם סלים אחרים חלולים ורעועים.— המולת־המכונות, התנועה הריתמית של הממַלֵּא, שהרצפה והכתלים חלים ורועדים מפניה, הנהימה והשריקה של ה„ספינות" הקטנות, המתנועעות אנה ואנה—מכל זה מלא חלל הבית, וכל זה מתערב בקולות הדקים, העמוקים, המונוטוניים, הבלתי פוסקים, של הגלגלים,—קולות הדומים לנהמת דבורות־הבר הגדולות.

בומרט הזקנה (בקול קוכל ועיף, לאחר שבנותיה נפסקו ממלאכתן ונכפפו על האֶרֶג), עוד הפעם אתן צריכות לקשור?

עמה (הבכירה, בת עשרים ושתים, קושרת את „היסוד" שנתק). אבל זהו מין־הוטים—בְּהִיר!

ברתה (בת חמש־עשרה). זה „היסוד"—עונש־אלהים!

עמה. ומדוע בושש הוא כל כך לבוא? הן הוא יצא בתשע שעות.

בומרט הזקנה. זה הדבר! היכן יכול היה להתעכב, בנותי?

ברתה. רק עשי אתנו חסד, אמא, ואל תפחדי!

בומרט הזקנה. מה פירוש ,לבלי לפחד?

מערכה שניה.

מדורו של ווילהלם אנזורגה בכפר־קשבך, בהרי אילון. בחדר צר ונמוך, שמרצפתו הרעועה עד תקרתו השחורה מפית אין גם ד׳ אמות, יושבים: שתי העלמות הצעירות — עמת ברתה בומרט—לפני מכונות־אריגה; הזקנה כומרט, קמוטה וכפופה, על הדום אצל המטה, ולפניה פלך; אוגוסט בנה, „גולם״ כבן עשרים, בעל גוף וראש קטנים וידים ורגלים ארוכות, כמו אצל העכביש, גם כן על הדום, עסוק בטויה.—מבעד שני חלונות קטנים בכותל משמאל, שבחלק מהם משמשים ניר ותבן במקום זכוכית, חודר אור קלוש ואדמומי של בין־ערבים. האור נופל על השערות הפזורות, הצהובות־הלבנוניות של העלמות, על שכמיהן החשופים, הכחושים, על ערפיהן הרזים אשר מראה תדנג להם, על קמטי כתנותיהן הגסות, שהן והשמלות הקצרות מבד עב וקשה שעליהן הנן כל לבושן. הקרנים מפזזות גם על פניה, צוארה וחזה של הזקנה;—פנים צנומים כפני פגר, חסרי־דם, עם עור מלא חריצים, עם עינים שקועות בחוריהן, שמרוב עבודה לאור הנר, מרוב עשן ואבק צמר, הנן בוערות ודומעות גם יחד;—צואר ארוך עם זפק, מלא קמטים ומשורג גידים;—חזה צמוק, מחותל בסמרטוטים ומטפחת קרוחה.— חלק מן הכותל מימין תופסים: תנור ומושב התנור, מטה, תמונות קדושים בהירות־גסות.—על מוט־התנור נתלו סמרטוטים מכובסים לשם יבוש; מעבר לתנור, בפנה,—קופת של

הנפשות העושות במערכה השניה.

בומרט הזקן.

אשת-בומרט הזקנה.

אוגוסט, בנה.

עמה } בנותיה.
בירתה }

פריץ, בנה של עמה, שנולד לה שלא בחופה וקדושין.

אנזורגה, רוק זקן, אורג.

האורגת מרת הייגריך.

מוריץ ייגר, מי שהיה איש-צבא, ולפנים — שוליא דאורגים.

פייפר. אני אחרתי גם בלי זה. (הוא משאירה על עמדתה).

האורג ריימן (אף הוא נצב לו בדרך, בקיל של צעלב וקובל). האדון דרייסיגר, קובלנא יש לי להגיש לפניו. האדון פייפר... תמיד קבלתי בעד חתיכת־הארג שלי שנים עשר זוזים וחצי...

דרייסיגר (מפסיק). שם יושב האקספדיטור. אליו יפנה: זוהי האדריסה הנכונה.

האורג הייבר (עוצר בדרייסיגר). אדוני דרייסיגר... (בגמגום של כחלת) אמרתי לבקשהו בהכנעה... אולי אפשר... אפשר שהאדון פייפר... אפשר...

דרייסיגר. מה חפצו?

האורג הייבר. דמי הקדימה... בפעם האחרונה... וחשבתי... היות...

דרייסיגר. כן, אבל באמת איני מבין מה הוא רוצה.

האורג הייבר. הייתי דחוק מאד... מפני...

דרייסיגר, זה שייך לפייפר, לפייפר. ואני מה? יבוא בדברים עם פייפר (יוצא אל הקונטורה).

(המבקשים מתחלפים במבטים ועומדים חשוכי־עזרה. אחר אחר אחר הם נרתעים לאחוריהם באנחה).

פייפר (שב לבדיקת הסחורות). נו, סבא, מה בידיך?

בומרט הזקן. כמה ישלמו מעתה בעד חתיכת־ארג, האדון פייפר?

פייפר. עשרה זוזים החתיכה.

בומרט הזקן. מילא, הננו בידיכם!

(הסתערות בין הפועלים, התלחשות והתאוננות).

סוף המערכה הראשונה.

דרייסיגר. העסקים כיום אין כמוהם לרוע, זאת הלא תרעו גם אתם. הם מביאים לי הפסד תחת ריוח. ואם למרות זאת אני דואג, שלאורגים שלי לא תחסר עבודה לעולם, סבורני, שצריך לדעת להעריך את הדבר כערכו. אלפי חבילות של סחורה מונחות אצלי, ועדיין איני יודע, אם יעלה בידי בזמן מן הזמנים להוציאן למכירה.—והנה שמעתי, שרבים כיום האורגים המתהלכים בטל בלי עבודה לגמרי, ואמרתי... נו, פייפר יסביר לכם את השאר בפרטיות. — הענין הוא כך: בכדי שתוכחו בכוונותי הטובות במה שנוגע אליכם... כמובן, לחלק נדבות לכלכם אין לאל ידי—לזה הן לא היה מספיק ממון־קרח, ואני איני כלל עשיר כל־כך— אבל יש ביכלתי לתת במדה ידועה את האפשרות למחוסרי־עבודה להשתכר מה. מה שאני מעמיד את עצמי על ידי זה בסכנה גדולה—זה עסקי, כמובן. אני סובר, ששוב לו לאדם, בכל אופן, להשתכר בכל יום פרוסת־לחם, לכל הפחות, מאשר לסבול רעב גמור. האם לא כן אדבר?

קולות רבים. כן, כן, האדון דרייסיגר.

דרייסיגר. על כן נכון אנכי לתת עבודה לעוד מאתים פועלים. באיזו תנאים—יבאר לכם פייפר. (רוצה ללכת).

אורגת א׳ (נצבת לו בדרך, מדברת בחפזון, בתחנונים ובהפצרה). אדוני דרייסיגר, רב החסד, כאשר יחלו פני ידיד... כך אבקשהו... אולי ירחם... פעמים גרעו לי משברי...

דרייסיגר (בחפזון). אשה טובה, תדבר עם

הלא תראו: איך נהג פה אותו ריקא, אותו בקר! ואף על פי כן, עתה, ודאי שעוד הוא ילך ויתקע בשופר, שאני התאכזרתי עליו, שאני מגרש את פועלי על לא דבר! האם אמת היא? האם כה אכזר אני?

קולות רבים. לא, האדון דרייסיגר!

דרייסיגר. נו, זה הדבר, גם לי נדמה כי לא. ועל כל אלה מתגודדים הבריונים הללו ושרים שירי־נבלה עלינו, הפבריקנים. על רעבון ידברו ההוללים ההמה, ועם זה יש להם די והותר לתת בהיני יי״ש, אשר יגיחו אל קרבם. לו למצער, תקעו את חוטמם למקומם של אורגי־הבד, למשל, לראות איך הם חיים וניזונים; הללו אמנם רשאים לקבול על עוני ודחקות. אבל אתם, אתם הנצבים פה, אתם אורגי־הננקא, מעמדכם עדיין הוא כזה, שיכולים אתם לתת עליו שבח והודיה לבורא־עולם. ואני הנני שואל את האורגים הזקנים, המומחים והחרוצים שבכאן! היוכל פועל היודע את עבודתו למצא אצלי את מחיתו אם לא?

קולות הרבה מאד. כן, האדון דרייסיגר!

דרייסיגר. נו, רואים אתם!—מובן, מין מנוול כבקר—ודאי לא. אבל עצתי לכם אמונה: שימו חחים באפם של בריונים כיוצא באלה. אל תתנו להם להתהולל כאות נפשם. פן בצר די—וסגרתי את בית החרשת, וגמרתי את כל עסקי—ואתם לאן תפנו אז לעזרה? איפה תמצאו עבודה? אצל בקר שלכם ודאי לא.

אורגת א׳ (התגנבה אל דרייסיגר והתחילה לנקות בשפלות־חנופה את האבק מעל בגדו), הוא נתלכלך קמעא, האדון דרייסיגר, רב־החסד.

אצטרך, פשוט, להוציא פקודה, שלא לקבל סחורה מידי ילדים. (מתהלך זמן-מה בלי אומר). בכל אופן, הנני רוצה בכל תוקף, שמאורעות מעין אלה בל יוסיפו להתרחש כאן,—כי בצואר מי יתלה סוף-סוף הקולר? על מי תוטל האשמה?—כמובן, עלינו, הפבריקנים. בנו כל האשמות. פעוט עלוב שכזה, אם יקרה בימי החורף והוא ישבע פעם בשלג וירדם--מיד יופיע איזה כתבן פורח, וכעבור שני ימים והנה המעשה-נורא בכל העתונים! האב, ההורים, ששלחו ילד כזה... מה! ההם יאשמו? הפבריקני, הפבריקני—הוא האשם; הוא השעיר לעזאזל. האורג—הוא תמיד הצדיק וראוי ללטיפות על הלחי, בעוד שאת הפבריקני מצוה לחרף ולגדף תמיד כאחד הריקים: איש בלי לב, נבל ובליעל, שכל כלב הגון מצווה ועומד לנשכו. הרי הוא הבורגני, החי בטוב ובנעימים, ולאורג העני ישליך רק פרורים.—זה שגם לפבריקני יש די דאגות ולילות ללא-שינה, זה שהוא נושא עליו אחריות גדולה, שהפועל לא יוכל לראות כמותה גם בחלום, זה שמרוב חשבונות ושוב חשבונות ושוב חלוקים, חסורים וחבורים סובב הולך ראשו, זה שאלפי מיני ספקות ופקפוקים אינם נותנים לו מנוח והוא נמצא תמיד במלחמה לחיים ולמות, במלחמת ההתחרות, באופן שאין יום עובר עליו ב,י פגעים והפסדים,—מכל אלה לא יאבה המקונן לדעת מאומה. ומי אינו יושב על צוארו של הפבריקני, מי אינו יונק ממנו ומי אינו חי על חשבונו? כן, כן, עליכם היה מעט להמצא במצבי, כי אז למדתם מהר לדעת כמה קשה ומאום הוא מצב זה, ובשתי ידים הייתם דוחים אותו. (אחרי רגעים אחדים של מחשבה).

יהיה, שכלנו נשכב כאן בפישוט ידים ורגלים״.—

בומרט הזקן. אשרי היודע לעשות כאשר עשה נגטויך וָבָר: עניבה על הצואר—והחבל קשור אל מכונת האריגה. מי רוצה באבק־טבק? הייתי בניירודה, ושם עובד גיסי בבית־החרשת לעשית טבק, טבק להרחה. ונתן לי גרגירים אחדים. ואתה מה אתה גושא במטפחת?

האורג הזקן. מעט גריסין. בלכתי הנה נסעה לפני העגלה של הטוחן מאולבריך. שק אחד היה נקוב מעט. מנקב זה הפקתי תועלת, האמינה לי.

בומרט הזקן. עשרים ושתים טחנות בפטרסוולדו, ובהלקנו לא יפול אף מלוא־הקומץ.

האורג הזקן. אף על פי כן, אל נא יפול עלינו רוחנו. דבר־מה יבוא תמיד ויחדש מעט כחנו— ולא נאבד.

האורג הייבר. כשהרעב מציק לאדם, צריך הוא, כלומר, להתפלל לי״ד נדיבים ושועים, ומי שתרופה זו אינה מועילה לו, ישים אבן בפיו וימצוץ. לא כך, בומרט?

(דרייסיגר, פייפר והגזבר חוזרים).

דרייסיגר. לא היתה כל סכנה בדבר. הנער כבר שב לאיתנו. (מתהלך בחדר, כשהוא מסוער ומתנפח). אבל, על כל פנים, עולה היא. הילד כלו כגבעול דק; נשבה בו הרוח—ואינו. והרי זה, פשוט, בלתי מושג, איך יכולים אנשים שכמות אלה—הורים—להסכל ככה. העמיסו עליו משא של שתי חתיכות ארג ושלהוהו בדרך של כמעט שני מילין. לא יאומן כי יסופר! אני

דרייסיגר. או קוניאק, פייפר. קוניאק טוב ממים.

בקר (שעמד כל אותה שעה, נשכח מכל, והתבונן אל הדבר. הוא אוחז ביד אחת את כף-המנעול של הדלת וקורא בקול רם ומלא לעג). נסו, אדוני, והאכילו את הנער לחם, אז לא יאחר משוב אליו רוחו. (יוצא).

דרייסיגר. סופו של מחוצף זה לרעה.—יקח אותו תחת זרועו, ניימן.—לאט... לאט... כך... כך... נביאהו אל חדרי. מה יש, ניימן?

ניימן. הילד אמר דבר-מה, האדון דרייסיגר! הוא מניע בשפתיו.

דרייסיגר (אל הנער). אתה—רוצה דבר-מה?

הנער (בנשימה קצרה). לאכול...

דרייסיגר (מתחור). לא מובן מה הוא מגמגם.

אורגות. דומה, שהוא אומר...

דרייסיגר. נראה, נראה. רק בלי עכובים.—הוא יכול לשכב בחדרי על הספה. נשמע מה בפי הרופא.

(דרייסיגר, ניימן והאורגת מוליכים את הנער החולה אל הלשכה. בין האורגים מתחוללת סערת-המולה, מעין מה שמתחוה בין תלמידי בתי-הספר לאחר שתמורה יוצא מחדר-הלמוד מתהדפים, מתמודדים, מתלחשים, מניעים רגל, וכעבור רגעים אחדים נעשית השיחה קולנית וכללית).

בומרט הזקן. סוף-סוף צדק בקר.

אורגים ואורגות. „הוא באמת אמר כך".— „לא חדשה היא פה, שהרעב יפיל איש לארץ".—„ומה זה יהיה בחורף, אם גם להבא ילחצונו כך".—„היקרות של תפוחי-אדמה בשנה זו אין לשער".—„סוף דבר

ד ר י י ס י ג ר. וכי מה קָרה שם?

ה א ו ר ג י ם ו ה א ו ר ג ו ת. „אחד נפל".—„איזה נער קטן"—„חולה נופל או מה?"

ד ר י י ס י ג ר. כן... אלא מה? נפל? (הוא מתקרב).

א ו ר ג ז ק ן. הנה הוא שוכב. (מפַנים מקום; נער בכן שמונה נראה שוכב כמת על הארץ).

ד ר י י ס י ג ר. היודע איש מכם את הנער?

א ו ר ג ז ק ן. לא מכפרנו הוא.

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. דומה הוא לזה של היינריך (מתכונן יותר לשוכב). כן, כן, זהו גוסטב הקטן... בן היינריך.

ד ר י י ס י ג ר. אי מקום מגורי הוריו?

ב ו מ ר ט ה ז ק ן. שם אצלנו בכפר־קֻשְׁבַּך, האדון דרייסיגר. אביו „כלי־זמר" הוא, וביום הוא כפוף על מכונת־האריגה. תשעה ילדים להם, ובקרוב יהיה גם העשירי.

א ו ר ג י ם ו א ו ר ג ו ת. „הורע מזלם של האנשים האלה".—„רע מצבם ביותר".—„גשמים יורדים לביתם דרך התקרה".—„אף שתי כתנות אין לאשת־היינריך בעד כל תשע נפשות ילדיה".

ב ו מ ר ט ה ז ק ן (נוגע בנער). נו, ילד, מה לך? קום, התעורר, נו.

ד ר י י ס י ג ר. עזרו על ידי, הבה נרימהו. שגעון שאין דוגמתו—לשלוח ילד חלש שכזה בדרך ארוכה שכזו. יגיש הנה מעט מים, פייפר.

א ו ר ג ת (מסיעה להרים את הנער). רק אל תעשה לנו מין „להכעים", ואל תמותה, הנער!

בקר. אוי, כמה נפחדתי! כאילו לא אחת היא ילי למות מרעב על כסא-האריגה או בבור השופכין.

דרייסיגר. הלאה מפה כרגע, הלאה!

בקר (בקול מוצק). קודם כל אני רוצה לקבל את שכרי.

דרייסיגר. כמה מגיע לזה, ניימן?

ניימן. שנים עשר זוזים וחמש פרוטות.

דרייסיגר (חוטף מיד הגזבר את הכסף ומשליכו על שלחן-התשלומין, באופן שמעות קטנות אחדות נופלות לארץ). הנה!—מהר וקח!—וצא מעל פני!—

בקר. אני לא אלך בטרם אקבל את שכרי.

דרייסיגר. הנה שכרך... פה הוא שכרך... פה הוא מונח... ואם לא תשתדל לצאת מיד... טוב... עכשיו צהרים... הצובעים שלי נחים בשעה זו... אפשר לקרא להם הנה...

בקר. שכרי לתוך ידי יִנָּתן, הנה מקום שכר עבודתי (הוא נוגע באצבעות יד-ימיני את כף-שמאלו).

דרייסיגר (לנער העוזר). יגביה את זה, טילנגר.

הנער-העוזר (מגביה את הכסף ומוסרו לכפו של בקר).

בקר. כל הדברים האלה צריכים להעשות בסדר ובמשטר (מניח בלי חפזון את הכסף בארנק ישן שלו).

דרייסיגר. נו? (בראותו שבקר מתמהמה, בקוצר-רוח). התלך בעצמך אם עלי לעזור לך?

(בין המון האורגים העומדים צפופים מתחוללת איזו תנועה. נשמעה נאקת מאן דהו, נאקה ממושכה, עמוקה, ואחרית קול מַפָּל. כל לב מופנה אל המאורע החדש).

פ י י פ ר. אורג מכפר־בילו הוא. הללו—בכל מקום שאתה מוצא שערורה—שם הם.

ד ר י י ס י ג ר (רועד). לכן זה דברי: אם רק עוד פעם יקרה לי כדבר הזה ואם רק עוד פעם יהינו, כמו אמש, לעבור על פני ביתי בהמון שכורים, בחבורה של בריונים, עם אותו השיר המנוול והנאלח...

ב ק ר. ל„נקמת־דם" הוא מתכוון?

ד ר י י ס י ג ר. אתה כבר־ידוע תדע לאיזה אני מתכוון. לכן זה דברי אליכם: אם יִשָּׁנֶה זה עוד פעם אחת, אז אצוה ללכוד איש מכם—בהן צדקי, שאיני מתלוצץ—ואמסרהו לרשות. וכשיִוָּדע לי גם מי הוא מחברו של הפזמון הנבזה...

ב ק ר. השיר יפה הוא, השיר!

ד ר י י ס י ג ר. עוד מלה אחת יוצאת מפיך—והרי אני שולח לקרוא לשוטרים—כרגע.—אני איני עושה שהיות יתירות. מ„שקציב" שכאלה עוד לא כל כך קשה להפרע. לי כבר היו עסקים עם גדולים וטובים ממך—ואף להם הראיתי מי אנכי.

ב ק ר. בזה אני יכול להאמין. פבריקני מובהק שכמותו—מה לעומתו שתים או שש מאות אורגים? הוא יראם נחת־זרועו עוד בטרם יקרא הגבר. הוא ימחצם זרוע אף קדקד עד בלי השאיר עצם שלמה. לגבור שכזה הן ארבע קיבות של פרה ולוע ומלתעות של זאב. מלתא זוטרתא?!

ד ר י י ס י ג ר (לפקידיו). מהיום והלאה אל תוסיפו לתת להלה עבודה כל שהיא.

בקר. עוד ימים רבים יעברו עליך עד שאתה תזכה לקצר את פי.

פייפר (קופץ ממקומו). את זה נראה מיד. (רץ אל דלת-הזכוכית וקורא). האדון דרייסיגר! האדון דרייסיגר! יואיל נא...

דרייסיגר (בא. הוא איש כבן-ארבעים, צעיר למראה; עב-בשר, קצר-נשימה; בחשיבות ובקפידה). מה — קרה פה, פייפר?

פייפר (במבט אלכסוני). בקר מהולל שערורות.

דרייסיגר (זוקף את קומתו, מגביה את ראשו ונותן עין בוחנת בבקר. נחיריו רועדות) ככה—בקר! — — — (לפייפר). זהו?... (הפקידים מנענעים בראשם לאות הן).

בקר (בעזות). כן, אדון דרייסיגר! (מורה באצבע על עצמו). זה אני—(מורה על פייפר). וזה—הוא.

דרייסיגר. מה זאת?! כמה חצוף אדם זה!

פייפר. הלה בועט מרוב טובה! יותר מדאי הוא מרקד על הקרח; סופו לנפילה!

בקר (מתמלא חמה). הוי עליך, עור מכור! סתום גם אתה את פיך הנבאש! אמך, כנראה, רבקה בבכור שטן, בליל-מולד אחד, רכובה על מטאטא, — ויצא העגל הזה!

דרייסיגר (בחרי אף, בנהם אימה). יד לפה!! השומע אתה? יד לפה כרגע! פן...

בקר (באומץ). השומע אני—היטב אני שומע, עדיין אינני חרש.

דרייסיגר (מבליג על קצפו ושואל במנוחה עשויה של בעל-עסק). האם לא היה גם בחור זה באותו מעמד?

האורג הייבר (קשה עליו תרבור). מבין אתה, גם בתי שוכבת חולה בבית. צריך היה להביא לה סמי־מרפא...

בומרט הזקן. מה כואב לה?

האורג הייבר. הכל כואב לה. היא, מבין אתה, נגועת חולי מקטנותה. בעצמי איני יודע... נו, לך הלא רשאי אני לומר את האמת: היא נולדה כך. נגע יש בה, שהולך וגדל...

בומרט הזקן. איש איש—וצרור יסוריו. בתר עניא אזלא עניותא. ואין מנוס ואין הצלה.

האורג הייבר. מה יש אצלך כאן במשפחת?

בומרט הזקן. אצלי בבית ריק לגמרי. אין בו כל. ונשאתי לשחיטה את הכלב הקטן שלנו. האבדה אינה גדולה—בין כה וכה היה מת מרעב. והכלב היה פעוט, נאה. לדקרו בידי לא יכלתי. לא נתנני לבי.

פייפר (לאחר שבדק עבודתו של בקר, בקול רם). לבקר שנים עשר וחצי זוזים.

בקר. זוהי נדבה עלובה, לא שכירות.

פייפר. מי שקבל את שכרו, יעזוב את האולם. אזי, למצער, ימעט הדחק.

בקר (לנצבים, מבלי תשפיל את קולו). נדבה עלובה —ותו לא! ישב ועמול מן הבוקר השכם עד שעה מאוחרה בערב. פשוט את עורך מעליך שמונה עשר ימים רצופים, החנק לילה לילה מאבק ומחום. ולבסוף— הרי לך בעד כל זה י״ב פרוטות ומחצה.

פייפר. לא פה לך המקום להרחיב פה!

סייפר, אולי... יעשה לי כגדל רחמיו וחסדיו, שלא לנכות לי הפעם. אשתי שומרת את המטה מיום־התענית ואין בכחה להגיע יד או רגל. נָטל עלי לשכור עוזרת לעבודת־הבית, באופן־יש...

פייפר (מרית טבק). הייבר, אין לי פנאי לעסוק רק עמו בלבד; הוא אינו בן־יחיד אצלי. יתר האנשים המחכים גם כן צריכים לי.

האורג ריימן. על פי ה„יסוד" אשר ניתן לי עשיתי את מלאכתי. מה שקבלתי, את זה מָתַחתי על המכונה, ואת זה הסירותי מעליה. חוטים טובים מאלה שאני מקבל אין לאל ידי להביא.

פייפר. אם ה„יסוד" לא ישר בעיניו, אל יבוא לקבלו. גם בלעדיו יש, ברוך השם, די דופקים בדלת ומבקשי־עבודה.

ניימן (לריימן). ובכן אינו רוצה ליטול את הכסף?

האורג ריימן. לא אוכל לקבל פחות מן המגיע לי.

ניימן (שוב אינו שם כל לב לריימן). להייבר מגיע עשרה זוזים. נכה מזה חמשה דמי קדימה. סך־הכל חמשה זוזים.

האורג הייבר (נגש, מעיף מבט על הכסף, עומד, מניע בראשו, כאילו לא היה מאמין למראה עיניו, אחר כך הוא נוטל את הכסף לאט לאט וצוררו בזהירות). כך, כך... (באנחה) אוי־אוי־אוי...

בומרט הזקן (נחין להייבר). כן, כן, פרנץ, יש לנו לפעמים על מה להאנח.

אורגת א'. רק פרוטות אחדות; ללחם... האופה חדל להקיף. טפלי תלויים בי...

גיימן (מזמר בחצי קול ובליצנות מתחפשת אל הנער-העוזר). יולדו לאורגת בנים, בנים, שנה, שנה—כל השנים. טראלאלא, טראלאלא, פוף, פוף, פוף.

הנער-העוזר (משיב לו בזמר). וזאת תורת החפרפרת: ששה שבועות היא עורת (גומר). טראלאלא, טראלאלא, פוף, פוף, פוף.

האורג ריימן (אינו נוגע בכסף, שמנה לו הגזבר). עד עתה הלא היינו מקבלים שנים עשר וחצי בעד החתיכה.

פייפר (צועק). אם הוא אינו מרוצה, ריימן, עליו רק להגיד מלה אחת. אין מחסור, ברוך השם, באורגים. בפרט באורגים שכמותו. תשלום מלא אין מקבלים אלא בעד משקל מלא.

האורג ריימן. וכי אצלי אין המשקל מלא?

פייפר. יביא סחורה בלי מגרעות, אז לא יגרעו לו גם משכרו.

האורג ריימן. ובמלאכתי כלום כל כך הרבה מגרעות? אי אפשר...

פייפר (עסיק בבדיקתו). האורג ההגון גם שכרו הגון.

האורג הייבר (כל אותה שעה נשאר עומד בקרבת פייפר, כשהוא צופה לאיזה רגע-כושר בכדי לבוא אתו שוב בדברים. הוא מגחך בהכנעה לשמע פתגמו האחרון של פייפר, בכדי לעשות נחת-רוח לבעל הפתגם, ואחר כך הוא נגש אליו ומדבר כבראשונה). אמרתי להפיל תחנתי לפניו, אדון,

מה יהיה אתי... אם הוא לא יתן לי הפעם כלום... רבונו של עולם!...

פ י י פ ר (גוער בה). אך זאת היא מקוננת! תנה לו לרבונו של עולם. הן היא, סבורני, אינה כל-כך יראת אלהים! מוטב לה, שתשים יותר לב לבעלה, שלא יהא נראה תמיד בחלונות בתי-המרזח. אנו אין אנו יכולים לשלם מראש. הן עלינו לתת דין וחשבון על כל פרוטה; הן לא כספנו הוא. מידינו יבוקש. מי שעובד בחריצות, יודע את מלאכתו ועושה כל מעשיו ביראת אלהים, הוא בכלל לא יצטרך לעולם לדמי-קדימה. זה אשר אני אומר לך—וחסל!

נ י י מ ן. האורג מכפר-בילו, גם אילו היה משתכר פי ארבע, היה סובא פי ארבע ועוד משתקע בחובות.

א ו ר ג ת א׳ (בקול רם, כפונה לרגש היושר של כל הנצבים). אני בודאי איני עצלה, אבל מה אעשה אם כבר כלה כל כח סבלי. פעמים כבר גרעו ג׳ משכרי, ואת בעלי הן אין להכניס בחשבון כלל. הוא גם אל הרועה מצירלו כבר הלך להתרפא, ואף זה לא העלה לו ארוכה.... אין עצה ואין תחבולה כנגד השכרות... ואנחנו עובדים, כל כמה שידנו מגעת. אני זה שבועות מספר לא נתתי שנת לעיני... והכל אם-ירצה-השם ישתנה אצלנו לטובה כשאשוב מעט לאיתני ומחלתי תצא מעצמותי. רק יחוסו נא עלינו אך מעט... (מפצירה בקול חונף ומתחנן). ירחמני נא ויחונני אך הפעם באגורות אחדות.

פ י י פ ר (עוסק בשלו). לפידלר אחד-עשר זוזים.

פ י י פ ר. אין לי פנאי לעסוק עמך. נגמר! מה ביד השני?

ה א ו ר ג ה י י ב ר (פורש את סחורתו. בשעה שפייפר בודק בה, הייבר נגש ומדבר אליו בקול מלחשים ובהתרגשות). יסלח לי אדוני פייפר, אם ארהיב בנפשי עוז ואחלה את פניו, שיעשה לי ברב טובו את החסד הגדול שלא ינכה לי בפעם הזאת את דמי־הקדימה שלקחתי.

פ י י פ ר (בודק בסרגל ובמשקפת; בקול מתעלל). ברוך הבא! וכי איך אפשר אחרת? כאילו כבר לא לקחת מראש יותר מחצי־המשכרת!

ה א ו ר ג ה י י ב ר (ממשיך בקול תחנונים). בשבוע הבא הייתי ממלא הכל בנפש חפצה. בשבוע העבר היו לי שני ימי־עבודה בחצר הפריץ. נוסף לזה מוטלת אשתי חולה בבית...

פ י י פ ר (נותן עבודתו של הייבר על המשקלת). גם זוהי חתיכת מלאכה יקרת־המציאות! (מתחיל לבדוק צרור אחר). איזו שולים! פה רחבים ופה צרים. והערב—פה הוא מצומצם עד לאין שעור, ופה הוא מתמתח כשלשלת. ובאצבע אין גם שבעים חוטים. היכן הנותר? היכן היושר? אין מה לדבר—מהולל!

ה י י ב ר (עומד שפל ונרכה, מבליג על פרץ דמעותיו).

ב ק ר (בלחישת־למחצה אל בומרט). מה, שמא רוצה הוא, שגם חוטים נקנה אנו בכספנו?

א ו ר ג ת א' (כל אותה שעה לא סרה מעל הקופה וטומן לזמן העיפה עינים קטות מסביבה כקוראת לעזרה; עכשיו היא אוזרת שארית אומץ־לבה ופונה מהרש בתחנונים אל הנזבר). אני לא אחמיץ את הפרעון... איני יודעת מה לעשות...

ומקנח את הזיעה מעל פניו). עכשיו הבה אנוח גם אני מעט.

בקר. טובה המנוחה מככר כסף.

בומרט הזקן. ככר כסף—גם זה לא רע. שלום לך, בקר!

בקר. שלום, אבי! נראה, שגם היום יהיה עלינו לחכות מי יודע כמה.

אורג א׳. מילא, אצלם זה מן הקטנות. יחכה לו האורג שעה, יחכה לו יום. הגם לאורג ישימו לב!

פייפר. אי, החרישו שם רגע! בהמולה שכזו לא ישמע איש את היוצא מפיו.

בקר (בלחש). גם היום תבעתהו הרוח הרעה.

פייפר (לאורג העומד לפניו). כמה פעמים כבר אמרתי: לא כך מנקים! אני איני אוהב המצאות שכאלה! הרי כאן תלויים קשרים כארך האצבע, גם קש וגבבא וכל מיני מגופת.

האורג ריימן. אילו נתנו לנו מלקחים חדשים...

הנער־העוזר (שוקל את הסחורה). גם במשקל יש גרעון.

פייפר. האורגים דהאידנא! הבל על כל חוט שמוסרים לידם! הוי, אלי, הכך היה גם בימי? אני אילו הבאתי מין מלאכה שכזו למקבל, היה מגרשני בחרפה. אז היה הענין אחר לגמרי, אז צריך היה האורג לדעת אריגה מַהִי. עכשיו תחָשב הידיעה הזאת אך למותר.—לריימן: עשרה זוזים!

האורג ריימן. הן ליטרא אחת גורעים לפסלת.

אורנת א'. אולי יכולתי, איפוא, לפנות להאדון דרייסיגר בעצמו?

האקספידיטור פייפר (מי שתיה אורג. קוים אחדים של חזותו עורם מעירים בו על זה; אבל הוא ככר שָמֵן, עָבֶה; לבוש כהונן, מגולח למשעי; מריח טבק לתיאבון ולרגעים תכופים. בקול גס). מעשה יפה, שהאדון דרייסיגר בעצמו ילך להתעסק בכל ענייני־הבל שכאלה; אז לא היה נהנה אף לרגע אחד. לשם. זה הרי אנו כאן. (מורד בסרגל ומעיין במשקפת). לעזאזל! איזו רוח תזזית! (כורך את צוארו במעטפת עבה. הבאים, סגרו את הדלת כשאתם נכנסים!

הנער־העוזר (בקול רם לפייפר). דַבֵּר אל העצים ואל האבנים!

פייפר. נגמ־!—למשקל! (האורג מניח את הארג על המשקלה). לא היה מזיק כלל שתהא המלאכה נעשית בקצת יתר תשומת־לב. עוד הפעם כמה מעלות ומורדות... אבל אני מַוְתר. אורג הגון אינו מוציא מִתחת ידו ארג בלתי מתוקן שכזה.

בֶּקֶר (בא. זוהו אורג צעיר וחזק מאד, מין יוצא מן הכלל; תנועותיו חפשיות, כמעט מרוצפות; פייפר, ניימן והנער־העוזר מתחלפים במבטים מלאי־רמז ברגע כניסתו של זה). צרות צרורות! שבע זיעות הזעתי עד שהגעתי לכאן!

אורג א' (בלחישה למחצה). סימן לגשמים.

בומרט הזקן (נדחק דרך דלת הזכוכית שמימין; מעבר לדלת נראים האורגים העומדים שם צפופים וממתינים, צד בצד וכתף בכתף. הזקן, כשהוא צולע במקצת, נגש קדמה ומניח את צרורו על הספסל, סמוך לזה של בקר. כאן הוא יושב

הכל, מתרגל להשפיל, להקטין ולצמצם את עצמו עד כמה שאפשר. נוסף לזה נקפא עליהם סבר של מחשבות-פקפוק טורדות ושל דאגה קשה, דאגת-אין-מוצא. הגברים הנם דומים זה לזה בפרצופיהם, קטנים בקומתם ובלתי מפותחים בגופם, וברובם הנם בעלי חזה צר, נגועי-שיעול, ירועי-חולי וצבע עור פניהם מסיאב-חִוֵר; ילדי מכונת-האריגת עם ברכים עקומות מתוך רוב ישיבה. בנשיהם—מסקירה ראשונה—לא נכרו כל כך עקבות מלאכתן המיוחדה; הן הנן למראית עין פחות טפוסיות בתור אורגות; אך חזותן דלה, מרושלה, מדוכאה לגמרי, בעוד שאצל הגברים נשתמר ונראה עדיין איזה צל של חכרה עצמית עלובה. אף בגדיהן של הנשים קרועים באופן שאין למטה הימנו, בעוד שבגדי הגברים מטולאים במדה ידועה. בין הנערות יש אחדות בלתי חסרות נוי וחן; לכלן פנים כעין-הדנג, שרטוטי-גוף רפים ורכים ועינים גדולות, בולטות, נוגות.

הגזבר ניימן (מונה מעות). סך-הכל מגיע ששה עשר זוזים ושתי פרוטות.

אורגת א׳ (אשה כבת-שלשים, דלת-מראה עד למאד, חופנת את הכסף באצבעות רועדות). תודה!

ניימן (בראותו, שהאשה נשארה עומדת במקומה) נו, מה יש? שוב אין החשבון עולה?

אורגת א׳ (בהתרגשות ובהתחננים). אולי אפשר שיתנו לי פרוטות אחדות דמי קדימה... כל כך דרוש לי.

ניימן. דרוש? ולי הנה דרוש תרפ״ט אלפים!— (פונה לאורג אחר, בקול קטוע). דמי קדימה—זה לא עסקנו; זה תלוי בדרייסיגר.

מערכה ראשונה.

חדר מרווח, מְכֻיָּר כצבע אפור, בביתו של דרייסיגר בפטרסוולדו; המקום שבו מוסרים האורגים ליד המקבל את תוצאות עבודתם. משמאל—חלונות בלי וילונים, באחורי החדר דלת של זכוכית, מימין ג"כ דית כזו, שדרך בה יוצאים ונכנסים בלי הפסק אורגים, אורגות וילדים. לארך הכותל הימני, שכיתר הכתלים הרי הוא עשוי ברובו רובדים להנחת הארג, עומד ספסל, שעליו פורשים האורגים הבאים את סחורתם. בשורה, אחד אחר אחד, הם נגשים ומגישים את סחורתם לבחינה. האקספדיטור פ י י פ ר עומד מעבר לשלחן גדול, שעליו שומות הסחורות הנבחנות. לתכלית הבחינה הוא משתמש בסרגל ובמשקפת. אחרי גמר הבחינה, מניח האירג את הארג על המשקלת והנער־העוזר בודק אם נכון המשקל, ולאחר כך הוא נוטל את הסחורה שנתקבלה ומניחה על הרובדים. אחרי כל קבלה קורא פ י י פ ר בקול את סכום־הכסף, שעל הנזכר נ י י מ ן, היושב כאן אצל שלחן קטן, לשלם לפועל.

חצות יום־חום מזכיר בשלהי־מאי. רוב האורגים העומדים וממתינים כאן דומים במראם לאנשים שהעמדו לפני כס־המשפט ועוד מעט יחתך גזר־דינם: לחיים או למות. פניהם מפיקים צפית־מצוקה, ועם זה חתומים גם באיזה חותם של דכדוך, מעין אותו הדכדוך שעל פני הקבצן, שאחרי לכתו מדחי אל דחי ומעלבון אל עלבון, הרי הוא, מתוך הכרה, כי רק חסד יֵעָשה עמו מצד

הנפשות העושות במערכה הראשונה.

כת של פבריקנים:

דרייסיגר, בעל בית חרשת לעשית-ארג.

פייפר, אקספדיטור	משרתיו של דרייסיגר.
ניימן, גזבר	
נער-עוזר	

כת של אורגים:

בֶּקר.
בּומרט הזקן.
רייטן.
הייבר.
אורג א'.
אורגת א'.
אורג זקן.
נער.
המון אורגים ואורגות.

לאבי

רוברט הופטמן

הנני מקדיש דרמה זו.

בהגישי לך, אבי אהובי, את הדרמה הזאת, הרי זה נובע מתוך רגשות שאינם בלתי־ידועים לך ואשר לא פה המקום להאריך בהם.

הספור, אשר ספרת לי על אדות אבי־זקני, שבימי נעוריו אף הוא היה אורג עני, יושב על יד מכונת האריגה, כאלה המתוארים פה, הוא שהזריע זרע יצירתי זו,—יצירה אשר בין אם תו־חיים על מצחה ובין אם רקב בה, אין טובה ממנה בידֵי „איש רש כהַמְלֶט" להביא לך מנחה.

שלך

גרהרט.

גֶרהַרט הוֹפְּטְמַן

הָאוֹרְגִים

חזיון משנות הארבעים

תרגום י. ח. ב.

הוצאת „אחדות" ירושלם

שפתם הגלענה של אברי שליזיה. הכל בא מתוך השאיפה להתקרב יותר אל המציאות.

אולם, יחד עם השתלטות הבמה והדיקורציה הולכת ומתעוררת התנגדות ומחאה נגד הריאליות הנפרזה. זרם זה נסמך על הדרמות היוניות הקדמוניות ועל דרמותיו של שקספיר שאע"פ שלא השגיחו בדיקורציה, בכל זאת רב הוא הרושם שהשאירו אחריהן. הדרמה היא, לפי דעתם, מטבעה מפשטת ומכיילת ואינה סובלת את הנטורליזם המצומצם והמגבל.

סוף דבר, הדרמה תשאר לעולם בבואה גאמנה של החיים ותמיד תשאף להתקרב אליהם. ובה במדה שהחיים יתרחבו ויתעשרו—תתעשר גם הדרמה. וכשם שאין חזרה בחיים, כך אין חזרה גם בצורות הדרמה. מדור לדור ומתקופה לתקופה תתחדש. אבל יחד עם זה תספק גם את צרכי המחשבה העליונה, המוצאת לה את התגלמותה בטפוסים, בסמלים ובהלך-נפש.

סגולה זו של הדרמה תעמוד לה ותצילנה מהתחרותו של הקינמטוגרף, בתי הקרקסאות המתחרים בה ותשמור עליה שלא תרד למדרגת משחק-ריק ושעשוע זול לבלות את הזמן.

כח ההפשטה וההכללה, ה„סינטיקה" והסימבוליות שבדרמה ירוממוה ויקימו את הקשר העמוק אשר בינה ובין האדם השואל לנתיבות עולם ומבקש פתרונים לחייו.

אותו לכך. ההפשטה וההכללה שבדרמה נפגמות ומתמעטות ע"י הטבעיות והממשיות, ובכדי למלאותן ולהשלימן נאלץ איבסן להשתמש בסמלים. הוא היה מעמיד במרכז הדרמה דבר-פלאי סתום אשר היה מפנה אליו את לב-הקהל. ורוח הסמל הסתום הזה היה משרה על כל גבורי הדרמה ומחוותיה.

הויפטמן הנהו ההוכחה היותר חיה ומכרעת המעידה עד כמה זקוקה היא הריאליות הקיצונית להתקן ולעלות אל ערפל האגדה והסמבוליות.

השניות הקורעת את כל מעללי המין האנושי, הסתירה העולמית בין השאיפה למעלה, לתמות ושלימות הדמיון ובין הנטיה לרדת מטה, לראות ולהרגיש באמת החיים בכל פנימותיה עוברת כחוט השני גם את ההיסתוריה של הדרמה. מתרוצצות בה השאיפה לאילוזיה שלימה, להתאמה עם המציאות והשאיפה להכללה ולהפשטה, ובמילא להתנאה ולאי-ריאליות. זהו הנגוד הגדול שבין צרכי-המחשבה העליונה אשר מצע הריאליות קצר וצר בשבילה ובין הצרכים-האמנותיים או האסטטיים הדורשים אילוזיה תמה ואמת-החיים.

עם השתלמות הטכניקה משתלמת גם הבמה. דיקורציה לפי הסלה האחרונה של הציירות, תלבושות מעשי ידי אומן או לפי הדוגמאות שבבתי-הנכאות ולפי המדע, בקצרה— התאמה רבה אל המציאות.

המשחק אינו מזמר כל סלה וסלה כבלפנים ואינו נזהר ומדוד בתנועותיו. חפשי הוא לרוחו. יצעק, יבכה, ישחק, קורע את בגדיו, פורם את שערותיו, משתטח על הרצפה— הכל כפי אשר יורהו הטמפרמנט שלו. שפת-הבמה אינה רק מסולסלת וספרותית. הויפטמן הכנים לתוך „האורגים" שלו את

ועוד צורה אחת אשר בה תתגלה ההכללה שבדרמה והיא—הלך-הנפש. השפוסיות נתפסת בעזרת ההגיון וההלך-הנפשי ההַשְׁרָיָה באה אלינו מאליה, סתומה ובלתי-מוכרת כ„היפנוז".

שקספיר ידע כאין כמוהו להשרות על הקהל רוח מיוחד ולעורר את נפשו. כה, למשל, בדרמה „ריכרד השלישי"— טרגדיה של עריצות האדם ופראיותו, ננול לפנינו במחזה הראשון: אפלת-הלילה, הרדת-הרעמים ויבבת הסגריר ועל הבמה ישב עירירי הגבור החייב בכל המעשים הנוראים.

בדרמה דהאידנא יפליאו אותנו הויפטמן ומטרלינק. אלה יצרו את הדרמה של הלך-נפש והשריה.

התגלמותן המלאה של ההכללה וההפשטה היא הדרמה הסימבולית. כשהמשורר לא יוכל לבטא את מחשבתו בעזרת המלה הפשוטה, הוא פונה לעזרת הסמל. הוראת הסמל היא יותר רחבה, גבשושית ומקיפה. המלה הפשוטה מצומצמת ולא תמיד הולמת היא את המחשבה המבקשת בה את תקונה. אך הוראתו של הסמל תלויה מאותו הרוח אשר לאַט עם הדרמה מכחול האמן. לכלנו ברור וקבוע הוא פירושה של המלה „אש" ובכל זאת בתוך סמל רבות המה הוראותיה. יכולה היא לשמש סמל לקדושה, לפראיות, לתחיה או למות—הכל כפי אשר ישים בפיה האמן.

הלך-הנפש אשר ילאט המשורר בדרמה יֵשֵׁב את לב הרואה ויגלה לפניו את פשר-הסמל. ודאי, שבפתרון חידת-הסמל משתתף גם הגיוננו, אַך מהלך מחשבתנו נקבע על ידי הלך-נפש סתום ופלאי המושרה עלינו מתוך הדרמה.

ביחוד פתח איבסן והרחיב את היסוד הסמבולי שבדרמה. הריאליות שהכנים ראשונה לתוך הדרמה הכריחה

שהרעיון אדות הגורל והאמונה שהכל נגזר מקודם מפי האלהים גדר בעדה ולא נתן לה להרחיק ללכת ולחפש אחרי יסודן של הופעות החיים.

ומשוררי דורנו מסתלקים מן הסנטטיות מפני שגם המה לא יאמינו בבהירתו החפשית של האדם. חסרה למשוררינו האמונה התמה ב„פטום" ומתוך תהיה של מסתורין יחפשו אחרי עיקר החיים. ויותר מאשר יתארו לנו את החיים, יפללו להם.

ה.

כבר בדרמה היונית הקדומה מתגלה השניות אשר תציק לדרמטורגים החדשים, והיא—הסתירה אשר בין השאיפה לממשיות ולאמת החיים ובין ההפשטה וההתנאה שבה. ההילנים עמדו רק על ההתנאה וההפשטה שבדרמה. הם לא השגיחו בתלבושת ולא ידעו משים דיקורציה. בכל זאת כבר סיפוקלוס שואף להתקרב יותר אל המציאות. הזקנים מרבים אצלו לפטפט ושפת העבדים היא פחותת מלושה ונקיה משפת אדוניהם.

אחד מאמצעי הדרמה הנה הטפוסיות. כבר בימות לופי-די-וינג התגלמה ההכללה שבדרמה בטפוסיות. אמנם הטפוסים ההם היו תמימים ובלתי מפותחים ביותר. גם הטרגדיות המעילות של שקספיר מצטינות בטפוסיות שבהן. אלמלא טפוסיותן לא היה ההומוריסתן הגרמני קלור קורא לאחד מספוריו המובחרים בשם: „רומיאה ודג'יליוטה בכפר" וטורגיניוב —„קרל ליר במדבר". כל ערכה העילמי של הספרות הגרמנית בא מידי „פאוסט" שנעשה טפוס לכל מצוקות האדם וענויו. גם איבסן השקיע את תועפת יצירתו בטפוסים כ„ברנד", „נורה" ו„דוקטור שטוקמן".

האקורד הססיים של האידיאה ארות ה„פטום" אנו מוצאים אצל איבסן. אך ההוגה הנורביגי הגדול הזה לא הסתפק בצורתה הקיסת של האידיאה הנזכרת אלא שנה איתה והתאימה לרוח הזמן. את קללת גורל האבות אשר תרבוץ על הבנים באר בחק הירושה הטבעית. והרעיון ארות הגורל התבסס, איפוא, על יסוד פיזיולוגי מוצק.

ד.

הדרמה היונית הקדמונה עם גזרתה הפשוטה ותוכנה הפילחני היתה אנליטית ביסודה. היא לא חקרה אחרי שרש הנגוד הדרמתי ולא שאלה למוצאו. היא העבירה לפני הרואה רק את ה„בדיעבד". ושקועה היתה כלה בנתוח המצב הקיב. הדרמה השקספירית כבר חותרת לבא עד מקור הרע ושרש הדברים. היא שואפת למצא את הגורם הנפשי, את תכונת האדם שגרמה לכך. הדרמה הזאת היא כבר סנטטית. מאחדת היא ומרכזת את החוליות הפזורות של שלשלת המעשים, של הרע והטוב, של האשר והאסון. גם הדרמה ההישפאנית היתה סנטטית, אך שקספיר השתמש בסינטיז לשם הארה פסיכולונית וההישפאנים—לשם השתלשלות המקרים המסובכים.

איבסן חזר שיב אל הדרמה האנליטית. כשהשתחרר מהשפעת הרומנטיקנים והתחיל להוקיע את שפלות העולם הבורגוני, התחיל בדרמות-מוכיחות ומגלות את פצעי חיינו, נוקק לדרכי-הנתוח. בקטע-חיים אחד ובנגוד דרמטי אחד היה מראה לנו את בבואתו של כל העולם הבורגני. גם טשיחוב ונורקי הרוסים הםה בין הדרמטורגים החדשים ששבו אל הדרמה האנליטית.

הדרמה היונית הקדמונה לא היתה סנטטית מפני

הוא יוצר את איפיגניה, בת אגממנון, המתבחשת לצדק אלהי, שרודף את משפחת טנטל מימות עולם ופוקד עון אבות על שלשים ועל רבעים. תכונת איפיגניה ההרמונית מחודרה מן הרעיונות המאירים של המשורר הפנתיאיסטי. היא מקוה, שבידה היא יגלה להפוך את הקללה הרובצת על משפחתה לברכה. ואמנם, הצדק האנושי המוצא את בטויו הנעלה באיפיגניה יוצא מן המלחמה וידו על העליונה.

ואם גישה השתמש באידיאה של „פטום" לתוכן טרגי מן החיים העתיקים, הנה שילר היה הראשון, שהתאים והכשיר לתוכן מחיי התקופית המאוחרות את האידיאה העתיקה. וולנשטיין, זה האופי הכי-מורכב ביצוריו של שילר, מחזיק ברעיון הפטליזמוס בכל תוקף. אסונו הוא, שאין הוא יודע בשום אופן למצא מהו גורלו. הוא עוסק באיצטגנינית, ועל פי המראות אשר תראה לו חכמה נסתרה זו יש גם אשר יכוון את מעשיו. ואולם לאחר שלמרות כל נבואות האיצטגנינות הוא נוחל מפלה אחר מפלה, הוא מודיע, ששוב אינו מפחד מפני הכוכבים. ובכל זאת, בפעם אחרת, בעת רעה ביותר, הוא שואל את גורלו, מי הוא רעהו הבי-נאמן אשר עליו יוכל להשען. והמענה אשר הוא מקבל על זה מאת הגורל מצעידהו לבור שחת.

בראשית המאה הי"ט התגברה שוב האידיאה ארות הגורל. רבים המה הנמוקים אשר גרמו לכך ואחד מהם הוא שרעיון זה מאפשר את התרחבותה והסתעפותה של הכרקט-ריסטיקה הפסיכולוגית. בחיי הנפש של האדם מתרחש איזה כח פלאי מיקרוסקופי שעריין לא הצליח שום איש לקבעהו ולנקוב לו שם. הבנת החיים הפטלית שאצל הרומנטיקנים חשה יותר בחידת-נפש זו ובאה בסוד הכח הטמיר הזה.

נתקל באשה תמימה ונקיה כדיסדימונה ובדע בליעל ואיש-תככים כְּיַגוֹ. הסבה העיקרית לכל טרגדיה אנושית היא — התכונה הטרגית של האדם בעצמו.

הדרמה הפסידו-קלסית נוצרה בתקיפה, שהשכל גבר על הרגש והדמיון. ואף על פי שמהצד החיצוני הסתגלה הדרמה הצרפתית לדרישותיו של אריסטו, הנה ברוחה לא היה כל קו, שישתף אותה עם הדרמה היונית. שקספיר, שלא הודה ב„פטום", הבין, בכל זאת, שאין אדם קופץ מעורו הוא, שכל אדם כפות במפעליו לה„אני" שלו, שאין חופש-בחירה מוחלט. לא כן הצרפתים, שאחרי שכפרו ב„פטום", משפט קדום אלילי זה, לא העמידו במקומו שום דבר אחר, ולפיכך שליטה בחזיונותיהם השכליות שלטון בלתי מגבל. גבוריהם מתגברים על תאוותיהם תמיד, באופן שאנו מתחילים לפקפק, אם יש להם תאוות בכלל. די לו לגבור של הדרמה הפסידו-קלסית להוכח בצדקתה של דרישה מוסרית זו או אחרת, בכדי שכל רגשותיו יכנעו לדרישה זו. אם הפקודה המוסרית אומרת: עשה כך וכך — אז הס כל חרון, שלום לכל אויב, דומי האהבה! לפיכך אין הגבורים של הדרמה הצרפתית אנשים חיים, ההולכים לכל אשר יהיה רוחם חפץ ללכת, אלא גולמי כלי-עץ, המתנועעים לכל אשר יַטֵּם הדרמטורג.

רק אצל סופרי-המופת הגרמנייב, שמצד אחד אין להשבם לנוצרים אדוקים, ומצד שני התגברו גם על המהלך הרציונלי, בהיותם תלמידים נאמנים לרוסא — רק אצלם מתגלה מחדש הרעיון העתיק ע׳ אדות הגירל, על אדות הפטום. גיטה משתמש ברעיון זה בכדי למסור על ידו את הלך-הנפש של העולם העתיק, וכנגד השקפת-עולם מוגבלה זו

לעורר בלב הרואה רגש השתתפות בצערו של הגבור הראשי וגם רגשות יראה ופחד לגורלו, ובאופן הזה לגרום להתעדנותן של תאוות האדם*).

להגדרת-הטרגדיה הזאת של אריסטו הקדיש לסינג בספרו „הדרמטורגיה ההמבורגית" פרק גדול, ושילר יסד עליה את שיטתו בתיאטרון, בתור „מוסד מוסרי". מה שנוגע לצד האמנותי, הרי יהם כזה אל הטרגדיה מביא לידי כך, שהתפתחות האופי האנושי, המלחמה הפנימית של הנפשות העושות בחזיון, כאילו איננה. הגבור אינו מתנגש, בעיקר, עם גדרי החברה, עם המשפטים הקדומים של סביבתו, עם רדיפות אויביו, כי אם עם גורלו הבלתי נראה, עם ה„פטום". מה נשאר לו, איפוא, מלבד הצעקה על מכאוביו והנפילה? וביחוד נראית המגרעת הזאת, כשה„פטום" גם אינו השקפת עולמו האמתית של המשורר, כי אם אופן כתיבה, שהמשורר מסגל לו—ולא רוחו—בכדי להגדיל את השרגיות.

השקפת העולם הנוצרית השפיעה על חוזי-החזיונות בימי הבינים, שלא יאחזו עוד בהשקפת-העולם הפטלית. מה שנוגע לשקספיר, הרי הוא היה ביחוסים יותר מדאי בלתי-אמצעיים עם החיים, עד שמוזר היה לו להכניס לתוך חזיונותיו נימוק שהוא מחוץ לחיים. שקספיר הביא לפיכך לידי שלימות את תיאור התשוקות והתאוות האנושיות. איתיאל הכושי מחנק את אשתו האהובה עליו לא מפני שכך גזר עליו גורלו, לא מפני שעל משפחתו רובצת איזו קללה, כי אם מפני שאופיו הנוטה לחשדנות, לקנאות, להמה שפוכה

---

*) ראה מאמרו של ר' בנימין „נצנים" ב„המעורר" שנה א' חו' ב', וביחוד בהערה ב' בעמוד 4. המתרגם

נאנחים ונאנקים, מגמגמים ומתאוננים, המנסים להלחם להטבת קיומם, לעמוד על נפשם, לגלות את רצונם—והכח החיוני הפנימי הפועל בכל אלה, שהוא בן חלוף וקים-לעד כאחד, הנה הגבור הבלתי נראה של הדרמה המודרנית.

ג.

בעולם הבא ישולם לאדם כמפעלו: מתן שכר לצדיקים ועונש לרשעים. ואולם בעולם הזה אין סדר זה נוהג: יש צדיק ורע לו, רשע וטוב לו. על מרובה זו ישבה הפילוסופיה הדתית והעלתה, שהיסורים נשלחים לצדיקים בכדי לנסיתם, והאושר נשלח לרשעים בכדי להאבידם מעלמא דאתי. ואולם התשובה הזאת אינה מניחה את דעת האדם. ולפיכך האדם אומר: הכל תלוי במזל. מי שנולד במזל טוב, הוא יאושר, יהי צדיק או רשע; ולהפך. הדרמה של היונים הקדמונים היתה דרמת הגורל. גורלו של האדם נחתך עוד בהיותו במעי-אמו. ומי שאינו נכנע לגזר-דינו, יחרה בו אף אלהים. האדם שאינו נכנע לגורלו ומבקש תחבולות שונות להמלט מפניו, הוא יפול ברעה ויאבד. איש אינו יודע את דבר-גורלו, ורק כאשר יבוא, אז ידע. לשוא כל הנסיונות להנצל מן העתיד לבוא—דבר הגורל הוא יקום. אחת המדות הבי-גרועות, שהדרמה היונית טונה בגבוריה, היא הגאוה, כלומר, שאיפת הגבור להתעלות על גזירת-האלים, „לברוח מפני ה׳", למצוא מפלט מחמת הגורל אשר לא ידע רחם. גדולה מזו: כל נסיון להתחמק מפני הגורל ממהר ומקא את בואו. מלחמתו של המלך אדיפוס עם גזר-דינו מכה את הנפש ברעדה.

מובן, שהבנת-חיים כזו מֵצֵרה במאד את גבולי ההגדרה העצמית של האישיות. אדם כי יחטא—אשמת גורלו היא. ואריסטו אומר בפירוש, שתעודת החזיון הטרגי היא—

הראשית, העיקרית, שכל יתר הנפשות העושות במחזה לא נבראו אלא בשבילה. הדרמה הפסידו-קלסית, כפי שכבר אמרנו, נדמתה לחצר-המלך הצרפתי, שהכל מסתובב בה מסביב למלך ככוכבי-הלכת מסביב לשמש: אם יש איזה אור לכוכבים, הרי אין הוא הא אלא מזהר-השמש. הדרמה השקספירית אמנם כל עניגה בתיאור המציאות, כמו שהיא, ובכל זאת הנה גם בה הכל מרוכז בחייו הנפשיים של אחד מהפועלים במחזה, באיפן שאיתיאל הכישי, המלך ליר, המלט, מקבט נעשי לגבורים במובן האמנותי, העמוק של המושג הזה. המלך ליר אינו גבור מפני שהוא מלך, אלא מפני שבו התגלם הנסיון החיוני, ששקספיר רצה להביע בדרמה זו. על פי שקספיר, בעיקר, הגדירו המבקרים הגרמנים את מהות הדרמה כנתינת-העולם בסוביקט—„די וועלט אַלס איך"—העולם בתור אני. ברם, בדרמה החדשה נתמעט תפקידו של הגבור הראשי—הוא כבר אינו ראשי, בכלל אינו בן-יחיד, כי אם אחד מרבים.

אמנם, ראשית המעבר הזה כבר אפשר למצא אפילו אצל שילר. ווילהלם טל שבאופירה של רסין הרי הוא גבור מארץ הגבורים, עם כל התארים של הגבור בהא-הידיעה, בעוד שווילהלם טל של שילר אינו אלא אכר ביתר האכרים, מלחטל, וולטר פירסט, שטופכר, המגינים על ביתם ורכושם מפני מהפכת-זרים. טל של שילר אומר בעצמו, שחי לו עד הנה את חייו בשקט ובצניעות, וחציו לא נחתו אלא בחיתו יער. הוא גם אינו משתתף בקשר על רוטלי. מי הוא, איפוא, כאן הגבור? ומי הוא הגבור הראשי ב„האורגים" של הופטמן? אין גבור ראשי. החיים הם הגבור הראשי, העם, ההמון. לפנינו מופיעים וחולפים פועלים קשי-יום

אם חיה נחית וגישן. אהב נאהב איש את רעותו, וישנינו נשכב—ליל חופתנו הלילה".

ואולם במה היו משתומםים הרומנטיים ההם, לו הראו להם ודוי-אהבה מתוך דרמה של תקופתנו. עכשיו כבר אין הגבורים נואמים נאומים נמלצים, האימרים. דַקְלְמוּנוּ! עכשיו שיחתם כל כך קרובה אל המצוי והרגיל, עד שכלה— אמרות מקוטעות, קריאות בודדות, גמגומים... ב„עם עלות השחר" של הופטמן, למשל, אנו שומעים מפי האוהב והאהובה מין דיאלוג שכזה.

לוט. יפה ידך...

הלנה. אח! כך...

לוט. יודעת את, אני עוד לא הייתי... כלל!.. עד היום!...

הלנה. ואני?... ראשי סובב הולך... מאושר. אלי כיצד זה כל זה... כה פתאם...

לוט. כן, כה פתאם...

הלנה. שומע אתה, כל ימי חיי בשבילי עתה— כיום אחד! ותמול והיום—כשנה. לא כך?

לוט. וכי רק תמול באת?

הלנה. בודאי!—על כן אני אומרת—כמובן!—ואתה כבר שכחת זאת.—

אכן, סגנון כזה דורש גם תנועות אחרות מהמשחקים. השיחה הרגילה דורשת גם מימיקה אחרת, יותר אינטנסיבית, ובלי אפקטציה. המשחק החדש צריך למסור במשחקו את האינדיווידואליזציה של הטפוס ואת יפי המומנט הבודד.

כי במדה שקרבה הדרמה אל המציאות הרגילה, באותה מדה חדל הגבור מהיות גבור, זאת אומרת, הנפש

בהמשך הזמן נשתנה השעם לטובה.

אבן-הבוחן של כל משורר הוא אופן-תיאורו את האהבה. הפסידו-קלסיים לא נהגו גם ברגש זה מנהגי-זהירות יתירים. האהבה אצלם לעולם אינה אלא אחת: איש או אשה, זקן או נער—אין פרות. היא באה פתאם וחולפת על נקלה, והחובה תגבר עליה תמיד. „בירניקה" של רסין, בראותה שחייה באו עד משבר, פונה לאנטיוכוס, המבקש את ידה, בזה הלשון: „נסיכי! אחרי הפרידה אשר נפרדנו בזאת, בין תבין, כי לא אאות לעזוב את האיש אשר נפשי שורה בנפשו ללכת לבקש אושר מרחוק לרומי ולהאזין לקול תשוקות אחרות. חיה והראה אומץ-לב וגודל-נפש. ואשר אלי ולטיטוס, אחת דע לך: אהיב אאהבהו וברוח ממנו אברח. וטיטוס אף הוא יאהבני ויעזבני. הרחק נא גם אתה, נסיכי, את אנחותיך והסר מעל עיני את העבותים אשר תאמר לאסרני בהם. שלום! נראה נא שלשתנו לתבל מופת מאהבה הכי-עדינה והכי-אמללה ונשאיר לה למצער זכרון-תוגה, אשר לא יסוף!"

בלשון אחרת לגמרי תדבר האהבה אצל הרומנטיים. הדונה סול בדרמה „ארנני" של וויקטור הוגו קוראה: „ארנני, אל תבוז לי, הֱיה את אשר תהיה, שטני או מלאכי, לא אדע, אבל אמתך אני!" וכשהמלך מציע לפניה להיות לאשתו, לשבת אתו על כסא המלוכה, היא עונה: „אבחר לנוד עם ארנני, עם מלכי, בתבל, רעבה וצמאה, חשוכת מגן ומחסה, נרדפה על צואר מיום ליום, לחלק אתו עוני, מחסור, אימה ופחד, מאשר להיות שגל למלך". ובבוא המות על הנאהבים והנעימים, נפרדת הדונה מעל החיים בקריאות אלו: „לקראת אור חדש נלכה, נפרוש כנפינו ונעופה. לא מות נמות, כי

שהרורי, אין המשורר נמנע מספר על פחדו של גבורו מפני עונש-המות, דבר שמי שכבוד-המונדיר יקר עליו לא היה פרשה זאת לעצמו בשום אופן. אפילו כלת-הפרינץ בעצמה קוראה על אדות מצב-רוחו של חתנה לאמר: „הוא יחשוב עתה רק על אחת—על הצלתו! קני-הרובים אשר בידי המורים יפילו עליו במבטם איֻמה כזו, עד אשר אבדו לו, הנרעש והנרעד, כל חושיו, חוץ מאחד: חפץ-החיים. דבר אין לו עתה אל כל העולם; ולו תאבד עתה כל הממלכה ברעם זקול נפץ, לא יעור לדעת מה קרה". והוא בעצמו, הנידון למות, מוציא מפיו מלים ב ל ת י נשגבות שכאלו: „בדרכי הנה ראיתי והנה לאור אבוקות חופרים קבר, אשר מחר ישליכו לשם את נבלתי. העינים האלה, דודתי, אשר ברגע זה תביטינה עליך, יכוסו במשאון-נצח, את החזה הלזה יבתקו החצים. החלונות היוצאים אל כּכר ההרגה כבר נשכרו לתאבי-מחזות, והאיש אשר היום ישקיף לעתיד מרומי החיים, ינתן מחר פגרו במבוא-קרשים צר ואבן עליו תאמר: הוא היה!... אני מוותר על כל אושר ושכח לא אשכח לומר לנסיך-הנסיכים, כי אין אני מבקש כלל, כי יתן לי את בתו לאשה. בלבי מת כל רגש אהבה אליה. חפשיה היא כצבאות וכאילות השדה, תעשה כראות עיניה, תמסור את לבה ותתן את ידה לאשר ישר בעיניה, כאילו אינני, כאילו מעולם לא הייתי. ואני אלך לי לנחלתי אשר על הרהיין, ושב אעמול בזיעת אפי, אחרוש ואזרע, כאילו בית ומשפחה לי, אבל בית ומשפחה לא יהיו לי, בדד אקצור את קצירי ואחרי קצרי אשוב ואזרע עד אשר יעמוד גלגל חיי ויערוב שמשי". הקהל, שנתחנך על מליצותיו הרמות של שילר, לא ידע לראשונה להעריך דברים טבעיים ואמתיים שכאלה. אבל

את המלחמה בין האהבה והכבוד. לפיכך גם הגבור וגם הגבורה של דרמה זו כאילו אך חצאי-נפשית המה: המחצית האחת אינה חשה ואינה סודה אלא בכבוד, השניה אינה יודעת משים דבר מלבד האהבה. שני החצאים האלה מתוארים בשרטוטים חדים, כשני הפכים, שלעולם אין שלום ביניהם. סיד והימנה, הגבור והגבורה של הדרמה, לא יראו, לא ישמעו ולא יבינו דבר מלבד רגשי הכבוד והאהבה. בכל חייהם אין אתה מוצא אלא את שני המושגים האלה. הטרגדיה „פדרה" של רסין צריכה להראות את הכח המחריב של האהבה התלויה בדבר, של התאוה, שכמו במעשה אמנון ותמר, אם אינה נמלאת, הרי היא נהפכת לשנאה קשה משאול. ואשר על כן המשורר חוזר ומעלה את הוריאציה היחידה הזאת עד בלי די, חוזר ומעלה את המעבר מתאוה לשנאה ומשנאה לתאוה עד אין קץ, עד אשר יהיה כל הדבר לזרא. בקצרה, השירה הטרגית נראתה בעיניהם לשאלה מתימטית, שפתרונה תלוי באיזו הוכחה, ותוצאת הטרגדיה היתה—מה שהיה צריך להוכיח. הדמיון השירי נעשה כלי-שרת לשכל.

קו אופי זה נפגש עוד אצל הנפשות האידיאליות של שילר. חייהם הנפשיים מיוסדים על הציוי המוחלט של קנט. האופיציר הצעיר מקס פיקולומיני נשאר נאמן לשבועתו, למרות מה שלבו נוטה לוולנשטיין, והוא מוותר על הכל—על אהבתו, אשרו, חייו—ובלבד שלא לחלל את האידיאה שלו, שהאדם מצווה להשאר נאמן לשבועתו, יהיה מה שיהיה. וכאן מתבקש להשוות את מקס פיקולומיני זה עם הפרינץ ההמבורגי ולהזכיר את הכרקטריסטיקה שנתן לו הרומנטיקן קלייסט בדרמתו שנזכרה לעיל. מלבד מה שהפרינץ הוא

הבית, ובני-משפחתה רבו בה על זה בחזקה. מקום חשוב במקצוע דרמטי זה תופסת יצירתו הידועה של פרידריך הבל „מרים המנדלית", שבה גבירת-הדרמה נאלצה לשמוע לקול הוריה למסור את ידה לבלתי-אהוב לה. ברם, את העבוד היותר מלא והיותר עמיק של התוכנים הבורגניים אנו מוצאים אצל איבסן, שבשירתו, כבראי-קסם, נשקף כל עולם-התקופה עם כל השקפותיו וקלקוליו הבעלי-ביתיים.

איבסן העיר כל כך הרבה מחקים והולכים בעקבותיו, עד שנתעורר הפחד, שמא יגרש המקצוע הזה מן הספרות את יתר המקצועות, הנוגעים בצדדי-חיים אחרים, לא פחות מעניינים. אחרי איבסן תפסו התוכנים הבורגניים אותה העמדה של התוכנים הקלסיים בשעתם. אז נעורה שוב מלחמה, כבימי הרומנטיים, והגאונים החדשים השתערו בחמה שפוכה על מבצר הקונסרווטיביות הספרותית להפילו ארצה. בשורה הראשונה עמד הופטמן, שבדרמה הראשונה שלו „עם עלות השחר" נתן תמונה מחרידה מיסורי האכרים, הבאים להם משכרות, וכעבור זמן מה הוסיף והראה לכל העולם את מצוקות „האורגים" הרעבים, העיפים והמחודרים קצף אין אונים כלפי משעבדיהם.

ככה הלך מקצוע הדרמה הלוך והתרחב בתוכנו. ואולם השנויים חלו לא רק בטפוס הגבור, בתור בא כח של שדרה חברתית זו או אחרת, כי אם גם באופן תיאורו שנעשה יותר אנושי, אם אפשר לומר כך. הגבורים של המהלך הפסידו-קלסי חיו לא כשהם לעצמם ובשביל עצמם, כי אם אך ורק בכדי לברר איזו שאלה מן השאלות. חייהם הנפשיים לא תוארו אלא לשם הבירור הזה ועד כמה שזה היה נחוץ לתכלית זו. „סיד" של קורניל צריך היה להראות

על נפשנו. ואם אנו משתתפים גם בצערם של המלכים, הלא לא על אשר מלכים הם, כי אם על אשר בני-אדם המה. מצבם המלכותי עושה את אסונם ליותר עשיר בתוצאות, אבל לא ליותר מענין.

מכאן ואילך אנו רואים, שהפרץ אשר נבעה בחומת-הנמוס הולך ומתרחב לאט לאט. ראשונה מופיעים גבורים, שאינם מצטינים במעמד חברתי עליון, אבל מצטינים באיזה דבר, ויהא גם שלילי, שמוציא אותם מגדר הרגיל. בפרט אהבו משוררי „הסער וההתפרצות" ומשוררי הרומנטיזמוס לרדוף אחרי גבורי-פלא ולטפל בהם. העריצו ביותר את בעלי התכונה החזקה, העומדים משכמם ומעלה גבוה מכל העם, שצר להם המקום במסגרת המושגים החברתיים המקובלים והמצב החברתי השורר. מאותה התקופה הוציא גיטה את יחס-ההערצה לאישיות הענקית, יחס שהתבטא ב„פויסט" ו„בפרומותיאוס", ועוד קודם ב„גץ פון ברליכנגן"—אדם עליון זה, שאינו מודה בשום דין ודיין. ראש הדרמטורגים הרומנטיים בגרמניה קלייסט הציג בדרמה המובחרה שלו „בן-המלך מהמבורג" שר-צבא מֻכֵּה-יָרֵחַ. שילֶר הִרְבָּה בתוכנים היסטוריים אבל גם הוא התחיל את עבודתו הדרמטורגית ב„שודדים".

על יד התוכנים הרומנטיים מבצרים להם מקום בדרמה התוכנים הבורגניים, זאת אומרת, תיאור סביבה בעל-הביתית, שבה לא יודעים מדאגת יום מחר, שהכל מוכן בה ומתוקן לסעודה, אלא שהמון משפטים קדומים אוכלים אותה בכל פה, ומהם תוצאות למצבים דרמטיים. לסינג בעצמו כתב דרמה כזאת בשם „מיס שרה סמפסון", אבל עולה עליו בזה לינץ, חברו של גיטה, שבדרמתו „המורה" יתואר כל צערה של עלמה צעירה אחת, בת עשירים, שהתאהבה במורה-

תטע על תלמי הלבבות רגשי-דרך-ארץ למוסריות ואיבה ובחילה—לחטא. להציג על הבימה רוצח—דבר זה הן יכול היה להשפיע לרעה על קהל הרואים, ולפיכך נאסר באיסור גמור ומוחלט. בואלה בתורת השירה שלו מלמד „להתאמץ למלא את השורות בנועם ועדן, למען ישמעו הבריות וילמדו לקח טוב". והקהל ההוא מצדו, שהיה כלו מאנשי-החצר, לא אבה בשום אופן להפגש עם דלי-ארץ במחזה; בהיות כל חיי-יום-יום של אותו קהל מסתובבים מסביב למלך, גרסה נפשו לתאוה לראות את הסביבה הזאת גם על הבימה. ומכאן אותה הדרישה, שאנשים פשוטים לא יראו ולא ימצאו בטרגדיה, ושבזו ישרו רק נפשות „עליונות" ואינטרסים עליונים. ואם נוסיף על זה, שהצרפתים של הזמן ההוא בקשו כלם להדמות לקלסיקנים, אז נבין, למה כל מקומות-המחזות שלהם מעברים לרומי או בכלל לארץ של תרבות עתיקה, אם רק אין התוכן לקוח מחיי-הישפאניה, שאז נראית השפעתו של התיאטרון הישפאני.

עוד בין סופרי צרפת נשמעו מחאות כלפי ההגבלה הזאת של הדרמה. מרמונטל, למשל, בדרשו להרחיב את הגבולים, אמר: אין צדק ואין יושר ואין הבנה בטבע ובלב האדם לאלה החושבים, שלדרמה נחוצים בעלי-תארי-כבוד, בכדי שתגע עד הנפש. השמות הקדושים: רע, אב, אהובה, בעל, בן, אב, אדם בכלל, נעלים הם על כל יתר הכנויים שבעולם, וכחם יעמוד בהם לעד. ואולם לֶסינג הביע את זה עוד ביתר בהירות. שמות המלכים והגבירים, הוא אומר, מוסיפים לדרמה הדור גדול, אבל הרושם אינו מתגדל על ידי כך. אדרבה, אסון-חייהם של אלה, שתנאי-קיומם קרובים לתנאי-קיומנו אנו, עושה רושם יותר עמוק;

הסיפורים, שמטבעם אינם מחוננים בכשרון דרמטי, כשהם באים לכתוב דרמה, הרי הם מחפשים בראנה רבה אחרי תוכן מתאים: פעם ימששו וינששו בקיבצי-ספורים עתיקים, שבהם גלו חוקרי-הספרות את מקורותיו של שקספיר, פעם יתעמקו בדברי ימי תקופות-הדמים, לשאוב משם חומר ליצירתם, ופעם יקראו בעתון ע"ד איזו עובדה של טרגדית-חיים וידמו בנפשם, כי הנה נמצא להם כל הדרוש. ואולם הכשרון האמתי שומע תמיד לעצתו של ניטשה, האומר: כלנו חייב, אבל רבים הם אשר לא יבינו את החייב; ובענין מסיבך כזה הכל מלא-ענין, כל אשר נקח לתארהו. ואמנם, בימינו רכש לו הדרמטורג את חופש-הפעולה, לשאת חזון על כל אשר יעירנו לבו, כי לא המה הוא העיקר, כי אם האיך, לא התוכן הערוב, כי אם מלאכת המחשבת, אשר בה הוא לוטה. אפס לא כך היה תמיד. הדרמה היונית, שיצאה, כאמור בפרק ראשון, מתוך המנהג הדתי, לא יכלה להיות חפשית בבחירת התוכן, כי אם היתה קשורה לחוג ידוע של אגדות ומסורות, שנשתרשו בנפש העם היוני. הדרמה היונית לא יכלה לעסוק אלא בתוכן הידוע: יחס האדם אל גזרת-האלהים, אל הגורל; ובהיות גורל זה גורלם של אבות קדמונים, לכן נגע הוא ישר ביוצאי-חלציהם, ברואים עצמם. הנפשות העושות בדרמה היונית רובן ככלן מלכים או בני מלכים, שמרחב הזמן שבינם ובין הבאים לראות במחזה משוה עליהן לעולם הוד של גבורה בלתי מצויה.

כשבא התיאטרון הצרפתי של המאה הי"ח לחקות את יון העתיקה, קבלה השאלה בדבר בחירת התוכן צורה אחרת לגמרי. אז דאגו בעיקר לנמוסיות, דיקו, שהדרמה

כל יצירה חדשה, הנה לשום פרוגרמה כבר אין תביעה להיות שליטה יחידה, כזו שהיתה לפסידו-קלסיות. הדוגמטיות חלפה מן הבקרת, והמשורר מנסה לעמוד על רגליו הוא לבלי הסתמך על כתפו של סופיקולוס או שקספיר. קהל אחד ובתקופה אחת מתלהב ממשוררים שונים, בעלי מהלך שונה זה מזה מן הקצה אל הקצה. הנה איבסן והנה מטרלינק—ושניהם נערצים. גדולה מזו. משורר אחד משתמש פעם בצורה זו ופעם בצורה אחרת לגמרי. הנה הופטמן. כמין צורך נפשי היה לו להקסים איתני אחרי דרמותיו הריאליות—בפיאימות דרמטיות, אגדיות. באופן הזה, יודעת תורת הדרמה החדשה אך חוק אחד: לכתוב ככל העולה על הרוח. המשורר חיב להיות נאמן אך לעצמו.

כשהיו מציגים ביון איזה דרמה של סופוקלוס היה היום ההוא חג לכל העם. הדרמה הפסידו-קלסית נוצרה בשביל המלך וחצרו ומעולם לא חדרה לתוך העם. הדרמה החדשה, במדה שהיא מתקרבת אל החיים, שוב היא רוכשת את תשומת-לבם של המוני-העם. הדרמה כבר אינה בבחינת שעשוע, לבלות את הזמן; מעל בימת החזיון ישמיע המשורר הנביא את קולו, יחזה עתידות לעמו ויטיף לתקון החיים. לא לחנם קרא שילר לתיאטרון „בית חנוך". מעל בימה זו נשמעו ב„נתן החכם" ו„אוריאל אקוסטא" דברי הגנה על חפש האמונות והדעות; ב„דון קרלוס"—על החופש המדיני; ב„נורה"— על חופש-האשה; ב„האורגים"—על חופש הפועל. השירה אינה רק בבואה לחיים, כי אם גם גורם להתקדמות החיים, ומכל מקצועותיה של השירה עומדת בנידון זה הדרמה בראש.

הרדר כבר עומד תחת השפעתו של רוסו ונושא עיניו לא אל השכל, כי אם אל הדמיון והרגש. באלה הוא מוצא את יסוד השירה. משא הנפש לאושר, ליופי, לכביה, הנרדם במעמקים, מעורר את האדם לחזות חזון בדברים ובתמונות. ואם בואלה והגיהים אחריו קבעו תחומים לשירה ואמרו לרגש ולדמיון המשורר: עד פה תבואו ולא תוסיפו, הנה הרדר, להפך, מציע לתת חופש גמור לנטיות האישיות של המשורר, לבלי הגבילן בשום הגבלה. המורה הכי-טוב של הטעם הטוב הוא—החיים.

בסטרסבורג התרכזה מסביב להרדר חבורה של סופרים צעירים, שנקראה בתולדות הספרות הגרמנית בשם „חבורת הסער וההתפרצות". מחבורה זו יצא גיטה הצעיר, שחבר באותו זמן את הדרמה שלו „גץ פון ברליכינגן" ושבה הוא מורד בכל החוקים המקובלים. הדיקורציה מתחלפת כמאה פעמים, הפעולה נמשכת שנים אחדות, והדרמה נותנת אוסף של ציורים מימי הריפורמציה, קופצת מהיכלי האבירים לארמונות מלכים וכהנים גדולים. מלבד זאת דננו רואים, כיצד גץ אורב לאויבו בפרשת דרכים, כיצד הגיסות מקיפים את היכלו, כיצד דנים את דינו. לבסוף מתאר לנו המשורר את מרידות האכרים. בדרמה זו ראו בני הדור, עד כמה הגאון פורץ לו כל הגדרים וכובש דרך לעצמו.

אחרי התקופה הקצרה של ה„סער וההתפרצות" בגרמניה נולד הרומנטיזמוס, שנעשה למהלך תרבותי כללי בכל אירופה. כל התיאוריות הספרותיות של עשרות השנים האחרונות: הניאו-ריאליזמוס, הנטורליזמוס, הסימבוליזמוס, האימפרסיוניזמוס, הדיקדנטיות וכו'—כלן מתאחדות בכנוי ניאו-רומנטיזמוס. ברם, אף על פי שגם עתה מתעוררים וכוחים ספרותיים-תיריים כמעט עם הופעת

לשקספיר ובא לידי מסקנא, שביון נוצרה דרמה, שאין לה מקים בצפון, ובצפון לא היתה ולא יכלה להיות דרמה כזו שהיתה ביון. הדרמה של סופוקלוס והדרמה של שקספיר— שני ענינים שונים הם, שרק שמם אחד הוא.

בחקירתו „על הסבות של ירידת-הטעם" מטעים הרדר, עד כמה אין שחר לאותו החקוי, שהמשוררים מחקים את הקדמונים, ומעלה, שחקוי זה הוא הסבה העיקרית לחוסר הטעם האסטטי. הוא מוכיח, שגם בהשקפות האסטטיות יחול השנוי המותנה מתנאים היסטוריים וגיאוגרפיים, כמו באידיאיות המדיניות והמוסריות. בהשתנות הזמנים משתנה גם הטעם. החוקים הפיעלים אחדים הם בכל התקופות, אבל החומר והמטרות שונים ומיוחדים לכל תקופה ותקופה לבד. ובזה הרחיק הרדר ללכת מלסינג. התוצאה הראשונה של ההיסטוריז- מוס ההרדרי היתה—שלילת המופת של הקדמונים; אבל מיד באה אחריה גם תוצאה חיובית: הכנסת רעיון-ההתפתחות לתוך האסטטיקה, הכנסת זרם-חיים חדש לתוך הדרמה. על ידי הפסידו-קלסיים התאמה השירה הדרמטית רק לקהל ידוע, לתוכן ידוע, לרבורים ידועים. והנה בא רעיון ההתפתחות ופתח לפניה מקורות חיים חדשים—את כל חיי הדור עם כל- צרכיהם ואינטרסיהם, את ריח-העם, את שאון הרחוב. וזהי פעולתו של הרדר בבקרת.

ואולם, אם הטעם משתנה ומתחלף לפי התנאים החיצוניים, הרי, בכל זאת, יש מקום לקריטריון, להבחין על פיהו את טוב-הטעם של זמן ידוע ושל עם ידוע,—ומהו? הגאון—עונה הרדר. הגאון הוא הכוכב באפל-הלילה. אישיותו של המשורר. לא רק הכח השכלי שבו, כי אם מה שעסיק מן השכל. ובשעה שלסינג עידנו נושא כליו של וולטר, הנה

עם המצב התרבותי של העם, אשר בתוכו נולדה, ועם עצמיותו של היוצר. הפסידו-קלסיים הודו רק בטעם אחד, בטעמה של יון העתיקה, ורק אלו היצירות שנעשו כמעשי סופרי-התופעת העתיקים נחשבו בעיניהם לדבר שיש בו ממש. לא כן הרדר, שהודות להשקפתו ההיסטורית, היארו לפניו גם היצירות, שלא יכלו לעמוד למבחן הקלסי, ויש גם אשר התנגדו נגוד גמור למה שהורה ביאלה. הרדר היה כמעט הראשון שאבק והעריך הערכה נכונה את היצירות העממיות. מאספו „קולות העמים בשיריהם" לא ימיש עד היום משלחנו של כל חוקר-הפולקלור. הרדר גלה גם כן את היופי השירי של כתבי-הקודש. אף הוא הורה על כח-היצירה השירי של האדם הקדמון, כח שהתגלם ביצירת הלשון.

על דבר החקוי לפואיזיה הקלסית אומר הרדר: אין ספק, שהרומיים עמדו על מדרגה תרבותית אחרת מאשר אנחנו, שבמקצועות אחדים הננו עולים עליהם, בעוד שבאחרים היו להם מעלות, שאנו כבר לא נוכל לרכוש אותן. לפני ספרותנו יש לא רק צבע אחר, כי אם גם שרטוטים אחרים, מבנה אחר, מאשר לפניה של הרומיות העתיקה. ואשר על כן אין כל שבח בזה כשאומרים: משורר זה כותב כהורציוס, נואם זה מדבר כציצרו, פילוסוף זה דומה ללוקרציוס, היסטוריקון זה שני לליביוס. להפך, גדול ויקר ונעלה היה השבח, אילו היה אפשר לומר: הורציוס, ציצרו, לוקרציוס, ליביוס, אילמלי היו עומדים על אותה מדרגת התרבות והיו נוגעים באותו ענין, באותו זמן, לשם אותה מטרה, להבנת אותו עם, ובאותה לשון, היו כותבים או אומרים כך. וטובן, שמה שהרדר אומר ביחס לספרות הרומאית, נכון גם ביחס ליונית. מאידך גיסא מגין הרדר על איפני-הסגנון המיוחדים

למוד מוסרי ואם לא—זה אל יגע בו. ובשעה שהאסכולה הפסידו-קלסית הבדילה בין טרגדיה לקומידיה, שהראשונה עומדת במעלה עליונה מהשניה, הורה לסינג על שקספיר, שדרמותיו, הודות לצירוף הטרגי והקומי שבהן, הנן „הבבואות הכי-טבעיות של חיי האדם". וכאן הוא דן בשלילה גם את השמירה היתירה על הסימטריה, על הפרופורציה, על ה„חלקות". בדרמה, היא אומר, יותר שהפייטן גדור בגדרים מלאכותיים, יותר גרועה שירתו, ויותר שהוא חפשי—אשריהו ואשרי שירתו.

באופן הזה שולל לסינג את כל כללי התורה הפסידו-קלסית בשם אמת-החיים ומראה על מופת אחר, על הגאון הכי-גדול במקצוע הדרמה—על שקספיר. לסינג הכה את הפסידו-קלסיות מכה אשר לא יכלה הרפא ממנה, ואולם בהלחמו נגד הרציונלי בשירה, נשאר הוא בעצמו בן דורו, זאת אומרת, רציונליסטן. כל בקרתו היא דוגמטית, תורתו האסטטיקה שלו מיוסדה על עתיקות, בלי מופת אין היא יכולה להתקיים—יהא משורר-המופת סופוקלוס או שקספיר. קלקולם של הצרפתים, לפי דעתו, אינו אלא בזה, שטעו בפירוש דברי אריסטו, ולו הבינו את דברי הקדמון הזה על בורים, כי אז היה הכל עולה יפה. הוא מסתובב באותו המעגל של הצרפתים, אלא שאלה רואים לפניהם את נוף-יון-העתיקה והוא פונה לצפון-גרמניה. לסינג היה מסוג אותם האנשים הגדולים, העומדים על קצה גבול התקופה התרבותית העוברת, שעינם האחת משקיפה בהכרח לאחור בשעה שהשניה נשואה לפנים.

ועד שלא שקעה שמשו של לסינג, עלתה שמשו של הרדר. הרדר הכניס את ההשקפה ההיסטורית בהערכת יצירות הספרות. הוא הביא כל יצירה ויצירה בקשר עם זמן הולדתה,

הדרמה הצרפתית דומה לחצר-המלך בצרפת, שבה נשמע רק קולו של המלך, שבה פעל רק המלך לבדו, וכל השרים וכל אנשי-החצר לא היו אלא כעין הד לקולו, כעין מסגרת לתמונת שבתו וקימו.

לסינג נלחם נגד המהלך הפסידו-קלסי בשם אמת המציאות. בדברו על אדות לשון-הטרגדיה הוא אומר: האצילים רגילים לבחור בניבים נאוים ולדבר צחות יותר מאשר איש-ההמון הפשוט, ואולם לא ראינו ולא שמענו, שהם יתאמצו לשאת תמיד משל ומליצה. בפרט מה שנוגע לוודוי-אהבה, שאז הרגש הטבעי ישים דברו בפי האדם, ולא יוכר שוע מפני דל ולמוד-לשון וספר מפני איש אשר לא ישב מעולם על ספסל הלמודים. במקום הרגש האמתי לא ישמעו נאומים נמלצים ומסולסלים. המליצה אינה מעידה על רגש ואינה מעוררת רגש. ודוקא המלים והבטויים היותר מצויים והיותר פשוטים יהלמוהו.—ועוד הוא אומר: אין יותר צנוע ומנומס מן הטבע. הגסות רחוקה ומוזרה לה כרחוק המליצה המצלצלת מן המעולה והנשגב. הרגש הטבעי שומר עלינו מן שני הקצוות האלה גם יחד,—הקצוות המתאחדים. הלשון המדברת גדולות היא היא הלשון הגרועה והפחותה, לשון-יושבי-קרנות. המליצה הנשגבה והגסות השוקית אחוות ודבוקות זו בזו. ואין מקצוע של שירה שסכנת שתיהן תהיה כה נשקפת לו כמקצוע הטרגדיה.

ואולם, לדעת לסינג, לא רק הכלל של שלש האחדויות, ולא רק השפה הרחוקה מן הפשטות מזיקים לאמת-המציאות של הדרמה, כי אם גם מטרת הפייטן ללמד על ידה אורחות מוסר. הדרמטורג צריך לתת לנו את החיים כמו שהם, ומה אנחנו יכולים ללמוד מיצירתו, אם תצא ממנה בשבילנו

ימים הרבה. למשל, הטרגדיה הצרפתית מספרת על בחירת-מלך. אחד מן המיועדים למלוך „משתדך" אל המלכה האלמנה, אלא שהיא משיבה את פניו. אח"כ בא מחזה-הבחירה. אחר כך המשתדך שוב בא אל המלכה ומקבל את הסכמתה, ומיד מעמידים את החופה. וכל זה ביום אחד. מפני שהחוק דורש, שאין להמשיך את פעולת-החזיון אלא יום ולילה אחד. ואולם הדיוק הזה באחדות הזמן מן הצד החיצוני גורם לחטוא לאחדות הפנימית, לאמת-המציאות; העיקר מובא פה לקרבן על מזבח הטפל. הדרמטורג מדקדק, שעל הנפשות העושות לא תזרח החמה ולא תשקע יותר מפעם אחת, שהנפשות העושות לא תעלינה על משכן לשינת-לילה יותר מפעם אחת, ואולם במשך הזמן הזה של יום ולילה מתגבבים מעשים וסכסוכים, שהיו מספיקים לחדשים ולשנים.

מה שנוגע לאחדות-הפעולה, הנה בדרמה היונית היא מתבטאת במדה היותר גדולה של פשטות, בהתרחקות מכל תעיה לצדדין, ברבוי-המחזות. החלקים השונים של הדרמה, על פי אריסטו, צריכים היו להיות כל כך קשורים אחד לשני, עד שאם יפיל או ישתנה אחד מהם, אי אפשר יהיה שלא לשנות על ידי כך את הכל. ברב, הדרמטורגים הצרפתיים רחוקים היו מפשטות זו. הם אהבו את האינטריגות המסובכות של הדרמה ההישפאנית עד קבלם עליהם את עול הקלסיציזמוס, ולאחר שקבלוהו, היה כל עמלם לצמצם במסגרת-סרום זו של שלש האחדויות את כל הפעולות והמעשים המורכבים, לקצץ בכל הענפים ולהשאיר רק את הגזע הערום. הגבורים הראשיים כמעט שאינם יורדים מעל הבימה, הם לבדם מדברים כל הזמן; הנפשות השניות אינן באות אלא בכדי שיהא עם מי לדבר: הן בעצמן אינן אלא צללים.

לרוב יצוין מקום-החזיון באיזה „היכל" או „ארמון". וזאת אומרת, שפעם נמצא באיזה אולם, פעם על איזו מעקה ופעם בחדר משכב המלכה, בקצרה—פעם במקום זה ופעם במקום אחר. הדיקורציות צריכות, איפוא, להתחלף—והיכן אחדות המקום? מעשה החזיון הלא אינו יכול לעבור לפנינו בכל האולם או בכל העיר או בכל המחוז בבת אחת, כי אם על שטח אחד, שהעין יכולה לתפסו במבט אחד, למשל, בחדר ידוע או ברחוב ידוע על יד בית מסוים. ומה עושים הדרמטורגים הצרפתים? הם משתמשים בוילונות, המוסרים בעת שצריך לעבור לחדר אחר, או נפרשים ומכסים מעין הרואים את חלקי הבימה שאינם דרושים עוד במהלך החזיון. ועם זה יקרה לעתים קרובות מאד, שהקושרים מתאספים בארמון המלך להתיעץ על צפונותיהם, אי שהארים הרמאי נפגש עם אהובתו, צרת-ארוסתו, בביתה של זו האחרונה; מאחר שהלא החזיון חיב לעבור כלו במקום אחד. לרוב אנו מוצאים, שבחדר אחד עושות נפשות שונות, אשה אחר רעותה, כבתוך שלהן, מפקדות על המשרתים, מקבלות אורחים וכו'. רבות ממה שחפצנו לראות בעינינו עובר מאחורי הקלעים, והדרמה מלאה ספורים, בשורות, זכרונות, שמהם צריכים אנו לידע על מהלך המאורעות. הנה מה שיוצא מההתאמצות הנבערה למלא אחרי הדרישה של אחדות המקום—ויהי מה. לסינג מציע בהתול, שלא לציין כלל את מקום החזיון, אלא להסתפק באמירה, שכל זה עובר באולם התיאטרון.

כיוצא בזה אותו הכלל, שצריך להגביל את משך זמן הדרמה במעת-לעת—לא יותר. אף כאן אין הפסידו-קלסיים הצרפתים שוטרים את הכלל, אלא מערימים עליו. מה שנעשה בדרמותיהם במשך יום אחד, בדין הוא שימשך

בפירושיהם, עד שמזה יכלו לגדול רק יצירות הרחוקות מאד מאיתה השלימות, שלשמה העלה הפילוסוף את כלליו. הנקודה המרכזית של השולחן-עריך האסטטי ההוא היתה הדרישה של שלש האחדויות בדרמה: אחדות הזמן, אחדות המקום ואחדות הפעולה. ואמנם בנוגע לתיאטרון היוני צדקו הדרישות האלה. בתיאטרון היוני לא היה מסך מבדיל בין הבימה ובין הרואים, והמחזות המיוחדים התחילו ונסתימו בשירת-המקהלה. מובן, שאילו היו באות קפיצות גדולות במהלך הדברים, שאילו, למשל, היה הגבור במחזה הראשון נער ובשני איש-שיבה, כי אז היה זה מכנים מהומה וערבוביה. ומכאן הדרישה של אחדות הזמן. מלבד זאת לא ידע התיאטרון מחלוף-הדיקורציות. בין כשמקום-המחזה היה כבר-בעיר, בין אהל רועים או חוף-הים—תמיד היצגה על הבימה מרפסת בהיכל-מלך עם שלש דלתות, שדרך הדלת האמצעית והכי-גדולה מופיע המלך. מכאן הכלל המובן של אחדות-המקום. נוסף על זה אין הדרמה היונית אלא מונולוגים ודיאלוגים של הגבורים הראשיים, ורק אצל איבירידפים אנו מוצאים גם נפשות צדדיות, שלישיות, ובמסגרת צרה כזו יש בהכרח אחדות-הפעולה, כלומר, ענין אחד. בקצרה: הדרישות הללו של התיאטרון היוני העתיק נבעו ישר מתוך התנאים החיצוניים המיוחדים של הבימה בעת ההיא, ומובן שלא יכלו אלא לנגוע בצדדים החיצוניים של הדרמה. ואולם אצל הצרפתים לא היה בעצם מקום לדרישות כאלו, מפני שבנין-הבימה שלהם נשתנה, ואם הם התעקשו לדקדק בזה, הרי רק מפני שטעו לחשוב את דרישות-האחדות כדבר הנוגע במהותה של הדרמה. ומה יצא מזה? מזה יצא, אימר לסינג, שאחדות המקום נהפכה אצלם ללמעלה מן המקום, להוין מן המקום.

השירה תפקיד גדול מאד.

הפסיודו-קלסיות, לאחר שהתעררתה בצרפת, עברה משם ונתפשטה בכל אירופה, ובכל מקום ומקום אשר הגיעה אליו, שם הסיתה את הנצנים הרכים של היצירה העצמית. בגרמניה היה מפיץ הטעם הצרפתי הפרופיסור של האוניברסיטה הלייפציגית גוטשד. הוא תרגם את הטרגדיות של קורניל ורסין והעלה את היצירות האלו למעלה שירית שאין גדולה הימנה. הגיעו הדברים לידי כך, שהמלך פרידריך הגדול שאל בפשטות: מה בצע בכלל להשתמש בלשון הגרמנית הברברית, בעוד שאפשר לכתוב שירים בצרפתית צחה?

נגד המהלך הפסיודו-קלסי הזה, שעכב בעד התגלות הכשרונות העצמיים ולא נתן לדרמה להתפתח על פי דרכה, התקומם המבקר-המשורר לסינג. עוד בנסיונותיו הבקרתיים הראשונים הביע לסינג את צערו על שגוטשד, בכלל, עוסק בעניני האמנות התיאטרונית. בשנת 1767 נפתח בהמבורג „התיאטרון הגרמני הלאומי", ולסינג נקרא לשם בתור כותב חזונות ויועץ. המפעל הזה אמנם לא הוציא את שנתו, מפני שהקרקע עוד לא היה מוכשר לו, אבל הריצנזיות שכתב לסינג בתקופה הקצרה ההיא נאספו אחר כך בספר מיוחד בשם „הדרמטורגיה ההמבורגית", והן שמשו יסוד לתורה חדשה על הפואיזיה, תורה שערכה לא עבר עוד גם כיום.

הרעיון העיקרי בספרו של לסינג הוא, שהצרפתים לא הבינו כל עיקר את כללי הדרמה היונית העתיקה. איזו הערות צדדיות של אריסטו בנוגע למבנה החיצוני של הדרמה נתקבלו אצלם לעיקר, ואת העיקר צמצמו וסרסו כל כך

העומד בפני עצמו. כלופי-די-ויג היא מתמלא באופן בלתי אמצעי מכל עניני החיים ושואף לתאר את כל החיים בכל שלל-צבעיהם, בכל סכסוכיהם ואופני-הסתבכותם. ואולם בשעה שהפיטן ההישפאני לא ידע אלא להעביר על הבימה טפוסים ידועים: את האוהב הראשון, את הרע-הליץ, הגבורה הצעירה וכיוצא בהם, :בהסתבכות המאורעות לא הרחיק ללכת מעבר לשלדי-אינטריגות מצויים, הנה שקספיר השכיל לסמן בשרד נאמן את אופיה המיוחד של כל נפש ונפש מן העושות בדרמותיו; ובזה ובנאמנותו אל המציאות השיג את המעלה העליונה, השלמה, העמוקה של צירוף-החיים השירי.

כהתיאטרון של ימי הבינים, כן לא התחשבו הדרמות ההישפאניות והאנגליות של לופי-די-וויג ושקספיר אלא עם המסורות החיות שהולידון. הפייטנים ההם לא נכנעו לשום חוקים שמחוצה להם וסמכו בכל אך על האינטואיציה הגאונית שלהם. ואולם מן המאה השבע-עשרה משתנה מצב-הדברים. השליטה בדעת אירופה נעשית צרפת, המדינה שלודויג הי"ד מושל בה, הודות לפוליטיקה של רישליה, ממשלה בלתי מוגבלה. והשעבוד המדיני נתפשט גם על השירה. אז באו הימים של ההתמשכלות הקרה, שלא הניחה שום מקום למעוף-הדמיון ולהתפרצות התשוקות. כל תנועה חפשית נאסרה באיסור חמור. בסביבה זו נולדה הדרמה הפסיודו-קלסית של הצרפתים. המחוקק שלה היה בואלה, שחבר ספר תורת-השירה בחרוזים. לפי מושגי התקופה ההיא, אין שום דבר — ואף השירה במשמע — נעשה אלא על ידי כללים. הכל כפות לחוק, הכל לרבות שירה. ובעת ההיא מתחילים לעסוק ביותר בשאלות הנוגעות לתורת-הדרמה, ובוכוחים שנתעוררו בנידון זה מלא ספרו של אריסטו ע:

נעשה תוכן המיסתריות יותר חילוני, עד שהן מפנות מקומן לפיסית בעלמא, המתחבבות על העם ביחוד בגלל אשר התחברו עם חביביו מאז, עם עושי-להטים, בולעי-חרבות, מראי-נפלאות, נחכנים וקומידיאנטים מכל המינים. בגרמניה מתפתח חזון-השעשועים העממי, שהסנדלר-הפייטן הנס זקס מראה בו כשרונות גאוניים. באיטליה ה„קומדיה דילל ארט" עם הנפשות הטפוסיות העושות בה: האב טוב-הלב, המשרת הערום, בן-הבית המגוהץ וכו'. בצרפת נתחבבו ביותר המשחקים האליגוריים, כעין וכוח בין הגוף והנפש, הזקנה והנוער, הקיץ והחורף. לתכלית זו השתמשו גם במושגים מוסריים מתנגדים זה לזה, המתוכחים ביניהם, ואשר על כן קראו לאותן הדרמות מורליטה.

קרוב אל סוג הדרמה של ימי הבינים היה הריפורטואר של התיאטרון ההישפאני אשר ללופי-די-ויג והנוהים אחריו. בין אלפים הדרמות ויותר של לופי-די-ויג אנו מוצאים גם בדיחות המוניות גסות, גם עלילות-רצח פתאמיות, אך בפרט רבים ואיפיים בהן שני מינים: הגיגית התיות וחזיונות „מחיי האדרת והשלח", במקום שהפייטן מגבב אינטריגות-של-ענבים, מלחמות-שנים, הלצות שנונות, במקום שפעם היא משתמש בטון של מתיקות, של חלומות ודמיונות, ופעם של התלהבות ומליצה נשגבה. לופי-די-ויג הרי הוא פייטן טבעי, שאינו יודע מכל ספקות ופקפוקים, שאינו תוהה הרבה על הרזוין, אלא מפזרם כאפר.

מן הסביבה של הרטיסטים נודדים, המלאים ענין אל האמנות התיאטרונית, יצא גם שקספיר. אמנם הדרמטורגיה האנגלית לא נקתה מהשפעה שבאה מהישפאניה, מהזרם הקלאסי (סניקה, פלווט, טרנצי), אבל שקספיר היה חזיון

תצפיותיו*) והכללותיו בנידון זה; הוא רשם את כללי הסגנון והנוסח של הטרגדיה היונית, שנדמו לו היותם אופיים לסוג שירה זה. הוא נהג כאן מנהג החקירה הנסיונית, האמפירית; „את אשר ראה עין לעין אותי תאר על לוח בשרד". ואולם גורל ספרו על הפואיזיה, שאמנם רק קטעים ממנו הגיעו אלינו, היה להעשות לבאים אחריו „שלחן ערוך" גמור בתורת הדרמה. את הצעד הראשון בדרך זו עשה הורציוס הרומי, שהרצה אחדים מכללי-השירה של אריסטו בשירו הידוע בשם de arte Poetica. ברם, הרומים לא יצרו טרגדיה משלהם, כי נטיתם התיאטרונית, גם בצורתה היותר עדינה, לא הרחיקה ללכת מאשר אל מחזה-השעשועים הקל. למראה התגוששות-האתליטין והתאבקות שבויי-המלחמה עם פריצי חיות התענגו יותר מאשר על כל חזיונות תוגה שבעולם.

בימי הבינים נתהוה סוג חדש של דרמה מסתורית, שבראשונה היו הכהנים בעצמם מציגים אותה בבית-התפלה, בכדי להחיות את הרגש הדתי של ההמון, שלא היה יכול להתעורר מן התפלות בשפה הלטינית, הבלתי מובנה לו. אפס אחרי-כן, כשלתוך המיסתריה התפרץ רוח אמנותי טהור, לפעמים גם תאור מצחיק של צדדים שונים מן החיים, ננעלו לפניה שערי בית התפלה, והדרמה של ימי הבינים התבצרה על הככר, במקום שהיו מעמידים בימת-ארעי. ברבות הימים בנו גם לשם הצגת-המיסתריות בימה קבועה, שהיתה בעלת שלש דיוטות—כנגד שמים, ארץ ושאול תחתית. בהתאם לתעודתן הקדומה, הדתית, השתמשו המיסתריות, בעיקר, בתוכנים לקוחים מכתבי-הקודש: מעשה אדם וחוה, צליבת ישו וכו' וכמו כן במאורעות מחיי הקדושים. ואולם לאט לאט

*) תצפית—בעאבאכטונג.

I

הדרמה היונית העתיקה, שמצאה את בטויה האמנותי הכי-שלם בטרגדיותיו של סופוקלוס, עם המבנה הסגנוני המיוחד שלה ועם תוכנה הגבורי-המיתולוגי, נתהותה מתוך המשחקים המסורתיים, שהיו נהוגים בשעת החגיגות החקלאיות לכבוד האל דיוניס. הדרמטורג היוני לא היה כפות לשום כללים, כי אם רק התחשב עם התנאים, שנבעו מתוך תכונתה של הדרמה בתור חלק חשוב בעבודת-האלהים. על פי זה נעשתה בחירת התוכן הידוע, על פי זה נעבדה גם הצורה, עם השתתפות המקהלה ורבוי השתפכות הנפש. אמנם, ברבות הימים הלך הקשר הרעיוני בין הדרמה היונית ובין החג הדתי הלוך והתרופף, ואצל איברידיפוס כבר אנו מוצאים אפילו את רוח-הסופיסטיקה, שבטל את האמונה הישנה באלילים. ואולם את ראשית צורתה, על כל פנים, קבלה הדרמה ממנהגי-הדת הקדושים, הנשכחים; מהם רכשה את הארכיטקטוניקה המוצקה שלה. הכשרון הפיוטי העז של ההלנים, שעוד בימים שלפני ההיסטוריה יצר את פואימותיו של הומירוס, התגשם עכשיו ביצירת-טרגדיות ובלע את תשומת-לבם ורגשותיהם של הרואים כלם. מובן, שאי אפשר היה, כי חזיון כביר שכזה לא יסב עליו את עיני החוקר, שתפקידו ללמוד לדעת את חיי הטבע והצבור ולהביאם בשיטה וסדר. ואז נולדה ראשונה תורת-השירה. אריסטו כתב בספר את

טיאנדר.

התפתחות הדרמה

למטה, תמיד למטה נושא אותנו הזרם...

חיים ברוך מתנמנם. יהודי קטן, צנום. פנים כחושים, לחיים צומקות. לכאורה, מה יש בו? ואולם יש רב... מאין לו כל הרב הזה? ומי ילד כאלה לעם הזקן, המדוכא?

שעתי אינה פנויה להכנס בחקירות אלה... שינה תוקפתני... פועל אחר מקיץ ועומד תחתי על המשמר. אני מתקפל יותר בגליםתי, תוחב ראשי יותר לצווארון־השער של פרותי, ושוכב על הספון. הנהר, הרפסודה, חיים ברוך–הכל מתרחק ממנו, הולך ונמוג במרחק...

על ראשינו, תעוף מחנה משולשת של אוזי־הבר ומעירה את ה„טייגא" בצריחותיה וברב־שאונה.

– על מה נשלח לכאן, לסיביריה, ר' חיים ברוך? –הנני שואלהו פתאם.

חיים ברוך מרים את ראשו.

– על פוניה הוא מעקה, למה שלחני לכאן! רוצה הוא לדעת, על מה נשלח יהודי לסיביריה? ישמע!

„אצלנו, בעיירתנו, מת חייל מימות ניקולאי. לפני מותו קרא ליהודי אחד ממכריו ומסר על ידו בקשה לקהל: היות שבילדותו אנסו אותו להשתמד, ואח"כ היה בעל־כורחו כגוי לכל דבר, והרי ודאי שיקברוהו בבית־הקברות של גויים, לפיכך הוא מפיל תחנוניו לפני הקהל, שיגנבו את עצמותיו ויביאון לקבר ישראל. והבטיחו לו. וכך הוה. אני ועוד אחד הוצאנו את הדבר לפועל, ואיש לא היה יודע מזה דבר. „הם" לא ידעו כלום. אבל כלום יש קהלה יהודית בלי מוסר? ונתפסנו"...

האיר הבוקר. מבין העפאים שעל החוף הבליט צבי־סוס את קרניו בזהירות... אחזנו בקשתות, קלענו... מאוחר! החטאנו. הוא שמע את הרשרוש– ונסתתר. הראש השחום החליק לאחור–ונעלם.

והזרם מוליך אותנו למטה, למטה... הלאה, הלאה אל המעבה הירקרק של ה„טייגא", הכהה־עולמית, המחרישה־עולמית... היהי לנו ממנו מוצא?

... והאילנות מתנועעים ומתלחשים חרש– הם אינם מאמינים, כי יש קץ ל„טייגא"...

רשתות ממין מיוחד, איש מהאכרים אינו יודע לעשות כאלו. הם אורגים את הרשתות כבימים קדמונים, בלי כל חכמות. הרשתות שלי הנן אחרות. אני עושה רשתות ארוכות, חזקות, טעונות עופרת–בכדי להרבות משקלן–ובעיקר נקבים–נקבים חלולים–חלולים ורחבים... בדגים קטנים אין לי צורך. רק דגים גדולים נשארים ברשתותי. הוא היה צריך לראות, איזו קרסים אני מוציא אל השוק למכירה–בני ארבע, בני חמש ליטראות–פחות מזה לא יש. אני מוצא אגמים ויאורים, אשר לא דרכה על שפתם רגל אנוש, ושם אני משליך חכה. משם אני שולח את דגי. ישאל נא את פי מי שהוא רוצה: דגים כדגי־חיים'קע לא יביא איש השוקה, וכל כך הרבה כמוהו–גם כן לא... הוא יראה ויוכח בעוד שנים אחדות, אם לא אהיה עשיר משהייתי. וגם אשתי אשר השארתי ברוסיה עוד תבוא אלי. היא כתבה לי בפירוש, שבסוף הקיץ תבוא... אז אקום לתחיה... אז אנהיג משק כמו שנאמר!... כן, חיים'קע עוד יראה את אשר לאל ידו לעשות... חיים'קע עוד לא צלל במים–הוא רק שקע... כתרו זעיר, הנה הוא יוצא... ועוד מעט ויעלה שוב למעלה... הא, מה הוא אומר? חע־חע־חע..."

עולה השחר. האויר עודנו כהה, אבל עם כל רגע ורגע הוא מתחור, והכל מסביב מתחור. רק היער העב על חופי הנהר הולך הלוך וקדור והעננים הזוחלים לאט תחת השמים נבדלים בצבעם מהאויר המתבהר. רוח אין, השלג הדל... שם ברמה, למעלה

ישאום עיניהם. בסוף־הסופות: כלו הטונגוסים–חצים מתו וחצים נמלטו לעומק היערות, במרחק של מאות פרסאות. נתרוקנה הארץ. ואני נשארתי גם כן ריק. נקי יצאתי מנכסי. היכא תמצא? פשוט, את כספי נתתי בסחורה, את סחורתי נתתי בהקפה לטונגוסים, הטונגוסים מתו מטחלת־האבעבעות–ואותר לבדי... כאדם הראשון בשעתו... חע־חע"...

חיים ברוך הוציא שוב את הבקבוק.

– יטעם, אל ישתטה. הרי הוא יקפא עד הבוקר.

אני „טעמתי" ולא התחרטתי. הספירט היה באמת לא מן הגרועים.

– והיכן עתה בתו של איוואן? כמדוטה, שבביתו לא ראיתיה?

חיים ברוך הצטחק מרה.

„היכן היא? מי יתן וידעתי ככה, רבונו של עולם, כל רע כאשר אדע היכן היא ומה אתה... גויה לעולם גויה היא... לכאורה, שוקטה, נאמנה, טובה, טובה מאחרות, ובכל זאת-אסור היה להאמין לה אף כחוט השערה... בקיצור, היא ברחה עם „שקץ" אחד, ולא עוד אלא שגנבה ממני שלש מאות רובלים במזומנים... אבוד! עוד גם גדול הוא, שבביתי לא היה יותר...

„שמא יאמר, שבזה נגמרה כל פרשת־חיים׳קע? לא באלף! לא כל כך מהרה יכנע חיים׳קע... עכשיו התחלתי עוסק בציד־דגים. אני עושה בעצמי רשתות, אני ושני הטונגוסים שלי–אני מלמד אותם לעשות.

ושבק חיים... ממנו היו לי איזו צרות, הרפתקאות, חשדים... אבל–לא כלום... והם, אוהבי, יודעים מכל זה... אבל אני איני נחפז, לי יש פנאי... כשחיים׳קע עושה איזה דבר, הוא אוהב שיהיה „אגיל ואשמח"– חד וחלק... שלא ישארו סימנים...

„כן, הרי הוא רוצה לדעת, למה נסתבכתי עם משפחה זו מעיקרא? הנני לספר לו... כשמתה עלי הטונגוסית שלי, ואני נשארתי עם שני אפרוחי בלי אם, הייתי כמי שכפתו את ידיו ורגליו. מה לעשות? אשה נחוצה לי! בעלת־בית! וכאן נתתי עיני בבתו של איוואן... יפה לא היתה זו, אבל תחת זאת בעלת לב טוב... לילדים היתה טובה... וגם בעיני ישרה–ערלית צעירה הרי היתה מכל מקום!... מילא, כל זמן שחיתה אתי, החזיקה היא את בני משפחתה מרחוק, לא נתנה להם לנגוע בכל אשר לי. רק עתה הם גונבים וגוררים מכל הבא לידם... מקודם לא היה כך...

„מנכסי הורידתני מחלה אחת, זאת אומרת, לא שאני חליתי–חלילה, כי לא נגעה המחלה לרעה. המחלה הפילה חללים מן הטונגוסים. מגפה נוראה היתה בהם. כזבובים נפלו. בתים שלמים נשמו... והמחלה היתה מחלה פשוטה מאד– מחלת האבעבועות. אבל מה יודע הטונגוס! מרופאים ורפואות הלא אין מה לדבר: אפילו האכר שבסביבותינו אינו יודע מהם... והמחלה הרי היא מדבקת... התת־אלהים נפלה על הטונגוסים. אך היה אחד נופל למטה, מיד היו כל קרוביו נושאים את רגליהם ובורחים לאשר

היתה מסביב. רק האכרים השכורים נחרו ברמה וטלטלו איזו הברות מקוטעות מתוך שינה, והנהר נהם את נהימתו המונוטונית. הרוח פסק.

– ומה, איפוא, היה אחר כך, ר' חיים ברוך?

–הפרעתי אני את הדממה–אן הלך כל רכושו?

– היכן כספי? ירד לטמיון... הלומות בטלים... היא מתה, הטוננוסית שלי, כוונתי, ונשארתי כמי שנקצצו לו ידיו... הראה הוא את הבית השני, הבית הסמוך לביתי, שאיוואן דניאלוויץ יושב שם? שמא יאמר, הוא בנהו? טעות! הוא היה גוי קבצן, לא יוצלה... אני לקחתיו אלי, בניתי לו את הבית, נתתי לו כסף, עשיתיו לבעל בעמיו... על מה ולמה? מפני שהוא חותני—אחרת לא אקרא לו; רק חותני —ואשתו חותנתי... לאויב היותר מרושע נעשה לי על כל החסדים שעשיתי עמו! וזה לא כבר, כשהשיאו את פידקה, את בנם, התפרצו הם לביתי שכורים כלוט, סחבוני מעל המטה, הכוני, פצעוני... אחר כך נשקו הם לי את כפות רגלי—שאמחול להם. לפי שעה עשינו שלום, כביכול. אבל הנקה לא ינקו. הם יודעים את חיים'קע... שתי נפשות כבר שלחתי פה לעולם־האמת... שותפי היו בעסק, ורצו להונותני, אך אנכי גליתי את תרמיתם... אחד מהם ידע איזו סודות בדבר איזו חטאים מחטאי, סודות שטוב להם לבלי הגלות... והוא אים עלי שימסרני... והיה מעשה שהלך אתי על שפת הנהר, על החוף, והחוף היה גבוה, ונפל ממנו לנהר וטבע... לא ידע לשחות... והשני אכל איזה דבר רע... חלה זמן־מה

אלי בכל לבה. נאמנה היתה לי—כבלב. הטונגוסים שלה לא היו רשאים להרים קול בבית. מיד היתה היא משליכבם החוצה. כל דבר משלי היתה שומרת כבבת־עינה... ועכשיו—העסקים! על ידה נתקשרתי עם כל משפחות הטונגוסים. אני נעשיתי אצלם פשוט, לקרוב, לאחד משלהם. אצל מי מתאכסנים כשבאים אל הכפר אם לא אצל קרוב? והתחילו הטונגוסים לבוא אלי. כל היוצא מן היער בא אלי, נותן לי את עורותיו, לקח ממני סחורה בהקפה. אבל אני לא אמרתי די. בכל שנה ושנה הייתי פעמים אחדות הולך עם אשתי אליהם, אל היער, אל קרובינו. וכזאת עוד לא עשה איש מהסוחרים!.. מסלבויניקוב? עורבא פרח!... ההוא יפול על המצאה שכזו? אני הייתי הראשון שהנהגתי את המנהג לחוביל סחורה אל הטונגוסים, ושם, בביתם, לעשות עסקים... כן, עכשיו כבר מלתא זוטרתא היא: כל החנונים הפעוטים רצים אל היער. אבל אז לא ידע איש מזה. מורא ופחד היה לעשות צעד כזה... ואני לא פחדתי!... את כל ה„טייגאי" לארכה ולרחבה עברתי. היכן לא הייתי? אין פנה אחת, אין נקודה אחת על שפת הנהר, שאני לא אדע את כל מוצאיהן ומבואיהן, את כל שביליהן ומשעוליהן... כן, לעת ההיא נתעשרתי, עשרת אלפים רובל היו לי אז... יש שהייתי שולח העירה עד עשרים אלף עורות של חולדת־סנאים. ומי מהסוחרים דהאידנא אוסף יותר מחמשת־ששת אלפים במשך כל השנה?"

חיים ברוך נשקע עמוק בזכרונותיו. דממת

לשלם בעדה דמי־פדיון... אלא שאני לא חפצתי לישא טונגוסית סתם, מן השוק... כזו הייתי יכול להשיג בעד בקבוק יי״ש... לא, נפשי חשקה דוקא בבת משפחה מיוחסת... אַל יצחק, גם ביניהם יש מיוחסים... כן... ומה סבור הוא—אני לא השגתי את מטרתי? טיעה הוא—אני השגתי. שלשים וחמשה צביים שלמתי בעד אשתי, זהו בערך כארבע מאות רובלים... והיא היתה שוה את הסכום הזה—חי נפשי, שהיתה שוה. שם משפחתה היה מינוקר. משפחה השובה. ה„שולנגה"[1] בכבודו ובעצמו הוא ממשפחת־מינוקר...

„עכשיו, כפי שהוא רואה אותי, מה אני ומה כחי? איש זקן, הלוש, בלי שנים... יאמר, שהשנים עשאוני לזקן? הלילה! הנדודים, המסכנות... היא מתה, הטונגוסית שלי... שנים אחדות היינו יחדיו—אלו היו שנים טובות. שני בני מסנה הם... הראה הוא אותם, את הטונגוסים שלי? „שקצים" נאים... אני הפצתי למולם, לעשותם ליהודים, ונודע הדבר לגלה, ואים עלי, שיטלם ממני לגמרי... ואגב, לא היה מוהל... מאין יהיה מוהל פה? נו, חשבתי, יכנס הרוח באביהם! מוטב שיהיו ערלים, ובלבד שישארו אצלי. נחת—אוי ואבוי לי... אבל ראשיהם—לא ראשי־הפרים, לא ראשו של איוואנקא... בפרט אצל הבכור מוח כמוח אביו... עכשיו היה הוא כבר בר־מצוה, אילו... כן... והטונגוסית שלי—היא באמת נתקשרה

1) ראש הטונגוסים, הבא בשמם במגע ומשא עם הממשלה.

לבלי לסור מן הדרך.

„הוא יוכל להאמין לי, שאם שני יצורים, כמוני וכדוואשע, נמסרו לעבודת־המסחר, נכנס בה מסתמא רוח חיים חדש. נהירנא, כל מה שפעלנו אז—את העולם הפכנו! הוא נתעשר על יד־נו, אביה, כלומר... ודוואשע אהבה אותי כמו שנערה מוכשרה לאהוב בפעם הראשונה... לבי אמנם כאב מאד כשעזבתי את ביתם. היא בכתה כל כך, ספדה כל כך, כחמר על המת. ובאותו הרגע כמעט שחזרתי מדעתי ללכת מאתם... איך שיהיה, היא יקרה לי עד היום, וכשאני נזכר בה, יכבד לבי. אחת היתה לי—ואין שניה. אבל מה לעשות—להשאר בגלל דברים שבשטות באלה לא יכלתי. כי מלבד מה שבאתי בריב עם הזקן על עסקי חשבונות—הנה לא זה היה העיקר, כי אם, פשוט, חפצתי להיות חפשי, לעבוד בשביל עצמי, לנסות כחות עצמי... להקשר לסנור של אשה —זה לא מטבעי...

„מילא, הלכתי לכפרים שבמורד־הנהר. הפצתי להיות יותר קרוב אל הטונגוסים. מעט כסף כבר השבתי... מעסק אין הולכים בידים ריקניות... ושמע שמעתי, שמסלבויניקוב החנוני נתעשר על ידי טונ־גוסית... כיצד? פשוט, הוא לקח לו לאשה אחת מבנות הטונגוסים, ועל ידה בא בקשר מסחרי גדול עם אנשי־היער. אז אמרתי אל לבי: פרא אדם, למסלבויניקוב היה שכל לעשות כדבר הזה—ולך אין? כסף היה לי... ואצל הטונגוסים כלל גדול הוא —אשה קונים במזומנים... זאת אומרת, צריכים

„כשבאתי הנה, הייתי עלם חסון; אל יביט אל מראי עתה, מה שאני זקן ושב—לפני עשרים שנה היו לי פנים אחרים... ולקח אותי יהודי סוחר אחד אל בית מסחרו. הוא היה נוסע העירה להביא סחורה משם, ואני עם בתו, עם הבכירה, היינו יורדים אל הכפרים, לסחור עם האכרים. ללכת אל הטונגוסים עוד לא היה נהוג אז—הם בעצמם היו באים אל הכפר מזמן לזמן. אני הייתי הראשון שהתחלתי ללכת אליהם, אל הטונגוסים, אל ה„טייגא", ובעקבותי יצאו גם אחרים...

„שתי בנות היו לו, לבעל־הבית שלי, ושתיהן —בתולות בריאות, יפות... ובחור שכמותני—מובן, שהן נמשכו אחרי... מסביב הלא לא היו כל בחורים —רק גויים... לאה לא מצאה חן בעיני ביותר— שוקטה, שתקנית, כאילו היתה רפויה... גם היא היתה קוראת בספרים ומתהלכת כחולמת... והעינים— עיניה היו כמו נפוחות... אתי, לסייע בידי, ואגב גם להשגיח עלי, היתה נוסעת תמיד הבכירה, דוואשע. זו היתה בתולה! בריה גדולה! קלה כשד, וכח היה לה—של דוב!... הבית של מים היתה נושאת לבדה מן הנהר הביתה—במעלה ההר... הגויים היו משתוממים... בדרך הכרנו איש אחותו, בדרך התאהבנו, כצוענים... יום או יומים היינו שוהים בכפר ועושים הלולא, מפני שלסחור בכפר ולבלי לשתות ולהתהולל—הרי יודע הוא, שזהו דבר שאי אפשר... ושוב היינו מטעינים את הסחורה בעגלת־ החורף, את החפצים, הכל, וישנים—הסוס ידע בעצמו

„עכשיו אני כבר למעלה מחמשים... הבריות יכולים להשוב, שאני עוד זקן מזה... כבר יש בודאי עשרים שנה מעת שבאתי הנה... עשרים שנה! אשה וילד השארתי שם, בביתי. הם חיים עוד ברוך השם. מ מ נ ה קבלתי מכתב זה לא כבר. כמה פעמים כתבתי לה, שתבוא אלי. פעם אחת שלחתי לה גם כסף לנסיעה... היא מבטיחה ואינה באה, מרמה אותי"...

חיים ברוך מוציא בקבוק של ספירט טהור, ממדרגת התשעים, וגומא. כשרונו לשתיה היה למעלה מכל שעור. סוף־סוף הנה הוא היחידי בין כל בני החבורה, שנשאר ער ובמעט פכח!

— ישתה גם הוא, משקה־מחיה,—הגיש הוא לי את הבקבוק—החמימות מפעפעת, פשוט, בכל האברים.

אני לא קבלתי את ההצעה.

— מילא, יי"ש—עוד אפשר; אבל ספירט ממדרגת התשעים—זה לא לפי כחי.

חיים ברוך אינו מרוצה.

— הבין לא אבין, איזה מין בן־אדם הוא! לשתות אינו יכול, לשחק בקלפים אינו רוצה. ימים שלמים הוא מבלה על הספר—מה, איפוא, יהא בסופו? ככה יעברו כל שנות חייו—ואימתי יחיה? האם יודע הוא, מה פירוש ל ח י ו ת ? יטה נא אזן —אני אספר לו קצת.

חיים ברוך גמא עוד פעם מן הבקבוק, העלה אש במקטרתו והתחיל בספורו.

— שתה, חיים, ואל תשמע לדברי הליצנים,
—קורא פילימון, אכר זקן.

פילימון מביט בכבד־ראש מרובה. הוא „מבין" על שתיה—ונהנה משתיתו של חייב ברוך.

חיים ברוך מקנח את שפתיו ומתבונן בבת־צחוק עליזה לבקבוק שנתרוקן.

— אל תחששו, בצואר־הבקבוק לא נגעתי... האני אשכחהו? זקן שכמותני!... אני השארתי את הצואר לשנים של צעירים לימים ממני... הנה, וסילי, טול ונשוך, למה תתבייש?

— חא־חא,—ששה החבורה—טול, טול, וסילי... הבה ונראה... הראה את כחך!...

הכל כבר עיפים, וכעבור שעה קלה, והנה כלם כבר נרדמים—כל אחד סרוח באשר הוא נמצא. רק אנו שנינו נשארנו יושבים—חיים ברוך ואני. קר לנו... רוח־צפון אכזרי מטיל עלינו גלים, גלים של אויר מוקרת. הערים, הישנים, כל הרפסודה—על הכל פרוש סדין־שלג עב. האש הקטנה מהבהבת בשארית כחותיה—גם לה קר, והיא גוססת...

הנני מסתכל בחיים ברוך. רוצה אני לדעת דבר־מה על אדותיו. מי ומהו?... ואגב, השיחה מפיגה את צער השעמום: העת אינה נמשכת כל־כך כשמשוחחים... ל„אשרי", הנה חיים־ברוך במצב־רוה של דבור: הוא מוכן ומזומן לדבר, לספר... זה מקיל עלי את השגת „מטרתי". אני מתחיל ללכת סהור־סחור, למשכו בלשונו, ולאט־לאט הנני מטהו אל הדרך הרצויה לי... חיים ברוך מתחיל לספר לי מחייו.

אברמוביץ)—נטפלת בו החבורה.

— זקן אני והלוש—מלעיג חיים ברוך—כבר איני יכול לשתות... מלבד זאת, הרי נדרתי נדר, שבכל הדרך לא יבוא נטף יי"ש לפי.

— נדר?.. הא־הא־הא... אבד נדרך!.. מותר לך!.. תחדש את נדרך עם הבקבוק החדש...

— ומה אתם סבורים? לכשאחזור לביתי אדר מחדש... אאסור אסור על נפשי... לשלש שנים... להנזר מן היין לגמרי... אני ומרקולי...

— הא־חא־חא... הא־חא־חא... חיים אברמו־ביץ ומרקולי פרפיליביץ... הא־הא־הא...

הכל מתגלגלים מצחוק. מרקולי הוא שכור מפורסם. בכל שבוע ושבוע הוא מתגולל ימים אחדים כמעט בלי רוח־חיים ובלי חושים—משכרות. אי אפשר כלל לשוות בנפש, שהוא יהיה ימים אחדים בלי שתיה.

חיים ברוך נוטל את הבקבוק ומגיחו לתוך פיו. החבורה מתבוננת למעשהו ועושה הערות מהערות שונות.

— חיים אברמוביץ, למה תרעדנה ידיך כל־כך? ראה, שהבקבוק לא יפול... פן ישבר... הא־חא־הא...

— חיים אברמוביץ, אי! למה נדבקת כל כך —וכי בתולה היא זו?

— חיים אברמוביץ, רק הזהר שלא תשוך את צואר־הבקבוק—יש פרפראות טובים מזה...

צחוק.

אתנו בשביל הטונגוסים. כאן היינו עושים לנו רפסודה ונוסעים הלאה; הסירות נשארו אצל האכר.

יומם ולילה נושא הנהר את רפסדתנו, הקרח כבר נעלם לגמרי, ושוב אין אנו יראים מהתקל בדבר־מה. הקור גבר מחדש ושלג נופל בלי הפוגות. לשוא הננו עמלים להבעיר אש על הרפסודה—אין חום. העצים הרטובים עשנים יותר משהם בוערים ומראה האש הקטנה בעצמה כילד קטן הרועד מקור. בני החבורה שוכבים עטופים בפרוות והשנים נוקשות בפה. אבל כך אי אפשר—צריך לעשות דבר־מה בכדי להתחמם! ומיד „נופלים על ההמצאה". חיים ברוך מוציא מאיזה מקום בקבוק של רבע־ההין יי"ש ומנסה לטעום ממנו מלא לוגמיו—„הטעימה" וה„לגימה" נמשכות רגעים אחדים רצופים—ואחר כך הוא מוסר את הבקבוק לשכנו הקרוב אליו. וכך עובר הבקבוק מפה לפה ועושה הקפות—עד שהוא חוזר הלילה לבעליו. „העולם" מתעורר, מתחיל להתבדח, רוצה „לטעום" עוד. אין עצה ואין תחבולה: הבקבוק עושה הקפה שניה ושלישית; „טועמים" „ולוגמים" ממנו עד שמצטרכים להעלות ממטמונים בקבוק שני. חיים ברוך שותה עם כל אחד ואחד בלבד ועם הכל יחדיו; הוא ראש המדברים, מתלוצץ, מספר מעשיות... אין דבר, שהלשון הרוסית מגומגמת בפיו. כשחסרה לו מלה רוסית, הרי הוא ממלא את החסרון במלה טונגוסית, והכל מבינים אותו.

— עשה עוד לגימה, חיים אברמוביץ (בפניו אין קוראים לו אלא בשמו ובשם אביו: חיים

רעהו, יחדיו...

הדרך עם הזרם דרך קלה היא. הולכים אנו מאחורי הקרה, המים נושאים אותנו, כל עבודה לא תדרש מאתנו. רק על יד המשוט יוצג אחד מאתנו על המשמר—וזהי כל העבודה. אנו נוסעים ושרים ומספרים איש לרעהו ספורי מעשיות, ואוכלים וישנים ומשחקים בקוביא. הדרך לשם עליזה היא, קשה תהא השיבה, נגד הזרם... בלילה, בלילה אנו מוציאים את הסירות, את הסחורה, את האוכלין על שפת־הנהר המוגלדה. שם אנו משיאים מדורה גדולה, עשנה, פורשים את הגלימות ושוכבים עליהן, כשגבנו אל האש, ומתחממים עד שהעור מתחיל ללהוט. האש הומה, שורקת, מתיזה נצים, הנהר הומה אף הוא בהמיתו התמידית, המיוחדה... ופתאם—רעם: שני הרי־קרח התנגשו ונתפקעו... השמים ממעל כחים־אפורים, מכוסים בעננים קודרים, הנהר שחור כתהום, בלי ברק—ובאויר מרחף מעין איזה אד דק, חור־זורח, לבנבן־אפור... האד זע לאט ובלי־כח בין שני גושי־השחור... לילות משונים...

באמצע הדרך היתה לנו תחנה. בית קטן יהידי עמד על שפת הנהר והביט בנו בשמשיותיו הנרפשות וקראנו אליו. בעל הבית הזה היה אכר גבוה בעל שפמים עבים וצהובים בקציהם—חצי־ציד וחצי סרסור בין הטונגוסים והסוחרים הרוסים. בביתו היינו חונים ימים אחדים, עד אשר יפנה לנו הקרה את הדרך, ובהיותנו כלנו צמאים ובמצב רוח לא רע, היינו מריקים מספר לא קטן מהבקבוקים אשר

מה יוכל חיים׳קע לעשות,—היה הוא אומר לי בכל פעם מדי נפגשנו.

האביב ממשמש ובא. הנה נגמר גם ה„דרקון"[1]. זה נמשך כשלשה שבועות ויפה היה. קל ועליז היה להחליק על הדפים המסומרים ולרדוף אחרי צבי־סוס כבד וענף־קרנים על פני השלג הקפוא. הריצה קלה היא, הקשת מוכנה ביד, ומרחוק משתברים הענפים, הכלבים נובחים כאילו נטרפה דעתם עליהם, והיתה היער הגדולה מקשקשת ברגליה והולכת לה בדממה...

עכשיו נגמר ה„דרקון". הטונגוסי כבר קצר את תבואת־היער שלו, והרי הוא יושב במנוחה בביתו ומחכה לאורחים. הקרח בנהר כבר נתפקע. המים שוטפים את השברים, את גלידי־הקרח האחרונים הם קורעים מעל שפת־הנהר, ששם הם אומרים להתבצר בשארית־כחם, ומרדפים אותם למטה, למטה... ומיד לאחר שהנהר ינוקה ירדו אל הטונגוסים ויבואו ביער, בסירות ועל רפסדות, תגרים מתגרים שונים, עם קמח ויין־שרף—והצידים הקטנים במלבושי העורות יחממו את לבותיהם שבויי־קור־היער במשקה הרוסי המשונה, המדליק והמבעיר...

והסוחרים אף הם מתכוננים: מתקינים את הסירות, מטעינים את הסחורות. איש איש מהם נחפז לרכוש לעצמו את העורות היקרים, שלא יקדמוהו אחרים. אבל הקרח מתנהל לאטו, ואין מי שיקדימו. בעל־כורחם יתנהלו גם הסוחרים איש בצד

1) מלה טונגוסית, ופירושה—כפור הבוקר הקל שבסוף החורף המקפיא את השלג רק מעלה.

עינים קטנות, צרות והדות ורגלים קלות, חטובות, חזקות כברזל, הצועדות בלי קול בנעליהם הרכים, העשויים מעורות צביים. בכפרים יחליפו את שלל־צידם באבק־שרפה, קמח וארג, ובעיקר, ביין־שרף. יום־השוק יום־טוב הוא להם. מי־האש, שהם משיגים מן הרוסים, בעד עורות בעלי־החיים, שהם מביאים אתם ונותנים להם, מבעירים בערה בנשמתם, מגרשים ממנה את השתיקה האפלה, שהיא סופגת לתוכה ביער—והם נעשים ששים ושמחים, ואז ישירו וירקדו כילדים...

במהלך שלש שעות מהכפר הרוסי האחרון עומדים שני בתים. באחד מהם יושב יהודי, חיים ברוך, בשני—אכר רוסי, איוואן דניאלוויטש. האחרון הוא בעל משפחה גדולה, בנים לו רבים ובנות. לחיים ברוך אין אשה, ורק שני בנים לו בכאן, ושניהם—טונגוסים. הוא כבר יהודי בא־בשנים, כבן חמשים או אולי גם חמשים וחמש. פניו כחושים, זקנו צהוב־אפור.

„חיים׳קא" קוראים לו האכרים. ובהוספת־„קא" זו צפונה איבה שוקטה, קהה מרוב־ימים ורגילות, ומהולה בלעג... אבל האכרות הזקנות מדברות לעתים קרובות בחמלה וברחמים על בדידותו—ואז מחליפות הן את פתח ה„קאַ" בקמץ. חיים׳קאָ—אומרות הן בקול עצוב ותומכות את סנטרן באגרוף קמוץ. הוא בעצמו קורא לעצמו „חיים׳קע", ובארס ובבת־צחוק מרה הוא מבטא את השם הזה.

— עוד יראה ויוכח, למה מסוגל חיים׳קע,

בצפון סיביריה הרחוקה, דרך עבי ה„טייגא"[1]) בין ה„טונדרין"[2]) הגדלים עשבים שוטף ועובר נהר גדול ושקט. לא רחב ביותר הוא הנהר הזה ולא עמוק ביותר, ובקיץ יש לו מקומות אשר יצרו מאד, עד כי יעבור עליהם הרוכב ולא ירטב שרוך־נעליו. אבל ארוך ארוך הוא הנהר. אפשר, אלפי פרסאות ימשך על ארץ רבה. בשויון־רוח יתפתל לו הזרם בשבילי־עקלתון ובמשעולים צרים, יתכווץ וישתרך בין הכהיון הירקרק של ה„טייגא". ורק בימי־האביב, כשימס הקרח, כששדות־קרח ענקיים קמים ומטפסים על הרי־קרח צפים, והכל משתבר ומתפוצץ ברעמי־נפץ, והמים המשתחררים מתפרצים ועולים מתחת החורבן הזה—אז גאה יגאו מימי הנהר, והוא יגדל ויחזק, וחפשי ופרא הוא לרוהו, ולא יאבה שאת מחי־משוט...

על חופי הנהר זרוע קומץ של כפרים רוסיים קטנים, ומשם והלאה במורד הנהר, במקום שהם מסתיימים—מתחילים „צ'זמים"[3]) בודדים ומפוזרים של הטונגוסים. מפקידה לפקידה יבואו אל הכפרים הטונגוסים או היאַקוטים, אנשי־יער קטנים, עמומים־כהים, בעלי שערות ישרות, שחורות ונוצצות קשה,

1) יער-סיבירי; 2) בצות-היער בסיביריה.
3) אהלים, „יורטות".

א. ראובני

החלון

(ספור)

המהרשה וזורעת את העדשים. המחרשת הלכה עקלקלות, אי־בטוחה, והרוה בדרה את כנפי קפוטתו. לפניו עמדו הרי הגלבע, ונדמה, שהם עומדים ותמהים למחזה שהיהודי הורש בעמק יזרעאל אחרי אלפי שנים. ואני הרהרתי: מנין לו ליהודי הכילי, המחזיק את אשתו וילדיו בבור הערבי האפל, הכח להניח חנותו, הנות הסחורה שלו ביקטרינוסלאוו, מנין לו הכח לכבוש את יצר הרע של ממון ולבא לכאן ולנוע אחרי המחרשה בחם הלוהט? ונזכרתי בדבריו, ב„בשרונו" לא"י והרהרתי: מי יודע, אולי מהבהב בשרון זה לא"י בכל עם היהודים...

דמעותיה על פני השדות.

— כיצד אינו מרחם את אשתו?—שאלתי את ר׳ נח.—אין דבר, תתלמד נא להיות אכרה. וכי הושב הוא שלא היה ביכלתי לבנות לה את הבית לפני שנה, או שנתים? כשבאתי לכאן, הבאתי אתי איזו אלפים רו״כ חוץ מהכסף שהוצאתי על האדמה והאינבנטר. הנחתי את האלפים בבנק ואמרתי לעצמי: נח, צריך אתה למצא את פרנסתך אך ורק מן האדמה. ידמה לך, נח, שאתה אכר מלידה. מה שהאדמה מוציאה לך, הרי זה שלך. מקורות אחרים אין. ואת האשה הושבתי בכיוון במאורה הערבית, תתרגל נא להיים קשים, תהא נא יושבת בבור של חמר בין בימות החמה ובין בימות הגשמים ותסיח את דעתה מן ההדרים המרווחים שביקטרינוסלאוו ומן החברה שמה. ועכשיו כשהיא מתחילה להתרגל לחיים כאלה, אני מביא אותה לבית שאני בונה לתלפיות.—אך כאן הציץ שלמק׳ה בפני אבא ואמר: אבא, הרי השכרת את הבית ליהודי האשכנזי הבא לכאן?—נדור אז ברפת—אומר לו ר׳ נח—הרי בונה אני רפת של אבנים ולבנים, וכי היא אינה ראוייה לדירה!—וויא, וויא!—הוא קורא לשלמק׳ה—השעה מאוחרת והאדמה ממתנת למחרשה—אומר הוא מבויש קצת על שנתבדה ע״י שלמק׳ה בדבר הדירה—ומרחיק עם הסוסים אל השדה.

עמדתי עוד רגעים אחדים על מקומי והבטתי אחרי היהודי הגבה השובר את גופו על גבי המחרשה. הסוסים משרכים בכבדות והנערה הולכת אחרי

לא! —משיבים הילדים פה אחד. רואה את—אומר ר' נח—כי חנם את קובלת עלי. וזה שאינך יוצאת במחלצות, גם כן אין על מה לקבול. כנראה, ששכחת ינטה, כי אינך כבר יותר אשת ר' נח הסוחר מיקטרינוסלאוו כי אם אשת ר' נח האכר. אכרה את, ינטה! ואכרה בא"י אינה צריכה למחלצות. ועל הבור הערבי האפל גם כן אין לך מה לקבול. רואה את, הוא מראה לה על רעפי גג אדומים הנראים מרחוק, הרי ביתך הולך ונבנה. פלטין מכינים לך, ינטה.— הרי אתה מרמה אותי כבר שלש שנים, כבר שלש שנים שאנו דרים בבור הערבי!—אם כן זוהי צרה ישנה, ולמה את קובלת עכשיו על ישנות?—וכי חסר לך דבר, ינטה?

— היום יום ערב שבת, נח, ואין עדיין כלום לצרכי השבת, אין בשר ואין דגים, וגם חתיכת חלה לבנה אָין!—אם כן, נעשה את שבתנו חול ונאכל עדשים.—הוא אומר לה בנחת—יום ראשון, יום שני עדשים. כל ימות השבוע עדשים וגם בשבת עדשים!—מטיחה ינטה,—זכרתי את הדגה והבשר שאכלתי ביקטרינוסלאוו. את אכרה,—אומר לה נח,—ואכרה צריכה להסתפק במועט, במה שיש בבית.—היכן הם השבתות והימים טובים שלי, נח!—נאנחת האשה—הרי שכחתי כבר את צורת פני אדם מן הישוב.—ינטה, אל תהי חוטאת בלשונך — יושבים אנו על אדמת הקודש, על אדמת אבותינו, וזוהי השבתות והחגים שלנו!

אך ינטה הולכת לה הביתה ומשירה את

זה צנה וסוחרה לי.

בינתים, אנו עופדים ומסיחים, וקול צוחה נשמע מרחוק. ר' נח מפנה את ראשו ורואה את ינטה שלו רצה. א. ינטה שלי הולכת—הוא אומר—הנח לי ואחרוש קצת. שלמק'ה, משוך את האדום—וויא, וויא!—

וינטה מתקרבת ובאה, ראשה חבוש מטפחת לבנה וחלוק ערבי ארוך לה. נח—צווחת היא—למה לקחתני, אותי ואת אפרוחי למקום מדבר שממה להמית אותנו ברעב ובצמא? וקולה הולך ומתפשט על פני עמק יזרעאל. נח עוצר בסוסים ושואל: מה הרעש, ינטה? רוצה את במותי ובמות אפרוחי הקטנים—צווחת ינטה. במותך איני רוצה, ינטה,—הוא משיב לה במתינות,—כי מה בצע במותך, הרי אכר אני ואכר צריך לאשה ובמות האפרוחים לא כל שכן, ואין לך על מה לצוות.

ראשית, לא נאה בפני הבריות,—הוא מראה עלי,—בפני כלם אצרה מר, כי רוצה אתה לאבדנו, אותי ואת אפרוחי, מן העולם. הייתי בעלת בית נאה—שוב פונה היא אלי—מבית הגון לקחני. היתה לנו פרנסה בכבוד, יוצאת הייתי במחלצות ובאה בין האנשים. והוא דעתו נטרפה עליו ולקחנו למקום מדבר שממה והושיבנו בבור אפל להמית אותנו ברעב ובצמא! הילדים אינם מתים ברעב—אומר ר' נח במתינות—רואה את, ינטה, את שלמק'ה שלנו, וכי לא שפר מראהו? ואתם ילדי—הוא פונה אל הילדים—הרוצים אתם לשוב ליקטרינוסלאוו?

בלשונו: טהאבדאניך! שפירושו: ינעם לך בקרך. כי כשבאתי לכאן למדתי תכף את ברכת הבקר, צפרא טבא בערבית, כי אם יודע אני לומר לו: צפרא טבא, אז לא יפגע בי לרע. רוצה אני לראות את אותו הגזלן שיהא פוגע בי אם אקדים ואומר לו צפרא טבא. צפרא טבא—הרי זה צנה וסוהרה לי מפני הערבי—נומר ר' נח ומעיף מבט של בוז על המושבה הקרובה, כלומר, על הצעירים הנלחמים עם הערביים,—כי הערבי מבני שם הוא ורחמן מטבעו. וכך הוה. והוא הערבי שואל אותי ערבית ומראה באצבעו על הנער שלי: ומי הוא זה? ואני מניע את ידי אל לבי, כלומר: בני. ולוחץ את שלמק'ה אל לבי ונושק לו על ראשו. נוטל הוא הערבי את המחרשה שלי בידו ותמה: מה טיבה של זו? כי הערבים, להוי ידוע לכם, חורשים עדיין את האדמה כאבותינו הקדמונים במחרשה של עץ. אז מראה אני לו בידי על האפק הרחוק, כלומר: שם במקומותינו חורשים את האדמה בכגון זו. מושך הוא בכתפיו ומחיך. רואה אני, שקניתי את לבו, מראה אני לו בידי עלי ועליו ואומר בלשון הקודש, אחי—אני ואתה אחים! כי הרי לשון הקודש דומה היא לערבית. אחים—אני אומר לו—בני שם. מגחך הוא הערבי ומגלה לי אגב את שניו הלבנות, מחזיר לי את המחרשה ומשתחוה: חוג'ה, הוא אומר, שפירושו בלשוננו: אדון; ורוכב לו לדרכו. נו, וכי צריך אני לאקדח וסכין להגין על עצמי מפני אחי—שואלני רבי נח—אם רחמים בלבו—צריך אני רק לאמר: סעייד. והרי

מעורר בך זכרונות...כיון שראיתי שהסנטימטליות שורה על ר' נח, שהיא אינה כלל נאה ליהודי סוחר ופכח שכמותו, הפסקתי את דבריו בשאלה:

— ומה יאמרו הערביים השכנים? הדוד ישמעאל מה? החיים אתם בשלום? הרי מסיחים במקומותינו... עם השכנים? הידידים היותר טובים! כשבאתי מתחלה לכאן, היו הבחורים, הפועלים שבמושבה הקרובה, אומרים לי: ר' נח, קנה לך אקדח וסכין, ואל תרחיק יחידי בשדה, כי הערבים יטלו את הסוסים עם המחרשה. אומר אני להם: אני איני מתירא מהם, כי לא יגעו לרע. רואים אתם את התרבוש האדום, הרי זה האקדח שלי. ורואים אתם את בני, את שלמק'ה, הרי זה הסכין שלי. כי כשבאתי לכאן, מיד קניתי לי תרבוש, יראו נא שגם אנכי מבני שם אני, משלהם, ולא יעשו לי שום רע. וכשאני מרחיק בשדה, אני נוטל עמי את בחורי, את שלמק'ה שיחיה, ורוצה אני לראות את הערבי, שיקום בו לבו להכות את האב על בנו הרך. מובטחני, שערבי כזה אינו כלל במציאות כי הערבי הוא מבני שם ומטבעו הוא בעל רחמים. ופעם אירע לי, עומד אני הרחק בשדה, סמוך להרים, עומד אני עם שלמק'ה שלי והורש לי את האדמה. בא ערבי רוכב על סוסו ומזוין ברובה ובחרב, בא ומתקרב אלי. אנכי ממשיך והורש ומגיע את ידי אל מצחי וממצחי אל לבי לאות שלום, כמנהג הארץ, ואומר לו בזה הלשון: ניהרין סייעיד! שפירושו בערבית: ייטב לך יומך! והוא משיב לי

שהתחילו מבצבצים מתוך האדמה ורוטנת לה דבר מה בחטמה, גוחנת לארץ ומתחילה לעקור את כרוב הבר הגדל בין העשבים. אז אני מהרהר לי: נלכדת בפח, זקנתי, האדמה לכדה אותך, ואני מתקרב אליה מאחוריה ולוחש לה: עקרי, רעיתי, עקרי את הכרוב הבר, ודעי לך, כי לא רק אנו זורעים את האדמה, אלא שגם ה׳ זורע אותה—הרוח נושא מההרים גרעיני בר שונים והם נופלים על האדמה ומצמיחים פרי, אך אנו, אין אנו נהנים מפרי זה כי פרא הוא. ואם ירצה השם, —אומר אני,—ובהרים יתישבו אחינו ויהיו זורעים גם הם את אדמתם והרוח ישא משם את הזרע, יהיה לנו פריו לתועלת. עקרי, רעיתי, עקרי, — אני אומר לה. — והיא משיבה לי: הלואי שתעקר מן האדמה, על שהתעית אותנו, אותי ואת אפרוחי למקום מדבר שממה. ונכנסת לה הביתה. וכשראיתי שהאדמה לכדה את ינטלה שלי— ממשיך ר׳ נח—נטל כל פחדי הימני, כי האדמה, להוי ידוע לך, היא דבר המושך את לבו של אדם אליו. נתעה אתה למדבר ישימון. מסביב אין איש, אין בית ומים אין, רוצה אתה לברוח מכאן והוא״ב אתה שלא תוכל לנשא את השממה, אך מכיון שאתה מתחיל להסתכל באדמה, נוטל את המחרשה ומעביר אותה על גבי האדמה, וכשאתה רואה שמתחת המחרשה מתחילים צצים ראשים ירקוקים, פרי עמל כפיך—אז, אחי, לא תברח כבר מפה. האדמה תכפות אותך ותמשוך אותך אליה. ובפרט אדמתנו הרוויה דם אחים ושכל הר וגבעה

הם את האדמה. ועל ההברה שביקטרינוסלאוו אין לך מה להתגעגע: ראשית–אברה את, ואברה אינה צריכה לחברה, אין לה פני לחברה. והשנית, רוצה את בחברה, צאי לך וראי: הרי לפניך העמק הקדוש, עמק יזרעאל, שאדמתו רוויה מדם בני ישראל המומתים ושם מתנשא הר הגלבע שעליו נפל הלל שאול, מלך היהודים ודוד ארר את ההרים: הרי בגלבע אל טל ואל מטר עליכם! ושם נראה לך הר תבור, שדבורה היתה מרקדת ושרה שירי הודיה לה׳, ולא הרחק משם מתנוסס החרמון עם כפתו הלבנה— הרי לך חברה קדושה ויקרה. ואת אשתי מתגעגעת עוד על החברה שביקטרינוסלאוו, על הנשים החובשות מצנפות טפשיות השוות הרבה כסף ואינן מביאות שום תועלת—בושה לך, ינטה! יודעת אני מכבר, היא משיבה לי, שיש לך פה מטלל רברבן, ושהוא היה באסוני. הוא היה מפתני בדברים, שאכנס אתך לחופה — אך אוי ואבוי לי שעלה לי בכך. נו, לך וטְען אתה, אם יש לה דין ודברים אליך על דבר שנעשה לפני כמה וכמה שנים. אנכי כמעט שכחתי מתי ואימתי נכנסתי לחופה והיא הרי היא נזכרת בזה בכל יום ויום. — ומה יהיה סופו של דבר?— אני שואל אותו—רע הדבר, ידידי, הוא משיב לי, אך הולך וטוב, היא מתחילה להתרגל לאט, לאט. וכשהיא יוצאת בבקר ורואה את הטל המכסה את חלקתנו, הרי היא נהנית הנאה מרובה. ופעם, לפנות ערב, רואה אני אותה עומדת לפני פתח הבית ומסתכלת בראשי השעורה הירוקים.

ב"ה, הרי רוח לנו, אך כשבאנו מתחלה היתה הארץ תהו ובהו. התישבנו במאורה אפלה וינטה היתה קובלת לפני: נח, נח, למה לקחתנו אותי ואת אפרוחי להמית אותנו במדבר. אנכי שכבתי אז בתוך המאורה בחם הקדחת. ומים אין. וינטה קיבלת זמטיחה דברים כלפי הארץ. אך אנכי לא נתתי לה להוציא דבה על הארץ הקדושה. מתחזק אני על משכבי, קורע את שמורות עיני ואומר לה: ינטה, ינטה אל נא תטיחי דברים ואל נא תחטאי חלילה בלשונך. הבאתיך אל ארץ טובה וקדושה, אל ארץ אבותינו, ארץ זבת הלב ודבש.—אומר אני לה—וצונח שוב על משכבי. וכשחלפה הקדחת לקחתי אתה דברים: ינטה,—אני אומר לה—דעי לך, כי המאורה האפלה היא לך גן־העדן. שומעת את, גן העדן! וכשנזכה לאכל מן התאנים שאנו נוטעים בעצם ידינו, תרגישי אז מה זו ארץ זבת חלב ודבש, אך אם תחטאי בלשונך ותטיחי דברים כלפי הארץ, יהא סופך כזה של המרגלים, שהוציאו גם הם בשעתם דבה על הארץ. ואני סח לה את כל אותו המעשה בדבר המרגלים, נוטל את סוסי ויוצא השדה לחרוש. שב אני בערב מן השדה ורוצה לאכול—ינטה שלי יושבת ובוכה.

— מה לך, רעיתי?—צריכה היא לחברה, מתנענעת היא על החברה שביקטרינוסלאוו.

— למה הבאתנו, אותי ואת אפרוחי, למקום מדבר ושממה!—היא קובלת לפני — אפרוחיך— אני משיב לה, לא התעיתי למקום מדבר—חורשים

מטרוניתא, הרי זה היה כשרון קשה. כשהייתי נוטל את הסחורה הבאה מז׳ערערדוב ומראה על יתרונה — שטפתני הזעה. האם זה מה שאני עושה עכשיו קשה? אדרבא זהו קל מאד! טוחה ר׳ נח את הזעה ממצחו — טוב לי ויפה לי, ר׳ יהודי! — והסוסים, ר׳ נח? מה לו ולסוסים? הרי מכיר אני אותו בתור אדם המרחיק את עצמו מכל דבר חי ומכל שכן מסוסים?

מה? הסוסים? רואה הוא את האדום — הוא מראה לי באצבעו על האדום — הרי זה סוס — צדיק. אינו פוגע בשום אדם לרע. כשאתה אומר לו: לך. הרי הוא הולך. עמוד — הרי הוא עומד. צדיק. אך זה השחור — הוא מראה על השני — זהו רשע גמור. בעטן הוא מטבעו. אך מהיר וזריז בעבודתו. כלם היו אומרים, שאך צרות יהא משביעני כל הימים, ואנכי בשלי, לאו. וכשהכנסתי אותו ביום הראשון לארוה, הייתי מוכן ומזומן לספוג הימנו עשר בעיטות והכאות, וכשספגתי אך שש, הרי הרוחתי ארבע. וביום השני ספגתי רק שלש וכן פוחת והולך. וכהיום הוא חובב ומכבד אותי. יודע הוא את הפסוק: ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו. ויודע הוא שאנכי בעלו. השלים אתי. אני מאכילו ומשקו, והוא עובד לי את עבודתי.

— וינטה מה? — אני שואל את ר׳ נח — מה אומרת אשתו ינטה? וכי טוב וראוי בעיניה להיות אכרה?

— רואה הוא, אחא, דא עקא, — מתאנח היהודי — בנוגע לינטה שלי הדבר לא כשורה. עכשיו

נאה משורר, כי בנערותו היה משורר אצל החזן מברדיטשוב ואיש לא היה משים לב לדבריו. אך לבסוף נתעלם ר' נח לפתע פתאם. חנותו נסגרה, ובסיזון הגדול לא היה נראה בורשה. הסוחרים שכחוהו—קונים אחרים באו על מקומו. ועכשיו הריני פוגש אותו שוב פה בעמק יזרעאל. במקום המצנפת הליטאית הקטנה חבוש לראשו תרבוש אדום ונוהג בצמד סוסים ומחרשה.

היהודי כאלו נכלם קצת מפני, על מה שעלה לו לסוחר בסיפו, נשען על גבי מחרשתו, מציין בי ומהריש.

— מה ראה למעשה שכזה, ר' נח?—הריני שואל אותו.

— תמיד היה בי „כשרון" לא"י—אומר לי הוא—עוד מנערותי כשהייתי משורר אצל החזן מברדיטשוב.

— כשרון? אי מאי?

— כן. יש אנשים שיש בהם כשרון לא"י, מסביר לי ר' נח, כגון הברון רוטשילד, אלא שהברון שהוא אדם גדול ועשיר יש בו כשרון גדול ועשיר לא"י, ואנכי שהריני אדם דל ועני, יש בי כשרון דל ועני לא"י.

— אבל כשרון קשה, ר' נח?—אני אומר ומראה לו על הזעה שבצבצה על מצחו.

— וכי זה קשה? צוחק ר' נח ומוחה את הזעה במטפחתו, כשהייתי צריך למכור בחנותי ביקטרינוס־לאוו חתיכת סחורה הבאה מז'ערדוב לאיגוד

משרכת בכבדות על אדמת הסלעים והורשת בתוך עמק יזרעאל.

ישבתי על אחד הסלעים ואמתין למשפחה. לבי הגה פחד ליהודי, סוחר מיקטרינוסלאוו שהניה את חנית הסחורה ואחז במחרשה, שלא יארע לו חלילה איזה מכשול רע.

הנה הוא יורד מהגבעה ובא, ר' נח מיקטרינוס־לאוו עם בנו ובתו ושני הסוסים. כלם משולהבים מחם השמש. ור' נח בעצמו מוחה את הזעה בשרוולו ומתאנח: אַי טוב, רבי יהודי, טוב מאד, והוא מנענע לי בראשו.

— למה זה טוב, ר' נח?

— למה זה?, למה זה?—הוא מנענע בראשו —כמו שהפסוק אומר: „בקיץ לא ילהטך השרב ובחרף לא יאכלך הקר. למה זה? טוב ויפה לי, ר' יהודי! והוא מוחה את פניו בשרוולו ומזיע.

ידעתי את ר' נח מכבר, מאותה שעה שהיה עדיין סוחר ביקטרינוסלאוו והיה בא במשא ומתן עם ורשה, לודז וקישניוב. מצבו היה טוב ובטוח, מסחרו פורח והונו הגיע אז לו ל15—20 רו"כ. יהודי כילי היה ר' נח. מתאכסן היה בורשה באכסניה ששכר לינה שלה שני זהובים ללילה. יהודי אוהב ומחבב את ממונו כנפשו. רגיל היה תמיד לאמר, שיניה את הנותו, חנות הסחורה, ויעלה לא"י ויהיה עובד את האדמה ואוכל מיגיע כפיו. כשם שהיו אבותינו הקדמונים. אך כלם ידעו שר' נח מיקטרי־נוסלאוו הוא אך נאה דורש ולא עוד אלא שגם

בעמק יזרעאל, אחורי הרי הגלבע, ההרים שארר אותם דוד המלך, חורש לו יהודי את האדמה בצמד סוסים. הוא אוחז את המחרשה ובנו שלמק'ה, נער בן שש שנים, נוהג את שני הסוסים, את האדום ואת השחור, ובתו שרהל'ה, בת שמנה שנים, הולכת אחרי המחרשה וזורעת עדשים.

זרעי, בתי, זרעי,––מזרז היהודי את הילדה–– ה' ישלח לנו את ברכתו הטובה ויגדל השדה עשרת מונים, ואם יהיה רצון מלפניו ויגדל השדה מאה שערים.––וויא, שלמק'ה, וויא!––הוא מעורר את הנער––שים מעצור לשחור! ומיד הוא פונה אל האדמה ומדבר אל עצמו: אח. אדמתי הטובה והיקרה, ברוכה את לי מה'! ואל העדשה ששרהל'ה מפילה לתוך האדמה, הוא לוחש: עדשה, עדשתי, אל נא תרקבי באדמה, עבודתו של יהודי היא זו המפרכת את גופו ומפרנסת את אשתו וילדיו. וויא, שלמק'ה, וויא! פורי, שרהל'ה, פורי, ילדתי! ואת ארץ טובה ויקרה! אח, אה, ארץ זבת חלב ודבש הכתוב בתורה –– היהודי אינו מפסיק את דבריו, מוחה בשרוולו את זעת פניו, החם משלהב אותו והרוח הקלה הנושבת מבדרת את כנפי קפוטתו הארוכה, שומטת את כובעו של שלמהל'ה מעל ראשו ואת המטפחת מעל כתפה של שרהל'ה, ומשפחת היהודי

שלום אש

„בשרון" לארץ־ישראל

(רשימה)

תפליט טפה גסה ובטח תקרב, ובלכתה תציץ לרגעים ברפרוף עיני זיקות על צמחי השדה, המחבטים בשאון בהלה,—תציץ באש, ובתוך בטנה תרגן... דממה—זוג סנוניות עברו בטים ונעלמו—ונתפקעה בברק רעם אדיר מפרק רקיעים—ברד!

קוי ברד כבר מורה באלכסון, מרחוק בערפל יבואו. ברד קרח מקרקש באש מתלקחת, ופרק רעמים בא להכות ארץ ולהפיץ עמל אנוש".

האין זו שפה „מתנפחת ומתגבבת ומשתחמת" אשר תחבוט „ותקרקש" באזנינו? שפה אשר תחניק באגרופיה הקמוצות והחזקות את הרגשת החיים?

וטבעי הוא הדבר שכל נסיונותיו הספרותיים של בן-ציון במקצע השירה והפיוט לא הצליחו. משמן של שפה כזאת מוכרח לשטוף ולכבות בתוכו את הניצוץ האחרון של חזון-לב וריתמוס-פנימי. בפני שפע של „רוב טובה" לשונית כזאת אין השירה יכולה לעמוד...

* * *

אמנם, במלא קומתו יופיע לפנינו ש. בן-ציון רק אז כשיצאו לאור יתר כתביו, ולע"ע בהכרה אין תמונתו עדין שלמה וגמורה לפנינו. אך גם עכשיו ברור הוא הדבר, שמי שירצה לעמוד על העבר הקרוב שלנו, מי שירצה לעמוד על „טבעו וצביונו האמתי" של הצבור העברי לא יוכל לעבור על כתבי ש. בן-ציון, מבלי שיתעכב עליהם.

ש. בן-ציון הציג ציונים וזכרון „לדור היורד" ומלא את צלמם ודמותם של חיי בית ישראל, ובזה כבר קבע לעצמו מקום מיוחד בספרות העברית.

זה; הוא, בטה, לא יאמר „לקח את הספסל" אלא „הסיע את השרפרף". באיזה לַמְדָנוּת כבדה ומיגעת הוא בורר לו מלים קשות וחמורות. ובאיזה מין כלי תותח כבדים, ב„אלי ברזל" של מלים הוא נגש לשרטוט היותר קל ולענין היותר פשוט. רוצה הוא להבהיק בשלל גוניו והוא מחמיר בשפעת ידענותו ובסבל בקיאותו הרבה. משמעת־הברזל השוררת בין מלון־„חייליו" מחניקה תחתה את ניצוצות השפה הנותנים אור ונגה לסגנון. בו בזמן שאצל „הרב" כל פסוק ופסוק חי על חשבון עצמו, כל משפט ומשפט ועקיצתו וטעמו, וכלם מפוזזים ומרקדים, הנה אצל „התלמיד" כלם חנוטים, רובצים תחת משא „בשרם וחלבם"; כלואים בעצמם ונחנקים מחסר־אויר ונראים גאים וקרים כ„דג'נטילמאן" אנגלי...

וגם זה יגרום לפעמים קרובות, שרך ואורירויות הציור מתמזמזים בתוך מבצרי־שפתו, הולכים ונמוגים בכלא־מלתו.

הנה לדוגמא הקטע הזה.

„קרקרה צפרדע כמתוך בהלה, ונשבה רוח ועלעלה בין הטרפים, הבטה ותנד את השדה על גבעוליו ותעבור בשאון — והעמוד נושמת בהום עיף... ושוב נפחה ותתאמץ, הרעישה ותעבור בערפל של אבק דרכים, — ועב צצה מאחורי ההרים...

עב שחורה ואמוצה מתקשרת ומתאבכת, עולה וכבדה, — והנה יראה לה וקרה לה בין כפלי אפלתה. היא מתנפחת מתגבבת ומשתחמת ושוליה עליה מלובנים, והבל צונן תפריש בקרבה, תקדיר שמים — והיא אחת תבוא... שואה כפולה ומכופלת גאה תגאה ובקרבה תזעף,

שליט בו והוא מקפיא את דם הציור החי, מקריש נשימתו, מקשה את חוט־השדרה שלו עד שהנהו נצב כנֶד, זקוף ונקפא כחבוש בקורסט...

וכארח־ציירותו כך גם דרכי סגנונו ושפתו. ודאי שהרבה מלים ומבטאים שהתגלגלו כאבן שאין לה הופכין בקרן־זוית נגאלו ומצאו את תקונם ע״י ש. בן־ציון, ושפתנו נתעשרה על ידו. כי גם הוא, כמנדלי, טייל בפרדס המדרש והאגדה והעלה משם תלי־תלים של מלים חדשות ומחודשות. והוא עוד הרחיק לכת מ„רבו" בזה שחדל לחקות את הסגנון המדרשי. הוא לא כתב, כמנדלי, בסגנון המדרש ממש, אלא בא ופֵרק אותו לחוליותיו וצרפן לפי נטיתו הסגנונית המיוחדת. טעם המדרש שעמד בסגנונו של הסבא כבר פג מסגנונו של ש. בן־ציון ואצלו רק מלים ומבטאים בודדים אך לא מליצות ופסוקים מדרשיים שלמים ומלאים. שפתו אינה נגררת אחרי שטף המליצה המקובלת אלא אחרי הדיוק ההגיוני של המושג אשר הוא רוצה להביא. אצלו כבר סגנון מדויק של פרוזה אמנותית ריאלית.

אך יחד עם זה השכיל ש. בן־ציון להפחית ולהמעיט את דמותה האמנותית של שפתו. האמנות, כידוע, אוהבת דוקא את החירות, את הטבעיות ואת הפשטות בבטוי ונוטה היא אחרי המלה הפשוטה ואחרי הבטוי המצוי והשכיח. ולטבעה זו חטא ש. בן־ציון, שאול חטא. באהבה רבה ובהתאמצות מופלגה מחטט הוא ומחפש אחרי המלים הכי־נדחות ואחרי המבטאים הבלתי־נפרצים בן־ציון לא יאמר „העיפה עין" או „הביטה"; לא, הוא צריך להגיד: „זרקה הצצה" או מעין

ומשימה אותן על השלשה שבדף התחתון של המערכה ואת שני הצרורות של אניצי־הכותנה היא מניחה גם־כן על הסטיו, אצל קערת האורז, אחד מזה ואחד מזה,— ונתרוקן כל התרים הרחב, השחור מיושן. עכשיו, סוגרת היא את הדלת ומניחה עדיין את התרים שיהא פתוח, קרבה אל בקיעי העצים הערוכים לה מתחת הסולם (זה עומד בין הסטיו וכותלו של הבית, וראשו—בחורה של התקרה) נוטלת משם בימין ונותנת על שמאל בקיעים במספר, כל אחד ואחד בידיעה ובחירה לפי הצורך,— פותחת דלתו של הבית ונבלעת בפתחו, וננעלת אחריה הדלת ועונה לה בלשונו של המנעול: חסל סדר היום.

שני התנורים—תנור האופה בעל מגדל זה הרובץ כבנין בפני־עצמו מצד זה, ותנור החורף, החוצץ בכותל לרחבו של הבית מצד זה—משיירים מביניהם צורת־הפתח ומחלקים בגופם את חללו של הבית לשני חדרים. הראשון קטן, חציו מטבח וחציו מעין פרוזדור ומעין דירת ארעי של חול, והשני—גדול, כלו דירה, דירת־קבע, ומעין טהרה של שבת שרויה בה גם בימות החול. מתוך המאפל שבראשון, מנגד חלון יחידי זה שפונה אל החנות, נראה רק לובן הכותל ושחור ה„חגורות" שמסביב לכירים, והשאר אינו אלא כתלי צללים ואוצרות של חושך".

איזה גבוב של פרטים יתרים ומשעממים, איזה עול כבד של התאמצות ציורית יתירה רובץ כאן!.. דומה כאילו היה ש. בן־ציון רתום לקרון טעון חול של שרטוטים פעוטים וזעירים ומושך בו בכבדות רבה...

חרב של איזה רציניות ודיקנות נאטורליסטית

נתן הכח לרכזו ולסדרו ולהעלותו לפנינו. כשאנו קוראים את הכרך הראשון מכתביו נדמה שהזדמנו לפונדק אחד עם בן־עירנו חבר—ילדותנו והלה מעביר לפנינו נשכחות מחיי־העירה, מקורות „החדר“ ולבנו נפנה בשעה זו לא כלפי המספר, אלא לקטעי החיים והזכרונות שנגולו לפנינו וקמו נגד עינינו.

וכאן הגענו לחולשתו הספרותית של ש. בן־ציון. חסרה לו, לבן־ציון, הסגולה לקלע אל המטרה; להתחיל מן התוך, מגופו דענין; לבחור בצבעים רחבים ומאירים תכף ומיד. Kleinmaler הוא ע"פ עצם טיבו; פוסע הוא מדודות, עקב בצד אגודל אחרי „אנשיו“ ומלקט אחריהם קו לקו, שרטוט לשרטוט, קפול לקפול עד אשר הוא מצרף את דמות־דיוקנם. בארך־אפים ובשקדנות מרובה, כנמלה זו, הוא מחזר אחרי כל תג ותג, אחרי כל קוצו של יוד, וטובע בים של פרטים וקוים פעוטים ויתרים. אלא שלבסוף מתקבל במוחו של הקורא, בתור ס"ה כללי, מפשט תמונה מקיפה או טפוס שלם ונאמן.

ובאין לו שכינת סתר, בת־לויה חשאית במשכיות יצירתו ולא הומור מצהיל, — כל הדברים המאבירים את האמנות ומכניסים לתוכה רוח־תזזית של קלות ותנועה—הרי כל קטע וקטע בפי עצמו יוצא אצלו, לפרקים קרובות מרוקע וממותח עד כדי יציאת־נשמתו; עד שנדמה שהוא טובע בשעמום של פרטי־פרטים יתרים ותפלים. הנה דוגמא אחת מהרבה:

„ומזדרזת הזקנה ומפנה סחורתה מן התרים: נוטלת בשתי ידיה את קערת העץ המלאה אורז ומעמידתה על הסטיו שבפנים, את שני דפוסי השעוה—

ובמקום ששריקת־שממה כזאת בוקעת ועולה אין מקום לא לסטירה ולא להומור אלא אז לטרגדיה או לספור המפורט והנאמן כספורי ש. בן־ציון.

וההבדל הנזכר לעיל, אשר בין אפיו ודרכי היצירה של ה„רבי" ושל „התלמיד" הוא גרם גם ליחס השונה והאחר לגמרי של הקורא לכתביהם של ר' מנדלי וש. בן־ציון.

קשה לנו להגיד מה יצוד את לבנו יותר בכתביו של מנדלי, אם תמונות החיים הרחבות והמקיפות או מסגרתן היפה—אשיותו של המחבר. כי התחומים אשר בין היוצר והיְצור נתערבבו אצלו והאחד נשזר ונקלע לתוך השני, שניהם מעורים זה בזה עד שקשה לנו לתאר לעצמנו את ר' מנדלי מחוץ לכתביו ואת כתביו מחוץ לאישיותו של ר' מנדלי המליטה אותם. הסופר נעשה לחלק אורגני ומשלים של הספר. ושניהם כאחד חביבים עלינו ונוגעים לנו.

אולם יצירותיו של ש. בן־ציון מופרשים לגמרי מעל יוצרם, כאן הסופר כשהוא לעצמו אינו נוגע לנו כלל וכלל. זאת היא אמנות „אנונימית"—אם אפשר לומר כך,—אמנות שרק המוגלם והמסופר מענין אותנו ולא המספר, שרק השטין המתנוססות „לבן על גבי שחור" מעסיקות אותנו ולא הרוח העריטילאי המתלונן מבינות לשטין, או מאחריהן...

ואין תימה בדבר. הלא סוף סוף נסיון־החיים שקדם ליצירה אמנותית זו, הריהו משותף וכללי לכלנו ואינו מיוחד רק לש. בן־ציון. ועוד יותר מזה—הוא לא עבר אף דרך מסננת מיוחדה לו, אלא שלו, לבן־ציון,

או הקטע הזה שעצב־זקנה של דור שלם מקונן בו:

„שתיקה. נשמעת רק שתית־התה, שזהקן החבוי בין כרים וכסתות נושב בה. גומע נבוה ומשיב נפשו: „ההה״—„חנות שנתרוקנה קופסותיה... הכל, לכאורה, על מקומו אך סחורה— אפילו בשוה פרוטה אינה: נתרוקנה העירה... „בית המדרש אפילו ריקן... ערבי־חורף—ואור נר אינו נראה בתוכו. הכל ריק״. ולהלן:

„סלקה בריינדיל על ידי קפול את הסדין הלבן, שהיה פרוש במטה על כסת המוכין האדומה,—ושלה לה הזקן את ימינו, משכה אליו, ונתנשאה הזקנה מתוך נשילת הנעל מעל רגליה,—והרי גם היא עמו הבויה חציה בתוך הבקע שבין הכרים והתנור החם.

יושבים במטתם פנים אל פנים—הוא מקצה מזה עם קערת הקלחין שעל ברכיו, והיא מקצה מזה עם הפוזמק שבידה, הוא במלאכתו—ממולל שני קלחין ומפרק גרגריהם, והיא במלאכתה—סורגת שפוי־השער ומונה את הלולאות בנדנוד שפתים, והחתול אף הוא באמצע, יושב על הכסת האדומה, מוליך ומביא זנבו בנחת, מלקק כפותיו, מפסיק ומצמצם עיניו לאור הנר ומסתכל פעם בפני זה ופעם בפני זה ושלשתם שותקים. רק הגרגרים הנופלים אל הקערה בין הקלחים מפטפטים חרש אל שפודותיו של הפוזמק שמזדעזעות ועוגות בלחישה יותר דקה״...

„וסובב הולך הרוח כבחלילים מקוננים, הולך וסובב על הבית״... זאת היא ה„אידיליה״ של יתר־הפליטה שנדחקה לקרן־זוית, אידיליה שיתמות של זקנה עגומה ושקט־המות רוחשים בה...

שמקורות חייהם הקודמים כבר דללו ונחרבו. ומתוך כך הם באים לידי שגיות ודכדוך הנפש. בחוץ—„זקוף וארוך, מתון, נקי ומצהיל פנים" ובבית—„נגעה כף ידו בכף המנעול ופתחה את הדלת ופנים קפואות פני בר מינן, שמת מתוך רגז ודאגה, נגלים לתיך חללו של החדר"... ושובע הוא „איש הקהל" בבוץ כשהוא מפרנס ומפרפר עד שלבסוף—„כל אותו משא ומתן שלו בבית העגונה מתבלט לפניו בגלוחו ומכריחו לומר מה, להשיח איזה דבור גם בפני עצמו:—יורד... יורד!"...

בדידותם של השרידים היחידים שלא נספו מתגרת הזמן החדש הביע יפה באידיליה המעציבה „זקנים", —אגב הספור היותר מוצלח מלבד הפרקים הראשונים של „נפש רצוצה" שבכרך הזה—הזקנה שנשארה יחידה בביתה ורק ההתול ידידה הנאמן מתרפק עליה ומעורר בקרבה געגועי אם שכולה מבניה—„ובניה ובני בניה, הקטנים עם הגדולים, אלה החיים הרחק מכאן, ואלה הנחים כאן בבית-עולמם—כלם נפקדים לפניה בגלוי אחד... עכשיו מי לה פה? לפני שלש שנים עדין עמד כאן, סמוך אצלה, בערב זה ובשעה זה, שלמה'לי נכדה, יתר הפרישה של כל „הנהת", „מעות של חנוכה" בא זה ובקש, ועמד והמתין לביאת הזקן מן התפלה, עמד ונסתכל בהדלקת האש, נסמך בה וספר עמה בנחת ממש כגדול:

—החכם שלי, אהיה כפרתך!—למי תתן סבתא עכשיו „מעות חנוכה?"... „ועם הוצאת הנר מפי התנור נדמה לה, שכל נכדיה נתעופפו בהרף-עין זה עם הצללים, והרוח נושא אותם בחללו של עולם אפל וקר"...

מקום הישוב וטבור־הארץ, ומחוצה לה מדבר שממה, מקום תנים וחיות רעות... ואין השמש זורה ביום והירח והכוכבים בלילה אלא בשבילם ואין הקוב״ה עוסק בעולמו אלא ביהודי בלבד״ („בעמק הבכא״ פרק ג׳). הנה עכשיו בישעתו של ש. בן ציון—״ צר... צר המקום בדבשתא. ונדהקים הימנה משפחות משפחות למדינת הים, נואמים ודורשים בבתי־כנסיות ובבתי־מדרשות וקוראים לציון („העולם״ הולך לאמריקה ואשרי מי שהגיע לארגנטינא! (כרך ראשון ע׳ 99). ושבתיל הקטן מ„חיים של פרנסה״ יודע מדברים שאף לא חלם אודותם הירשלע מ„בעמק־הבכא״, יודע הוא לטעון: „אמא, מה אנו עושים כאן? נמכור את הדירה ונלך גם אנו״. ואפילו בית־המדריש גם הוא אין נחת בו, „נתרוקן הבית מכל כבודו והמונו. אך במנין של נמושות מתכנשין לתוכו להתפלל ושנים שלושה יתומים קטנים באים לומר קדיש—ואין כאן אחד שאפשר לשוחה עמו שיחה הגונה״.

„כל ישראל הקבצן האחד״ נפלג ונפרד למעמדות, לכתות, נתפזר לארצות שונות; אלה התבדלו בפבריקאותיהם ובבנקיהם ממשכנות־ישראל, אלה נודדים והולכים לארבע כנפות הארץ, ואלה שרים „התקוה״ ואלה את „המרסליזה״ קומצתם עדיין אוחזים ב„סחר־מכר״ שלהם הקודם ושוקעים ויורדים... ה„עור האחד״ הישן נתפצל ועורות רבים שונים ומשונים נקרמו על „העצמות היבשות״ ב„עמק הבכא״, ובתוך מהומת ההפלגה הזאת מהבהבים ונדעכים אחד אחד מותר הפליטה של קבציאל וכסלון. ואת „הדור היורד״ הזה מראה לנו ש. בן ציון בספוריו. רוצים המה הפליטים האלה, להמשיך את דרכי־חייהם הקודמים בשעה

התם והצוהל—ל ה ו מ ו ר י ס ט י ק ה. כי אם בכדי ללעוג לעצמנו אנו מוכרחים להתרחק קצת מעצמנו, הנה בכדי ל צ ח ו ק עלינו אנו צריכים ל ה ש ת ח ר ר מעצמנו,— מאותן המדות והמעשים שאנו באים למלאות עליהם בשחוק את פינו. צוהקים אנו למעשי אנשים זרים ורחוקים לנו לגמרי, אך למעשינו בהוה או לפגעי האנשים הקרובים והיקרים לנו אנו יכולים רק ל ל ע ו ג, לפעמים, אך לא ל צ ח ו ק, כל זמן שהדבר נוגע לנו ודבוק ובלתי נפרד מאתנו אין אנו יכולים לשחוק עליו בלי צל של התמרמרות וכאב פנימי. לכן רק אחרי הסטיריקן הגדול ר' מנדלי יכול היה להופיע ההומוריסט הגדול „שלום־עליכם" וגם הריאליסט ה מ צ ו מ צ ם ש. בן־ציון. מכיון שהתמונה המקיפה והכללית של טופס איש מישראל כבר נוצרה, נגלה כר נרחב גם להאמנים־הנטורליסתים לבא ולפרטה ולמלאה בקוים ובתגים חדשים; להאמנים שהנם יותר קרובים ברוחם לכותבי־מימוארים, למעלי זכרונות ממחדשי צורות הדשות וממגלי גלוים אמנותיים חדשים. „איש־הקהל", „חיים של פרנסה", נפש־רצוצה" אינם אלא פרוט אמנותי ל„ספר־הקבצנים" ול„עמק הבכא".

כל זה כמובן נכון הוא רק עד כמה שאנו מדברים על דבר היחס ההיסטורי־ספרותי, שבין ש. בן־ציון ובין רבותיו הספרותיים; עד כמה הוא מושפע ומותנה מהקודמים לו בתעודתו האמנותית בספרותנו. אך בתוכן־ספוריו הוא רחוק ושונה ממנדלי כשם שרחוקים ושונים המה חיי דבשתא של בן־ציון מחיי־כסלון של מנדלי. אם בימות ר' מנדלי היתה עדת ישראל שקטה על אשפתותיה וקבורה בקבציאליה וכסלוניה עד שנדמה לה כי „היא

וינשא קצת את „הצבור" מעל „לד' אמותיו", ויסיר את סמיות עיניו בשביל שתהא בידו היכלת להתבונן לדמות דיוקנו הוא. ודאי שהרוחות החדשות, רוחות ההשכלה, שהתחילו לנשב בעולמנו הן היו הדחיפה הראשונה לעליה זו, והן שהכשירו גם את ביאת האמן הגדול שיצור צורה לפני־הדור; אך זה לא מספיק. נחוץ עוד איזה כח שיבקיע דרך לדברי האמן הזה בלבות „יושבי חושך וצלמות" אלה ושירחיקם מעצמם עד שאפשר יהיה לדבר אליהם עליהם בלשון נסתר, בלשון „מין הברואים הללו"...

והכח המכה על ראש „תולעת זו" ומוציאה מתוך החזרת, ומראה לה את פרצופה הנכון—היא הסטירה. הלגלוג־היפה והחריף, בת הצחוק של פקחות שקטה ובהירה, עם הארס הנוח והגוקב שבדברי הסבא, הם הם שפנו את הדרך להכרתנו־העצמית, הם הם שהרימו את הקורא מכסלון לאותו הגבה שמשם נשקף לו „טבעו וצביונו האמתי".

וסטירה זו פירושה—מחאה־כבושה נגד כל התלאה והלהג שבחיי „מין הברואים הללו" ואור־גנוז של שאיפה ותפלה לחיים חדשים, ז"א שמלבד האטמוספירה של קבציאל צריך היה להכנים עוד אטמוספירה נפשית סובקיטיבית; מלבד עין־פקוחה ואזן־שומעת, מלבד הריאליות, עוד אמת־המדה שלו, יחס־חיים מיוחד ומשאת־נפש, ולו גם סתומה—אשר רפיץ אורה המיוחד על יצירותיו.

ורק לאחרי שחדר לעצמותינו הלעג המיסר, אחרי דברי־התוכחה החודרים והמחמטים של האב המוכיח, הרחמן והפקח, מוכשרים היינו לפנות את לבנו לצחוק

הריאלית העוסקת בפרצופים חברתיים בישראל. הוא היה הראשון „העושה את הכסלונים מעין לספוריו, כלומר שהוא מסתכל בהכסלונים ומבין כל מעשיהם, כדרך הטבעיים שמתבוננים בטבע הברואים ומדברים על הבהמה, על הרמש ועל כל בעלי החיים למיניהם, ולאחר שהוא צופה ומביט להכסלונים ונגלו לו כל תעלומותיהם, ארחם ורבעם, שבתם וקומם וכל דרכיהם של מין הברואים הללו הוא מצייר אותם בעט סופר כמו שהם בטבעם ובצביונם האמתי" (כיך שני ע' 168).

ואחד מתלמידיו של מגדלי מו"ס, אמן מבית־מדרשו של הסבא הוא גם ש. בן־ציון. כי גם הוא עוסק לא בתעלומות חיי־היחיד אלא בארחם וברבעם, בשבתם ובקומם של אנשי כסלון או דבשתא, והריהו כמוהו צייר הטיפוסיות—הקוליקטיבית.

אולם רב הוא ההבדל וגדול הוא המרחק אשר בין אבות האמנות הזו ובין הבאים אחריהם. מזוינים בכחות אחרים ושונים לגמרי נגשים הראשונים אל מלאכתם,—מלאכת־המחשבת.

כי למען אשר יוכשר הצבור להכרה־עצמית זקוק הוא לריוח, לפרספקטיבה, במלים אחרות: ההכרה העצמית או ההערכה־העצמית דורשת מאתנו גם התרוממות ידועה על עצמנו, — „התפשטות העצמיות", וכל זמן שאנו שקועים ומקופלים בתוך עצמנו בדפוסי־חיינו המקובלים והמוצקים „כתולעת זו שבתוך החזרת" אי־אפשר לנו לסקור את עצמנו ולעמוד על טיבנו. נזקק הוא האמן לקסם אישי מיוחד אשר בעזרתו ירומם

„ודע את עצמך"—הרוח החיה שבאמנות,—יקַנן לא רק בלב היחיד, אלא גם בלב כל צבור וצבור. כיחיד כך גם הצבור חותר באופנים שונים להכנס למשכיות־חייו ולבא עד חקר עצמותו.

ועצמותו זו לא תעמוד לה במקום אחד, אלא מתנועעת ומתחלפת בלי־הרף; „ההכרה" תדלוק תמיד אחריה, ומלחמה־עולמית בין „המכיר" ו„המוכר", בין החיים ובין בבואתם־האמנות.

אך ההכרה־הצבורית אינה נפגמת כל כך ונלקה מהמלחמה הזאת. כי הרבה יותר נקל לאדם להכיר בטיב עמו או מעמדו, מאשר לעמוד על טיבו הוא, על תכונתו האישית. הלא בהפגשנו עם אדם זר הרי כמעט תמיד מכירים אנו מיד, בן איזה עם או מעמד הנהו, ואין אנו יכולים במהירות כזו להכיר את אָפיו האישי ולדעת איזה בעל־תכונה הוא. הקלסתר הצבורי הכללי והמשותף יותר מסוים, גמור, בולט ונראה לעין, וצורות חיי היחיד הנן הרבה יותר נלוזות ומסוכסכות; ונבוך תעה יתעה בהם האדם המחפש את צלמו ודמותו...

לכן, מתחילה תמיד האמנות הריאלית מהטפוסיות הקולקטיבית,—מתמונות מחיי־הכלל, המגלות לנו את חזותם של פני הדור.

מנדלי מו"ס האמן הראשון אשר הקים צלם ודמות לחיי בית־ישראל בקבציאל ובכסלון היה „אבי" האמנות

צ. א.

כתבי ש. בן־ציון

כרך ראשון

(רשימה־בקורת)

המשפשפות את הרצפה כצאוהו, ושאון גדול קם, והשוער חש לבוא.

חזותו היתה נוראה, לשונו תלתה לו לארך כלפי הצואר, גם חם היה עדיין.

המנהל ירד בכתנת־הליל ויחרף ויגדף עד אשר רעש כל האולם. אחדים מהחברים סחבוהו אל הדיוטא השלישית להדר החבילות.

הם פנו את ילקוטי־המסע וקופסאות הכובעים מאחד השלחנות, ויניחוהו בין התיבות. קולפות תפוחי אדמה אחדות רחצו את הגויה ויכסוה בסדין.

בבקר נכנסה יוחנא. היא בקשה לראותו. לאטה הרימה את המכסה למעלה, רק את הראש השאירה מכוסה. היא לא בכתה, אך התבוננה אליו חרש.

הוא היה לבן כשיש. מעולם לא ראתה יופי שבזה.

ובאותה שעה שהתבוננה אל הגויה המתה הזו, שנִטַפְּחָה בכל־כך הרבה דאגה, הרימה יוחנא, מבלי דעת בעצמה על שום מה, את אגרופה המכווץ כלפי מעלה.

כשתם המחזה חלף לו.

הוא הלך באלכסון בשוק האווזים, ויסר לאחד מפרורי העיר שבאותו רבע. שם נשאר הלילה.

אך בהתעוררו ממחרת הבוקר ויראנה באפלולית אצלו, קפץ ויברח מן המקום.

הוא חש מין געל, כאלו יכול היה לירק בפני עצמו. הוא להט כלו וראשו כבד עליו. הבהילה היתה כל כך מרה עד אשר נאנח.

הוא הלך הביתה, אולם לעלות על יצועו לא רצה. דרך המדרגות־האחוריות חדר לתוך בית־האכל. היום התחיל להאיר ואפלולית כהה נפלה דרך גג הזכוכית.

פרניץ ישב לו על מדרגות האבן, ויסתר ראשו בכפות ידיו.

ובשבתו כה בלי־תנועה לפני חדר זה, עֵד הראיה של היו, נדמה לו כי הכל שוקע בתוך אי־חפץ עמוק, מחוסר־בסיס, שאי־אפשר לתאר.

הוא הביט לארך המעקה. הכסאות היו מעֻמדים על גבי השלחנות, המפות המלוכלכות היו ערוכות עליהם—התמרים האמנותיים נוצצו מתים מתוך העציצים.

לפרניץ לא היתה כל מחשבה. הוא לא חשש כל כאב. אולם בתוך נפשו בקעה ועלתה מחשבה, תמהון משבר, כי אלה הם הם החיים.

מכבה הנרות שכח אמש בכבותו את סלמו הארוך. על סלם זה עמד פרנץ פנדר כשהדק את עצמו אל המוט מעל לדלת.

הוא לא אהב אור. לדעתו, יותר טוב לשבת בדמדומי־השכה. הרש היה מסיר את מעילו ויושב על הספה הנושנה בזוית, מרת פנדר לקחה כסא ותשב לפניו.

הוא נטל את ידיה בין ידיו ויחליקן ברך, נחך אליה עיף ושקט, וינח את ראשו על כתפה.

„מה לך בני—בני החביב—מה לך, אנא?"

הוא להץ ידיה בין ידיו, ולא ענה כלום. ומרת פנדר חשה את מצחו היוקד על כתפה ותשנה בקול שנעשה כמעט בלתי־מובן משום בכיה.

„מה לך בני, בני החביב, העשו לך דבר־מה?"

אולם אחרי לכת פרנץ היתה מרת פנדר מקללת באזני מרת מנגל קללה גדולה את כל הנשים.

„זו היא חברה—אלהי חסדי—זהלא זה לא בא לו בירושה מן הזר!"

ביום שלישי אחד בערב הלך פרנץ אל התיאתרון אצל קרל־שולצה לראות אופירטה אחת.

זה היה מעשה תורכי בנסיכה אחת.

כאן הופיע סרים עבה בעל כרס רחבה, שהראה פלאי־אהבה עד אשר רעשו אמות הספים. פעם ושניה קראו לו לעלות על הבמה, והוא חזר על מעשיו. אמץ רוחו הלך הלוך ונגבור וַיָּשָׁר וישנה את השיר:

„אַח!—לַשָּׁוְא, לְחִנָּם
לַשָּׁוְא, לְחִנָּם"

פרנץ ישב בחשכת תא אחד, הוא תמך ראשו לאחוריו כלפי הכתל ויבך.

אצל שלחן־האכל, במקום שהאדונים והגבירות ישבו בשורות ארוכות, יש שגבר שנָתן בשחוק אל שכנתו, היה נרתע שוב למקומו. הוא חש בנפשו הרגשה משונה, למראה הפנים החורים מעל לקערה, כשהיה פרנץ בא. בעיני העלם קננה גם קנאה, גם שנאה.

אחרי האכל, בשעת הקפה, יש שאדון פנה אל אשתו או אל אחותו בהציתו את הסיגרה שלו:

„נער יפה עד למאד–היה אומר. פרנץ שמע זאת.

„אכן! על הדוכן, במרומי העגלה".

כה נקף יום אחרי יום. הוא לא הרהר בכלום מלבד בזאת.

כגנב נגב נגיעות הטופות; הן לא הרגישו בזאת. כמעט שפגע בכבודן––הן לא חשו כלום.

וכאשר זהל ויעבור יום חדש, ויאתה ערב, והאולם היה ריק, אז היה פרנץ עומד נשען משך שעות לפני המעקה, מבלי לעשות תנועה כל שהיא, חור ומביט לפניו מתחת לאור האלקטרי.

בלבו נולד יאוש ריק, נולדה התמרמרות אין אונים, שבקשה לה תשובה ולא מצאה, ולא ידעה לאן לפנות.

לעתים היה הולך הביתה. הוא מצא כי זה מרגיע.

מרת פנדר ישבה כאן ותבך חרש בפני עצמה.

„יושב הנהו כאן"––סחה למרת מנגל, „ומראהו כמו שקרה לו אסון, ואינו פוצה פה. אך הלא ידוע הוא, מה זאת אומרת,––כן, ידוע הוא מה הוא זה–"

להכנס ולמען נשום. הוא קלל את יומו, וזר היה לו כל דבר בעולם מלבד התשוקה הזאת.

הוא שוה בנפשו את מבטיה האדישים וָלט בהם תקוות כה טפשיות, עד אשר הוא בעצמו צחק עליהן. הוא ראה את תמונתה, וישמע את קולה. הוא ראה את אצבעותיה העגולות כנחשים לבנים. והוא חזר אל הדלת, ויעמד שם עד אשר האיר היום. הוא ידע כי שגעון גמור הוא זה, ולמרות זאת נשאר שם.

וכשנסעה, באה אחרת, והוזר הלילה, בלי הפסק. כמעט ששוב לא הנשים היו אשר אהב, כי אם איזה צואר, נקודת־יופי, גוף.

הוא תר אחרי כל אשה. לכל אחת היה סבויו. הוא ידע, כי הוא מציע את עצמו לפניהן באפן בּיוּר למדי. הוא מציג לראוה כל יפיו כלו, ומכל צד השוה את יפיו עם יפים של אנשים אחרים, בעליהן הן, למען הדגיש מה שראוי להדגיש. הוא רצה לתת להן הרבה. ואולם הן גם הבט לא הביטו אליו.

הוא עמד מן הצד—כמְצֻג, עבר בקערות ומפיות, דומה לאיזה חפץ—וכה היה גם בעיניו.

אולם בערב באו זכרונות רועשים אודות מבט, שחל על פניו, יד חמה שהושיטה לו דמי־שתיה. והוא התרגז בשתותו לנימות, עד שצמאונו נהפך לו לגעל.

לעתים קרובות התגנב פרנץ מבית־האכל, בכדי להתהלך בתוך המבואות. הוא ארב על הפתחים, היה מסתכל בדרך חורי־המפתחות.

כפוף חדר אליו, וזרק את דמו בזרמים לתוך לחייו, ונדמה היה כאילו היו לו פתאם אלפי־עינים לראות כל יופי ויופי, השערות הרכות שעל גבי רקה, לחיי־מעגל, ירך או מתן שאפשר היה להניח זרוע סביבה. רק קו אור נוצץ אחד על גבי חזה מעורטל קטיפה הספיק לגרות אותו.

בימים ההם באה ערמונית נאה אל בית־המלון. בדרוך כף רגלה בפעם הראשונה בבית־האכל, נטלה את משקפת הזהב אשר לה—פרנץ ראה זאת —ותעביר לפני עיניה את כל המלצרים. אחר כך בחרה בו.

פרנץ נגש ויצפה, כי תזמין איזה דבר. לו היה אפן מיוחד בעמידתו. ראשו מורד במקצת, ידיו מקופלות לפניו.

בעל־האשה בא וישב על ידה.

„נו הנקח את הארוחה?" שאל הוא ויפנה פניו

„הום־הום—" ויצחק—זה הלא בן־פורת גמור! הֵנָה, מלצר, שתי ארוחות!"

„נעים מאד"—פרנץ הרחיק מספר צעדים, והנכרת אמרה, ודוקא לא בלחש:

„חָשנו היה היותר נקי—וכי לא כך?"

שלשה לילות בלה פרנץ לפני דלתה של אותה אשה. ברתת נשען על הפתח כגנב, מפחד שלא יפגש במנהצי־הנעלים, העוברים במסדרונים עם סליהם, ושניו נוקשות זו לזו מקור.

הוא התגנב מיצועו אשר להט תחתיו, ישב לו בחדר ההתקנה, ויפתח את החלון למען תת לאויר

הוא חזר ושוב תר באי־מנוחה ויבט אל תמונה זקופה שטָפְפָה על פניו, כשהיא מתנועעת בירכיה. היא נכנסה בתוך שער ותעלם מעיניו.

הוא שטט הלאה.

איזו עלמה יצאנית התיצבה לפניו.

„מה ברצונך, זוטא?"—שאלה.

עצמות פרנין רהפו, ויציץ בפניה. אחר זה הניח את זרועה בתוך זרועו וילכו במורד הרחוב אל האור שנוצץ מביהן האלסטר.

„הנך משתעמם בטח. צעצועי־המתוק?"—המשיכה העלמה.

פתאם עזב פרנין את זרועה, יירץ ככל אשר יכול.

„כיצד? וכי לשטות בי יתכון?—העלמה צעקה במאמצי כחה—„הלא ידוע הוא מה שמבקשים; אדם־גס שכזה—מתקרב הוא אל אשה ואינו רוצה כלום"—

אך פרנין כבר הרחיק במטחוי קשת.

במעט כל הדרך כלו עד הבית רץ. בהגיעו שם עלה על יצועו. הוא היה נעדר מנוחה, כאילו יצפה לאיזה דבר, כאילו היה צריך לבוא ולקרות דבר־מה. שוב התרומם וירד במבואות, במקום ששררה אפלולית, כאן שט עלה וירד. הוא נשאר עומד לפני הדלתות, נטל בזהירות את נעלי הגבירות, ויתבונן אליהן זמן רב. הוא תחב את ידו לתוכן, כאלו אמר לחוש את החם המענג שזורם מרגליהן.

למחרת רהף כלו בקרבו אל אשה. ריח ערף

בליל שלישי, כשהיה חפשי, היה מתלבש והיה מחזר אחרי בית־אכל, שאין מכירין אותו שם. הוא היה רץ כמעט כל הדרך כלו והיה מגיע שם מֻחָם וחסר נשימה מרעב. אז היה עוצר בעצמו לאכל לאט לאט, כל לעיסה ולעיסה היה טועם בתאבון משונה עד אשר היה מזמין עוד ועוד, כאלו היה שותה שכור, וחוטף ואוכל בתאוה יתרה, למען היות לפחות פעם אחת שבע כדבעי, למען שבת שבע־רצון, שכור למחצה, עם הכוסות שהורקו למחצה.

ואחר־כך היה חוזר הביתה, והיה ישן כשהוא נוחר משינה עמוקה.

ביום שלישי אחד חזר בשעה מקדמת הביתה, וישב בחוץ לפני בית־המלון על ספסל מתחת לפנסים.

הוא היה שבע וראשו סָחַר במקצת.

גשם נתך, ועל המדרכה עמדו מכונסים כגבים מים עכורים. הגבירות צעדו מסביב לכנוסי המים בצעדים מהירים ובזהירות כששמלותיהן מורמות.

פרנץ התבונן לרגלים המרובות, כאן שוק, שם רגל, כף רגל שטוחה וכעורה בתוך ערדל — —

בסקרנות הציץ מן הרגלים אל הדמויות הזקופות למעלה. הפנים מתחת לצעיפים היו כל כך רעננות.

הוא בקש לתפס מבט. האם לא התבוננה זו אליו? הוא קם ממקומו וילך אחריה.

באי־מנוחה הלך אחריה, כשעיניו מכונות אל הדמות הזקופה ואל הערף שהבריק מתחת לשערות הסרוקות כלפי מעלה — — אולם היא נטתה אצל הנווינואל ולא שעתה אליו — — —

כאלו היה עליו ללכת בדרך רחוקה, וכשתפס, עכבם ונשתקע בחטוטים פנימיים אודות אוצרו ומקור־ברכתו.

שוב החל לטפל בעבודת גופו. הוא נלחם ויוכל.

לאט תקף גם אותו הרעב השכיח אצל המלצרים.

הוא, פשוט, סבל בהעלותו על השלחן ובהורידו ממנו את המטעמים המתובלים. ריחם הביאהו לידי נסיון, עד אשר נלחם היה בנפשו לבלתי פשט את ידיו לתוך הקערות ולהשביע חיש את נפשו בתאוה.

הוא כעס ברצינות, בשימו לפני האורחים אותם המטעמים שנאסרו עליו בטעימה, בשעה ששחוק של מצפה לדמי־שתיה רחף על פניו, ויציץ בתשוקה מתוך פנתו על כל לעיסה ולעיסה שאכלו אורחיו.

אולם ברדתו אל המרתף, במקום שהמלצרים היו סועדים על קדרת־הכביסה, במקום שהיה האויר עב מאֵדי הלבנים המתבשלים, ובמקום שחבריו המזיעים הסירו מעליהם את פרקיהם וישבו להם בשחליצותיהם פתוחות–כן, אז הוציא את כפו מידו כי חש געל נורא.

נדכאים ומיושנים ישבו המשרתים כלם בשורות איש מול רעהו על יד השלחן הארוך, וידם לא נגעה בדייסא ובבשר־המרק הנמשך חוטים חוטים.

וכשחזר פרניץ שוב אל האולם, קִבֵּל הרעב כנגדו, וחור היה מוליך ומביא את המטעמים, כשהוא טועמם בדמיון על גבי לשונו היבשה.

מאחורי הדלת על גבי המדרגות היה תוחב קציצה לתוך פיו, קורע ירך פרגית, וגומע חיש ובפחד מהמרק.

לבסוף עלה, פשט בגדיו בחגיגיות מיוחדה במינה, באפן נאה הניח כל דבר על מקומו לפני מטתו וישכב לישן. בלי תגועה שכב על משכבו. על פניו פזז שחוק.

ביום המחרת נסעה העלמה אלינור לדרכה.

כשהתכופף עליה בעת שתית התה בבוקר, הביטה פתאם בפניו ותאמר:

„נוסעים אנחנו היום".

„הרוצה הגברת לנסע?—משום מה זה?"

„והוא האמין כי אשאר כאן?"—והעלמה אלינור צחקה.

יותר לא דברו זה אל זה, ולא יספו לראות זה את זו.

במשך ימים רבים לא ידע רנין באיזה עולם הוא נמצא. בלי הפסק הטט בזכרונות המצומצמים וימלא מיכנית את עבודתו במקום ההוא, אשר שם היה היתה היא ואיננה.

שאון רב, פנים הדשות—כל אלה יכלו לפעמים לעוררו פתאם, ואז ראה רגע את האולם, את השלחנות ואת האנשים הידועים לו מסביב. ואולם תיכף שקע שוב במצבו האפטי. הכל גרם לו צער. הכל עורר בו בחילה, והוא חש כאב צורב בהוהו.

כה חלף זמן רב, עד הקיצו פתאם ביום בהיר אחד ומיצא, כי כל הענין כלו הנחו כל כך רחוק הימנו, ושעת כל־כך כבירה הלפה מאז, כמעט, כאילו לא קרה כלום, והכל לא היה אלא הלום.

וכשבקש לתפוס שוב את הזכרונות, נדמה לו

נכנס ויצא בהדר־ההתקנה, תפס הכל בידיו ולא עשה מאומה. אנוס היה לרדת ולעלות את המדרגות. לבסוף שבו הם, הוא הכיר בקולה, רגילה היתה לדבר בקול בלכתה במבואות--ולבו עמד מדפוק.

הוא נטל נר ויצא אל המבוא.

„הוא כאן?"--אמרה.

„כן—בערב הזה"—גמגם בקול קטוע ונפסק.

היא סקרתהו רגע בטרם תכנס אל הפתח שפתח לפניה.

„הא כיצד?"—שאלה.

„רעי חולה", ענה וידליק את המנורה שעל הכירה.

הזקנים נכנסו ויעברו אל החדר הסמוך. הדלת היתה פתוחה למחצה.

העלמה אלינור הסירה את מחזרת־הפנינים שלה לפני המראה. על פרנץ היה ללכת. אך הוא נשאר עומד והנר בידו.

אז נפגשו מבטיהם במראה. ובהרף עין תפס את זרועה, שחה וישק לה על כתפה. הוא מהר לצאת, ורק רגש אחד שרר בו, כי דופקה רין תכופות בעת הנשיקה.

אולם אחר־כך תקפתהו שוב שמחה בלי מצרים. הוא לא יכול למשל ברוחו, צחק ושר, התלוצץ עם חברו האחוז חבלי שנה, מה ולא ידע בעצמו מה הוא סח.

הוא רץ במבואות הארוכים, ויתלבט בעדלים עד אשר נטלטלו אלה למרחוק.

ידו רק רגע על קצות השלחן, במקום שהיתה ידה מצויה; לחביט זמן רב—באפן שתרגיש בזה—אל מקום מגולה בצוארה הלבן.

העלמה אלינור כוצה את שפתי פיה הקטן ותתבונן אליו ותחיך; היא לטפה את אביה הצנום ותבט אל פרנין ותצחק.

הגינו של פרנין היה רק לנגע בה רק פעם אחת. אך לאט לאט—הם נשארו פה ונפגשו ימים על ימים—החל להרגיש כאילו מחנוק יושם לו. כל מציאותו הצטמצמה בה. דבר לא נמצא בשבילו מבלעדיה. רק היא, יום ולילה; ידה, כמות שהיתה מונחת כאן—ופעמים אין מספר הלא דברה אתו —ואז הלא גם הביטה אליו—כן, בטח.—

בלילה נדדה שנתו מעיניו, הוא התכנס במכסהו וגם הסירהו מעליו, והוזר חלילה. תמיד אותו ענין, כאן היתה ידה מונחת.—כבקדחת היה מוטל ויהשב ויהטט ברגשותיו כל עוד לילה.

ופתאם בשבתו כה זקוף במטה, חל מבטו על הבריו ההורים והשמנים שהיו מוטלים בתוך האור הכהה של להבת הנפט המורדה, ואשר התהפכו פה ושם. רגש של געל תקפהו—מובן היה להכותם.

העלמה אלינור היתה כמו שהיא; לא הראתה כל שנוי. היא השתעשעה בשלהבת תאותו כחתלתלה באור־הנחלת.

—— —— ואחר־כך באותו ערב. פרנין היה אז השומר בדיוטא הראשונה. הם הלכו לבקור־חשוב. פרנין תעה מסביב מבלי לנוח אף רגע. הוא

כאן היה יכול להציין בפרופיל שלה. הוא רטט כשהיה עליו לסדר דבר־מה על שלחנה, כי הביא כוס, כי הגיש הקערה, כי דבר, או התכופף; בהתאמצות רבה עלה לו ללכת מאתה, ודבר־מה מגרה היה אותו לנגע בה, ולו לפחות רק פעם אחת.

מבטו הל בלי הפסק על דמותה, ולפרקים תכופים כשנמצאה לו ההזדמנות לכך התקרב אליה, ובכל פעם קם לבו מדפיקתו.

כשנפקד מקומה, חש אי־מנוחה. אי־אפשר היה לו להשאר על מקום אחד. את הכל לקח בידו בפזור־נפש, ולא ראה שום איש ושום דבר.

רטט עברהו בהופיעה בפתח. הוא לא ברך אותה בשלום—לשלום האחרים שאל. היא חיכה וחסרת־נשימה במקצת בקשה כוס מי־סודה, עתון. ותדיר היה אתה להגיד לו דבר מה. הנה עליו להסיר נוצה מעל אדרתה, והנה עליו לעזר לה בתקון שמשיתה; תמיד היתה זו מורדת ופעם לא נתנה להמתח ופעם לא נתנה להסגר.

במלחמה פנימית עלה להם לעזב איש את רעותו.

פרנין האמין ולא האמין, הוא לא צפה לכלום ולא קוה לכלום, אולם נאלץ היה להיות בקרבתה.

לו ישבה כאן כל היום כלו אצל שלחנו והיתה משתעשעת כדרכה, בהחליקת בידיה את הסמוכות ולוחשת בהשאי איזו מילודיה. לו רק נאותה לזה!

מנוחתו הלכה הלוך וחסור. והוא החל להתקרב אליה באפן בלתי נראה—אנוס היה לזאת,—להעביר

חור כמת קפץ פרנץ ממקומו.

„הרפי ממני!"—צעק—„איני רוצה".

יוחנא החפתהו בזעם מעל פניה.

„מה אתה טועה לחשוב?"—אמרה ותצחק בהתול: „פתי—איזה מין־פתי!"

מאותו יום ואילך היתה מעוררת את כל הנערות נגד פרנץ. בעיקר הדבר כעסה עליו. כל הנערות כלן היו אוהבות מאד להתעסק אתו; אולם הוא גם הבט לא הביט אל פניהן, גם סקור־עין לא אצל להן— לא להיצה אל הקיר כשנפגשו במהלכם, לא צביטה בזרועות—לא כלום, לגמרי לא כלום. דומה היה כאילו לא היו כלל בנות חוה. כה היה מנהגו. מה מרגיז כל זה, הלא!

פרנץ לא פנה ולא התבונן אליהן כלל וכלל.

אולם עוד בערב אותו יום שהפילתהו יוחנא על המטה, קרה המקרה עם העלמה אֶלִינור ממספר חמשה־עשר.

במספר „חמשה־עשר" גרה משפחה כבודה אנגלים: אב, אם ובת.

המשפחה גרה שם זה זמן מה. תדיר ישבו אל שלחנו של פרנץ, למרות מה שהיה קרוב לדלת. ולעלמה אלינור נמצאו תמיד שאלות בלי מספר, ודברים בלי קץ שהיה צריך להביא לה הוא. פעם נפל צמידה, ופעם נפלה מפִּתָּה—ועליו היה להרים הכל.

פרנץ הלך כלו שבי אחריה. דומה היה כאילו אסרהו דבר־מה אל שלחן האכל הקטן על־יד הדלת:

מהאפלולית כאן בפנים, במקום שהבאר הארטיזית השתקשקה בלחש בברכה בין צמחי־העלים הגדולים שהתנשאו באפלולית אל הכפה שמעל להן.

זמן רב התהלך במבואות האפלולים ויזמזם בלחש בפני עצמו איזו מלודיה, ובעלותו לבסוף, אל המקום שרעיו ישנו כשראשיהם מרותחים ופיותיהם פעורים, שכב גם אז ער משך שעות ויחש איזה רעש בראשו כשכור יין.

ולמרות זאת לא היה עיף ביום.

כה חלפה העת הראשונה. לאט לאט התרגל פרנין אל החיים החדשים, ושנוי בא בו. הוא חש את עצמו עיף מאד והיה מוכן לישון תדיר.

גם חבריו לא היו נעימים. הם שוחחו בעניניהם הם, אודות המשרות שהיו להם וכמה הרויחו. לכל אחד מהם היתה כלה בין נערות־החדרים או בחוץ, במטבח, ומלבד זאת היו ישנים כמעט תמיד בשעתם הפנויה.

אודות האורחים סחו רק לעתים רחוקות. וזה היה הדבר היחידי שענין את פרנין.

יוהנא נערת־חדר בדיוטא הראשונה, ויגאית גדולה ונאה, ארבה זה כבר לפרנין, כשהיה עולה לפני הצהרים לקשט את עצמו, והיתה הובבת להכותו, להנדנו בצוארו, ולהתאבק אתו בחדרים שהיתה מנקה.

באחד הימים הפילתהו על המטה הבלתי־מסודרה שישב על קצה, ותכהו בזנב־המאבק בפניו. לפתע שהה ותשק על צואריו בהחזיקה בו בכל עוז.

הוא רץ מבית האכל אל מעלות־הכבוד, כי השתוקק להוש תחת רגליו את המרבדים הרכים, ויעביר את ידיו להחליק על גבי שיש הקירות־השחור. הוא נצב על החלק מתמדרגות, ששם היו הנשים עוברות סמוך אליו, בשהן מחיכות וורי פרחים בידיהן, ועיניו לוו אותן בדפיקת־לב בלתי־פוסקת—עד שנעלמו בקרן המבוא. הוא התבונן אל הטואליטה שלהן, והרבה יותר הריח את ריח בגדיהן הנודף משההרהר באמת על אודותיהן.

הוא חזר אל בית האכל, וילך אל האולם ששם השלחנות הגדולים ערוכים. הנאה יתירה חש באולם זה. האור הקלוש והמסונן שהדר דרך שמשות מגוונות גדולות, הקשתות הגבוהות הנשואות על עמודי שיש והמנורות—הכל היה יפה כמו בבית־כנסיה.

הוא הסתבך במחשבות, עד שעוררהו אחד החברים:

„חבר! מה בצע בעמדך כאן ובהוציאך זמנך לבטלה?—הלא הבית מלא!".

הוא שב לשרת; הגיש פה ושם אל השלחנות שבבית האכל את המאכלים המפורטים ברשימת המאכלים, הזמין יין ויעלם. הוא ספג בתאוה את ריח המאכלים, כמעט שהיה שכור, כאדם שקם זה עכשיו ממחלה ממושכה, ומבלי להבחין, מבלי ליחס כל זה לאיזה דבר מיוחד, התהלך שכור אהבה.

ובערב כשהנרות באולמים נכבו סוף סוף ושאר המלצרים מהרו, עיפים כאקרובטים, ללכת לישן, היה הוא נשאר בתוך אולם האכל, מבלתי יכלת להנתק

בחור בהלכה—כרם, שמרת הברלנד תתלהט כלה מאהבתו, עד שתברח אתו, ותקח אתה כמעט את הכל, מבלתי השאיר לו ללורד כל מאומה—את זאת מוצא הנני בכל זאת—ופוּרְמָה, הן זה נשא לו בת־מליונרים—ועל כל זה עליו להודות אך ורק לרגליו.—

פרנין משמש ובא מתוך פנתו. בשרוולים מופשלים עמד מספר צעדים לפני שלחן המשקה, ועיניו היו צמודות אל האורח שבא ממרחקים.

„האמנם היה כדבר הזה?"

מפניו אזיל סומקא ואתא חורא. בן־בעל־הבית פנה פתאם ויסקור אותו, ואחרי היך משהו ויפן אל אביו:

„נער זה בר־מזל יהיה!"

באותו בקר צלצלו הכוסות צלצול בלתי רגיל בקיטונו של פרנין.

בן־עשרים שנה היה פרנין כשהציע את עצמו לפני בית־המלון שברחוב יונגפרנשטיג.

המנהל הסתובב על כסאו, התבונן אל ידיו, בשעה שהעמיד פנים כאלו יקרא בתעודותיו.

„יפה—משרה שלישית פנויה. מחר תוכל להתחיל".

כשהיה פרנין אצל הדלת בצאתו—הוא היה חור כלו...—אמר המנהל בפנותו אל מנהל־החשבונות שעסק חליפות פעם בחשבונות ופעם בחטוט אצבעותיו בתוך הטמו:

„צפור נאה—וכי לא כך?"

בימים הראשונים התהלך פרנין תמה ומאושר.

בתור מלצר, ועכשיו שב מלונדון רק לשם בקור בבית אבותיו.

הוא היה מלא וגדוש ספורים מספורים שונים אודות יפעת־המלון עם המראות הגבוהים והרמים ומדרגות השיש היותר טהור והווילונים העשויים משי עֲבות. הוא קרא בשמות נכבדים של אנשים ויינות, שגודל מחירם לא עלה גם על דעת פרנץ מעולם. הוא סה משורות, שורות ארוכות של שלחנות נהדרים ומקושטים בפרחים.

פרנץ בלע דבריו כבִכּוּרָה; שתם בצמא.

ופעם לפני־הצהרים, כשבעל־הבית ובנו השתרעו בהרחבה על הספה—בית־המשקה ריק היה—ספר הנוסע הבא ממרחקים „הגדות" ו„ספורים" מהעולם הגדול. פרנץ נקה בפנתו.

„ישנן לו לאדם שעותיו המאושרות—שם, בלונדון"—המלצר נָשַׁף את עשן סיגרתו דרך נחיריו ויבטא את המלה „לונדון" בהטעמה אנגלית.—„אריסטוקרטיה משונה היא זאת האנגלית. יש שעלמה צהובה־זהובה מהן נתן תתן את עיניה באחד־מאהינו, תסקור אותו שלש ארבע פעמים מכף רגלו ועד קדקדו, עד שקור יעבר את כל גופו, ורגש אלקטרי יתקפנו בהתקרבו אליה עם המפתח".—

„נַא, בהרגל הלא אין מחסור לנו, וגם מספר החדר לא קשה למצוא".

האב ובנו צחקו ברמיזה של ערמה. והבן ספר איזה נסיונות „שדיים" שהצליחו.

„מובן מאליו, שז'אן זוניג זה יפה היה,—

ואולם פרנין מאן להיות עוזר במקצוע המניפקטורה. בחורף דאשתקד, בהסתובבו ברחוב יונגפרנשטיג, נשאר עומד לפני אחד מבתי־המלון הגדולים.

אחת האגודות ערכה שם נשף. הוא ראה עגלה עוברת אחרי עגלה. והנשים נכנסות לתוך המסדרון בין המון המלצרים הלבושים בפרקיהם השחורים ועניבות־צאורוניהם הלבנות. הוא ראה, כיצד הם מתכופפים מעל לנשים, כיצד הם מסירים את המעילים מכתפותיהן, מתלהשים אתן, ופוסעים ועוברים לפניהן דרך האולמים המזהירים כים של אורה.

חשקה נפש פרנין להיות למלצר.

קודם כל היה עליו ללמוד את אמנות המלצרות בתוך בית־אכל ברחוב השאומבורגי, בפנה השוכה, שאורחי־בירה אחדים היו סרים לשם להריק כוסם. פרנין סבל מהעבודה, לצחצה בידיו הוא את כל אלה כוסות הבירה המשומנות—סבל מהאויר המעופש מריח בירת־בוק וטבק.

אולם הוא ידע, כי שנות למוד אלה נחוצות הן לו, ויצפה וגם שש לראות, כי הנהו הולך ויפה מיום ליום. בבואו בערב אל חדרו עיף עד מות, היה יושב עוד זמן רב לפני שבר־המראה הקטן שלו ששיר נר דולק האירהו, ויתבונן באשֶר־פנימי אל פניו. כל יופי שבגופו טִפֵּה ברוך, וכל דמי־שתיה שקבל היה מוציא ליפות ידיו בחֲלֵב־חבצלות ושאר אמצעים.

בן בעל המלון שב ממסעיו. הוא הזר בעולם

מפרק לפרק—בלי שום אשם בנפשה („מה מהם יהלך, אם אקח מן הרב שיש להם?"—היתה אומרת אל מרת פירסט בשעת הדחק)—משלחן־טואליט זה או אחר: מעט מי־לזבין או עס־בוקט, בכדי לשפוך קצת לתוך הצנצנת הקטנה, שהיתה נושאת תדיר בכיסה, („אלהי! הן בשביל הילד אעשה זאת")— בכל זה היה פרנץ משתמש בלי שעור.

אכן כזאת נהג גם הוא, אותו האיש, שפרנץ ירש את אצבעותיו וצפרניו.

ולא רק זה.

כל דמות דיוקנו.

כי הלך פרנץ הלוך וגדול, הלוך והעשות לבחור נאה. עיניו התכולות—קשה היה להבחין אם נוגות הן או רכות. פיו הקטן—אמת, קטן היה יותר מדי מכפי היאות לפי גבר. ואלה שפתי השָני, וזה החטם האצילי והישר, שנחיריו עלולות היו לרטוט כל כך...

גוף זקוף וגמיש.

הנה מראהו.

משום כך רצתה אמא למסר אותו לחנות של מנפקטורה. מר שולין נאות לקבלו.

„כי בימינו אלה עלינו לרכוש בכל מה דאפשר את הבחורים היפים"—היה מר שולין אומר—ולהביט במנוחת נפש ולהחריש על התקשטם כבני מלכים כל היום; פן—עד אלהים—לא תראה במשך כל היום כלו אף נפש אשה אחת בתוך ארבעת כתלי החנות".

ביותר היה עומד ומסתכל בחלונות בתי־מסחר־הספרים. לאמר: הוא אהב את ציורי־המשחה־המדפסים, את התמונות, שעליהן היו מסבים אל השלחן אנשים לבושי קטיפה ונשים עטויות משי, את הדי־קורציות המבריקות מֶאֹדֶם, והשלחן המתנוצץ מכוסות הזהב.

בקצה ה„נוינואל" היתה תמונה אחת תלויה: יפה־פיה שחורת השער בלבוש קטיפה צהובה, גלוית־חזה, ושני חרוזי פנינים בתלתליה, הושיטה יד עגולה, מלאה, שאצבעותיה הבריקו מאבנים טובות, לנער־משרת לבוש לבנים, שכרע לפניה. לפני תמונה זו עמד פרנץ משך שעות, עד שלָהַט כלו ולחייו הפכו אדום, כי כבר בן ארבע עשרה שנה פרנץ בעת ההיא.

בערבי החורף היה קורא־בצמאון כל אלה הרומנים, אשר הפנטסיה הלוהטת העלתה בהם נסיכות עם ספירים על הצוארים הגאים, ומרקיזים לבושי הוד מתאוים ומתנענעים בערוגות שושנים.

או היה מסתובב ברחובות הנאים לארך האלסטר, ויָתֻר אחרי הבתים המוארים באור־הגז. אז היה מצפה שם על יד הפתחים, עד החל הכרכרות להשתקשק, ולבו הלם בחושו את עצמו כל־כך קרוב למטרונות שהתנהלו לאטן, כשסרחי־העודף של שמלותיהן, שמלות המשי, מורמים, מלוות מגברים וקופים, בעלי עורף שמן ומפיצים ריחות נעימים.

פרנץ היה נדהם מכל מה שנתן ריח טוב. בכל מה שיכלה מרת פנדר לשלוח יד ולהטף באקראי

לא נמצא. רגילה היתה אמו לשבת בערב ביאוש גמור ולצפות משך שעות עד שובו הביתה.

„היכן שהית שוב, פרניץ?".

„בשום מקום".

„אף עשה לא תעשה דבר, הולך בטל".

„ההעניקה לך אשת הקונסול דבר מה?".

„כן, אתמול היו אצלם אורחים. מעדנים טובים נתנה לי".

מרת פנדר הוציאה את הפשטידא מתוך חלל התנור, מן המקום שהיתה עומדת שם בין שתי צלחות. פרניץ נטל ואכל את הנתון לו ובינתים לקק קצת בלשונו, כבעל טעם גדול באכילה.

„במחין אלה הנם מן המובחר"—אמר. אוהב היה פרניץ את השיריים שהיתה אמו מקבלת ב„בתים־ההגונים", שהיתה כובסת בהם, והיה חוקרה בסקרנות לשמותיהם של המאכלים ולאופן אכילתם.

על פי־הרב, כשהיה מכרח להסתפק במאכלי „רהוב־הסבר", היה פרניץ אוכל אך מעט, וגם את המעט שאכל, היה מתבל בפלפלים במדה כזו, עד שמרת פנדר היתה מתעטשת רק למראם בלבד— כה היה מקלקל את הנקניק הטוב.

כל השעות שאחרי־הצהרים היה מסתובב ברחוב „יונגפרנשטיג". במשך שעות ארוכות היה נצב לפני החלונות הגדולים של בתי מסחר הגלנטריה. ביחוד אהב את חפצי הברונזה המוזהבים שהבריקו, תערוכות, דיקורציות; במקום שהמשי השתפך, שם עמד והסתכל בשעיניו פתוחות לרוחה ופיו פעור!

אמו של פרנץ פנדר כובסת היתה. בעלה היה נגר, שמת בשכרונו.

אפשר, שנגר זה לא היה כלל אביו־מולידו של פרנץ. לפרקים היתה מרת פנדר נוטלת כפותיו הקטנות של פרנץ בין אגרופיה הגסים והמלאים בקיעים, מפריסה את אצבעותיו הארוכות ביותר ומשתוממת על צפרניו המעוגלות, שצבען היה כל כך ורדי רך. ואז היתה מרת פנדר אומרת: כה היו אצבעותיו וצפרניו „שלו".

ויחוק הדבר, שלַנַּגָּר כִּוְּנָה.

קרוב הדבר מאד, שפרנץ נולד לה שלא מן הנשואין. הוא היה נער רך ודק־הרגש, כמו שמתאים ל„ילדי האהבה". ולו היו הרגשות בלתי־מצויות אצל שאר ילדי „רחוב הסכָר".

הילדים כנוהו „נערה". כה כנהו באחד הימים ליצַן הכתה ברחוץ התלמידים באֶלְבֶּה הנהר. כל־כך מבריק מִלֹּבֶן ורך ועדין היה גופו של פרנץ. ומאותה שעה נשאר לו שם־הלואי הזה עד עולם.

השם הזה הלמהו יפה. פרנץ התרחק ממשחקים, מהרופים וגדופים ולא עשן. האלהים יודעים במה היה עוסק. לעולם לא נראה לפני דלתי־הבתים ב„רחוב־הסכר" הקטן, במקום ששאר הילדים היו משתעשעים בקליעה אל המטרה, בגלגולי אופן. גם בעֲלִיַּת־הבית

הרמן בנג.

פְּרַנְיְץ פַּנְדֵר

(נובילה)

תרגום י. י. ר—ן

הדבר מאד, שבלב בני האדם נתעוררה השאלה: האם לא תהי לפעמים יד האב בבנו ויד הבן באביו?

זהו היסוד הראשון לתוכן-אגדה קודם זה. השנויים באו עם השנויים בצורת-החיים. עם, עם, ארץ, ארץ, דור, דור—ודורשיהם ומשליהם ואגדותיהם.

חיל, ובמלאות לו עשר שנים, ותספר לו אמו את סוד-הולדתו. זורב הבטיחה לה לשים את אביו למשל באירן, ויצא בראש מחנה גדול. ויהי היום ויפגש במחנה רוסתם, ויקדיש עליו מלחמה—ולא ידע הבן את אביו ולא הכיר האב את בנו. שלשה ימים ושלשה לילות רצופים ארכה המלחמה בין האב והבן, וביום השלישי פָּצַע רוסתם את זורב פֶּצע מות. לפני מיתו בכה האחרון הרבה בכה על אשר לא עלה לו עד כה למצא את אביו, וללב רוסתם יתגנב החשד על דבר האמת הנוראה. אז נשא את עיניו וירא את הטבעת על אצבע-יד-זורב—וידע את הדבר. הוא קורע את בגדיו, שם אפר על ראשו ובוכה תמרורים. ואולם זורב יתאמץ לנחמהו, בראותו במיתו רק יד הגורל:

מִמַּעְלָה נִגְזַר כָּךְ,
כִּי יַד הָאָב תְּהִי בְעֶלֶם
כַּבָּרָק לַתֵּבֵל בָּאתִי
וְכָרוּחַ אֶעֱלֵם.

מענין הדבר, שתוכן הפואמה הזאת עבר ממקורו הפרסי לא רק לאגדות עממיות, כי אם גם ליצירות ספרותיות אירופיות של הזמנים המאוחרים, כגון ל„שחרור ירושלים" של טורקבטה טסו, „הנריך הרביעי" של שקספיר ורומניו של ויקטור הוגו.

מה שנוגע למצע הריאלי שאמרנו, די אם נזכיר את הצירה המשפחתית והיחוסים הפולינמיים של ימי קדם. נוז לא יכלו הבנים לדעת את אבותיהם ורק את אמותיהם ידעו (מטריארחת). יחד עם זה היו כל החיים מלחמת-דם אחת בין שבט לשבט ובין משפחה למשפחה, וטבעי הוא, איפוא,

של אבילם לא נפגע בכדורי-אויביו, חוץ ממקום אחד: עקבו; המלך צוה לאַבֵּד כל כלי המטוה בממלכתו, ואולם נשאר נשאַר פלך אחד אצל זקנה אחת, שהתגוררה במדבר; בכל קצוי הממלכה בקשו איש מאושר, ולא נמצא, חוץ מעני אחד מחוסר-כתנת וביוצא באלה.

בכדי להראות, בסוף טיולנו, באופן יותר בהיר את רבוי-השנויים החלים באגדה בדרך הליכה ממקום למקום, בקשר עם המצע הריאלי, נזכיר עוד את האגדות הרוסיות על אליה מורמץ ועל ירוסלן לזרוביץ עם כל המעשים הנוראים וההריגות האכזריות אשר בתוכן. המעשים האכזרים אשר לא יעשו ודאי פרי רוח-הדמיון הרוסי הם, תוצאות העצמיות הרוסית, בחינת „זרוק חוטרא באוירא—אעיקריה קאי". ואולם התוכן העיקרי שלהם—הבנים הקמים באבותיהם, מלחמת הבן באביו—תוכן ישן-נושן הוא ונפוץ בהרבה אגדות מני קדם, ולא רק באגדות העממיות כי אם גם ביצירות הספרותיות, כגון בטרגדיה אדיפוס של סופוקלוס היוני ועוד. בצורה בהירה ביותר עֻבד התוכן הזה בפואימה העתיקה שַׁך־נַמה של המשורר הפרסי הקדמון פירדוסה*). גבור השירה, שר-הצבא רוסתם, יקרה לפני מלך אחד. בת-המלך נושאת אליו את עיניה ובאה אליו בלילה האחרון בלאט. בלכתו מאתה הוא משאיר לה טבעת-שהם אחת, שעליה לשים באצבע הבן הילד לה ממנו. אחר הדברים האלה הוא שב למחנהו, ולא הגיד לאיש דבר מכל אשר קרהו. ובת המלך הרתה ותלד בן ותקרא שמו זורב. ויגדל הילד, ויהי לבן

---

*) הבלדה של היינריך היינה „המשורר פרידוסה" תורגמה „במולדת" ש"ע.

בעבוד גם זה שנעשה במיתוס השירי היוני אנו מוצאים לא רק שנוי הצורה והתוכן, כי אם גם שנוי הרעיון: במקום האמונה בכח-הפלאים של האהבה, באה הבריחה על יראת-השמים של הנזיר. זה יראה לנו, כיצד תשתמש היצירה העממית בנימיקי-אגדה עתיקים, בכדי להכנים בהם, בקנקנים הישנים, יין פסיכולוגי או חברתי-מוסרי חדש. ושנויים כאלה, אליבא דאמת, אינם מוגבלים; לצירופיהם וצירופי-צירופיהם אין קץ. יש שרק הצורה נשארת, והתוכן וכל המוטיבים מתחלפים; ויש גם, שאותו התוכן מוצא לו צורה אחרת (שאז, אמנם, גם התוכן מקבל בעל-כורחו ניואנסים אחרים). לבסוף יש גם, שרעיון אחד מוצא לו בטוי בתוכני-אגדה שונים.

מה שנוגע לצורת האגדה יתכן להעיר, שהאגדה העממית אוהבת אי-אלו נוסחאות ידועות. „בארץ רחוקה אחת היה היה"... וכבר אנו נמצאים בתחומי הפלאות. מלבד זאת אוהבת האגדה מאד את המחזה מול מחזה ואת הזה לעמת זה: אח אחד חכם, השני כסיל; בת-בטנה של אשת-החסם —מפלצת; בת-החורגת—יפה-פיה, אשר אין על עפר משלה; נער כגדל האצבע וממולו הענק התומך בגאותו שחקים; המכשף הרע והפיה הטובה וכו' וכו' מטה-הקסם הרי הוא כלי, התופס בחיי האגדה מקום בראש. כמו כן יש מספרים מיוחדים החביבים ביותר על האגדה, וביחוד המספר שלשה והמספר שבעה. מטה-הקסם מרה שלש פעמים, ורק אחרי ההכאה השלישית יתחוללו כל הנסים והנפלאות; שלש קריאות לשדים וביום השלישי תמצא האבדה; שבעה גבורים נפגשים על כל צעד ושעל, ואף לבעל הזקן הכחול היו שבע נשים. יש גם מאה ואחד, אלף ואחד. מצויה גם הצורה של הכל חוץ מאחד: הכל נועו במי המבול חוץ מאחד, מנח; כל גופו

ההתענינות בה רק מהצד הדמיוני משחק-הדמיון שבה. ואשר על כן אנו רואים לא לעתים רחוקות, שמה ששמש מיתוס או מסורה היסטורית אצל עמים ידועים ובתקופות ידועות, נהפך ונעשה להגדה קלה אצל עמים אחרים ובתקופות אחרות. כמעט בכל תוכני-ספורי-המיתולוגיה היונים השתמשו לאחר כך האגדות המאוחרות, והגבורים והענקים והאֵלים והנפילים ירדו עד מדרגת רוחות או גם בני-תמותה פשוטים, ומקום החזיון אף הוא נשתנה בהתאם למהות ולמנהגים של התקופות המאוחרות.

למשל: המיתולוגיה היונית מספרת על פיגמליון, שנפשו חשקה בפסלה של גלטיה היפה, ומרוב תפלותיו אליה נִפחה נשמה בגלם-האבן ויחי. והנה תוכן זה, שהיה ליונים הקדמונים למיתוס, שמש בימי הבינים לאגדה המספרת מעשה בג' רעים, נזיר, נגר וחיט, שלנו בלילה ההוא באהל-רעים. הם נמרו אמר, מספרת האגדה, שכלם יעמדו על המשמר, איש איש בתורו. הגורל נפל על הנגר לשמור ראשון, מאפס מעשה לקח גזר עץ, חטב ממנו גלם-אשה ויציגהו בפנה. אחר כך, בבוא תור החיט לשמור, העיר אותו הנגר לעמוד על מקומו, והוא שכב לישון. החיט, אחוז חבלי שינה, הרגיש פתאם בדמות-האדם שבפנה, ויירא מאד, ויחל לצעק, אבל מיד עמד על טעותו והחליט בקרבו לעשות שחוק לנזיר, שהיה צריך לשמור בתור השלישי. אז אסף סמרטוטים אחדים ויעש לגלם כתנת וילבישו. לאחרונה קם הנזיר, ואף הוא נפחד תחילה, אבל כשראה שאין זה אלא גלם, ויצר לו על אשר אין זו אשה ממש ויתפלל אל אלהים, ויעתר לו אלהים, ויהי הפלא, ויחי העץ. האגדה נגמרת בוכוח של שלשת הרעים: למי מהם האשה?

מדרגת ההתפתחות הקולטורית הכללית, שעליה עומד עם זה, כשם שאנו למדים תמיד מן הנפעל על הפועל, מן היציר על היוצר. כי איך שיהיה, ותכונת-העם ומדרגת התפתחותו משפיעות על יצירתו, באופן זה או אחר, בין אם יצירה זו היא אישית ובין אם קוליקטיבית, ומתוות את דרכיה להסתגל אל מושגי העם ונטיותיו.

עם גידול התרבות העממית והשתלמות ההשקפות הדתיות והחברתיות משתנה גם האופי של גבור-האגדה. בעל החי, הנחשב לאבי האנושיות, כאותו עורב באגדה האמרי-קאית המובאה למעלה, נהפך לבעל-חי עם איזו תכונות אנושיות, כאותם שנדב וחסט באגדה האפריקאית, ולאט-לאט מקבלת האנתרופומורפיות הזאת צורה של משל ומליצה, ערך אליגורי, כמעשה בשועל ובזאב באגדות דורינו. כמו כן האלים והרוחות מפנים מקום לענקים, לבני-האדם, שכחות איתנים להם, ואלה מצדם—ליודעי אמרות אל ודעת עליון יחזו, לנופלים וגלויי עינים, לאנשים פשוטים, שכחות עליונים עומדים לעזרתם, שמלאכים עומדים על ימינם ומחזקים אותם במלחמה עם השטן...

ז.

לעיל אמרנו, שעל השלבים התחתונים של סולם השלמת-האדם אין האגדה מופיעה כמותרות, כתענוג אסטטי בלבד, אלא עוברת היא במדרגה אחת עם המיתוס והספירה ומשמשת כאלה האחרונים למלא את הצרכים הרוחניים של האדם ואת משאלותיו השכליות. ואילם בעבור האגדה לעם אחר או לזמן אחר, לתנאים חברתיים ותרבותיים אחרים, הרי היא אובדת את תכליתה הרצינית הזאת ומתחילה לעורר את

המכובדים החוזרים על הפתחים, העוברים ושבים ובאים ממרחקים, שהם יורו מסורה ויבינו שמועה. באירופה, בפרט בימי קדם, תפסו חלק גדול במלוי תפקיד זה הסוחרים, עוברי הים באניות, הנזירים הנודדים. הסוחרים היו מגיעים על דבשת גמלים או בתרן ובמשוט עד הודו הרחוקה, היו עוברים את כל חפי ים התיכון, היו מתעכבים הרבה בארצות נכריות. משלח ידם אלץ אותם ללמוד לשמוע לשונות עמים זרים להם ולבוא עמם ביחוסים קרובים. ובשובם לביתם באירופה היו מביאים אתם אוצרות שלמים של כל מיני „רבה-בר-בר-חנות" שבעל פה, והמשכילים שבהם השכילו גם להעלות את ספורי-הנפלאות ההמה על הכתב או מסרו אותם באגרות-שלום לביתם, לאחיהם ולרעיהם.

תפקיד גדול בהפצת האגדות ובהעברתן מנוי אל גוי מלאו התקופות של תנודת-העמים, של חדירת המונגולים לאירופה, של מסעות הצלב, של כבוש האי הפירינֵי על ידי המַבְּרים—כל אלו המאורעות ההיסטוריים הגדולים „שבאו ובלבלו את האומות".

בכל הדרך הזאת קבלה האגדה שנויים בשני אופנים. האופן האחד, שהתוכן נשאר מה שהוא, אלא שהשמות והצורה הכללית הסתגלו ללשון ולמושגים של העם המקבל. והאופן השני, שעל פי התוכן הישן יצר לו העם אגדה חדשה משלו.

מובן, שרק הפרוצס השני ראוי להקרא בשם יצירה עממית. ואולם גם בזה לעולם אין אנו יכולים להגדיר, באיזו מדה יש בו מכשרון האישיות, היחידיות האינדיבידואלית, הבאה ויוצרת מחדש על פי דרכה, וכמה מן הכשרון הקוליקטיבי העממי. ורק שבכל אופן יש לאל ידנו להראות מתוכה על קוים אחדים של הפסיכולוגיה הקוליקטיבית העממית ועל

הפרים הגם אמותיהם ונשיהם של הלבנים? הראיה הלא היא כל כך ברורה: הפרים נושאים משא, ומי נושא משא אצל האוסטרלים אם לא הנשים?

ז.

יש תוכני-אגדה שהגיעו אלינו מימים קדומים מאד-מאד, כגון אגדות-המבול, ויש שנבראו בזמנים לא כך רחוקים כאתנו, ביחס, כגון האגדה על אדות בעל הזקן הכחול ושבע-נשיו, שנתפשטה ביחוד במערב-צרפת ושראשיתה—בסוף ימי הבינים.

האגדות, שנבראו בהן עקבות מוצא ידועה, יש שהנן נשכחות לגמרי במקום מוצאן ונמצאות בשנוי-צורה, פחות או יותר, במקום אחר מםרחקי-ארץ.

החוקר הידוע של מצרים העתיקה מספירו*) ספר פעם אחת למורים עממים אחדים במצרים את האגדה על אדות שני האחים, שכפי שהזכרנו באחד מהפרקים הקודמים, נמצאה בכתב-יד ישן-נושן מלפני שלשת אלפים שנה. נתגלה, שהאגדה הזאת נשכחה זה עדן ועדנים מפי המצריים, אלא שהמורים ששמעוה מפי מספירו חזרו וספרוה באזני תלמידיהם; אלה האחרונים מסרוה בבית הוריהם, ונמצא שכיום הזה שוב יספרו פלחי-מצרים איש לרעהו את האגדה, שספרו אבות-אבותיהם לפני שלשת אלפי שנה, ושבנוסחאות שונות עברה לעמים אחרים, ובמקום מולדתה—נשכחה.

מי הוא זה ואיזהו המפיץ את אגדות-העם, המעביר אותן אלפי פרסאות ממקום למקום? מספרי-האגדות, הם, לרוב, האבות הזקנים והאמות הזקנות. ואולם אלה יושבי בית הם וכבולים כך פולטם. לא כן המשולחים, המגידים, העניים

*) תרגום ספרו לעברית נעשה ע"י א. לודוויפול.

בכל הנוסחאות האירופיות ממלא תפקיד גדול נעל-הזכוכית הקטן, שמצא כל כך חן בעיני בן-המלך ושעל פיו הוברר לאחר כך, שהנערה העניה היא היא בת-המלך היפה. ואולם שבט אחד יש על איי-פיליפינה, שאינו יודע מה זאת זכוכית ושבשפתו אין גם זכר למלה זו. לכן בנוסח שלו מן האגדה הזאת יחסר לגמרי ענין הנעל. מה שנוגע לפיה הטובה של בת-המלכה—ממלא שם את התפקיד הזה... סרטן-הים. מובן, שסרטן זה אף הוא יודע לקסום קסם כפיה.

זה מראה, שהדמיון האגדי אינו מרחיק כל כך לעוף מעל המציאות, כאשר ידמה בסקירה ראשונה. עם זה אין לשכוח, שמיני מעשי כשפים, האמונה במלאכים, בשדין ומזיקין וכו' וכו'—כל זה תפס בתקופות ידיעות מקום גדול באמונות כל העמים, וטבעי הוא, שעל זה נבנו כל אותם ספורי-הנפלאות על השטיכית המעופפות, הצפרים הרוכבות ודגת-הזהב...

ועוד זאת: גם בתקופות-התרבות שלנו—האמנם הננו כל כך רחוקים מכל אלו הפנטסיות ומעשי-הנסים? גם מבלי שנדבר על האמונות התפלות והמשפטים הקדומים שבשדרות העם הנמוכות, הנה כמה יש עדיין משכילים ואינטליגנטים, שמאמינים בשיחת-רוחות, בספיריטיזמוס, במגע ומשא עם המתים, באמירת קדיש ולמוד משניות לזכר נשמות; מתים-ומה רגיל ומצוי הוא, שאי-ההבנה בדבר או חוסר ידיעה נכונה יבו גורמים לנו לשער בו השערות דמיוניות ומתמיהות עד אין קץ! מה, למשל, חושבת אירופה על אדותינו, היהודים, מאי-ידיעה, ומהי האגדה על עלילת-הדם?! היפלא, איפוא, שפראי-אוסטרליה, בראותם אצל בני-האדם הלבנים הבאים אליהם פרים מעיני משא, הנם באים לידי החלטה, שאלה

ה.

ואולם נגיע נא בעצמנו, מפני מה מוצא לו. איתו צורך את מלויו הוקא בציורים פנטסטיים כאלו, ובמעשים בלתי אפשריים שכאלה?

בכדי לברר את השאלה הזאת לכל עסקה צריך היה מתחילה להכנס לפרדס של אותן השאלות היסודיות על תכונת ההכרה של האדם, שאלות שעד היום, למרות כל הענין הרב שהושקע בהן ולמרות כל החקירות והתורות לאין ספירות אשר מסביב להן, לא מצאו את פתרונן במדע. מפני מה, למשל, אנו נמצאים בחלומותינו באספמיא ורואים בהם דברים מתמיהים ודמיונות לא אמין בהם, מפני מה יתאר לנו דמיוננו בשרשישי העב רעמת ארי, ובלבנה פנומה—פני יהושע? כל מה שאנו יכולים לומר בנוגע לזה הוא, שביסוד כל אלה ציורי-הדמיון מונחת תמיד איזו צורה ריאלית או עובדה ממשית. עבודת הפנטסיה, כפי הנראה, היא בעשית קומבינציות בנראה ובנשמע עם ציורי-הנסנע וצירופיהם וצירופי-צירופיהם. יסוד לאגדת המבול שמשו בודאי שטפי-מים, שקרו ויאתיו, לאגדות על הענקים, שאחזו במוסדי ארץ וירגזו—רעידות-האדמה בפועל ממש. ואפילו האגדות על הננסים, החביבות כל כך והנפוצות כל כך בתבל—אינן נעדרות נקודת-מוצא במציאות. הנוסעים גלו אמנם משפחות של שפלי-קומה למאד באפריקה התיכונה, באיזו ממושבות-הולנדיה שבהודו ובאיי אסיה המזרחית. גדולה מזו: עצמות-אדם מימים שלפני ההיסטוריה שנמצאו זה לא כבר בחפירות נותנות מקום לשער, שגם באירופה בימי קדם היתה משפחת-ננסים. ואין צריך לומר, שהאגדות בדבר אוכלי האדם ודאי יש להן על מה לסמוך.

איפיית היא בנידון זה האגדה על אדות בת-המלכה.

ואחת שחורה, ויצו עליו לאמר: „שום תשים את המתנוצץ במים, ואת השחור תשמור לך; ואחרי כן תשוך בשניך משתיהן, ואת הנשוך תפלוט המיטה, והיו שם החתיכות לאחרים"; העירב יצא לאויר העולם, ובראשונה לא מלא אחרי כל דברי הזקן, ויעש את ההפך מהם, ולא אבו החתיכות להתאחד, אך בפעם השניה עשה ככל אשר צוה, ואז היו החתיכות שנפלטו מן האבן השחורה לאילנית. אז השקיע את האבן השחורה במים, עלה שרטון, והוא אדמת בית אַאִיד, הָאִי אשר אליו נאספו מיד כל בני-העליה, בעזבם את שן-הסלע. מן האבן השניה נתהוה כדור-ארצנו.

אחרי הדברים האלה לִמֵד העירב את בית-אאיד ואת בית-שמשון לשון וארחות-חיים; הוא לוכד את בתי-הכיבר למען תתם לבני האדם; הוא רוכש לו אשה וילנינה שמהן הוא כיפה את הנשר להביא לו מים מתוקים לעשות מהם יאורות ונהרים; הוא תולה מאורות ברקיע השמים, את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים; הוא מוציא אוכל מן הקיר; אף הולך הוא עם אמו לזקנו, שר-הים, ומביא מבול מים על הארץ; אחרי המבול הוא יוצר ארבעה גויים: שמשון, אַאִיד, קוויקוטל ושלינשיט (שבטי-הודו, שהטוֹטֶמִים—צפור הקודש—שלהם היא העירב) וכו' וכו' וכו'. באפיזודים כאלה וכיוצא באלה יעברו כל תולדות-הטבע הקדומים של השבטים ההמה.

בצורה קדומה זו של האגדה, הרי היא מופיעה בתור האלימנט האורגני של חיי הרוח. היא אינה רק תענוג, אינה מיותרות, כי אם מלוי—והוא מלוי בלתי שלם—של הצורך האנושי ללמוד לדעת את העולם החיצוני והפנימי.

החדשים בזה, שביחס דנא אין הבדל בין האגדה והמיתוס, בין הלינגדה ובין האמונה: באותה מדרגת התפתחות, שעליה עמדה האנושיות הקדמונית, היתה האגדה לאלימנט יסודי בהשקפת-העולם הכוללת של העם, כמיתוס וכַמִצְוָה, דבר זה יתבלט לנו ביותר מתוך אותה האגדה האמריקאית על אודות העורב, שבה אנו נפגשים בנסיון לציר את דברי ימי האנושיות הקדומה ושתפקידו של הגבור הנערץ, של הענק-האל, של פרומיתיאוס מהמיתים היוני או של אבות-האומה מהאגדה הביבלית, ממלא כאן העורב, הצפור הקדושה אצל כמה וכמה משבטי אמריקה, שביניהם נפוצה האגדה-המסורה הזאת.

וזה דבר האגדה: בימי קדם קדמתה היה תהו ובהו מרחף על המים, וכל חלל העולם מלא מים, ורק שן-סלע אחת בלטה, ואותה אוו למושב להם כל בני האלהים. בראש-הצוק ישב האיתן שבהם, ולרגליו תֻכּו החלשים ממנו, ויעף העורב ויקרב אל הסלע ויאמר לשבת עליו—ולא מצא מנוח לכף רגליו. אז התנשא לרקיע, נָקַב בו נֶקֶב ויעלם.

להלן תוסיף האגדה לספר על כל מפעלי העורב בחוג השמים, איך שהוציא מן העריסה נוֹלָד רך, וישבב תחתיו במקום ההוא, אך מאשר לא הספיק לו האכל אשר הושם לפניו, לכן נקר לילה לילה עין אחת מעיני היושבים-במרום. ראה ראתה זאת אשה אחת, שרגליה היו אבן ועפעפיה לא ידעו תנומה מעולם, ותגד זאת לשכניה. ואולם כשאמרו יושבי-המרום לענוש את העורב כדי רשעתו, נפלה עריסתו למצולה, וימים רבים הלכה על פני המים. מקץ הימים הגיעה העריסה לצמרתו של עמוד-אבן קדוש. העורב נח מתלאותיו על העמוד הזה, ואחר כך ירד תהומות, ועל קרקע הים מצא בית נבבית איש זקן. הזקן נתן לו שתי אבנים טובות, אחת ניצצת

גדל ועשה פירות רבים בין עמי אירופה.

האגדה ההיא תספר לאמר: השנהב, מלך החיות, קרא אליו לאספה את כל משרתיו ועבדיו, ואשר לא יבוא—יומת. ויבאו כלם, מלבד החמט, כי נפקד מקומו. עם גמר האספה, נשא אחד את קולו: החמט! החמט! וישאו הכל את עיניהם ויראו והנה החמט הולך ומתקרב בחיל וברעדה. „אי מזה תבוא?"—נתן עליו השנהב בקולו, קול עוז.—„ממקום מושבי".—„ועל מה זה ולמה אחרת ככה? האמנם לא שמעת את דבר פקודתי?"—„שמע שמעתי, אדוני המלך, ומיד יצאתי לדרכי. אבל מה אשמתי אם לא נתת לעבדיך בלתי אם רגל אחת. כל קוץ וכל דרדר עור את עיני, הקור והגשם אכלו את בשרי. אי לזאת שבתי על עקבי וגמרתי אמר בנפשי להביא את ביתי על גבי". ויהי כשמוע המלך את המענה הזה ויצחק בקרבו רבות ויאמר: „היטבת דַבֵּר, חמט חכם. מהיום הזה והלאה תהיינה לך עיניך בקצות קרניך, ויכול תוכל כשתרצה לספנן איתן פנימה, למען לא יגע בהן כל קוץ וכל דרדר. ואולם על אשר לא שמעת לקולי ולא באת למועד הנכון, נשא תשא עליך את ביתך לעולם ועד". ויהי כן. ואולם, מוסיפה האגדה, לא גדול הוא העונש הזה: באשר על כן אין על החמט לעמול לבנין ביתו.

באגדה הזאת כבר יֵרָאו לנו בנקל כל האלימנטים היסודיים של האֶפּוס העתידי מחוג בעלי-החיים, לאמר, כל אותם המשלים והאגדות הרבים הנפוצים בתבל מעלילות החיה והבהמה, אשר פני אדם להן. ואולם לאדם הקדמוני, יתכן לשער, לא היתה זו אגדה ומשל בלבד, אלא פירוש גמור למחזות-הטבע, שהכו אותו בתמהון, ביאור נפלאות עולם הבריאה בחי ובצומח. אפשר מאד, שבַּנים הם דברי החוקרים

גברו חילים, ומקץ הימים קמו, היו לאנשים וילכו איש איש לדרכו.

והפרא האפריקאני יספר, בנוגע למשפחת-הקופים בבקושו אשר על אי-מדגסקר, לאמר: היו היו איש ואשה. ויהי היום ויִרעבו ויצאו היערה לבקש אכל. ויקרבו ימי האשה ללדת. ותלד בן, ואחריו עוד בן, ואחריו עוד—בנים הרבה מאד. ויאכלו כלם עשב ושרשי עצי-היער. אך חלק מאלה החלו לעשות ארז. והנשארים לא עשוהו, כי התעצלו, ויוסיפו לאכול עשב. עושי-הארז היו לאבות האדם; אוכלי-העשב לאבות הבבקושו. הקופים האלה אחים הם, איפוא, לאדם, לכן יקדשו ומבשרם לא יאכל.

ככה רואים אנו, שאת האגדות ממין זה אפשר לחשוב לתולדות-הטבע של האדם הקדמוני. ולא עוד אלא שבה יכולים אנו גם למצא שתי השקפות מקבילות על הטבע, את ההשקפה הזואומורפית, לאמר, שבני האדם, האלים, שאר יצורים ואפילו הוממים יצאו מבעלי החיים, ואת ההשקפה האנתרופומורפית, זו שמחלקת לבעלי-החיים ולשאר עצמים מסגלותיו של האדם, ממחשבותיו, רגשותיו ומפעליו. שתי ההשקפות האלו קבלו ברבות הימים את הצורה של פרובלימה עליונה: האם האדם—החיה הוא שנתעלה ונהיה לאדם-מלאך, או האדם-המלאך הוא שנפל ונהיה לאדם-חיה—פרובלימה שמצאה לה בספרותנו בטוי כל כך יפה „בשירי-היצירה" של ד. פרישמאן. ואולם לרגל עניננו יש לציין, שאותה השקפה אנתרופומורפית בצורתה הקדומה, הפרימיטיבית, נתנה דחיפה לסוג שני של אגדות, שדוגמא להן יכולה לשמש אגדה אחת הנפוצה באפריקה, ושבמדה ידועה טופס ראשון היא להאיפוס מעולם בעלי-החיים, שצמח

של הילד דורשת זהירות מרובה. חיי האדם הקדמון, הגופניים והרוחניים, הנם יותר מרכבים מאשר חייו של הילד; האדם הקדמון מוקף מכל עבריו סכנות-מות, הויתו מלאה מאורעות טרגיים, בחבו סוערים ומתנגשים רגשות, אשר הילד לא ידע מהם: תאוה, קנאה, נקמה; אף נאצרה בו מדה ידועה של נסיון חברתי, היחסים השבטיים והמשפחתיים מכניסים לחייו איזו שאיפות והרגלים מוסריים. מחשבתו של האדם הקדמון, על כן, עסוקה בשאלות יותר מרכבות וניזונה מהפְּעֻלּוֹת יותר רחבות מזו של הילד; ואולם בהיותה עדיין רפויה מאד, עד לבלי דעת להבדיל בין הממש והדמיוני, אין בכחה למצא פירוש נכון ותירוץ מספיק לשאלותיה, והרי היא עונה לו עליהן במיתוס, באגדה, שבאמתותם הוא מאמין כאשר נאמין אנו באמתיות שלנו כיום הזה.

הפרא האוסטרלי מבקש במוגו פתרון לחידת האדם, התהוות האנושיות. מדרווין אינו יודע, אבל סובר הוא ממש כדעת החוקר האנגלי, שתולדות האדם—הבהמה. אמנם, הוא אינו יודע מרעיון ההתפתחות המודרגת של דרווין, אלא חושב הוא, פשוט, שמשפחה זו יצאה מבעל-חי זה ומשפחה פלונית מבעל חי פלוני. הערצת והקדשת בעלי חיים ידועים נפוצות, על כן, מאד בקרב שבטי-הפראים באפריקה, אמריקה ואוסטרליה. בעל-החי, שממנו נולדה המשפחה, קודש הוא. אסור להרגו ומבשרו לא יאכלו. ובאופן הזה, לשם ביאור התהוות האדם מן החיה, נולדות אגדות שונות. אצל אחד משבטי אוסטרליה, למשל, יסופר ככה. בראשית נגלתה הארץ בְּיאוֹר-פירינגורי, ויצאו ממנה כל הקדושים: העורב, השֶׂכְוִי, הפר והשממית. אבל עוד תהו-ובוהו היו יצורי-גום וצורה עוד לא היתה להם, וישכבו על החול. אך תחת קרני השמש גָדֵל כחם; הם התחזקו

ברם, חקירת הפולקלור עוד רחוקה מגמר-החשבונות, עוד עתידות נכוני לה.

ד.

עתה נפן ונראה, על פי מה שכבר עלה בידי המדע הצעיר הזה ללמוד ולהסיק, כיצד תסובב האגדה בעולם, כיצד תחליף צורתה ותשנה פניה אגב הליכה ממקום למקום.

קודם כל עלינו לחקור לדעת: האם מאז ומעולם היתה האגדה אגדה? כלומר: האם לא היתה היא בימי-קדם לאבות-אבותינו ספור-המעשה האמתי? האם לא נראתה לבריות בראשיתה כדבר, שבאמת היה ונברא במציאות?

אמת, ילדינו הקטנים, שבאופן השכלי אפשר להשוותם — במדה ידועה — עם בני האדם הקדמונים, בשמעם מפי אמותיהם אגדה ובהיותם ברמיונם הילדותי את כל המאורעות הנפלאים המסופרים בה, יודעים הם, אף על פי כן, שאין זו אלא אגדה, שכל אותם הדוממים המתנועעים והמדברים והעושים בלהטיהם לא היו ולא נבראו אלא משל הם. ואולם, ראשית, מי יודע, אם הבנה זו אינה באה אלא — אולי — מתוך מסירת-המודעה-מראש של הגדולים המספרים: „הקבצו, ילדים, ונשמיעכם דבר אגדה!“ ואפשר, שאלמלא ההקדמות המקובלות, היו גם ילדינו מאמינים באמונה שלמה באמיתת המסופר להם; שהרי אמנם רואים אנו, כי יש שאחרי שמיעת אגדה נוראה בשדים ומכשפים וכו׳ לא יישן הילד במנוחה, ובהקיצו בחיל ורעדה מפני שראה מכשף גדול בחלומו, לא ישיב לחיק התנומה עד אשר ידברו על לבו: „פתי, הלא המעשה במכשף אינו אלא כפיר-אגדה, ולמה פחדת פחד?“ והשנית: אותה הרגילות להשוות את שכלו של האדם הקדמון לשכלו

אשור ובבל, שקדמו אפילו לכתבי-היד המצריים, ועל ידי זה נתגלו הרבה ספורי מעשי בראשית, שמזכירים בהרבה את ספורי המקרא שלנו. גם החקירה באגדותיהם של פראי אוסטרליה ואפריקה הרחיבה בהרבה את שדה ההשואות, עד שהתורה על אדות העצמיות הלאומית בתור יוצרת אגדות בצלמה ובדמותה הופרכה לגמרי; אלא שעם זה נבעה פרץ גם בחומת התיאוריה של קבלת עם מפי עם. נתעוררה השאלה: היאך יכול היה דבר זה לבוא בחלקי תבל שונים, שמעולם לא באו בשום מגע ומשא? יש אגדות, שנוסחאותיהן השונות מגיעות עד ד' מאות ויותר, והן חיות בפנות נדחות ובין שבטים הנפרדים איש מרעהו ע"י תהומות, שאין כל אפשרות לבנות גשר עליהן.

אז באו החוקרים והורו את התורה הידועה במדע הפילקלור בשם אנתרופולוגית, שרעיונה היסודי הוא בזה, שהזוונות המציאות השונים וראי העלו אצל משפחות-האדמה השונות ציורי-דמיון דומים. וכתוצאה מאלה נולדו אצלן גם תוכני-אגדות דומים. שטפי-המים, למשל, שהחריבו ארצות שונות, הולידו בכל חלקי התבל את אגדת-המבול, מבלי אשר תעבור זו ממקום למקום, בתור ילידת מקום אחד. כיוצא בזה רעידות האדמה הנוראות הולידו במקומות שונים ציורי-דמיון דומים על „הנפילים אשר בימים ההם", על בני-האלהים אשר תמכו בגאותם שחקים ועמודי-ארץ לבל יתפלצו.

לתורה זו יש על מה לסמוך. ואולם, מובן מאליו, שאין היא עומדת כצר לתורה של קבלת-עם מפי עם, שבודאי גם לה יש מקום במדע דידן, כי אם כמוסיפה עליה, כמעמיקה וכממלאה אותה. בכל אופן, גם שתיהן יחד אין עוד כחן אתן לבאר ולפרש לנו כל סתום וחתום בעולם המשל והאגדה:

גדולים של אסיה התיכונה; והיות שמאידך גיסא ידוע היה, כי על אירופה עלו וחנו לא פעם במשך ימי חייה ההיסטוריים מחנות של שבטי התורכים-המונגולים, ההונים, התתרים, וחלקים מאלה השבטים התישבו באירופה, התקרבו לתושבים האזרחיים וגם התערבו והתבוללו בהם,—לפיכך נעשה ברור, שאת המקור לרוב המסורות והאגדות של עמי אירופה יש לחפש בתוך המסורות והאגדות של עמי אסיה...

ככה רואים אנו, שהפולקלור, אשר חפש בראשיתו ביצירה העממית רק את קויה הלאומיים המיוחדים, נאלץ סוף סוף להפך למדע החוקר את הצדדים השוים והמשותפים אשר במסורות ובאגדות השונות של אומות שונות. ועל ידו, על יד הפולקלור, יחנו ויעזרו לו האתנוגרפיה של הורני, האנתרופולוגיה והפילולוגיה המשוָה: על ידי כלן יחדיו תוסיף ותוסיף להתברר אותה העובדה, כמה רבים המוטיבים והתיבנים הנפוצים בין עמים שונים בנוסחאות שונות. ההשערות הראשונות על המקורות ההודיים והמונגוליים של אגדות האירופיים הלכו הלוך והשתנות, הלוך וקבל הרכבות חדשות. החקירה בכתבי מצרים העתיקים, שקדמו לאלה של ההודיים, הוכיחה, שיש שתוף גם בין אגדות מצרים ואגדות אירופה. האגדה הידועה על אודות שני האחים, שאשת הבכור נהגה בצעיר מעשה זליכה אשת פוטיפר ביוסף הצדיק, והצעיר ברח מפני חמת אחיו הבכור ל„עמק הששים" ונעשה למלך,—אגדה זו נמצאה כתובה במגלה מצרית אחת, שאת זמן הכתבה משערים למאה הארבע-עשרה לפני ספירת הנוצרים, היינו לפני יותר משלשת אלפים שנה מימנו. ותוכן הספור הזה, בצורות אחרות, נפוץ בין כמה וכמה עמים ונמצא גם באיליאדה של הומירוס.

ובעת האחרונה עלה בידי החוקרים להשיג גם שמוני

מעשי ידי הגניוס הלאומי המיוחד שלה להתבאר. והרבה התפלאו על זה שנתגלה, כי רבים משרידי המסורות, שעל פי תוכנם הם תוצאות מקום זה, נשכחו לגמרי במקום מוצאם ונשמרו דוקא ובכל רעננותם הקדמונית בפנות רחוקות של הארץ, שלשם, כנראה, הובאו עם שרידי סדרי-החיים העתיקים. ככה, למשל, נמצאו פנינות שירית נפלאות בעלות אופי סקנדינבי לא בסקנדינביה גופא, כי אם באי-איסלנדיה, ששם הֻעלו על הכתב מקץ ימי הבינים.

ואולם לאחר כך כשהתחילו לנתח ולברר את החומר הרב שנאסף מאת עמים שונים, נתגלה לאט לאט דבר אשר לא פללו לו כלל. נתגלה, שהרבה מן המעשיות והאגדות הנאספות דומות אשה לאחותה בנימוקים, בתוכנים ואפילו בשמות הגבורים. כל אותם נעלי-הקסם וחפצי-הכשפים השונים נמצאים כמעט בכל אגדות עמי אירופה. כמעט אצל כלם יש מעשיות בג' או בד' אחים, שכלם חכמים, ורק האחד הוא שוטה, אלא שלבסוף מתגלה, שהוא החכם; מעשיות באם-חורגת אכזריה, השולחת את בתה-חורגתה השנואה לאבדון, אלא שזו היקא נחלצת מצרה ובת-בטנה של אותה מרשעת באה תחת בת-החורגת הצדיקה, הזכה והחפה מפשע; מעשיות בבת-מלכה מכושפה השקועה בשנת עד שיבוא הגבור היפה ויעירנה ויגאלנה וכו' וכו'.

לעֵזר הפולקלוריסטים באו גם האתנוגרפים והנוסעים המלומדים, שגלו באסיה, היינו במונגוליה והודו, הרבה נימוקים אגדיים, הדומים לאלו שבספורי עמי אירופה והגדותיהם. והיות שידוע היה עוד מקודם, שלעמי אירופה יש שרשים כלליים עם עמי הודו האסיים ושאֵלה כאלה הוטר הם מן הגזע הנקיב אַריי, אותי גזע שמלא בימים מקדם הלקים

שנחשב תמיד לפרי רוח עם זה או אחר, כי לא בן הוא, כי אנושי-כללי הוא התוכן, ומעם אחד עבר למשנהו. בידי המלומדים האלה עלה לגלות את המקורות הראשונים, שמהם תשתה היצירה הדמיונית, האגדית, ולהראות, שלרוב, המקורות הללו אחדים וכלליים הם אצל עמים שונים ורחוקים זה מזה מהלך ת״ק פרסא באופי ובתנאי החיים; שראשית ראשיתם לוטה בערפלי ימי קדם קדמתה, בימי אותה התקופה הרחוקה-הרחוקה, בעוד לא נפרדו ולא נפוצו הגויים על פני תבל לארצותיהם וללשונותיהם.

ג.

אך צעיר לימים הוא מדע הפולקלור, אשר הציג לו למטרה לחקור לדעת כל מיני השירים, הספורים והמסורות העממיים, להשוותם אחד לשני וללמוד את מקורותיהם; ובכל זאת כבר הביא פירות להשיב נפש המעיינים.

אמנם, הפולקלוריסטים הראשונים ראו את תעודתם דוקא בהפך מזו תורת ההשואה שאמרנו. הם חשבו כל אגדה ואגדה של עם ידוע לפרי רוחו המיוחד, לתוצאה מיצירת רוחו הלאומית בלבד. הפולקלוריסטים הגרמנים והצרפתים התמכרו לעבודתם בהתלהבות רבה, לא ידעו כל עיפות באסוף שרידי יצירות-העם הקדמוניות—ודוקא בכדי להוכיח את יתרון רוח לאומם על הרוחות של כל הלאומים, לחשוף את כל גודל הסגולות הנפשיות, את כל העצמיות הפסיכולוגית של אומתם הם, שֶׁכֶּם על האחרות. באופן הזה ולתכלית זו נאסף בכל ארץ וארץ חומר עשיר של הגדות, שירים, משלים, מסורות, פתגמים, חידות, ובכל אלה ראתה כל אומה ואומה בנאוה ובגדל לבב אוצרות חכמת קדמוניה זכרונם לברכה,

לבלי-זיין רוסיים, העיבורות לעובדות מחיי רוסיה העתיקה, עד שגם בלשון, גם בתבנית הנפשית הפועלת, גם בקשר-המאורעות נהיתה המעשיה לאגדה רוסית טפוסית.

ככה רואים אנו, שהאגדה העממית חיה את חייה ההיסטוריים המיוחדים. האגדה העממית אוהבת לנוד ולנוע מארץ אל ארץ ומגוי אל גוי, ויש מהאגדות העממיות שעוברות איים וארצות רחוקות, סובבות כולי עלמין וממלאות כולי עלמין. נפגשים אנו בהן אצל הפינים בצפון אירופה, אצל פראי אוסטרליה בזולנדיה החדשה, אצל האסקימוסים שבאמריקה, אצל השבטים השונים שבאסיה, אצל הכושים שבאפריקה. אנו מוצאים אותן גם אצל חוזי-חזיונות שבדורנו, גם במאספי ימי הבינים, גם במסורות של הודו, גם בכתבי-היר העתיקים של מצרים, אשור ובבל מלפני שלשת אלפים שנה ויותר, גם בכתבי קדשנו אנו. ואולם בנודה ובנועה ובלכתה ממקום למקום מראש מקדמי ארץ אוהבת האגדה לערות עליה עדיים מעדיים שונים, להתלבש בלבושים שונים לפי טעם אותו העם, שאליו באה. התוכן כמעט שלא ישנה, אבל הצורה משתנית ומשתנית. התוכן אחד והצורה שונה. ויש שלפעמים משתנית הצורה במדה כזו, עד שאין לעמוד בשום אופן על מקורה הראשון ואין לדעת איזו אומה יָלְדָה בראשונה. ולפיכך כל עם ועם נוטה לחשוב, שמסורותיו העממיות הן תוכן רוחו הוא, הוא ולא אחר; שהוא הוא אביהן מהוללן ואין לזרים חלק עמו.

רק מזה לא כביר, באמצע המאה שעברה, עלה בידי המלומדים—ע"י החקירה והשואה בין המשלים, האגדות והמסורות של עמים שונים—לקבוע את יחס-הגומלין וקשר ההשאלה של תוכני-אגדה רבים ולהראות על תוכן אגדה זו או אחרת

תספרנה אותה לנינֵיהן ולנכדיהן ברטט של חבה. אבל האם באמת זהי אגדה רוסית, שנוצרה ע"י עצמיותו של העם הרוסי? החקירה ההיסטורית תענה על שאלה זו בשלילה. עוד במאה השש עשרה היתה זו לא אגדה עממית, כי אם „מעשה-רב" שבכתב, ובכתב-היד של הספור הזה, שנשמר עד היום וששם מחברו לא נודע, מסומן, שהוא לקוח „מספרי הסרבים", זאת אומרת, נעתק מסרבית ביחד עם עוד ספורים אחדים, שנעתקו מאותה שפה לרוסית. המקור הסרבי לא נמצא עד היום, אבל זה לא כל כך חשוב, מאחר שהמשך החקירה יורנו, כי לסרבית תורגם הספור הלז מאיטלקית, והוא מהדורא חדשה של רומן איטלקי מימי הבינים, שבו מתוארים עלילות האביר Buovo d'vntona (אצל הרוסים, שאבירים לא היו להם, נהפך האביר לבן-מלך). ואולם גם הרומן האיטלקי אינו אלא עבוד משיר גבורים צרפתי אחד, שהיה מושר בפי המשוררים הנודדים הצרפתים. מפי אלה עבר לאנגליה, והמשוררים האנגלים שנו על פי דרכם גם את שמות הגבורים, גם את מקום המעשה; כיוצא בזה, בעבור השיר לסקנדינביה, נהפך שם לסַגָה (זאַגע, ליגנדה) סקנדינבית ואבד כל קשר עם מקורו הצרפתי. וככה עבר גם לאיטליה, גם לארצות השפלה, ור' אליהו בחור נתנו ליהודים בהעתקה לשפת יהודית המדוברת.

לרוסיה באה ה„היסטוריה" הזאת, כנאמר לעיל, במאה השש-עשרה. ההעתקה הרוסית עשתה את שלה: אי-אלו דברים נשתנו מתוך אי-הבנה במקור או בהתאם לאופן החיים הרוסיים. הספור יֻקר מאד בעיני הרוסים ונתפשט בערים ובכפרים, וכמדה שהלך ונעשה לספור שבעל-פה, כן התרחק ממקורו, כן נדפסו שמות גבוריו לשמות-רוסיים, בלי-היוין

אותו הספור המסופר באגדת-התלמוד על דבר-יוכני, ש„חי אלף שנה ואח"כ אש שרפתו ונשאר בי כביצה וחוזר ומגדל אברים". האגדה האחת הישנה הנושנה על אדות „היהודי הנצחי" קבלה הרבה נוסחאות שונות בין עמים שונים ודורות שונים, כפי שאנו קוראים במאמרו של י. ל. ברוכוביץ ב„הדור" של פרישמן שנה ראשונה (1901, גליונות 7, 6). חכם אחד מחכמי-הפולקלור הוכיח, שאגדות רבות מתתר"ע לילות הערביים („אלף לילות ולילה", התרגום העברי נעשה בשנים האחרונות בידי הוד ילין ונדפס בהוצאת „תורגמן" באודיסה) יוצאות ממקור ישראל. מאידך גיסא, ק"ח „משלי שועלים" של ר' ברכיה בן נטרונאי הנקדן, שנדפסו במנטובה בשנת שי"ז, כלם הם ממשלי אזוב היוני, „והד גדיא" של ההגדה לפסח שלנו לקוח כלו משיר-עם גרמני. כיוצא בזה איתה האגדה המתהלכת ברוסיה על המלך החכם, שמרוב עשרו וחכמתו גבה לבו ויט מדרך הישר; אפס פעם אחת בלכתו לצוד ציד תעה במדבר ואחרי ימים רבים כאשר שב לביתו מצא, כי איש אחר הומה לו בקלסתר פניו יושב על כסאו—מזכירה לנו מאד את המסופר בתלמוד על שלמה המלך ואשמדי (אגדה תלמודית זו נעבדה יפה „בשיחות מני קדם" של זאב יעבץ).

ואולם נקח נא מעשיה רוסית אחרת, שאף היא נמצאת בספרות היהודית, ונלמוד על פיה, כיצד מתהוים במציאות כל אלה שנויי הנוסחאות וחלופי-הגירסאות, מתוך הסתגלות להשגות העממיות המיוחדות.

האגדה „על בן-המלך בבא" נפוצה מאד ברוסיה ונחשבת שם לאחת האגדות העממיות היותר אהובות ומקובלות. נשים זקנות, אשר לא תדענה קרוא וכתוב, הן ואמותיהן,

אבל על ידי מי ואימתי קבלה צורה של אגדה נָכְרית-הודית? את זה אין אנו יודעים, וודאי שגם לא נדע לעולם. אפשר, שאיזה קולוניסט צרפתי בעל כשרון ובעל פה, מאלה המתגוררים בקנדה בשכנותם של ההודים, עִבֵּד את המשל הזה על דעת עצמו, בכדי להתאימו להבנתם ולהשגתם של שכניו, ונתן לו מהלכים בצורתו זו החדשה. ואולם יוכל היות גם כן, כי הדבר הזה עבר דרך פרוצס יותר מרכב. הקולוניסט הצרפתי ספר להודי את המשל כמו שכתוב בספר-המשלים הצרפתי, אלא שהוסיף בסוף נוסף משלו–מוסר השכל על הבטלה, שהיא אם כל חטאת, ועל האנשים הבטלים והעצלים, כילק, שנענשים על עצלותם ביד החרוצים ואוהבי-העבודה, בנמלה, ואולי גם הוסיף את הקריאה: לך אל נמלה, עצל! ההודי השומע תפס, בעיקר, את ההוספה, שישרה ביחוד בעיניו, את ההשואה בין הילק ובין האדם העצל לעֻמת הנמלה והאדם החרוץ, ובספרו מצדו לאחר כך את דבר המשל לבני משפחתו, הטעים ביחוד את הצד הזה: גורל הילק– מנת חלק העצל. ברבות הימים, בעבור המשל מפה לפה, נשטשטה לאט-לאט ונאבדה ההשואה המפורשת שבין הילק והאדם, ויהי לאגדה על אדם אחד, ששמו ילק. ואז, בצורתה החדשה הזאת, קבלה האגדה המרוחקה ממקורה גם פירוש חדש: מעשה באדם אחד שנתגלגל בילק, ויהי הילק. כך נולד מין הילק בעולם. אלה תולדות הילק!

ב.

עתה נפן לדוגמאות מימים יותר רחוקים מאתנו.

בפי המין עמים שונים שגורה מאז האגדה על ארות צפור אחת, שהיא מאריכה ימים רבים על פני הארץ, ממש

הרגן אשר אגרת, נהליני בלחם מאשר צברת עד עבור הסתיו וימי החושך. ובבוא האביב עת נעמה אז, חי נפשי, לך אשלמה נשיך זה ומרבית :נשך, נשך כסף, נשך אכל". אולם הנמלה, היא טובת השכל, פי הילק שאלה: „הגידה לי, אחי. איפה היית בימי הקיץ? ומה אז עשית?—בימי הזמיר, אז רק התענגתי, כל היום שרתי, בדשא שחקתי. לא זכרתי הסתיו וימי החורף! „אם בקיץ שרת, לא יגעת, במחול המשחקים צא נא עתה!" ענתה הנמלה ותפן לו עורף.

ואמנם כן, משל זה, שי"ל גרדין לקח מספר „מחפש מטמונים", נמצא גם אצל הממשל הצרפתי לאפונטין. אותו שבט הודי נמצא בקרבת קנדה, שרבים הצרפתים היושבים בה. אפשר, איפוא, מאד, שהקולוניסטים הצרפתים מסרו את המשל הזה להודים בשיחותיהם, ואלה האחרונים הוסיפו עליו נופך משלהם, את אמונת הגלגול, ועבדו אותו על פי דרכם ורוחם, וכך ניצרה האגדה אצלם על הארבה-הילק, שנתפששה ונתאזרחה ביניהם באופן שאלמלא ידענו את מקורה הצרפתי, היינו יכולים לחשוב אותה לפרי הרוח ההודי הטהור...

דוגמא זו תלמדנו לדעת, שגם בימינו אנו יש לפעמים מקום לאגדה עממית, שתתפשט ושמעינותיה יפוצו חוצה. אבל צריכים אנו להודות, שחזיון זה אינו נפרץ ביותר. אין אנו יודעים מהרבה יצירות ספרותיות שבאלו, פרי הזמנים המאוחרים ביחס, שתחדרנה לתוך הסביבה העממית האחרת ותעובדנה בה בהתאם לטעם ולמדרגת ההתפתחות של אותה סביבה. בכל זאת, גם על פי הדוגמא הזאת שהבאנו יכולים אנו במדה ידועה להתעסק באי-אלו סגולות מעניינות של יצירת-העם. המשל על „הילק והנמלה" מ„משלי יהודה" שלנו נכתב, כידוע, מקודם לצרפתים ע"י הממשל שלהם לאפונטין.

א.

סופרי המסעות יספרו לנו, כי לשבט אחד משבטי היהודים באמריקה הצפונית יש אגדה שכזו. היה היה איש אחד, ילק שמו, אשר נפשו תעבה כל עבודה, ורק במחול משחקים בלה כל ימיו. אחיו וקרוביו יגעו כל ימות-החמה בציד דגיהם, שאצרו והסנו מהם לימות-החורף, וכאשר פנו אליו ויבקשוהו כי יעזור למו, אטם אזנו משמוע קטנה או גדולה. אך הנה בא החורף, השלג כסה ארץ, ועשב אין עוד על פני האדמה. המהולל רעב ויפן לאחיו ויבקשם כי יאכילוהו, ואולם הם פנו ערף ולא אבו שמוע לו. ולולא רחם הגורל את הרעב האמלל, כי אז גוע בעונו. אבל ברחמי הגורל עליו נתגלגל ביתוש מנתר. „יען וביען כי עצל אתה, אמרו לו אחיו ובית אביו, לכן בכנפיך תעוף וברגליך תנתר ועשב תאכל כל ימי חייך".

בישמענו את דבר האגדה הזה ונזכרנו מיד במשל הידוע מ„משלי יהודה" של י"ל גורדון ז"ל אשר קראנו בנערותנו בשם „הילק והנמלה". הלא כה קראנו שם:

„עבר קציר, כלה קיץ. הילק שמן יד בצלחת, וישירר ויזמר ויהוה נחת, ולפעל בשדה לא הטה שכם; ופתאם ראה, כי בנה חיץ, כי טח תפל על קיר נופל! כי בא הסתיו, הגיע החרף ובביתו אין לחם ובחוריו טרף, ויועץ ויקרא רעב ללחם. וילך סר ביתה הנמלה החרוצה תכין בקיץ מאכלה! ויחנן קולו ויאמר הילק: „הבי אחותי לי נחלה וחלק במנורת

ד"ר י. מ.

טיול בעולם המשל והאגדה

(עפ"י מקורות שונות

לו שתים-שלש מלים... וכי רעה היא עושה בזה למי שהוא?

הם באו לחוה בראשית הנשף. הלבנה האירה במלואה, היה אור כמעט יומי. נחמה לא נפגשה בוולוולה בשום מקום. היא לא רצתה לשאול בו—היא רצתה לפגשהו במקרה, פתאם. לאחרונה שאלה.

— הוא בחוץ, הוא שומר—ענו לה.

— שוב? הלא הוא הלך הנה לעבוד.

— זה שבועים, שהוא שומר... הוא אמנם עבד—פועל שוקט וחרוץ... כלל לא שומר... חא-חא... אבל לאחר המקרה שהיה אצלנו, שפצעו את השומר... אז בא ה„דוב", הראש שלהם, ופקד על וולוולה... חע-חע... הלא אצלם משמעת... שישוב אל השמירה...

נחמה ובחירה רצתה נפשה בו יצאו מחצר החוה. ככר רחבה, הררית השתרעה לפניהם. קרני הירח החורים התחלקו ברכות על גבנוני ההרים האפלים, הענקיים. רוח קליל נשב... מאחורי הפנה נראתה תמונה שחורה בודדה—וולוולה התהלך על יד הקיר...

נחמה משכה את המורה לשוב. חָשקה לדבר עם וולוולה פנ פתאם. עיניה הכחולות העליזות כהו לרגע.

— בוא... אל נפריעהו...—אמרה חרש למלוה.

הוא לא הבין והביט עליה בשאלה. אבל לא שאל דבר והלך אחריה כרצונה.

— איזה סעיד?

— זה, שהתקוטטתי אתו אשתקד... הרועה... לא הרחק מפה—על ההר... אז ברח ולא נראה עוד בסביבה... הוא לא הכירני הפעם... אני נתכסיתי בכפיה... עתה אשמור לו...

הם קמו.

— נו, אני הולך,—אמר וולוולה.

— מילא, לך... ורק מסופקני, אם יצלח הוטמך... וולוולה נגע בחוטמו.

— מה חוטמי?

— עד עתה הרשת בחוטמך את השמים הזרועים כוכבים ואת הלילה האפל... חוטמו של הפלה צריך שיהא יותר קשה... בכדי להרוש את האדמה... חא-הא...

אבל הצחוק לא נתלבה. נראה, שההלצה לא היתה מוצלחה. ובדומיה הלכו איש איש לדרכו.

נחמה עשתה טיול עם המורה הצעיר. הם באו לחוה, שוולוולה עבד בה. נחמה רצתה ללאותו. המורה הצעיר היה בחור יפה וטוב, נפשו דבקה בנפשה—בזה כבר לא פקפקה, ואף היא אהבתו, אהבה עזה, לנצח. עכשיו כבר לא הוסיפה להאמין, שוולוולה התפאר על שוא... היא הבינה, שימיני הביא את דבתו רעה בכוונה להרע לנשאר בחיים. והיא באה לחוה כמעט לשם זה —להגיד לו, ששוב אינה מאמינה באותה דבה... ומעט, מעט מן המעט, חפצה גם לדעת, מה יהוסו הוא אליה, אחרי זמן ארוך שכזה, אחרי שני חדשים... האם שכחה כבר לגמרי?... היא רק תדרוש בדרך-אגב בשלומו, תאמר

— בוא דרך פה,—הציע קין.

— לך קל... אין לך צרור...

— הבה לי את הצרור!

הם הלכו מהר, בהתאמצות רבה, פרצו גדר החטים המעבב ועשו להם דרך. השמש כבר עלה, וקרניו החמות, אבל הבלתי-לוהטות עדיין, לטפו את פני ההולכים. ואולם להם היה חם. מזיעים ויגעים ועליזים, כמו תמיד אחרי גמר עבודה קשה, התפרצו לאחרונה מתוך הענפים הדקים, הקשים, החוסמים של יער-החטה.

— פס זה צריך היה להיות שלנו... רואה אתה, כמה נכנס לתוך גבולנו...—העיר וולוולה.

— מדברים זה מכבר על אדות קניתו... סוף-סוף יגמרו בודאי.

הם יצאו לדרך המלך. התחילה העליה בהר. קין הודיע, שמפה הוא שב על עקביו. החברים ישבו, עשנו.

פתאם אמר וולוולה:

— זה הרבה זמן עבר עלי ללא עבודה.

— ואתה הולך לך באמת, שחלון?—נענה קין, כאילו רק זה עתה הבין את זאת.

— הולך אני...

קין הביט אליו ביגון.

— גם אני זה מזמן לא עבדתי.

וולוולה שתק.

— היום אשמור את קירך—אמר קין.

מבטיהם נפגשו, כמו אז, בשעה שדברו על שיק.

— יודע אתה?—הוסיף קין—כמדומני, שראיתי את סעיד.

וולוולה ראה לפניו את פניו הרצינים, העיפים של המנהיג, את עיניו הכהות, העצורות, המדברות בלי אמר: הוא נזכר גם בקין וביתר הבריו, שיזכרהו להשאר על יד הקיר; הוא תאר לעצמו את הקיר גופא, בלילה, כשתמונה שחורה עולה מקרן־הזוית—והיא לא תמונתו, לא הוא, לא וולוויל. היא אמר בחישאי ובעקשנות, כמתוך יאוש:

— אבל אני איני יכול, בריל!.. איני יכול!.. אני איני סומך על עצמי...

בריל העיף עין מהירה על וולוויל. הוא חש פתאם דבר־מה, הבין. הוא הניח ברכות את היד על שכמו:

— אנה תאמר ללכת?

— איני יודע...

— רק לעבוד! יכול אתה להשאר פה, אצל אבר... לא, מפה צריך אתה ללכת... טוב שתלך לעבוד לחוה... וכשתנוח מעט, תשוב אלינו... גם אחרים ירצו לנוח... יזכרהו... מבין אתה?

———

וולוולה גמר את שמירתו בלילה האחרון. לתנות בוקר קפל את לבניו בשמיכתו, שם את הצרור על גבו ויצא מן המושבה. קין הגך ללוותו. את הגרן עשו קפנדריה. הלאה מזה השתרע פס של אדמה ערבית, שנדחק לתוך גבול אדמת המושבה. פה גדל מין גרוע של חטים, ששבליו היו דקות וגבעוליו הזקים, משורגים־גידים ומשוזרים אהדדי באופן פראי. הגבעולים היו מרוחקים איש מרעהו, אבל ראשיהם הסתבכו, השבלים התחבקו, התקשרו בפתילים היים וחסמו כל מעבר.

לִיטאים צנומים בעלי פנים חריפים, שנונים, יבשים; יש אוקריינים, גדולים, עגולים, טובי־לב, בני כפר עוד מארץ־מולדתם; יש גליצאים צהובים בעלי עינים גדולות ותמימות, ורומינים כהים בעלי תנועות עצורות ומבט קודר והשזוני. הנה עבר גברילוב הגר עם שני בניו הגדולים—כלם שערות פשתן בראשיהם, כלם תקיפים־מיושבים, בטוחים־אמיצים, מלאים בחוש שמחת יום־העבודה שחלף ויום העבודה החדש למחר. הזקן לבוש עדיין ב„סרמיאגה קַצַפּית", אבל הבנים לבושים כבר ככל בני האכרים... הנה הגיעו עד רחוב־המושבה... שם נמשכת שורה של בתים קטנים לבנים עם גגות אדומים, נתונה במסגרת של אילנות שחורים... משפחת־אכרים רוסית בודדה, שמבקשת להיות יהודית פה, במושבה היהודית הרחוקה בארץ נכריה... ומושבה יהודית קטנה, שמבקשת להשאר יהודית בארץ האבות העתיקה, הזרה, אבל היחידה והמיוחדה...

— איני יודע, איך זה בא עלי—דבר וולוולה בלחש, כמדבר אל עצמו—אבל שוב איני יכול לסמוך על עצמי. אני מתהלך לרגלי הקיר בלי הפֵק... ואיני יכול להכריח את עצמי להשגיח כהוגן... בקרות דבר־מה —כאילו אין זה נוגע אלי... שלשם עברתי על פני פשפש פתוח, ולא עמדתי על זה מיד, שצריך לבדוק מה שם...

— ומה היה?

— לא כלום... האכר שכח לנעול...

— שחלון!—בריל פנה אליו ותמך את ראשו בידו—האנשים שלנו מעטים... וכרום רק אתה עיף ויגע ככה? אסור לך לעזוב אותנו!

שניהם יצאו הגרנה.

היה בין השמשות. החמה שקעה זה עתה. בלכתה הבעירה אש בשמים. חצי־המרום הוצף בגלי־להבה. לשונות אדומות הוצאו אל האפק הרחק־הרחק, במקום דשמיא והריא נשקי אהדדי, וירדו מטה־מטה. וראשי ההרים אף הם נאחזו בלהבה ודלקו ושזרו זרי־זהב מזרמי גלי־השמש... הגרן השתטח לרוחה, מעשה „בעל־הבית". השנה היתה שנת־ברכה. יער של כובעי־חטה הפוכים, גדולים, צהובים, ריקָנים הסתבך לפניהם וסך בעדם את השדות הסמוכים. הדישה היתה בעצם תוקפה. רגליהם טבעו בבר־חול רך. הם עלו על גל גבוה של הציר והתפרקדנו שם בהרחבה — עיניהם תעו מסביב. מפה נראה כל העמק, שבו גדלה המושבה העברית הקטנה, הבודדה, — עמק ארוך ורחב ומלא־עשב, שנמשך כאי בין חולות־המדבר הגדול. מכל עבריו, כגדר מסביב לחצר של בעל־בית מתוקן, התנשאו גבנוני־הרים כהים־אדומים וכהים־ירוקים. על הגבנונים השחירו מרחוק צבורים של ארגזים מרובעים — כפרי הערבים.

— בריל, אני רוצה לעזוב את השמירה...: לא אוכל להיות שומר עוד...

בריל לא שעה אליו. הוא רק שאל:

— מפני מה?

וולוולה שתק. הוא הביט לארץ... האכרים כבר כלו את עבודת־יומם. ממעלה נראו משפחות־ראשיהם הלבנות, משובצות בגבעולי־זהב של הטה ושחת. הם התירו את הסוסים והפרדות מקרשי־הדישה ומובילים אותם, ברתמה התלויה עליהם כמלבושים, לארוות המושבה; פרצופיהם של האכרים אינם דומים זה לזה: יש ביניהם

אנוש את מנחם... גם הוא הי רק שעות אחדות אחרי הפצעו והבר... אבל לא כאותה בריה... הרה היה אדם וחבר... ואצל פשפש זה פצעו אותו בעצמו, את וולוולה, לפני שנתים בצדו. אבל הכדור לא נגע בעצם... ועוד מקרים שונים עוברים לפניו, שבזכרונו אותם, הרי הוא רואם ברור לעין... זכרונות... ומלבד זאת רק נשאר לו דבר... הוא בעצמו אינו יודע, למה הכל מסביב כאילו נתרחק ממנו... כאילו כל האנשים האלה נקרעו ממנו... או הוא מהם...

וולוולה עשה את ה„סבובים" באפטיה, בלי שום ענין. באופן מכונתי התבונן והקשיב, באופן מכונתי מישש את מנעולי הפשפשים. הוא לא חשב משום דבר. ופעם אחת קרה גם, שהוא עבר על פני פשפש פתוח ולא השגיח בו. זה היה ב„סבובו" הראשון. הוא דחף את הפשפש לאט, וזה זז, אבל וולוולה כבתנועה אינסטינקטיבית הזר ומשך אותו אליו לסגרו וילך הלאה. ורק אחרי צעדים אחדים נמלך: מה הוא עושה? הוא שב בחפזון, נכנס במרוצה אל החצר, סיֵר הכל. כנראה, שוב אותו הדבר —בעל הבית שכח לנעול... הוא קרא לבעל-הבית, בקשהו לשים על הפשפש את הבריח וילך לו בקור-רוח.

ואולם מיד בא עליו הפחד. מה זה היה לו? ואיך רישאי הוא לשמור ככה? הוא שוב אינו בטוח בעצמו. גם לפנים היו נופלות עליו לפעמים עיפות ורשלנות. אחרי קדחת או אחרי התאמצות קשה וממושכה... אבל מעולם לא הגיע הדבר עד לידי כך... נראה, שעתה הקיץ הקץ... הוא לא יצלח עוד!

בא ה„דוב". וולוולה החליט לבוא אתו בדברים.

ממנו. שניהם הם יחדיו, כמימים ימימה... עכשיו כבר יודע היא מה מראה פני הקיר. באותו הבוקר שאחרי מקרה האסון האחרון הלך הוא לסיר את המקום ואז נזכר הוא בפעם הראשונה להתבונן אל הקיר, לראותו לאור היום. והוא ראה, שאין הקיר אדום כל עיקר— לא כמו שתאר לו הדמיון... האבנים אינן כלל אדומות כדם, כארגמן, עם היקפים שחורים בשפה... כל זה היה טעות! שחורות הן, פשוט שחורות, כפחמים באפר, ובשפתיהן פסים כחלחלים, כחלחלים-לבנונים. הקיר נעשה, על פי זה, יותר פשוט וכאילו גם יותר יבש... אבל אחת היא: שני רעים הם בכל אופן שהוא... גם בו נתיבש הכל,—נתיבש בקיר ונתרוקן בלילה....

הוא, הקיר והלילה—גוש אחד המה...

עם נחמה אין הוא נפגש עוד. היא שקלה למטרפסה מטלרמן הזקן... הזקן חושב, כי אמת דבר ימיני, שהיא התגשקה עמו, עם וולוולה... והיא חושבת, שאמת היא, כי הוא, וולוולה, התפאר לפני אחרים בזה... עכשיו דבקה במורה... יהא כן... גם זאת—אחת היא לו... אז, ממהרת, רצה להסביר לה... שתדע את האמת... אבל היא מאנה לדבר אתו... יהא כן... הנה הקיר לו... אבנים שחורות ופסים כחולים... אין דבר... עם קיר זה יש לו די זכרונות משותפים. זכרונות השובים... שקפאו באבני-הקיר השחורות... הנה פה נפצע ימיני... המקרה האחרון... תולע נבזה!.. והנה שם, מאותם השיחים, התנפלו על מנשה... שם חנקוהו—אמרו לגזול את זינו מידו... אבל הוא לא הרפה... עד שהם נסו בלא כלום... והוא נשאר שוכב וקדרת ראשו שבורה... בפנה ההיא פצעו פצע

— נו, למה תצעק?—אמר פתאם בקול של פכחות תמימה, של שכל ישר אשר לאדם הפשוט—מה זה יועיל לך? הלא אין להושיע... די לך ימיני, שכב בדממה... במרגעה...—והוא שוב קנה את פניו במטפחת-הראש.

ימיני נשתתק. הוא הביט מסביבו במבט של פחדים וענויים.

— יודע אתה?—אמר הוא בקול נדכה—זוכר אתה... על המזל... שאמרתי... שקרתי... היא לא כך אמרה... היא אמרה, שאמות רֵיק... שלא אזכה לנשואין... היא לא אמרה לי... אבל נודע לי, שאמרה... מבין אתה? היא כך אמרה... קודם... אל נא תלך ממני, תודרסקא... א-אה... שב פה... סמוך אלי...

לערב מת.

———

ו

וולוולה שמר יחד את תודרסקא. לגרן בא שומר אחר. לילות אחדים התהלכו הם בצותא חדא אצל שני הקירות. אחר כך נפרדו. תודרסקא הלך לקיר המערבי; וולוולה נשאר על יד שלו.

עכשיו היו הלילות שוקטים, שוקטים משונות, כאילו נתרוקנו, כאילו נשאבו מתוכם כל החיים. לילה רדף לילה, בלי שנוי, בלי הבדל. דבר לא קרה. המשטמה הלילית של השדות האלמים, של ההרים הכהים נסוגה לאחור, נתחבאה במרחק, כאילו מתוך אימת מות... וולוולה נשאר לבדו—הוא והומת-האבנים שלו. עומד לו הקיר-החומה במקדם על מקומו, ואף הוא, וולוולה, לא הלך

הישבונם...: כספי הצבור נדבקים באצבעות... כמה כבר גנבת? אין דבר, העולם גולם הוא...

בריל הביט עליו בכבד-ראש ובפנים נעדרי-תנועה. השומרים זזו, עמדו מסביבו, כאילו בכדי להגן עליו נגד האשמות.

— לא? לא מצאתי? הנך זך ככבש בת שנה? אז אני יודע עוד... אז עוד הרבה יש לי לספר בטרם... בטרם אמות... הזוכר אתה, לפני שליש שנים... המעשה באותו השחור שהרגו... לא קרא אז גם התרנגול... קברו —וכאלו לא היה... ואתם סבורים, שלעולם לא יגלה?.. אבל הלא רוצים אתם לדעת, מי עשה זאת... ולי נודע הדבר, אף על פי שהדש אנכי... אינך רוצה שאפרש בשם ההורג? יהושע הוא, יהושע!.. אתם יודעים אותו... כתרו זעיר! לי יש עוד מה לספר...

— צריך שהעולם ילך לביתו—אמר בריל להשומרים —רבותי, לכו לביתכם!

— אל תלכו, אל תלכו, הם יחנקוני!.. אל תעזבוני יחידי, תנו לי למות כדרכי...

— אל תצעק, איש לא יגע בך לרעה, הרופא יהיה פה.

החדר נתרוקן, רק הרופא ותודרסקא נשארו על יד החולה.

— לא אבה למות! דוקטור! יצילני נא!.. וב„יזכור" תכתבו עלי? גבור נפל חלל על משמרתו? לא אבה שתכתבו עלי ב„יזכור"... אה-א-אה...

הרופא יצא ללכת אל בית המרקחת על מנת לחזור מהר. תודרסקא נגש אל החולה והסתכל בו בלי-אמר.

— תודרסקא, אתה הנך בהמה סתם... שור בעול...
—ונשתתק.

אז באה נחמה. היא באה במרוצה ונשארה עומדת ברבב החדר כנואשה ועיניה דומעות. שפתיה הקטנות רעדו.

— אה, גם את פה? גם את באת לראות היאך סנגוני... הע-הע... לכי, התנשקי עם וולוולה... הנה הוא מהכה שם... הרואה את, איך הוא מהכה!.. הע-הע... סבורה את, שלא ראיתי? אז... בעת שהיית אצלו בלילה... הע-הע... אני נשקפתי בחלון... וכלל לא הייתי צריך לראות בעיני... וולוולה התפאר לפני... לא אמת, וולוולה? הע-הע...

וולוולה תפס בידו של ראשי השומרים.

— זה לא אמת... אני אומר לך, בילי... לא היו דברים!... לא טוב שידבר ככה. שפלות היא, ימיני!.. תולע מנוול!..

הוא נגש לנחמה. היא עמדה עלובה ונכלמה. היא התאדמה עד צוארה ונתיראה לשאת עין. ולדבר כנגדו נתיראה גם כן: הרי הוא הולך למות!

— אַל לה להיות פה—אמר לה וולוולה — הוא ידבר עוד... הוא מדבר ככה כל הזמן.

היא נשארה במעמדה. היא לא הבינה את אשר הוא מדבר אליה. הוא אחז בכפה, ואולם אז דחפה אותו מעליה בחרון ותצא בבכי.

וימיני המשיך את שלו.

— שפלות? הע-הע... בילי... המוכיח!.. ימותו הם „לשם הדבר"... ואני „לשם הדבר"... אהיה לי... על

— אמת היא! גם וולוויל ראה! — הצטחק ימיני בת־צחוק מעווה, חולנית; זו היתה בת־צחוק חורת, מעונה של נידון למיתה; אבל היה בה גם איזה רטט של עונג תאוני. בת צחוק זו לא סרה מעל שפתיו כל אותה השעה.

— שקר! שקר! אתם יודעים...

הרוקח הסתובב והתהלך בין ההמון, שהתאסף בבית, וחפש בצמא איזו תנחומין לעצמו בעיני הבריות. ואולם האברים נמנעו מהפגש עם מבטיו. אז חזר ועמד לפני הפצוע; כלו התנועע כבתפלת „שמנה עשרה" מתוך התרגשותו כי רבה:

— יהיה... גבוה!.. הלא אתה תמות, תמות עוד בלילה הזה... ואת נבלתך נסחוב מהר לקבורה...

— החוצה! — הריעים על הרוקח ראש השומרים.

השומרים הוציאוהו, כמעט הדפוהו מן הבית. ימיני התרומם, כרוצה לשבת, אבל הוא נפל לאחור מאין־כח.

— אוי, אוי! ראשי... מסתובב... לא טוב לי... — הוא מצמץ בעיניו, שפחד ערום, בהמי הבהב בהן — השמעתם? עתה בודאי... הוא אמר בעצמו... אה־אה...

אחר כך שבו אליו עשתונותיו והוצפה נראתה בעיניו המעורפלות:

— אני אהיה לפגר... אבל אתם תזכרוני...

הוא התחיל להקיא. ההקאה נמשכה ארוכות ולותה ביסורים נוראים, בהרחורים איומים. נראה דם. אחר כך שכב בפנים אפורים־חורים, וטפות־זעה קרות כסו את מצחו. תודריסקא מחה אותם במטפחת־ראשו ימיני. הביט אליו:

אבל מבין... אני מבין יותר ממך... אה, השומרים הישנים משתמטים... העל זאת יהרגו החדשים? אני מבין... למה פגע בי הכדור? אתה אינך יודע? הכדור הוכן לוולוול... והוא דחפני... כן, דחפני והתחבא מאחורי...

— שקר!—התפרץ אליו וולוולה.

— אה-אה... אל תקרב אלי... אל יניחוהו לגשת אלי... הן בין כה וכה אמות... הרוקח! אתה רוצה נפשי! להבש רגל לא יכלת! רגל... פצע ברגל... לעצור את הדם... כל הלילה נזל דמי... כל דמי יצא ממני... דם!.. דם!.. לא אוכל להיות בלי דם... עתה אני מסוגן... חע-הע... אדם מסוגן... הרוקח עם האחות סנגוני... למה לא למדת לחבש? מצורע. מצחק גדול? שערותיך נקרחו— לכן נתוסף על שכלך? אה, לא נפנית? בבור-שומן שכבת?—הוא החוה בתנועה צינית על האחות הרחמניה— מה בעיניכם זוג זה? בכל חצות לילה ראיתי חבית של שומן מתגוללת לבית הרוקח... בארבע לפנות בוקר— החבית מתגוללת בחזרה לביתה... לילה, לילה!.. וולוויל, נשמה כשרה, הגם זה שקר?

הרוקח והאחות קפצו ממקומותיהם. אצל האחרונה כסו הלחיים בכתמים אדומים. הצואר השמן רעד. היא הוציאה מתוכה קול-בוכים דק:

— מה זאת?.. מה הוא רוצה ממני?..

ולאחר שהגיעה בידה ביאוש, נמלטה על נפשה.

הרוקח חרק שניו:

— אני אסתום את פיו! אני אמלא את פיו חצץ... למען יאלם לפני זמנו... מה זאת? למה ירשו לו לדבר דברים כאלה?.. זה כזב ושקר—שומעים אתם?!

— הרי שאמות?—קרא ימיני פתאם בקול רם ומצלצל, וכפי שנדמה לכל, בקור־רוח.

הרופא העיף בו עין ואמר רפות:

— יותר מדאי דם יצא... שלש שעות...

— הרי שאמות בודאי?—קרא ימיני כמקודם.

הרופא עמד על שגיאתו ונחפז להשיב:

— לא, לא! זה לא מסוכן. הדם נעצר. עתה יוטב לו. רק אל נא יתרגש.

— לא! אני אמות! אמות! אני רואה... עתה יודע אני... אני אמות!—התחיל ימיני לצעק בקול צרוד ופראי.

— אל נא יצעק! הוא יחיה, אני אומר לו! רק אל נא יצעק. אסור לו להתרגש. זה יזיק לו,—נסה הרופא להשקיטהו.

אבל ימיני כבר לא שמע לו.

— לא! מות אמות! אל תשקר! מפיח כזבים, כלב שכור, סור ממני! סור!.. מדוע אני? אנחנו עמדנו שנינו... הכדור יכול היה לפגוע בו... לא בי... ואני איני רוצה למות... דוקטור, אין כל תרופה? לא, לֵך ממני, איני רוצה לשמוע שקריך!

בריל, חִוֵּר כסיד, נחפז אליו.

— ימיני! מה אתה מדבר?.. תן את לבך... אינך מבין מה שאתה מדבר!

בת־צחוק עקומה התפתלה ועברה על שפתיו הדקות של הפצוע. הוא הרים עוד יותר את קולו ההיסטֶרי:

— התְּאֵה!.. אל תעמוד עלי!.. מטיף ומוכיח!.. לך מעלי עם דרשותיך... אני מבין... אני הולך למות,

נהל שחור, מהלך אימים, שהתפרץ למעלה כאֶשד־מים של מעין כביר מתחת לאדמה, שפרץ לו פתאם דרך למעלה... הדם זָנק כמעט במרחק של אמה. ועדיין לא כלה, לא נשאב...

בשעה קלה אחת נתאספה כל המושבה למקום האסון. באו גם הרוקח וה„אחות". הכל, מבולבלים והשובי־עורה, התעסקו מסביב לפצוע. הרוקח לא ידע, איך ובמה לעצור את הזרם השחור הנורא. התחבשות אשר עשה היו רוות־דם כרגע, והדם נזל, נזל מתחת התחבשת בלי־חשך. הרוקח והאחות נעשו בעצמם ספוגי־דם. אבדה עצה מהם. לבסוף השכיבו את הפצוע על האבעיה שלו והעבירוהו בזהירות למעון־השומרים. בית חולים לא היה במושבה; גם לא רופא. קין עם וולוויל חבשו שני סוסים של האכרים ונסעו תיכף—אחד לראש־השומרים ואחד לרופא שבמושבה הסמוכה.

וולודה שב—וכל רוח בו—מקץ שלש שעות עם הרופא. בריל בא גם כן. ימיני שכב והורת־מות כסתה את פניו שנפלו משונות; הוא ילל בלחש, כמעט בלי הפסק. כל הזמן לא דבר דבר, ורק פעמים אחדות שִׁנֵע קצרות: הבהילו אלי את הרופא! הדם טפטף עדיין טפין, טפין מתחת לתחבשת. הרופא בדק את הפצע, חבשו, עצר את הדם. פני הרופא היו זעומים. הוא ענה כמפקפק על שאלתו האלמית של בריל:

— המצב רציני... תקוה ישנה, כמובן...

בכל אותה השעה, שהרופא טפל בו, לא הסיר ממנו החולה את מבטו. הוא הדל אפילו מגנוח ורק נשם קשה והביט.

לא יכול לעזוב בצרה את חברו, שנתעכב בחצר. קפיצת השני היתה כל־כך פתאמית, בלתי צפויה, עד שהשומרים נזדעזעו ונתבלבלו לרגע. ימיני ירה פעם אחת כמו מבלי משים. האיש הקופץ גלגל עצמו על הארץ כיבבה. חברו שהסתתר מרחוק, התחיל לירות כאיש שאבדו עשתונותיו —יריה אחר יריה. השומרים מלאו את כלי־זינם מחדש.

— אַה!—נאק ימיני ונפל לארץ.

וולוולה נכפף אליו.

— אה־א! אַ־א...—גנח ימיני בלי הפסק ופרפר בהבליו על מקומו.

הערבי שירה נעלם. גם השני קם וירץ. וולוולה נרעד—למה הוא מהריש? הוא כרע, שם את הרובה על ברכו והתחיל לירות אחרי הרוצחים במהירות קדחתנית. הוא לא ראָם בחושך—הוא רק שמע ריפות את קול־צעדיהם, ועל פי זה נטה את קנה־רובהו. אבל הם רצו ורצו—והוא החטיא את המטרה. ידו רעדה... קול צעדיהם נָדַם לאחרונה. וולוולה נישתתק—הוא הוציא את הכדור האחרון.

ימיני נפצע בשוק רגלו הימנית, קצת למעלה מברכו. הכדור פגע בעורק עיקרי. הוא סבל נוראות. הוא התכווץ והתפרפר כתולע שנהתך. הוא חפר בידיו את האדמה מסביבו. הוא התחזק, מאן לצעוק, אבל הכאב הנורא נתגבר עליו והוא יִלֵל משונות. היליל נפסק רק על ידי ספסמאות, כי אחזהו השֶׁבֶץ, ושוב נתעורר ונמשך עד הפסקה חדשה... אולם הכי־נורא שבדבר היה הדם! מן הרגע הראשון זָרם בכה־איתנים, עד שנדמה כי עוד רגע והוא יוגר כלו. באפל הלילה לאור גפרור היה זה

על המסמר. הוא נקש פעמים אחדות ומיד התחיל ממשש באצבעות ידיו, אם עוד לא קהה העוקץ. לא, לא קהה. הוא הוסיף לנקוש. פתאם היה לו כאילו נפל עליו דבר־מה מעל הקיר—איזה בן־אדם קפץ ממעל, ולא הרחק ממנו—כעשרה או כשנים־עשרה צעדים. וולוולה התפרץ ממקומו. מה זאת? מסתמא גנב זה, שהיה כבר בחצר ורצה לשבר את המנעול מבפנים בכדי להוציא את הסוסים או הפרדות. נקישת־האבן אצל הפשפש הפחידתהו: הוא חשב, שהשומרים מצאוהו, והתחיל לברוח... בקפצו ממעלה אמנם נפל, אבל בכהרף עין עמד על רגליו. השומרים התנפלו אליו וכלי־זיניהם בידיהם. הוא רץ מהם פסיעות אחדות ושוב עמד. האפלה היתה בלתי מצויה. הם שמעו, הם חשו את קרבתו, אבל לדעת מקומו איהו יכלו לדון רק על פי אומדנא והשערה ולא למראה עיניהם. וולוולה צעד לפניו וכמעט נתקל בקנה רובהו של השודד.

— וואליאק! וואליאק!!—צעק השודד בהתראה, ובקולו היה איזה יאוש משונה.

הוא הרתיע את הרובה לאחור וירה. אבל עוד אחד ממאה ברגע לפני זה, כאילו הרגיש את הנשק הנטוי אליו, נרתע וולוולה לצדדין ולקיר.

— איני מבין, למה התעקש כל כך—נהם וולוולה לימיני—אלא שהוא, דומני, לא ילך חי מפה... יָרָה!

הם הוציאו כדורים אחדים. הערבי ענה ביריות מן האפלה. פתאם לפתע נשתלשל מעל הקיר עוד אחד. הוא נפל קרוב מאד, כמעט קפץ מעל לראשי השומרים. באותו רגע הבין וולוולה, למה לא ברח הראשון: הוא

— דזזז... שרקו החצים מסביב בנהימה דקה ודוקרת.

— יְרֵה למקום־האִשים... למקום האִשים!—צָוַח זולוולה חֶרש.

הוא גם כן יָרָה פעמַים ברובה. הערבים רתחו:

— אודרוב!... אודרוב!... הכה תכה!—צעקו הם אחרי כל יריה ויריה ברצינות פראית, כמו מתוך איזו אקסטאזה.

מעבר המושבה נשמעו שתי יריות, ואחריהן—עוד שלש. קן מן הגרן ואכרים צעירים אחדים עם רובים באו לעזרה. הערבים התחילו לסגת אחור. בבוקר נודע, שאצלם נפצעה קשה סוסה אשר שבע־עשרה לירות מחירה. אנשים הרוגים ופצועים לא נמצאו משום צד.

אחר כך נעשתה השמירה עוד יותר קשה. הראש שלח עוד שני שומרים—בכדי שבכל קיר ישָמר בשנים. לילות אחדים עברו בשלום, ואולם סוף־סוף קרה אותו „המקרה"...

וולוולה ומיני התהלכו על יד הקיר. הם לא הכירו בשום דבר מעורר חשד. הלילה היה ליל־סער. אף הכוכבים נסתתרו ולא היה אורם. על פני המרום תעו עננים קטנים. השומרים הפסיקו את מהלכם אצל פשפש אחד. לוולוולה הציק זה כבר מסמר שבמגפו. הוא התכונן כל הזמן רִבָּתָהו בהגיעם אל הקצה. ואולם בכל פעם מדי הגיעו היה שוכח על זה. עכשיו דקר המסמר מחדש דקירה עצומה בבשר רגלו. הוא נכפף לארץ בגניחה חנוקה. יותר אין הוא יכול ללכת! הוא צריך כרגע להחלוץ את המגף ולכתת את המסמר! וולוולה ישב על מפתן פשפש אחד, מצא אבן מתאימה והתחיל מעביר בה בפנים המגף

„שמירה יהודית!" „יהודים ילכו לשמור!" עכשיו כבר לא ילעגו! הבוז שוב איננו. זה לא נכון, ימיני! שנאה יש. לא מצד הכל—אך נא נגזים—אבל היא ישנה. ואולם היא אינה מפחידה אותנו, היא אינה יכולה להפריע בעדנו... ויהיה מה שיהיה—אנו את חובנו נמלא!

אחר הדברים האלה התחילו לילות־עמל כבדים, מבעיתים. בשדות מסביב למושבה הורגשה בלי־חשך איזו תנועת־סתר משונה. פתאם היתה עולה מתוך האפל, מקרוב, צהלת־סוס, נקישת־פרסה באבן, יהישה בלתי מסוימה— צעדי־הריש של מאן־דהו,—שריקה. השומרים אחזו בכל אמצעי־הזהירות. התהלכו בדממה, בלי כל השמעת קול, צעד אחר צעד, איש אחר רעהו. לעתים תכופות עמדו, התבוננו, הקשיבו רב קשב במקום אחד, כמעט מבלי הוציא הגה כל זמן השמירה. צריך היה להתנהג באופן שהשודדים לא יכירו ולא ידעו אימתי עוברים השומרים והיכן הם נמצאים. אף על פי כן הָמטרו עליהם פעם יריות לפתע פתאם מאחורי העקרבים. וולוולה התנפל מיד על הארץ לרגלי הקיר.

— עֲשה גם אתה כן!—לחש לחברו.

ומיד שָכב ימיני על ידו. הוא הרים את ידו וירה תכיפות: אחת, שתים, שלש, ארבע...

— הרף!—אחז וולוולה בידו—אל תאַבד כדורים לחנם!

לפניהם רקדו צללים שחורים. בכל רגע היה מאיר ברק־יריה. לאור הברק היתה נראית כפיה לבנה, חצי־פנים אדומים, שפם שחור. ומיד היה עונה הד בהרים לרעמי־הנשק.

ואמר—כלום יודעים האכרים להעריך את זאת? כלום מרגישים הם במה שאנו עושים בשבילם? ובעד נפשות ש כ א ל ו עלינו לשפוך את דמינו?! כשבל „הַרַת״, כל רועה ערבי יקר עליהם מחיי שומר עברי. כפני הכלב לשומרים בעיניהם. הם אינם אלא חוששים לידידיהם הערבים, שלא יסבלו ממנו... עלינו היה להסיר מעליהם את שמירתנו לגמרי—יגינו על עצמם אם יש לאל ידם!...

— זה לא כבר עברתי על פני בית שאריק—הוסיף טודרסקא—ושמעתי, היאך הוא טוען עם אחד בפנים הבית: וכי יודע אתה מה המה!—השומרים, כלומר—הלא רוצחים הם, שנקרעו מעל התליה... ובידיהם אתה אומר למסור את גורל המושבה?

— אני הייתי מפוצץ את ראשו, לו שמעתי זאת—קרא ימיני בחמה שפוכה.

— אל תפוצץ!—עצר בו בריל בקרירות—אתה הולך לשמור—לשם מה?

— לשם... לשם השמירה,—ענה ימיני כמפקפק. הוא כבר חש, שאינו בדרך הנכונה וש„התלהבותו״ אינה מוצאה הד בלב המנהיג.

— וכבן מה לך וליחסם של האכרים? האכרים עוינים אותנו ובזים לנו—אומר אתה? ואנו—כיצד אנו מתיחסים אליהם? איך דברת אתה עליהם זה עתה? הם אינם מחלקים לך, ימיני, את הכבוד המגיע לך על אשר אתה מוסר את נפשך בעד המושבה—למה לך הכבוד שלהם אם אתה חושב עליהם בביטול שכזה?... ושמעו מה שאומַר לכם! כשהתחלנו את עבודתנו לא היינו אלא קומץ קטן. האכרים לא התיחסו אלינו בשנאה—הם ל ע ג ו לנו:

— מפני שהשודד ירה בו קודם... ופצעו פה... בלהי—ענה בריל.

— גם זה פצע!...—שסעהו שאַריק—ומ„פצע" שכזה מתבלבלים עד שכבר לא יודעים מה לעשות?

ראיש השומרים נזדעזע בכל גופו הגדול ונעץ בשאַריק שתי עיניו האפורות, שכרגיל הבעתן עצורה. הוא הגיד קשות:

— וולוויל לא נתבלבל. הוא הוציא רק שני כדורים —אחד באויר ואחד בשודד. השודד קלע בו להרגו. וולוויל רשאי היה לענות בקליעה אל המטרה. אתם אינכם רוצים לסבול מהתוצאות? גם אנו לא היינו רוצים. אנחנו עושים את עבודתנו לא למענכם כי אם למען הדבר. וכשהדבר דורש—אנו סובלים. וגם עליכם לסבול לשם הדבר... לא לשמנו!...

ממקום האספה הלכו השומרים למעונם. בשלו תה. כבכל יום התבדחו והתלוצצו. בריל כמעט שלא לקח חלק בשיחה: הוא רק שמע, שתק או העיר באופן בלתי צפוי איזו הערה חריפה. פתאם אמר:

— את החג׳ סלים יודע אני. הוא בודאי יבקש להרע ולהציק לנו. אם לא דם, ינסה לגרום הפסד ממון, לגנוב... איזה דבר ינסה, בכל אופן... אל תוסיפו, איפוא, ללכת ביחידות אל הקיר. בשנים תלכו: אתה, וולוולה, וימיני. אתם תסובבו קיר אחד, ואחר כך את השני. ואת חובת המשמרות צריך עתה למלא בדיוק. את ה„סבובים" לעשות בתכיפות, בלי הפסק... ובאפשרות הראשונה אשלח לכם לעזר עוד אחד או שנים.

— לא אדע כלל, על מה אנו מתענים—נענה ימיני

רצויות למושבה. וזה הלא לא יחפצו שומרינו כמותנו. קודם לזה שמענו דברים קשים כגידים כלפי השומרים; דברו אתם משפטים, והנואמים דברו בהתלהבות והפריזו משהו. אנו מבינים את התמרמרותם, אבל עלינו להגיד בריש-גליה, כי לא לגמרי יצדקו. אני הנני משוכנע, שבלב פנימה כלנו מעריכים כערכו את האידיאל של שמירה עברית, כלנו זוכרים את הקרבנות החפים שהקריבו את חייהם הצעירים על מזבח עבודתנו הקדושה. כלנו מקריבים עצמנו לטובת הישוב—איש איש לפי כחותיו. ולכן אל נא יהיו בינינו סכסוכים והכוכים פנימיים, הלאה שנאת-חנם ופירוד הלבבות, עלינו להיות מאוחדים וללכת יד אחת בדרכנו הקשה והמלאה חתחתים. האחדות בעבודתנו צריכה לשמש יסוד לשלום ולהבנה הדדית; ולכן—בשם האינטרסים של מושבתנו וכל הישוב—דורשים אנו מאת השומרים להיות יותר זהירים בהשתמשות בנשק; דורשים אנו, שהם לא ישתמשו בנשק אלא אם כן ההכרה יאלצם לזה, במקרים קיצוניים, יוצאים מן הכלל, לשם הגנה עצמית או בדלית ברירה...

— הצדק אתו, ואנו אמנם עושים כך. אינני יודע, למה באים כל הדברים האלה—העיר בריק.

עוד אכרים אחדים התחילו „לשעון", להזור על דברי שטקר הצעיר ולהביע את „אהדתם" לשמירה העברית. המסקנא הכללית של דבריהם היתה, שועד-המושבה צריך להשגיח השגחה מעולה על תכסיסיהם של השומרים.

— אתם אומרים, שאתם עושים כן— נגש פתאם שאריק ראש-השומרים—אם כן למה ירה בגבו של הבורח?

מחר מחרתים יהיה פה הרוג... משלנו או משלהם... מה —אנו איננו יודעים זאת? ואתם יודעים זאת לא פחות ממנו. ואחר כך יתחיל עסק של „דם"... ומשפטים בל ידעום... למה לנו כל הצרות האלה? אנו—הועד! אנו אחראים בעד שלום המושבה! לנו אסור לתת לבעלי־ההתפעלות, שעל ידם תסבול... שעל ידם תחרב המושבה...

— מה, איפוא, אתם רוצים?—שאל בייל במתינות.

— אנו רוצים, שלא יהיה „דם", שנתפשר בדרך שלום... בגנב אין יורים להמיתו... אני אכר זה עשרים שנה—אני יודע... מנהג חדש אתם רוצים להנהיג... ואנו איננו רוצים לסבול על ידכם!...

— הניחו לי לסכם הכל בקצרה—התערב שטקר הצעיר, אכר משכיל, שגמר איזה בית ספר בצרפת, בן אדם חֲלַק־לשון, שנהנה מאד מכח־הדבור שלו (ולפיכך השתדל אינסטינקטיבית להשביע רצון את כל השומעים ובלבד שישמעו; כשהיה עולה לו להביא לידי פשרה היה חושב את זה לנצחון של כשרונו האורטורי)—אנו בטוחים, שבכלל נכון הוא טכסיסם של שומרינו,—שהרי אם לא כן, לא היינו מוסרים לידם את ההגנה על המושבה; ואולם הפעם, במקרה זה, עשו הם, לדאבון הלב, משגה, וביחוד נפלא בעינינו מה שאֶת המשגה הזה עשה דוקא שומר מומחה ומצוין בכל המובנים, כוולוול... היות כפי שמסרו לנו, ירה הוא בגנב בגבו, זאת אומרת, כשהלה ברח. הוא אמנם רק פצעו, אבל בידיה כזו יכול היה גם להמיתו. החג' סלים הוא אחד מאנשי־השם, יש לו משפחה בעלת השפעה מרובה... חייבים להתחשב עם תנאי־הסביבה... וממקרים שכמות אלה נשקפות תוצאות בלתי נעימות ובלתי־

הרועים והשומרים התחלפו במבט מלא־איבה. בעיני הרועה הישיש נראה ברק־ערמומיות והוא אמר בלשון הנשמע לשני פנים:

— לא יש תפונה, אשר גם אתה גבור... ואם רק ירצה השם, עוד תתראה פנים עם החג׳ סלים.

אחר הצהרים בא בֶּריל, ראש השומרים, או „הדוב", כאשר קראו לו הם דרך־לצון. כשדבר־בואו נודע במושבה, הזמנוהו הועד מיד לישיבה. הוא צוה גם את וולוול ללכת עמו. האכרים התגוללו על השומרים ברשימת־אשמות ארוכה. טלרמן הזקן, אכר ירא־שמים, בעל־בית הגון ונוסף על זה מלוה־ברבית לפלחים שבסביבה ועושה עסקים לא רעים עם השייכים, התרתח ביותר:

— הזוהי הדרך? שפיכות־דמים? להרוג ולירות? מה אתם רוצים לפעול בזה—להחריב את המושבה? הג׳ סלים, סבורים אתם, יתאפק ויחריש? מחר יקח סוס או פרה—מתוך נקמה—ומי יאמר לו השיב? ואם גם ישחוט את מי שהוא?... לו הכל שוים בעיניו, ובלבד לגאול את דמו. לכם לא איכפת, מפני שאינכם קשורים אל המקום כמונו. אתם יכולים לברוח...

— אנו איננו בורחים,—העיר ראש השומרים בשקט.

— ואנו מוכרחים להשאר פה: אנו איננו יכולים ללכת. לנו יש פה קנינים ורכוש. לנו אסור לעשות משחקים! ואם אתם הנכם בני־הפקר...

— ישמור את לשונו!—הרעים בריל בחרי־אף.

טלרמן נשתתק באמצע האִמרה, אלא שמיד פתח שוב פיו וביתר התלהבות:

— מה לי לשונות־פרינות! אני מדבר אל הענין.

שחורים, קרושים. חנמלט נפצע, כפי הנראה, לא קשה, הואיל והיה ביכלתו ללכת לדרכו. גם פצעו של ורוולה לא היה אלא שרטת. הכדור נגע רק בעור־להיו והתכו ולא יותר.

ביום נודע על ידי רועי־המושבה מי היה האורח הלילי. את הרועים בא בדברים אכר זקן ושמו שטק־ואף קין היה באותו מעמד. רועה ישיש אחד, קטן, שב, בעל עינים קטנות, אפורות וערמומיות, ספר, שהוא ראה את החמסן המפורסם החג׳ סלים וידו חבושה. סברא היא, שבלילה הזה נפצע. שהרי אתמול נפגש לו ולעדרו לא רחוק מהוואדי שלם בשתי ידיו... הרועים הביטו בעינים הוקרות ודורשות על שני היהודים. הם ראו, שה„יהוד״ אינם נותנים אמון בהם ונזהרים שלא להוציא מלה יתירה מפיהם—המלה, שכל כך כלתה נפשם לשמעה. הרועה הישיש צחק בקרבו. שני הצדדים ישימו סתרה ויש להם מה להסתיר! הלא גם הם אינם מספרים, היאך קרא להם החג׳ סלים ושאלם, מי שומר את קיר־המושבה מפאת־מזרח? והם מסרו לו על אדות השומרים את כל אשר ידעו... היהודים עדיין החרישו. אז נתעורר רועה שני, גבוה, זעום־עינים, שחור, באבעיה צהובה־ברודה ונאלהה וב„עגל״ מאובק ורב־ההיקפים על ראשו והעיר:

— הג׳ סלים אינו אחד־העם. הג׳ סלום שטן הוא, רוצח! הוא יקם לצריו וישפוך את דמם!

הרועים הביטו בשים־לב לדעת, איזה רושם יעשו הדברים האלה על היהודים. קין הבין זאת והלעיג:

— למה אינו סר אלי לפעמים? כדורי ישתוקק זה מכבר לדעתו פנים.

צורך בו... בודאי אחר יישיב לספר ממנו... ואולי לא כן? אולי תבוא אליו באמת לעתים תכופות?

וכשחשב כך, רחפה בת-צחוק ארוכה ומאירה באפל החדר.

ה.

וולוולה הבריא ועמד על משמרתו.

מקרי הגנבות והחמס בסביבה הלכו הלוך והתרבות. על הגרן כבר היו יריות לא פעם. תודרסקא מצא פעם אחת ערבים אחדים, שמלאו שקיהם חטים. הגנבים נסו מיד והשאירו את שקיהם. על פי אלה נודע לאחר כך, בני איזה כפר היו בעלי השקים. אבל לדין לא תבעו אותם. הם באו בעצמם לבקש שלום והבטיחו לבלי הוסיף לגנוב.

אף אצל וולוולה כבר קרה מקרה בעונה זו. פעם בפנותו מן הזוית אל הקיר לארכו ראה והנה דבר-מה שחור התנפל לצדדין, מאצל לקיר, וינס. וולוולה קפץ ונטה את רובהו—עכשיו כבר לא יצא אל המשמר בלי רובה.

— עמוד! פן יָרֹה תִּיָּרֶה! נתן קולו קול עוז בערבית.

הנס המשיך את מנוסתו. וולוולה ירה באויר. הנס עמד רגע וענה ביריה. וולוולה נכוה בלחיו השמלית. הוא התרגז, נטה את רובהו אחרי הפרצוף הכהה, שרץ מאתו, ומתח את המקור. האיש הבורח הוציא מגרונו צוחה קצרה, והתחיל רץ עוד יותר. באשמרת הבקר, כשהשומרים נגשו לסיר את המקום, מצאו על הארץ כתמי-דם קטנים,

גלוי, בכל קומתי, במרחק של שמנה—עשרה צעדים... אני נכפפתי אל הארין: איך שיהיה, משהו פחות סכנה... ופתאם עוד יהישה בעקרבים, ועוד... יותר לא יכלתי להבליג... הזדקפתי... חושבני, שעיני באותו רגע הבריקו בחושך בעיני המטורף... כך נדמה לי... גם ראשי נעבר כמו מיין... הישתי פתאם, שאני שמח ואין פחד אפילו כל שהוא... בפתאמיות התנפלתי אל העקרבים ובאותו רגע השבתי בעונג: „אַהא, רואים אתם, אין אני מתירא כלל"...

— אח!—רעדה הנערה כרגע.

— כמשתולל רצתי סביב העקרבים, אנה ואנה, ולא מצאתי דבר. אז התחלתי לסובבם לאט-לאט. לא היה איש. הריהישה היתה בודאי מצד איזה עקרב או פתן...

— והשריקות?—שאלה היא עוד בענין ובשארית סקרנותה, אם כי תוחלתה לשמוע גדולות ונצורות נכזבה במעט.

— את אלו יש לשמוע לילה לילה... האווזים שבחצרות שורקים כך... ויש עוד מיני עופות ששורקים כך... מיני צפרים...

— אבל אירעו לו גם מאורעות של ממש?

— אירעו! אחר כך אירעו לא מעט.

— אוי, יספר, שחלוני, יספר!

הוא ספר לה עוד הרבה, קצרות וארוכות, מן הבי-מענין שעלה בזכרונו, וכשהלכה, נשאר הוא שוכב בעינים פקוחות. באפל ראה את פניה הקטנים, הרעננים, הצמאים, את שפתיה הפעוטות, הישושניות וחש את חמימות ידה הרכה. מה יש לדבר? אין לו תקוה ממנה... מה הוא לה? היא רק אוהבת את מעשיותיו... ואחר כך שוב אין לה

כשחצים נופלים עליו—אין הוא מתירא? אני הייתי חפצה להתנסות בזה פעם. אלא שאני לא הייתי יכולה לירות באחר... וביחוד... לא הייתי חפצה... שיירו בי... הא־הא־הא... מה אמרתי? נו, יהא כך.

וולוולה צחק אף הוא. היא היתה חפצה ביריות, אלא בתנאי שלא יירו בה... משאלה כהלכה!

— אני כבר התרגלתי... מה... מתרגלים.

— הכל מתרגלים?

— לא... לא הכל, אבל אלה שנשארו התרגלו כלם...—עיניו רכו זיק: הוא כאילו נזכר בדבר־מה— בעת הראשונה אמנם היה לבי מהסס, הייתי עומד אצל הקיר ולא ידעתי דבר... חושך... עקרבים שחורים ואין לראות לא את הנעשה בתוכם ולא מה שמסביב להם... פתאם נשמע איזה רשרוש מאיזה מקום... הכלבים, נדמה, נובחים בכל החצרות בבת אחת. מי יודע מה שנעשה שם—אפשר גונבים כבר מהעבר השני של הקיר? איזו שריקת־חליל משונה, חשאית מסביבי... ואני שמעתי אומרים, כי שריקה שבזו מדרכי הגנבים היא... אני מקשיב רב קשב במקום אחד, הולך לקצה האחד, לשני—אין גנבים... ופעם אחת הריני מהלך כך על יד העקרבים, ופתאם לפתע— רשרוש עולה משם... אבל כל כך בולט!... אני נרתע אל הכותל... ואקדוחי כבר נטוי... בעת ההיא הייתי נושא את אקדוחי רק בידי, פן יתנפלו עלי פתאם... והריני עומד ומחכה... לירות איני רוצה—שמא אין כלום? אצלנו לא נהוג לירות על ספק, סתם... אבל אני עמדתי במטרה לחץ: אותו המתחבא ודאי שכבר העמיד עלי קשתו... עתה יכול הוא לדרוך אותה בכל רגע—ולא יחטיא... אני עומד לפניו

„היא הושבת אותי לכסיך—חשב וולוולה — לכן יחרה לה על שעניתי לה כך... כאשר לא פללה. עתה תקום ותלך לה כרגע. היא כבר משתעממת לשבת פה. מה עוד יש לה לדבר אתי?

הוא הביט בעינים נוגות על אורחתו. אילו שאלה דבר-מה!

— אבל מה דעתו הוא עליו?

— הדש הוא אתנו... עדיין אינו מכיר בו די-הצורך.

— הוא אינו רוצה להשיב לי על שאלתי... אה, גם הוא אינו כל כך טוב... לא טוב מיתר השומרים!

היא כוצה את שפתיה ב„רוגז" וההרישה.

— והיא סברה, שאני טוב מהם? מה העיר אותה לחשוב, שאני טוב מהם?

היא צחקה בקול. היא רק זה ימים מיעטים התחילה להרגיש את עצמה כעלמה המסבה עליה את העינים. עד אשתקד לא היתה היא בעיני הכל אלא כילדה נאה. ועכשיו יודעים כבר גבר ונער, שהיא עלמה, עלמה גדולה. אָה, היא רואה זאת בעיניהם כל צרכה! וזה כל כך משמח! זה משַׁנה ככה את פני כל החיים...

— שורו, כמה הוא מתפנק!... נו. טעיתי—וחלס... חא-חא-הא... ישמע, שהלוני: רוצה אני לשאלו עוד דבר-מה... היענה?

היא לטפה אותו ילדותית על כף ידו. על שפתיו עלתה שוב בת-הצחוק הבישנית.

— אענה...

— יאמר!—הביטה אליו בהשתתפות רצינית—

עתה? כמעט שאינו יכול להזיז יד.

— אוי, הוא כל כך נהנֵר במשך הימים האלה. זה כואב ביותר— כשקודהים?

— לא, רק הראש...

היא ישבה אצלו על כסא. הוא הסתכל בעיניה בבת-צחוק ששונית-בישנית.

— יאמר לי—התחילה היא—הוא לא יכעס עלי על שאני שואלתהו?—היא השקיפה אליו במשובת-חנינה: היא ראתה וידעה, שאין הוא יכול לכעוס עליה—יאמר לי, על מה קוראים לו „שַׁהֲלוֹן"?

— זה נגזר מהמלה שחל... קין המציא לי את הכנוים הזה... שמי „וולוויל" והפך הוא את השם לוואַאוּאי—מה שפירושו בערבית „שַׁחַל".

— וקין על שום מה יקראו לו קין? אה, יודעת אני—מפני שהוא אכזר.

— כן... מפני זה... אבל הוא אינו אכזר.

— יאמר לי, שחלון—אני רוצה לקרוא לו כך—מותר?—חברו... ימיני... אינו... קצת גלגן?

נראה, שהיא הרבה עסקה עמו בימים האלה. עכשיו היא כבר מתחילה להטיל ספק ורוצה לברר. אולי לא באה כל עיקר אלא לשם זה? אבל הוא לא ידבר בגנותו של חברו שלא בפניו, כמה שיבער בו החשק לגלות את אזנה על הכל.

— שמא יודע אני?...—אמר—על דברים שכמו אלה צריך אדם לעמוד מעצמו.

היא שלחה אליו מבט של תמהה, של נעלבה במקצת.—הכך? אלה הם דבריו אלי?!

שלשה ימים ושלשה לילות, לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי—לא יכולתי לצאת מפני אנשי-הצבא אשר הקיפוני.

— הגיעה כבר השעה ללכת,—אמר וולוולה קישות.

— אי, שב עוד. הרי זה עתה הזרנו.

— לא, צריך כבר לעשות עוד „סבוב".

בשעה מאוחרה בלילה מצא וולוולה את ימיני על יד בית הרוקח.

— מה אתה עושה פה?

— ס... ס... שמע! האחות החמניה נכנסה אל הרוקח.

— ובכן?

— הססס... הם זה עתה כבו את המנורה.

וולוולה נתן קולו בצחוק. אף הוא ראה אותה לא פעם נכנסת בערב אל הרוקח, ומעולם לא ראה אותה יוצאת משם.

— ושמא כבר הלכה?—שאל.

— גש הלאה!... אני עומד פה כל העת ושומר.. אני כבר אגיד לך אימתי היא הולכת.

ולפנות בוקר הודיע לוולוולה:

— היא כבר הלכה... לפני חצי שעה...

הקדחת שוב תקפה את וולוולה. ימים אחדים שכב בחום חזק. אחר כך ירד החום והוא נשאר שוכב רפה, אין-אונים, בלי כל משאלות. בנשף באה פתאם לבקרהו „בת-האוז הקטנה". היא צחקה:

— מה יעשה עתה אם תקרה התנפלות בשעה זו? הוא הביט על עצמו בבושה. באמת, למה יצלח

נכבד ונשוא־פנים, „שק של ממון", חע־חע־חע, ורע וידיד ל„פרוקורור" (קטיגור של בית דין), ועלה בידו, ביד אביו, שידינוהו אותו, את ימיני, רק ל„קטורגה" (עבודת־פרך)...

וולוולה הביט אל חברו באי־ידידות. למה היא מאזינה לו בכוסף־נפש שכזה? כלום אינה מבינה, שכל דבריו כזב ושקר ושכל מה שהוא מדבר היום אינו אלא „הכנות" ל„נסיונותיו" מחר? הוא רצה לומר לה את אשר הוא הושב. אבל במקום זה העיר רק:

— היום היא לבדה, ועלי, איפוא, לשמרה... היא זוכרת?

היא הביטה אליו בידידות.

— אה, זה הוא? ואני לא הכרתיו.

ומיד חזרה ופנתה לימיני:

— ואחר כך? יספר נא!

וולוולה ישב קודרנית. מה יוסיף הלה לבדות? אבל לימיני היה די והותר מן המוכן. מובן מאליו, שהוא ברח, עוד מן הדרך ברח. ה„קונבוי" (חיל שומרי האסירים) עמד מהוץ לעגלות־המסע—זה היה כבר מעבר לטשיליאַ־בינסק, בגבולות סיביר. והם, שלשה פושעים מדינים, הסיעו את קרשי־הרצפה של הרכבת וירדו למטה, איש אחר רעהו. אחד מהם נהרג מיד, לשני נחתכה רגל, ורק הוא, ימיני, ירד בשלום ויצא בשלום. וזה מפני שהעלה בחשבון מלכתחילה, האיך לירד ולשכב באופן שתחתיות העגלות לא תזקנה לו... אחר כך קם והלך לו במנוחה.

— וכלל לא רדפו אחריו?

— אָהאָ, עוד איך רדפו! פעם אחת שכבתי במערה

עיפות תוקפת אותו, ואין שום התענינות בשום דבר. אפשר איזו חולשה היא? אפשר פרי הקדחת?... הוא היה רוצה להיות בארצות אחרות, לעשות מסעות רחוקים —להודו, למשל, להיות שם איש-צבא או איש-ציד. למה לא יוכל לעשות כזאת? הוא היה נעשה ציד אריות ונמרים. האם עבודה שכזו יותר מטילה אימה מבוא בדברים עם בידואים פראים ועם רוצחים המתחבאים מאחורי העקרבים? להפך! האדם-האויב מסוכן מחית-טרף... או טוב היה לו להיות אכר ובעל-בית לעצמו. בית קטן היה לו אז משלו. כל היום היה עמל בשדה או על הגרן, ולעת ערב היה חוזר לביתו הקטן, והיא היתה פוגשת אותו על המפתן. הוא היה נכנס הביתה, לוקח אותה על זרועותיו ומנשק את השפתים השושניות... והיא היתה צוהקת בין זרועותיו... הוא לא נשק לעלמות מעודו... למה יצא כך? אפשר רוצות הן להתנשק. אבל עם אחרים, רק עם אחרים... לא עמו... אבל אז כבר היתה היא רוצה גם עמו. ואחר כך היה הוא שוכב לישן במנוחה וישן כל הלילה... הוא לא היה צריך לילך אל הקיר... לא היה צריך? כלל לא?...—וולוולה נגש אל הקיר והעביר כפיו על אבניה הקשות, המקוקעות.—לא, לפעמים היה הולך... מפקידה לפקידה...

בשובו מן ה„סבוב" מצא וולוולה את הבּרו יושב על האבן שבקצה המושבה ועל ידו עומדת—נחמה. ימיני ספר לה קורות חייו. דבורו היה ברוך ובכבד-ראש— מעשה „אינטלגנט". עוד במחלקה החמשית של הגימנסיה נעשה „על פי דעותיו" לס. ר. בהיותו במחלקה השביעית „נתערב בענין רצין", שסופו תליה. ואולם אביו הוא איש

— וולוויל, שבועה, שעוד לא נשקת לעלמה מימיך!

וולוולה התאדם עד מאד. איש-שיחו גלה את אמתו. הוא הוציא איזו נהימה קלושה והתחיל לגלגל פפירוסה.

— אי,—המשיך ימיני—הרי אתה צדיק גדול... שמע, איפוא, ודע כלל אחד: כל העלמות אוהבות להתנשק... כלן! משנת השתים עשרה! אלא שצריך לידע היאך לגשת... לבלי ליראה... ממש כענין השמירה... ואיזה שומר אתה, אם לבך ימוג מפני נשיקה... חא-חא-חא...

הם קמו והלכו איש איש לקירו. ומיד לאחר שוולוולה פנה לקרן-זוית שלו עשה איזו תנועה, כאילו לנער מעליו דברי-ימיני. הנער הלז לא ישר בעיניו כלל וכלל. אדם ריק!... אכן, איזו פרצופים בלתי-מהוגנים באים הלום בעת האחרונה. הלז, אמנם, עוד מעלה אחת גדולה יש לו, שאינו מדבר על ה„קרבן" שהוא מביא על מזבח הישוב. ה„קרבנות"—כשאתה נפגש בהם—תתקפך בחילה נוראה. ברם, מילא. אנשים יותר טובים, יותר רעים—העבודה צריכה להעשות, כמו שאמר אותו פועל. אבל דא עקא, שכבר אין עושין אותה כבתחילה. אפילו הוא בעצמו... לפנים היה הוא הולך אל הקיר, כהולך למלחמה מאשר נדבו לבו—בגיל וברעננות; עכשיו —הכל אחת לו. הוא אינו אלא ממלא את תפקידו. הוא כבר אינו מבקש „מקרים", אינו עומד על יד הקיר רגעים ארוכים-ארוכים, להאזין ולהקשיב, שמא יקרה דבר-מה לפניו, אינו מצפה לשום דבר. כי יקרה דבר-מה הרי הוא עושה את חובתו. לא—גם כן לא איכפת לו. איזו

— אָהָא, הרי שיש אצלכם עוד עלמות, מלבד אותן הבריות המשונות שראיתי עד כה — קרא ימיני בתמהון.

— וכלום מכיר אתה כבר בכלן?

— אלא מאי? שמע ואֲמַנֵן לך על האצבע: שתי בנות מיטלמן — אחת עם השפה העבה, והשניה, אותה יַהְנָה, בעלת ההוטם הדומה לתפוח-אדמה; הגִבֶּנֶת בת-סֶפֶר עם השפתים הכחלחלות — תאוה לעינים; שלש הפרות האדומות אשר לשטומר... יש פה עוד אחת: גבוהה כאלון ופניה כאבטיח... האחות הרחמניה הראויה להמָכר בתור חֲלב...

— אי, — התפלא וולוולה באמת ובתמים — אימתי הספקת לידע כל זאת?

— מאי איכפת לך! אני כבר יודע מה שנחוץ לי לדעת... וערביות... ערביות יש כאן דוקא לא כעורות. כיצד אתה נוהג?

— מה נוהג?

— יֶלֶד! כלפי הערביות אני מדבר... וכי על הכל צריך לדבר אתך „ברחל בתך הקטנה"?...

— אין כאן ערביות שכאלו.

— הא-הא-הא... הושש אתה שלא אחטוף אותן מידיך... טפש! אני אשיג לך בכל זמן ועדן נאה משלך... משער אני, איזו זקנה בָּלָה בחרת אתה לך...

— חדל מבלבל את מחי. איני יודע משום ערביות, הנני אומר לך.

ימיני התבונן אליו רגע באי-אמון, ואחר כך מחא כף מתוך התפעלות:

קין בהיותם בחצר לבדם.

— גלגן*)... ואולי עוד רע מזה... פרי נאה.

בערב ישבו שני שומרי המושבה במקום־המנוחה התמידי שלהם שלאחרי „חסבובים". אז עברה עליהם העלמה החדשה, נחמה—„בת־האוז הקטנה", כפי שכנה לה וולוולה—בחברת הרוקה והמורה. וולוולה לא יסף לדבר אתה מאותו הערב. אמנם, הוא נפגש אתה פעמים אחדות ברחוב. אבל היא לא הכירתהו או לא מצאה ענין להכירהו. והוא גם הוא לא דרש בשלומה, לא עצר אותה, מפני—שמה יאמר לה? אפשר היה מוצא אתה ענין לענות בו, אלמלי ידע מראש, שהוא יפגש בה, או אילו נתעכבה ברחוב בעלמא, מתוך הסתכלות באיזה דבר. ואולם הוא נתקל בה תמיד באופן כה בלתי צפוי, כשהיא הולכת לה ישר לדרכה, כשהיא מחליפה לה את רגליה הקטנות ומתנועעת כבת אוז קטנה... ביחוד, ביחוד אוהב הוא לראות את הליכה... הלוך זה הדומה במעט להתהלכות־בהליכה של ילד... ומבטה... בחוסר־כל־דאגה מלטפות עיניה הכהולות את הבתים העקומים עם הגגות האדומים, את השמים הבהירים, הרחוקים ואת אבני־הרחוב המאובקות... שהיא צועדת עליהן בזהירות שכזו... הכל מלטפות עיניה... ושמלתה דקה, שושנית, כל כך קלה ואוורירית, וכלה אחת, ככתנת ארוכה, מן הצואר עד כפות הרגלים... גם אזניה הקטנות, גם שפתיה —שושניות... וימי שנותיה שש־עשרה או שבע־עשרה שנה...

---

*) מתפאר על שוא; א בעריהמער—בשפה המדוברת. המתרגם.

תודרסקא, אדמוני, מרוגז, בעינים מושפלות, מבלי הבט על איש, שם את רגל ימינו על הספסל.

— טוב! עכשיו הסר את זו ושים את השמאלית!

—„פקד" ימיני.

תודרסקא מלא בהכנעה את דברי הפקודה.

— טוב. עכשיו הסר! טוב. עכשיו שים שתיהן!

באופן מכונתי נסה תודרסקא להרים שתי רגליו בבת אחת, ומיד נשא עיניו מסביב בבת־צחוק עלובה.

— הא־הא־הא! הא־הא!—נתנה החבורה קולה בצחוק אדיר מתפוצץ—מה הפלא בעיניך, תודרסקא?

— איזה פלא... כלל לא פלא...—מלמל תודרסקא בשובו אל משכבו.

ימיני הביט אל התקרה בהכרת ערך עצמו ובשביעת רצון מעצמו. שעה קלה שתק. אחר כך הודיע:

— אני איני הושב להשאר שומר זמן הרבה. אני רק מנסה. מה ערכו של שומר רגלים! אני אהיה לפָרָש!

— נו, מה ימנעך מזה? כתוב „מכתב־בקשה" ל„הדוב"... סוסה אינה עולה בדמים מרובים... בעשרים־עשרים וחמש לירות יכול אתה לרכוש לך סוסה לא גרועה... השאלה היא רק: אם כבר יודע אתה באיזה צד קושרים לה את הזנב?

— אתה תלמדני... יודעים אתם? אני אכתוב לאבי, שעלי להתרפאות מקדחת קשה שדבקה בי. ישלח לי עשרים לירות, ולא—בא קצי. אין דבר, יפתח כיסו, הזקן...

— נו, מה תאמר לנפיש זו?—שאל וולוולה את

— פזמון סיבירי הוא—זרק הוא בשויון־נפש, כביכול, בהתבוננו אלכסונית למריעיו, איזה רושם תעשה עליהם הודעה קצרה זו.

— הגם שם היית כבר? היאך נפלת לשם?— תמה תודרסקא.

ימיני משך בכתפותיו והביט אל השואל בהמלה, כאילו היה אומר: אוי לך, בן־אדם, שאינך יודע קונ־ספירציה מה היא.

— תודרסקא! קום! הנני להראות לך דבר־פלא!— ובשעת מעשה קרץ בעיניו לקין ולוולוולה, כאומר: אנו הלא מבינים איש את רעהו.

— מה?—התנשא תודרסקא וישב על משכבו בתנועה של מי שאינו נותן אמון בדברי חברו.

— לא! עמוד על רגליך! אני מדבר ברצינות.

— עמוד, טפש!—זרזוהו הנותרים—מה אתה מפחד?

תודרסקא הבך בערפו. הוא ראה, שמלעיגים עליו, אבל הוא אהב לראות דברי־פלא. הוא גמר להתהכך ועמד על רגליו. ימיני בדק אותו בסבר פנים רצינים.

— נו, כך, טוב. עכשיו אמור: היכן רגל ימינך?

— חאָ־חאָ־חאָ!—סיעו החברים—אמור, תודרסקא!.. אל תכלימנו... הראה את יכלתך!

— תנו לי מנוחה!—כעס תודרסקא.

— כַּתַר זעיר!—קרא ימיני במתינות—אל תרתח! מהפזון לא יצא כל טוב. על דברתי, שאַראה לך דבר פלא. בלי ליצנות: הנח את רגל ימינך על הספסל.

— נפלת בפח, תודרסקא,—המו בני החבורה—לא זוהי רגל ימין!... השניה!... לא, לא, זו!... א־הא־הא!

— ואם לא שלי? משמע, שאַת שדי רצונך להשאיר לי ולך לקחת רק את המותר? זה יפה מאד מצדך. בכלל, רואה אני, שמשאלותיך ארוכות למדי, ורק הֲיָה תפלה, שהידים לא תקצרנה, חלילה.

— מה אתה רוצה? הרי זה מקומו של שיק.

— והוא נְתָנו לך למורשה?

— אי, אל תשתטה!... אני באתי במקום שיק, ואני תופס את מקומו. אלא מאי?

— כך, במקום שיק באת... השמר לך, איפוא, פן תירש גם את מזלו.

— נו... איש איש ומזלו שלו.

— כך?... ושלך איזה הוא?

ימיני עשה איזו העויה בעיניו, ברק־של־צחוק חלף בהן.

— צוענית זקנה נבאה לי, שלא אמות ברוקותי... לפיכך הריני מתירא כל כך מפני הנשים.

— מתירא?

— בנאמנות!... מדי אראה בתולה, יאחזני רעד... וכי למה, סבורים אתם, באתי לארץ ישראל? הכל מפני אותו טעם... שתי בתולות נתלו לי בצוארי... שם, בעיר־מולדתי. ויהי בראותי, כי הנני בכל רע... כי עוד מעט ולא יהיה לי כל מוצא... ואברח... ועל זאת אֲענה...

— כך? ממיני הצפרים האלה הנך! נעים מאד!

ימיני עשה העויה ערמומית בעיניו, ורקק רקיקה מבין השנים והתחיל לזמר „תחת חוטמו":

„הוֹי, אִמִּי, אִמִּי, אִלַּפְתִּנִי דֵעַ:
לַגַּנָּבִים, בְּנִי, אַל נָא תִתְרוֹעֵעַ".

— חשבתי, שהוא הרג אותך, המשוגע!... ועלי עופפו כדורים—נו! נו!...

— כמה כדורים הוציא?

— חמשה. אחד בך, שלשה בי, ואחד באויר... אני היטבתי לעשות, ששכבתי מעבר לתל... מבין אתה? בראשונה שרקתי... בחשאי, כמו שצריך... והריני רואה: ה„שומר" שלי משתגע מפחד..! מתחכך בקיר... הולך ממנו, שב, חוזר ומתרחק ואחוריו לקיר... רוצה לעשות „ויברח"... אה, אומר אני, כך, בחור יפה—והריני מכבדהו באבן בקורקבנו... אבן קטנה... צעצוע... נו, הלא ראית מה שיצא מזה...

ד.

אלתר שיק עזב את השמירה. במקומו בא אחר, ימיני שמו, בחור צעיר בהולצה רוסית ושוזורקה עליה. הוא היה בעל שערות חלקות כהות ועינים מצֻבע בהיר, שמצמצו על הכל בחוצפה קרה.

ימיני הסתגל כרגע אל מקומו החדש ונעשה בו בן־בית גמור. ביום הראשון ישן על הקרקע, הפולרינה שלו תחתיו והשוזורקה למראשותיו; אבל מיד לאחר נסיעתו של שיק עבר למשכבו של זה.

— שמע אתה... המורה!... מה לך ולמטה?— קרא קין.

ימיני, מבלי שיחפז, פריש את השמיכה, התמתח עליה מלוא קומתו, וירק אחר כך שעה לקין כבדרך־אגב:

— וכי מה? שלך היא?

כסבור אתה, שמפני הפחד לא הלכתי ראישון אל העקרבים? ואני רוצה הייתי לראות, איך התנהגת אתה בפעם הראשונה...

— איך שהתנהגתי, אך לא כמותך... לא על הפחד אדבר... הכל מפחדים... גם אני מפחד, עד היום, יודע אתה? אלא שאתה לא תעמוד בעבודה זו... אנחנו עומדים, מבין אתה?... ואתה לא תעמוד...

בלילה הבא ירה ישיק שוב, אבל לא פעם אחת. הוא רץ וירה מסביב, רץ וירה. וולוולה בא מיד למקום היריות. שיק נפסק פתאם ממרוצתו ונטה עליו את האקדוח.

— אל תירה!... אני הוא... אני!... וולוויל...— צעק הוא, בהתנפלו אינסטינקטיבית אל הקיר.

רעמה עוד יריה אחת. מרחוק נקרעה שַׁוְעָה משונה כהד היריה. הכדור פגע בקיר—כפשע בינו ובין וולוולה. שיק נשאר עומד במקומו, כשעיניו לטושות ומבולבלות והאקדוח מתהלך בידיו מבלי דעת. וולוולה נאנק נאקה אחת, ובראשו לפניו, קפץ אל ישיק. הוא תפסו בידו, באופן ששיק הוציא קול יבבה מתוך כאב. האקדוח נפל לארץ. וולוולה הדפו והרים את כלי-הזין.

— לך!—פקד עליו קצרות—לך לישון, ודע: אשרך הוא, שהחטאת את המטרה... קין היה הורגך בו ביום... עליך לברך „הגומל"...

שיק הלך לו בלי אומר.

מן השדה נראה איש בא בצעדים מהירים. זה היה קין.

— אתה הוא שצעקת?—שאלהו וולוולה.

אבל להנם. הערבי אינו יודע מכל דבריך. ומה שהכית את אחמד׳קא שלישם לפנות ערב—את זה הוא יודע. אל תחשוש, את זה הוא יודע. אגב... דע לך... למה התנפלת עליו אז כחיה טורפת? הלא אז רק זה החשיך... בלילה אין לתת להם להסתובב, ואז גם כן לא כדאי להוס על הידים... אבל בנשק די שמגרשים; אלא כשהוא מתנגד... אז הדברים אחרים... ושאמרת: „הוא מרגיש״— ודאי הוא מרגיש היטב, מה אנו מביאים לו: טובה או רעה... אני ואבוי היה לנו אילו צפינו להסדו... ודאי, להשמר לעולם אין אפשרות, אין! כשהוא בא להנקם נקמת דם— ינקם... מכדור כזה אין שמירה לשומר... וגם אין לו להזהר מכדורים כאלה... השומר עושה את שלו... הוא הולך בדרכו על יד הקיר... אפילו כשהוא יודע... באופן אחר אין מקום לשמירה... כך הוא הדבר... זוהי האמת...

לאחר שתודרסקא הלך לו, עמד וילווילה ואמר לשיק:

— התדע, שיק, עליך לעזוב את זה... יכול אתה להיות מזכיר או בוכהלטר ביפו ולנאום שם בקלוב נאומים על כל האידיאלים שאתה רוצה, אבל לשומר לא תסכן...

שיק התאנף. הוא הלא חלם כה רבות על השמירה בא״י עוד שם, בטשרנוביץ, עוד בשבתו על ספסל בית הספר למסחר. הוא ותר על משרה טובה, שיכול היה לקבל מיד אחרי גמרו את בית־הספר. הוא רצה להיות לשומר, ורק לשומר!... והנה...

— ומה...—קרא בהרון אין־אונים—רק אתה הגבור?

— אין מורים. הערבי הולך לגנוב ולא להרוג. למה יירה בעלמא?

— אבל אם נקמה... גאולת דם... והוא בא דוקא להרוג... והוא מתחבא... להתחבא נקל... והיאך יוכל השומר לדעת?

וולוולה לא הבין. הוא ענה.

— נקל? נו, זה לא כל כך נכון. הגנב חושש תמיד, שהשומר רואהו, כשם שהשומר חושש, שהגנב רואהו. שניהם מתיראים איש מפני רעהו. אבל על השומר נטל ללכת... אל הקיר... חייב הוא... והוא הולך. והגנב ירא לקרב... העיקר, שצריך ללכת, לעשות את ה„סבובים" בתכיפות—אז לא יקרו לעולם מקרי-גנבה.

— אבל מה אם הוא הולך בכוונה להרוג? הוא אינו צריך כלל לקרב... מרחוק, מאחורי השטה הוא מורה כך...—עמד שיק בשלו.

— לא, למה יעשה זאת? למה יהרוג איש שלא לצורך? הלא גם הוא בעצמו אדם!—נענה תודרסקא בקול מיוחד, מתחנן, כאילו היה מדבר על לב מי שהוא, על לב עצמו או על לב אלמוני האויב הלילי המסתתר, שלא יעשה דבר שבזה—וכי הוא אינו יודע, שאנו אין אנו אלא פועלים? אנו עושים רק מה שידרש מאתנו, רק את המוטל עלינו. הלא לא להרע לו אנו מתכוונים. והוא גם כן אדם כמותנו. הוא מרגיש זה. מה, האם לא כן?

הוא הביט אל וולוולה, כמצפה להסכמתו. הלה לגלג:

— איזה בעל מדות טובות נעשית, תודרסקא!

האיש קרב. זה היה אבר צעיר. עליו היתה רק כסות-לילה—חלט ערבי ארוך. בין כתפיו קשת.

— מה יש, שלמה? אנה הולך הוא בכתנת אחת לעורו—עם רובה?

— אל הגרן הולך אני...—הוא נזדעזע מחמת משטמה—אני אארוב לו ואמצאהו... אחד יש כאן... והרי הוא גונב חטים ממני... ידיד!... אני כבר יודע מי הוא... כי רק השיגתהו ידי... אני איראה בו כבכלבו!...— והאיש שלמה הלך לו בצעדים עצבניים נחפזים.

— האלך אחריו?—העיר שיק בלשון שאלה.

וולוולה נהם:

— שב! מה זה עסקנו? האכרים בינם לבין עצמם רשאים, לדידן, לשרוט חוטמיהם עד זוב דם!

הסעודה כלתה. וולוולה פנה בפנים קודרים לתודרסקא:

— שמע! תאמר לקין, ידע. בין האכרים באמת אין מחסור בגנבים. גונבים איש מרעהו. לא חדשה!.. ועליכם לשים עין. גם אחריותן של גנבות כאלה עלינו היא.

שיק העלה אש בפפירוסה, רקק, השתעל, כמתכונן לשאל דבר-מה.

— וולוולה!—שאל לבסוף—אין לשומר שמירה לעולם מפני הכדור... על יד הקיר?

— איזו שמירה?

— רצוני לומר, דרך משל... כשאורבים לו... כשהגנבים אורבים לו. כשהם מסתתרים, למשל, מאחורי השטה ורוצים לירות עליו... היאך הוא יכול אז לדעת זאת? ואיזו אפשרות יש לו להזהר?

אחדים כפפו את עצמם וכמעט זחלו על הארץ. וולוולה אחז כל אותה שעה את „הנגן" שלו, הכן לכל. ואולם בשום מקום לא מצאו ולא חשו כל עקבות מעוררות חשד.

— נו, רשאים אנו לילך לסעודת שחרית—אמר וולוולה, בתחבו בבוז את האקדוח לתוך ידי שיק.

הם הלכו דרך המושבה. מפתחים אחדים נשקפו ראשים, הלבינו כתנות.

— מה קרה?

— לא כלום... גנבים!—ענה וולוולה בפנים קודרים.

על מרפסת אחת עמדו אכר זקן גבוה, בעל זקן אפור־שב רחב, ושלשת בניו הגדולים והחזקים ורובים בידי כלם. אלה היו תמיד יוצאים ראשונה בשעת הסכנה.

— מה קרה?—נגשו הם אל השומרים.

הללו לא הפסיקו את מהלכם.

— גנבים... ברחו... לא היה דבר.

כשנשארו לבדם, לחש וולוולה לשיק:

— כל תוסיף לירות—שומע אתה?

אף שיק חרה בו.

— מנין לך הא? במה אתה בטוח, שאיש לא היה?

— אני בטוח,—ענה וולוולה בקרירות—ואני מזהיר בך בפעם האחרונה: אל תירה!

קין לא בא אל הלהם. הוא נשאר על הגרן. תודרסקא בא לבדו.

שלשתם סעדו בשתיקה. מצדי הדרך נראתה דמות אדם. וולוולה קם.

— מי בא?

וּלווּלה לא נתת הרבה את רגליו. שיק רץ לקראתו:

— מה קרה?

— איש... שם ריש־יש... מאחורי השטה.

— נֵס?...

— כמדומה...

וּלווּלה נתן עין הודרת־חודרת ברחבות החומה של השדה. לאור הירח המלא הרחיקה העין לראות.

— איש לא נס!—אמר בבטיחות—מסתמא לא היה איש כל עיקר. בוא אל העקרבים. לך ראשון!..

שיק פקפק.

— לֵךְ, נוּ!..

שיק עשה צעד, ומיד נפנה לצדדין, כמפנה את הדרך לחברו.

— אין הולכים אל העקרבים... כשגנבים מסתתרים שם...

וּלווּלה הקריב את פניו לפני שיק. הוא ראה לפניו כתם גדול, רוקד, חִוֵר, עם שני כדורים קטנים, לבנים, נוצצים. הוא נפנה ממנו בּרעד ובנשימה כבדה, ואמר מבלי הבט בו:

— תן הנה את הזַיִן.

— למה?

—תן... אני הולך אל העקרבים!

— והרי יש לך שלךָ—העיר שיק באי־בטחה, במסרו את אקדוחו.

— כי יש... איני רוצה, שתֵירה בי מאחורי.

שיק נסחב אחריו בלי כח. הם בדקו בזהירות את השטות הקרובות, ואחר כך גם את הרחוקות. במקומות

כבר זמן סעודת־שחרית. כבר יותר משעה אחר חצות. ומה בפיך אתה על דבר הנתינה לתוך הפה?

— מילא... שמע! מי היא העלמה החדשה? פגשתיה בחברת הרוקח והמורה.

— אהא! כבר תדעה?... אין דבר, כדאי... היא בתו החדשה של טלרמן הזקן.

— מה פירוש „בתו החדשה"? מה אתה מפטפט?

— את אשר תשמענה אזניך. בתולותיו הזקנות בנות הן לאשתו הישנה, ועם אשתו החדשה נפלה לו למנה גם בת חדשה.

— ובכן זוהי בת־חורגתו? זו שהיתה צריכה לבוא מרוסיה?

— שמע מינה!

— נו, אני הולך לעשות עוד סבוב. למעלה אפגש עם שיק ונבוא לאכול פת שחרית.

בהגיע וולוולה כמעט עד קצה הקיר שמע פתאם קול יריה. הוא יצא מיד במרוצה, עבר את הדרך ונגש אל הקיר השני. על פי דין אמנם אסור לעזוב את המשמר בהשמע קול יריה מעבר אחר. הגנבים נסו כבר לא פעם לעשות המצאה זו: ירו אצל קיר אחד, עד שבאו כל השומרים לאותו מקום, ואז הגיחו אחרים מהם מן המארב אשר הסתתרו שמה בעבר השני ועשו אצל הקיר העזוב כחפץ לבם. ברם, עכשיו לא היה מקום לחשוש לזה. הוא הלא עשה זה עתה שני סבובים רצופים אצל הקיר שלו וראה ונוכח, שאין כל סכנה; הכל בסדר, הכר על מקומו בשלום. ושוב הרי שם שומר חדש, טירון, שלא ידע איך להתנהג בשעת־התנפלות.

— האתה הוא, וולוויל? שלום!—פנה אליו הרוקה.

— שלום!

— שלום, שומר!—נגשה אליו העלמה והושיטה לו את כף ידה.

כף־ידה היתה קטנה, רכה, חמה; האצבעות קצרות, מלאות. הוא השביע את כל הכף הקטנה הרזו בתוך כף ידו הגדולה, הגברית והוציאה לחפשי בלי חשק; לו נדמה, שגם היא לא נמהרה ליטול ממנו את ידה.

— שלום!

— בפעם השניה אל יוסיף לשמרנו כשנלך לטיל, השומע הוא?—צותה היא עליו במשובה.

הוא החריש; לא מצא מלים.

— השומע הוא?—דרשה בקול של קאפריסה.

— שומע אני.

— נו... ויקים?

הוא נתן קול בצחוק.

— שאלה אחת: א י מ ת י שלא לשמור, כשתטילו בשלשה או בשנים?

— בשני האופנים.

— ואם ביהידות?

— נו... הא־הא־הא... נו, אז—כן... אז מותר...— והיא הלכה במרוצה.

וולוולה עשה עוד סבוב. בקצה השני של המושבה שוב לא מצא את שיק. הוא שרק לקין. זה בא.

— מה זאת, כי כל הלילה אינני נפגש באלתר? היכן הוא?

— הוא זה כרגע הלך מפה. דעתו היא, שהגיע

ונשאר כך רגע בלי נוע. כמדומה, הקולות קולות בני יעקב.

בינתים יצאה הלבנה. היא התרוממה מאחורי ההר חתיכות-חתיכות, כאילו קפצה בכל פעם, קפצה והתפרצה מידים בלתי נראות, שהחזיקוה שם מתחת ולא אבו להרפות ממנה. אבל הנה השתחררה לגמרי—וצהובה, עגולה, מלאה, צוחקת עלתה במעלה ההר. האופל העב של הלילה נקרע, נסוג אחור. האויר נמלא בשיוריו, בחתיכות צעיפו השחור,—צללים גבדלים, תועים...

וולוולה נצב על יד הקיר, בַּצֵל, והכה. עכשיו יבואו הבאים מוארים באור הלבנה.

נראו שלשה פרצופים כהים. שנים מהם הכיר וולוולה מיד על פי קולותיהם. אלה היו הרוקח והמורה הצעיר. ואולם יחד עם קולותיהם צלצל קול לא נודע לו מתמול שלשם—קול עלמה צעירה, חי, רענן, מלווה בצחוק-עליז, מעודד. וולוולה תמה והתענין. עלמה חדשה במושבה? מי היא? נראה, שהם יצאו לטיל בשעה שהוא היה על יד הקיר—ועכשיו הם שבים מטיולם.

הַטָּיְלים קרבו. וולוולה ראה, שהעלמה היא בעלת קומה בינונית, מלאה תנועה וחיים, ושערותיה שחורות, כמדומה. הלוך רגליה בשעת הלוכה היה כל כך מצחיק; היא כאילו התנועעה מצד אל צד. „בבת-אווזא קטנה"— אמר וולוולה בלבו. והוא צעד לקראתם. העלמה הפסיקה את מהלכה ואחזה בכף המורה.

— מי זה?—שאלה במשהו רטט, בהביטה אל ההולך, העטוף ומכורבל שחורים.

— השומר, בודאי—ענה המורה, ובקול של שאלת שנה—השומר?

שם מתחיל הגרן. שם מתהלכים עתה קין ותודריסקא. זשיק היכן? נראה, שגם הוא יצא אל הזוית השניה... צריך כבר ללכת אל הקיר... פה בין הבתים ההרגשה העצמית אינה כל כך כבדה: פה אינך מרגיש את עצמך כל־כך נדח, קרוע מעל הכל, כל כך השוך־מחסה... באיזה מקרה שהוא, מיד יכולים לבוא אנשים לעזרה. ו ש ם—שם אין לאדם להשען אלא על עצמו, על עצמו ועל המזל!... משונה הדבר, שהאנשים בעלי כל הקנינים האלה ישנים במנוחה, מפני שאחרים, זרים, שכירים קבלו על עצמם להיות ערים, להעמיד בסכנה את חייהם ולהגן על רכושם של הישנים. מובן, כשעובדים ביום הלא אי אפשר לשמור בלילה. ואולם גם אלמלא עבדו—האם היו מהינים לשם שמירת רכושם ללכת ביחידות לשם, אל אחורי הקיר, ולא לעבור פעם אחת, כי אם לילה לילה, ובכל לילה הרבה, הרבה פעמים, בלי הפסק, כל הלילה?...

והקיר אלם, קשה, אטום—הוא אינו נותן מקום לבריחה, להמלט, אף לא לאחרים לבוא לעזרה. פעם אחת בליל סגריר ירה הוא, וולוולה, כאן על גנבים, הבריחם, ולאחר שהכל שב לדממה, נכנס למושבה ומצא את חברו השומר יושב בזוית במנוחה. הלה לא שמע דבר...

וולוולה נתעורר. כמה זמן הוא כבר עומד פכה? הוא הביט אל השמים, אל הכוכבים. לא, דוקא לא הרבה: כעשרים רגעים—לא יותר. והוא סבור היה: שעתים. בלילה עפות המחשבות במהירות שכזו!... הוא כונן צעדיו ללכת, והנה קול דברים עלה באזניו. הקולות הלכו והתקרבו. וולוולה עשה צעד אחד, נטה את הצי־גופו העליון לפניו

בהם יושבים החַרָתים—הפועלים הערבים של המושבה. בשנים שלשה הצרות שבתוך המושבה התחילו הכלבים נובחים אף הם—מענה לאחיהם כלבי הבידואים. וולוולה מקשיב אל קולות-הנביחה בשים לב. אזניו הבקיאות במיני-הנביחות השונים מבחינות מיד, שנביחה זו אין לה סבה, אלא נביחה סתמית היא, נביחה לישם נביחה. השקה נפש הכלבים להתהלך בנביחות, פשוט, כדי לידע ולהודיע, שגם הם ישנם בעולם, או בעלמא—הלמאי השכנים נובחים! הבה ננבח גם אנו! ובאמת, הרי צריך לבלות בדבר-מה את העת, לגרש את השעמום של הלילה הארוך...

הרחק-הרחק, בהרים אשר מסביב, נראו אִשים קטנים. ישם שומרים הפלחים את תבואתם. אצלם עוד לא במהרה יגמר הקציר. להם אין מכונות-קצירה כאשר לאכרים, ולכן תמשך אצלם העבודה יותר... האִשים גדלים, מתלקחים, נעשים להבות, תמרות-עשן ועמודי-אש, משתפכים, מתפזרים באלפי נצים, כבים ונעלמים. הקוצים והברקנים והחציר היבש, שמהם המדורות נעשות, מתלקחים על נקלה, אבל אֵשם תכבה במהרה. אז ירוצו הילדים, הגדולים עם הקטנים, ויאספו צבורים חדשים של המרי-שריפה—והמדורה עולה מחדש...

גם במושבה עוד יש בתים שאור בהם. אבל מהרה יחדלו האורים. הנה כלה אחד, הנה עוד אחד כלה. חלונות אחדים עודם מאירים—אבל לא לארך-שעות!

מן הזוית, ששולוולה עומד שם, נמשך למטה רחוב שומם, ארוך, אפל. זוהי כל המושבה. את קצֵה השני אין לראות עתה—בקושי יראו גם הבתים הסמוכים.

וזנבו הקטן צר וארוך—היו״ד... ומלבדם יש עוד כוכבים־
מכרים הרבה לוולוולה בכל קצות השמים, אלא שלקרוא
להם בשמות לא ידע. לאיש איש מהם מהלכו המיוחד;
איש איש מהם במסלתו ילך—וכלם רחוקים, זרים, אדישים
לכל הנעשה תחתם. כלם חיים רק בשביל עצמם ובינם
לבין עצמם... והוא, וולוולה, אין לו תביעות עליהם
בגלל התבדלותם וקרירותם. הוא אוהבם כמו שהם—בין
כשהם רועדים ובין כשהם קופאים, כחלחלים או צהבהבים,
מזהבים, גאים, זורחים, או קטנטנים כגצים, שעוד מעט,
נדמה, ויכבו—הוא אוהב להביט עליהם... הוא אוהב
לראותם גם בנפלם, בהתחלקם דרך כל השמים ובגוללם
אחריהם לרגע פס ארוך, מבהיק... אלמלא היה עליו
לעשות מיד עוד „סבוב" ואלמלא תקפתו השינה, היה
הוא עומד כאן עוד זמן ארוך ומסתכל בכוכבים...
בכוכבים... בניצוצות הזהב... באשים... באורים...
המסתובבים על פני המרום...

דבר־מה כמו הכה פתאם את וולוולה על רגליו.
הוא לא הרגיש כי נרדם הוא ואיך ומתי נרדם. גופו
נכפף, נכפף, לאט לאט, למטה, למטה, עד כי אבד לו
פתאם שווי־המשקל. הוא רעד רעידה גדולה, רעידת כל
הגוף, רקע רקיעה פראית ברגלו לפניו ונתאחז ב„גבוט";
הוא נמלט מנפילה. בהפזון ובאי־מנוחה העיף עין מסביב...

הלילה היה שחור ושוקט, רוח לא יפוח. מרחוק
נבחו כלבים—שם עמד קומץ של אהלי־צמר נמוכים,
שחורים אשר לבידואים. ביום ראה אותם. אף בלילה
רואים אותם כשהם משחירים—בצאת הלבנה. מעבר
השני של המושבה יש מחנה שלם של אהלים שכאלה;

וולוולה קרע את סגור־עיניו בחזקה. דומה, שהוא כבר התנמנם רגע... באמת, עוד אסור היה לו היום לילך לשמור. עליו היה לנוח, לכל הפחות, עוד יום אחד אחרי הקדחת. שכן—כמעט שרגליו לא תוכלנה לשאת אותו. ודאי גם, שקדחנותו היא כל כך תכופה, מפני שאין מניחים לו אף פעם לשוב לגמרי לאיתנו...

„הדוב הגדול" כבר ירד והתעקל הרבה. בתחילת הערב היה הוא בלב השמים, ישר על הראש, שוכב על צדו, מתוח לארכו, וזנבו אל הירדן. עכשיו זחל ובא עד שפולי־השמים וישב שם כקלחת חלב על מכונת־הספיריט הגדולה, כשזנבו נשקף ימה. ושם, במערב, בחצי השני של השמים, עומדים באותה שעה ארבעה כוכבים מנצנצים—מסודרים כחצי־גרן עגולה. כשהם יורדים, הרי השעה כבר שתים עשרה וחצי או אחת אחר חצות. אז כבר עברה מחצית זמן־המשמר. אחר כך יעלה כוכב השחר. קודם כל הוא מתעלה על אותו הר במזרח, צף ונצב בין שני האילנות הללו. הוא הכוכב הכי־גדול. הוא נוצץ כראשי החצים הממורטים. ברם אותו הכוכב שממעל לחבורת־הארבע אולי גם הוא אינו קטן מכוכב השחר. ואף הוא נתון בנרתיק של נחשת־קלל ממורט. יש אומרים, שזוהי „וֶנֶרָה". אבל וולוולה נוכח זה כבר, ש„האומרים" אינם יודעים בעצמם. אגב ריהטא יאמרו לפעמים, שזהו „יופיטר", וגם עוד שמות משונים יעלו על לשונם. וולוולה בעצמו קורא לו „כוכב־הנשף", מפני שהוא נראה עם בוא הנשף, כשם שקוראים „כוכב־השחר" לזה הבא כעלות הבוקר. עוד יש קומץ של כוכבים קטנים שמראם מראה עש, אשר ראש לו קטן ורחב

ג.

ממחרת נסע הממלא־מקום לדרכו. וולוולה יצא אל המשמר. הוא היה רפה, אחוז תנומה. הוא בא עד קצה המושבה ויעמוד. זה היה כבר אחר ה„סבוב" השני, באחת עשרה שעות, לערך. אלמלא נתירא שיֵרָדם, היה הוא יושב על אבן או נשען, למצער, אל הקיר. אבל עתה אסור: הוא אינו בטוח בעצמו. יום יום באות בשורות לא טובות. כבר קרו איזו מקרים. פועל אחד מן המושבה נסע בעגלה רתומה לסוס. נפגשו לו בוֹדֵי חֶרֶב שני פרשים בלתי ידועים, בידואים על פי לבושם, ופניהם מטה למעלה, עד עיניהם, מכוסים בכפיות. העגלון הערבי ראה אותם מיד, בהתחבאם מאחורי התל, במקום שהעמק מתפתל. אמר להפועל: „הם מחכים לנו. הוצא את הזַין. להמלט אי אפשר. הם ישיגונו". הוציא הפועל את ה„ברונינג" ואחזו בידו. באו עד התל, קמו לקראתם שני הפרשים, נטו את „הג'יפטים"*) „עמוד!". נשה הפועל מצדו את הברונינג. ו„הם אינם אוהבים" כלל וכלל לראות בבלי־זין קטני־הכמות. נרתעו לאחוריהם ונפנפו בידיהם: „יברכך אלה! סע לשלום! רק צחוק עשינו לנו!" הא־חא־חא. ואף הממלא־מקום ספר אתמול, שהוא עבר על פני ששה פרשים שבאלה, שכפי הנראה הנם מהמתפשים והממתינים... גם פניהם הם היו מכוסים לגמרי ולבושם בידואי... ואולי היו בידואים באמת. בו לא נגעו לרעה, מפני שנתעטף בטליתו ובכפיתו כמותם ־דרש בשלומם בידואית...— — — — — — — —

*) קשתות ישנות לא מתוקנות.

מקום בותיר גדול-נפשי—אני אניח לך את מקומך על השפה. שוֶה אתה בו.

שיק טייל בחדר בפנים מבהיקים. הוא ידע, שכל ההלצות הללו אינן נאמרות אלא סתם, בעלמא, ושבאמת דומות הן לאותות-הכבוד ומחיאות-כפים. שאריק ישב, והעויה חמוצה שכנה על פרצוף-פניו המעווה בבוז. אחד הפועלים, בחור שחור, גוזז, נבוך, נכנס פתאם לתוך השיחה:

— לפנים השבתי גם אני, שהשמירה אינה עבודה —קרא הוא בטון של יושר ונאמנות מיוהדה, שהורגשה בו קודם כל שביעת-רצון בלתי-מוכרה על אותה נאמנות מיוהדה גופא.—אבל עתה שוב איני חושב כך. אני בעצמי שמרתי לילה. ועתה שוב איני אומר, שזו אינה עבודה.

מלותיו העלו משום-מה את חמתו של זילוולה יותר מכל אשר נדבר עד עתה בעד וכנגד. הוא תמך את ראשו בזרועו והשליך בקדרות אמרות מקוטעות:

— עתה כבר תדע? שמרת לילה?.. ברוך השם!.. תן לי את הטבק, קין!

— מה שייך?—נענה בקול פקפקני הפועל השני, בחור גם כן שחור, אבל גבה-קומה ובעל אצבעות ארוכות, כאצבעות המנגן. הוא מולל באצבעותיו כל עת דברו—מה שייך... עבודה קלה—עבודה קשה... העבודה שלנו היא יותר נוחה, אם כי יותר מפרכת... והשמירה —סכנה—ולכן, אפשר, עוד יותר קשה... אבל מה שייך עבודה היא עבודה... הכל צריך להעשות!

———

אתם רוצים להיות בשלום עם שאריק ומעלים עליכם חמת עבדאלה... משל למה הדבר דומה? למי שמלטף בחבה את החתול בראשו ומושך אותו עד לבאב בזנבו...
— הָאָ־הָאָ־הָאָ!—רעם צחוקה של הכנופיא.
— לא, להפך!—מחה קין בחום—לא עבדאלה הזנב...
— הָאָ־הָאָ־הָאָ!
השומרים היו, סוף־סוף, מרוצים מנאומו של מליצם שיק. הם בעצמם כאילו התביישו או חשבו למטה מכבודם ללמד סנגוריא על עצמם. אגב, ביום נדמה להם לעצמם במקצת, שעבודתם אינה קשה לגבי עבודות אחרות, לגבי עבודות השדה, למשל. מה שהם מסתובבים „בלי נקיפת אצבע", בשעה שהכל עסוקים, כאילו נתן צדק מה גם בעיניהם הם לכנוי־הגנאי „הולכי בטל". ויהא שזה לא נכון—אבל בעיני התבל ודאי שפני הדברים כך הם! ולפיכך, תחת להסיר מעליהם את האשמה, התרגלו, להפך, להתגאות ולהתפאר ב„חייהם העליזים", ב„בטלה הנעימה". ואפילו עתה, למרות שדברי שיק השביעום רצון, למרות שהם מצאו, כי הוא הביע את האמת שלהם, קבלו הם אותם בקרות דעת של מושב לצים.
— בּרבו, שיק! אומרים, שלאחר נסיעתך הוכרחה טשרנוביץ להזמין במקומך נואם מחֶלם...
— מדוע דוקא מחלם?
— מדוע? מפני שבני־חלם הלא ידועים ל...
— אָהָאָ־הָאָ־הָאָ...
— גש־הנה, שיק, שכב על ידי!—אמר הסמלא־

— „הולכי־בטל" תאמרו לנו כיום? אבל מדוע לא תאמרו לנו כזאת בימי הגשמים, בעת שאנו עומדים על המשמר שלש־עשרה, ארבע־עשרה שעות במעת־לעת, בעת שכל הלילות אנו עומדים בלחות וברפש, בעת שהרוח מכשיל אותנו ומפיל אותנו ממש מעל רגלינו, בעת שבמרחק חצי־אמה לא יראה דבר מפני החושך, בעת שאין הגנב מורגש אלא כשנוגעים בו בידים ממש... ובימות־החמה—בימות החמה אין השמירה אלא משחק לדעתכם? וכלום אין אנו בימות החמה משרה לחצים? כלום בימות החמה אנו במוחים אל מול פני הברקנים העבים? כלום בימות החמה אין אנו יושבים אל עקרבים?.. „הליכת בטל"—אבל הגידו לי, איפוא, למה קמטו כל פני השומרים, קמטו ולא עת? הלא די לו לשומר לשמור שנים אחדות, בכדי שיחוש זאת בכל רמ"ח אבריו... ואם כן, שואל אני, איפוא, מה היא הסבה להתחלשותם המהירה? האם מהליכת־בטל נחלשים כל כך?.. הלא דבר הוא! הלא אתם בריאים—גם הולכי בטל שבכם...

— כך, כך, שיק! הראה להם את כחך! קברם עמוק באדמה!—עודד קין את הנואם מתוך התבדחות מהולה ברצינות.

— גם הוא מדבר!—נענה שאריק באיבה—עוד לא מלאו שבועים לשמירתו, והוא כבר מדבר על השמירה בחורף!.. הע־חע־חע...

— וכי על עצמי אני מדבר? על השמירה אני מדבר!—ענה שיק בגאון.

— למותר כל הדברים!—פסק הממלא מקום—

הוא הביט בחרי־אף על הבר־נש הצהוב, הארסי, התיצב ממולו, הבלים נכחו את המצח הרם והעגול למחצה ועשה בידו תנועה של נואם.

וולוזלה הריע באופן בלתי צפוי בצחוק אדיר מעל מהצלתו. קין אף הוא נתן קולו בצחוק, מבלי דעת על מה, ורק לאחר כך שאל:

— מה לך, שהלון?

— הא־חא... הגש לי את תיבת־הטבק... הס! אלתר שיק ידבר!

שיק העיף מבט מעורר־חמלה מסביב, משך בכתפותיו, ומיד פנה לאכרים:

— האם יודעים אתם מה המה השומרים? האם מבינים אתם מה פירוש־המלות: שמירה עברית? אתם רוצים להיות בעליה, מנהיגיה... אבל היודעים אתם את אידיאליה, את ערכה ואת אשר פעלה ועשתה? האם כבר שכחתם את הזמנים, שבהם אסור היה לנשיכם ולבנותיכם לצאת החוצה משיחשיך... במושבה ע ב ר י ת היתה האשה ה ע ב ר י ת יראה לצאת בערב מביתה!... עכשיו רוצים אתם לקחת את השמירה בידיכם? אבל מדוע לא לקחתם אותה אז? מדוע חכיתם עד שנבוא אנחנו ונסדר אותה? ואם מתחלה לא יכלתם לעשות זאת—מאין תמצא לכם היכלת עתה? אני שואל: מאין? מן הגרן או מן היקב?

— הידד, שיק!—קראו השומרים בתרועה.

שיק הביט בנצחון לצדדין ועשה עוד פעם תנועה בידו, כמזמין את המסובים לישב במנוחה ולשמוע אל דבריו הלאה.

בכל הוא מתקנא! את חובות-השמירה הם ממלאים? מגנבות אין אנו סובלים—ומה לנו עוד? צא וראה במושבות האחרות, שהערבים שומרים שם—כמה גנבות היו השנה! ואצלנו—אין... ובכן מה אתה רוצה? לדבר בעלמא!...

— כך? והאלפים שאנו מוציאים מכיסנו עליהם?... במזומנים... לכתחילה... אבל לא בזה אני דן... תהא שמירה עברית, אבל בתנאי שתמצא ברשות המושבה... היושר הוא, שבעד כספנו נהיה אנו בעלי-הדבר... ולבסוף, לנו המאה, ולהם הדעה... הם עוד באים לחוות לי דעה, שאת פועל זה רשאי אני להחזיק, ואת אלמוני —לא... וכי מה עשה להם עבדאלה שלי? אני רוצה להחזיק אותו—והסר... הוא פועלי הנאמן...

— טוב, שהזכרת—שלח קין לאכר מבט כבד— אם נפש עבדאלה כל כך יקרה בעיניך, אמור לו, שימהר ללכת מפה... גזירה שמא ישאוהו על כפים... אין לנו צורך פה במרגליו של החג׳ סלים!

— כך? ואתה כבר בטוח בזה? ואולי גם תלמדני בינה, את מי עלי לקבל במקומו?

אלתר שיק התהלך נרגז ונסער על פני החדר. חמתו בערה בו על הממלא-מקום, ש„התנהג אתו כל-כך לא מעשה חברי". הוא מצא את עצמו נעלב מזה, שהעולם צחק על משפתו-נפילתו. טוב היה, טוב מכל, לסחבהו ברגליו, את אותו ממלא-מקום, ולחזור ולשכב על המטה; אז היו הם רואים את אשר לאל ידו הוא, שיק, לעשות... אבל לך וסחבהו—היזוע ממקומו? גמל שבזה!—ברם, דברי שא־יק האכר הפסיקו פתאם את מחשבות הנקמה שלו.

המכשירים הדרושים לענין זה, ישב על הרצפה והתחיל לפרוק את הכלי. בורג אחד לא מש משום-מה ממקומו.

— בבורג אחד יש איזה קלקול—נשא את עיניו אל הממלא-מקום.

להלה התיחס תודרסקא באמון ובכבוד. איך שיהיה, ובאיזו בחינה הרי זה—„בעל-הבית!" מתוך איזה חוש טבעי של פועל-מלידה היה בו מעין חפץ להשביעהו רצון, להראות לו, „לממלא-מקום", שהוא, תודרסקא, מתאמץ, אוזר כל כחותיו, עושה כל אשר לאל ידו. הממלא מקום מצדו הרגיש בבלי-יודעים את היחס הזה וקבלהו: יושר, באופן טבעי, מבלי היהר בזה, התחיל הוא למלא תפקיד של בעל-בית באמת.

— תן הנה! למה לא נקית עד עתה? ראה, הרי האקדוח כמעט שהעלה חלודה. אסור למסור לידם כלי-זין הגון! נא, טול, סַבֵּב כך. הנה לבורג זה, סבב את זה! אה, הואה אתה, כיצד נתפרק? ועתה שפשף בשמן...

תודרסקא עשה כל אשר צוה בהתמכרות גמורה. הוא הרגיש את עצמו יותר שקט ומרוצה, אחרי שמעו את קולו של ה„ממלא מקום", קול נגיד ומצוה, קול שלוָהו כל הימים בשעת עבודה. הוא שפך שמן ושפשף במסירות נפש את חלקי-המתכת של אקדוחו הישן ורב-השמוש.

האכר הישני, בן אדם גבוה, מלא, בעל שפמים צהובים-כהים עבים ועינים אמוצות ושובות, הניע את עצמו כלפי חבריו:

— נו, מה אתה מדבר, שאריק? הולכי-בטל... ואם גם הולכי-בטל—מה איכפת לנו? בן-אדם מישונה—

תנועה וקהה לגבי כל מה שיצא מהוג חייו היום=יומיים, לגבי כל מה שדרש תפיסה מהירה, אבל עם זה היה לו חוש מעשי, מין כשרון אינסטינקטיבי להבין את הצדדים השונים של העבודה. אהבת=הכבוד שלו התבטאה בשאיפה להיות פועל ממדרגה ראשונה,—הפועל הראשון. הוא התבונן לכל דבר בעינים רגילות, מעשיות, למד את העבודה מאליו, ומיד אחר הלמוד עשה אותה בפועל מבלי חוס על כח=גופו—„כשור=פר", לפי עדות חבריו. אבל התלוצצותם על השבונו לא הרעימתהו. הן הכל ידעו ונאלצו להודות, שהוא הפועל הכי=טוב! ואולם לאחרונה באה השעה, שההכרה הזאת חדלה לתת לו ספוק פנימי. הוא היה מאותו סוג האנשים, שתמיד הם שואפים להשיג דבר=מה—דבר, שבמשך זמן ארוך הוא מתפתח ונעשה אצלם לאט=לאט, ומבלי משים ובבלי יודעים, למטרה, שכדאי לרדוף אחריה. הוא התחיל שוגה בדמיונו על אדות עבודת=השמירה. אמת, השומר חייו תלויים לו תמיד מנגד, עליו לסבול הרבה מאי=שינה ובלילות=החורף יאכלוהו הקור והרטיבות—אבל תחת כל זאת הרי הוא שומר, איש שכלי=זין בידו, איש שהכל נוהגים בו מנהג דרך ארץ והוא איננו ירא מפני איש. למה לא יהיה גם הוא, תודרסקא, כמות זה? פחדן איננו, ואם לכח—אמיץ הנהו. אלא מאי? מה שאי=אפשר לישון בלילה? לזה מתרגלים, ישנים ביום.—וכך נמסר תודרסקא בשלוה ובעקשנות לשאיפתו החדשה—להיות „לשומר אמתי!"

תודרסקא נזכר באקדוחו—אפשר כבר הגיעה השעה לנקותו. הוא עמד והביא צלוחית=שמן, סמרטוט ויתר

— נו, רוצה אתה? אני שואל באמת ובתמים.

— כן, כן, חכה לו!—נענה תודרסקא—הוא יהיה לחיל, כמו שאני אהיה ל... ל...

— לעור-איל... מאָדם...—סיע קין, בראותו שאין תודרסקא מוצא את ההשואה.

— איל אדום... הא-חא-חא:..—החזיק תודרסקא בשביעת-רצון רבה על שגם הוא משתתף בשיחה— אשתקד, בעת התגרה עם הבידואים—אני עבדתי אז פה אצל פלדשטיין—שכב זה חמש שעות הבוי תחת מטתו. בעמל רב עלה להוציאו משם...

— חא-חא-חא! באמת? אוי, חילי... חא-חא-חא...

— מה „להוציאו!"—המציא קין בן-רגע נוסח אחר —פתוהו—ויצא. שתי שעות דברו על לבו, לאחר שעקבות השודדים כבר לא נודעו. והוא צועק לא בקולו: איני רוצה לשים נפשי בכף... איני רוצה למות מיתה ודאית... תודרסקא, אתה נעשה לבן-אדם, תודרסקא! עוד מעט— ואיש לא יאמר למראך, שבזמן מן הזמנים היית גם אתה פלח, לא עלינו.

תודרסקא העיף מבט על שתי כפות-ידיו הגדולות, המיובלות ועל פניו היבשים, הרחבים, המחוטטים השתפכה בת-צחוק של נחת-רוח. עד הזמן האחרון היה הוא פועל חקלאי. האכרים בכל מקום היו מקבלים אותו לעבודה ברצון, בדעתם אותו לפועל בריא, חרוץ ובקי במקצועו. דבר-מה מאיש-האדמה הורגש בגבר המיושב, הגרמי, הממשי הזה. מעיניו הצִיָתניות, השלוות, הקודרות כמעט קט נשקפה גם איזו עקשנות מיוחדה במינה, עקשנות הגובלת עם העמידה ברשות עצמית. מוחו היה כבד-

לירד, ובעצמך יורד!

בני החבורה התפרצו בצחוק.

אחד האכרים, אבריך כבן שלשים, זעזע את שפמיו הצהובים, עוה את לחייו הכרתיות־האדומות ומלאות־הבשר והעיר בארס:

— אך אלה הם היים!... כנופיא של הולכי־בטל... מה הסר להם? על צוארנו הם יושבים... אוכלים מן המוכן.

— התקנא בנו? מחש צהוב! אַיֶה וקוץ בה! למה תדאג? אין דבר, צוארך שמן למדי...—

קין צחק בקול.

האכר השקיף מסביב כנרגז. לחייו האדימו עוד יותר. הוא קרא בשקט, אך ברעד של עלבון בקולו:

— כן, כן, על צוארנו מִצְוָה לרכוב.. הרין אנו אין אנו אלא בעלי־בתים שפלים... ואתם—הי, גבורים, קוזקים יהודים, מגינינו ומפלטינו... חע־חע... היושר מחייב, שאנו נפרנס אתכם, בכדי שאתם תוכלו לילך בטל... חע־חע־חע... נו, ובאמת, באמת... חע־חע... מה עבודתכם? בלילות תטילו שעות אחדות, תבלו באיזה אופן שהוא את העת הפנויה: בפטפוטים, בפהוקים, בעשון... ולאחר כך—שכב כל היום!...

— מוח־של־אכר שכמותך!—התרומם הממלא־מקום —הֱיֵה גם אתה לשומר, אם זה כל כך מוצא חן בעיניך. הנה הלילה לך לשמור במקומי. הן רואה אתה: עיף אני מן הדרך ומחר בבוקר השכם עלי לנסוע הלאה... ושמא עוד רוצה אתה להיות לרוכב, לחיל?

— גבורים!—בת־הצחוק של האכר היתה ארסית ביותר.

ממלא=מקום אתה—למלא מקומו של כל בול=עץ הסר... אל תניחהו, שיק בן=קיר לי, אל תניחהו! הצלעות של ממלא=מקומנו לא תיבשנה אם גם ישכב על הרצפה... רשאי זה לשכב על הרצפה, רשאי! הרי הוא לא גמר בית=ספר=למסחר בטשרנוביץ... חא=חא=חא...

וולוולה אף הוא חִזק את לבב=שיק:

— אל תניחהו, אלתר, אל תהא שוטה!

אבל הממלא=מקום ידע מי הוא האיש אשר אליו הוא פונה בדבריו הרכים. שיק היה בעל לב רך ורַגָש. הוא צמצם עצמו במטה ונהם כמתוך אי=רצון:

— לך ושכב! וכי מי אינו מניח לך?

הממלא=מקום קרב ולחש:

— תנני לשכב אל הכותל... אני רוצה להרדם קצת...

ומיד שכב על המטה, אצל הכותל, ובכבד=גופו הדף ודחה מן המקום את גופו הקלוש של בעל=המטה, מכנים=האורח.

— מה לך כי ככה תשתטח? עוד רגע ולא ישאר לי אף טפח!—מחה שיק, בהתפתלו על שפת=הברזל של המטה, שלחצה ודקרה את גבו, ובהרגישו, שהעמדָה שלו אינה בטוחה כל עיקר ושהמקום נשמט מתחתיו...

— מה יש? לא נעים לך, חלילה?—שאל הממלא= מקום בקול עדין של השתתפות=בצער יתירה, ובתוך זה הדף אותו הדיפה אחרונה בשכמו ברזל.

— רֵד לאדמה!—קללהו שיק בחרי=אף, בהתגוללו מעל המטה.

— הוי, שיק, שיק!—יִסְרֵהו קין—אותו הנך שולת

על „מקרים" ו„מאורעות", התפארו בדברי „גבורותיהם", שלחו לשון בעלמות, גבלו את הפיות, התאבקו. לפנות ערב היו „מותחים" את המכנסים ובהלוך־של־עצלות יוצאים החוצה בסך, כשחבלי־שינה על הפנים המקומטים והשערות פרועות—יחפים, קרועים, בלתי מרוחצים. „ממש חיילים תורכיים"—היו מתבדחים האכרים. ורק אחר כך, בהגיע שעת־היציאה אל השמירה, היו מתלבשים בכל חומר הדין והתכנית.

הפעם, בצהרים של היום, היו במעון־השומרים אורחים: ה„ממלא־מקום" ושני פועלים, שבאו לבקש עבודה במושבה, ובינתים נכנסו אל השומרים להנפש. הפועלים פרשו פולרינה על יד מחצלתו של וולוולה, ישבו, העלו אש בפפירוסות. אז השקיפו החדרה גם אכרים־שכנים אחדים, שרצו להמתין קצת עד שתרד השמש וימעט החום בטרם יצאו לפעלם בגרן. הם נשארו יושבים על המפתן. ה„ממלא־מקום" התהלך לו אחת ושתים בחדר, בהביטו אלכסונית על שיק, או יותר נכון, על מטתו של שיק, שאדונה ובעל־קנינה שכב בתוכה ולא חשב כלל, כפי הנראה, לעזבה בקרוב.

— שיק! וכי כך היא מדת הכנסת־אורחים שלכם?— נסה, לאחרונה, ה„ממלא־מקום" להשפיע עליו בדברים כבושים—שוכבים ואין מניחים לאורח אפילו לנוח מעט מדרכו הקשה?

קין, ששכב לו על האבעיה שלו אצל כותל אחר, נסה להתערב, „לקלקל" עסקיו של הממלא־מקום.

— אורח?! מה האורח הזה בעיניכם? כבר אינך אורח אצלנו—הלילה אתה יוצא לשמירה... הלא על כן

הכל הלכו אל המטבח לאכול ארוחת־הצהרים... למה הוא מרבה כל כך לקדוח? אפשר, שמאי־שינה... זמן־השינה של השומרים הוא מעלות השחר עד השעה האחת־עשרה־השתים־עשרה, והוא מקיץ בשמנה־בתשע— ושוב אינו יכול לישון! שוב אין השינה חוטפתו. בראש מבולבל הוא מתגולל כך יום יום בחדר המהניק, המלא אדים, על יד חבריו הנותרים, המזיעים. יש שהוא נופל אחרי ארוחת הצהרים על מחצלתו ונרדם לשעה. אבל לרוב הוא נשאר עַד כל היום, וכך הוא יוצא אל משמרתו... למה תדוד שנתו מעיניו? המפני הזבובים העוקצים? האם קרני השמש יפריעו לו? והרי כך נעשה רק בשנה האחרונה. לפנים—אָהאָ! לפנים היה ישן כמת! אבל שלש שנות־שמירה עם א ו ת ה ההתאמצות בלילה ההוא שמו בו, סוף־סוף, אותותם אותות...

בצהרים קם וולוולה ממשכבו, התהלך מעט. אף על פי כן לא עלה גם על הדעת לשלחהו הלילה לשמירה. אגב, היופ היה גם במי להחליפו. בא ה„ממלא־מקום"— שומר־שדות עב וכבד, בעל פנים אדומים, ברזליים. הלה היה לעתים קרובות הולך ובא במושבות במקום „הדוב" ראש־השומרים, בכל פעם שלדוב לא היתה שהות לנסוע. עכשיו בא בענין קנית־שעורים בשביל סוסיהם של הרוכבים שומרי־השדות.

אחרי הצהרים היה מדריך השומרים לבלי לישון עוד כי אם להתגולל בעלמא בדירתם על הרצפה עד ארוחת־הערב. המחנק היה פה רב ונורא, אבל בחוץ להטה השמש עד לבלתי נשוא! ערומים למחצה, בחרוקים ערביים ארוכים או בלבָנים מצויים, שכבו ופטפטו, ספרו

— קשה לי להלוך—ענה וולוולה קצרות.
קין שקע לרגעים אחדים במחשבות.
— לא, אי־אפשר... להשאיר כך—אסור!... אילו היה השני אחר... ועל ידי הלז עוד ננהול מפלה בזמן מן הזמנים... בעוד שעה תצא הלבנה—אז ישמור הוא לבדו עד הבוקר את שני הקירות... שהרון! נו, התאמץ, עשה עוד „סבוב"! לא תהיה לפגר מסבוב אחד... שעה כזו! אני איני יכול לפנות אף רגע מהגורן, תודרסקא שלי אמנם אינו שלומיאל—ידיו הפעוטות—מי יתן לי כמותן! תחת זאת קערת־מוחו עם מה שנעשה בה—הייתי מוהל לך... נו, הולך אתה? רק סבוב אחד!
— אָח־חאָ!... לא טוב לי...
הוא התרומם ברוב עמל, ובסחבו את רגליו הכבדות, הלך אל הקיר. קין הביט אחריו בחמלה רבה. אחר כך פנה לעבר אחר.
— אילו אפשר היה, לכל הפחות, לסמוך על אותו „גבור"... ספו, איזו אנשים שולחים לנו... יבערו כלם באש!...

ב.

וולוולה ישן מחצות הלילה עד הצהרים. אבל השינה הארוכה לא החלימה אותו. היה בו הרגש, כי עוד לא ישן די צרכו. החום ירד, אבל גופו היה כבד עליו; כלו שבור ורצוץ. בקדרת־ראשו היתה המולה רבה כאילו כנפי־שהנה הסתובבו שם לכל הקיפם. כל אכל תעבה נפשו; בפיו היה געל־מרירות. בהדר היה ריק—

הלא הוא קודח!... הנה רעד קר תופס אותו, אוי, הוא רועד כבר כהוגן... מחר יהיה כבר „יום מחמדים"... אי, ארמלי אפשר היה לשכב!...

בהכנסו למושבה, מצא וולוולה בתוכה את חברו־לשמירה, את אלתר שיק. הלה יצא זה כרבע שעה מאצל הקיר השני וישב פה לנוח על האבנים. וולוולה התעטף בדממה באבעיה שלו ושכב אצל חברו. הוא היה עיף ומכוסה זיעה. הרגלים תססו, כאבו. הרוח היה חזק, והאבעיה כמעט שלא יכלה להגן עליו.

— קין לא היה פה?

— לא.

— שרוק... רק פעם אחת... הנני קודח, כמדומה.

שריקה ארוכה, מחרידה בקעה את הלילה האלם. רגע היתה דממה—ואחריה שריקת־מַעֲנֶה. כעבור עוד רגעים אחדים, ומן האפלה נסתמן צלו של איש.

הם ישבו ועשנו. וולוולה נסה גם הוא לעשן—וזרק מיד. לא, קדחת היא!...

— ומה נשמע אצלך, אלתר?—שאלהו קין—הכל בשלום?

— כמדומני... בשלום.

— „כמדומני"! תמיד כמדומך... כבר הגיעה שעתך לסובב עוד פעם את הקיר. „כמדומני", שאתה יושב פה זה מכבר.

— יודעים גם בלעדיך—רטן שיק באי־רצון, וילך לאטו.

— ואתה קודח באמת, שַׁחֲלוֹן?—קין הניח ברוך את כף ידו על חזה רעהו.

אפשר לנשוף בו בחוטם—ואיננו... והרי הוא עוד מתישב ומניחו פתוח?! יוציאו את הבהמות שלו—ואנחנו נהיה האשמים?! הוא מפקיר את רכושו—ומידינו יבקש... אנחנו לא נשלם את הנזק, הנני מודיע לו מראש... לעזאזל! אני השבתי: גנבים מבפנים... הוא מבין זאת?

אבל האכר ל א הבין. הוא שאל ברתת:

— עדיין לא נלקח? לא נלקח כלום?

הוא רץ אל הפרדות, אל הארוות, אל לול העופות.

— כלום! כבר ראיתי—הודיע וולוולה ברוגזה.

— נו, ברוך השם!—נאנחה האכרה אנחה של התישבות־הדעת ונכנסה הביתה.

וולוולה הלך אחר בעל־הבית. הם נגשו אל הפשפש.

— ר' משה, הנני שונה דברי... אנחנו נקבול עליו לפני ועד המושבה... אין אנו מחויבים לסבול בגללו!

האכר נפסק במהלכו והשקיף על השומר במשטמה עצורה.

— אתקן, אתקן! הלא כבר אמרתי לו!... מה הוא רוצה ממני, מה? וכי בכוונה השארתי פתוח? וכי איתי יכלתי לתקן?... אפנה מן הגרן—ואתקן.

וולוולה יצא מן החצר ושב אל מהלכו לאורך הקיר. הוא נרגע פתאם; מרגעה אפטית תפסה אותו, כאילו הכל נתרוקן מתוכו. על יד הברקנים התהלך בצעדים יותר אטיים ומאזין ומקשיב יותר—אבל כל זה עשה מכונית, כהחלפת הרגלים של אדם בשעת הליכה. הוא כבר היה כמו בטוח, שהלילה לא יבואו גנבים. ועכשיו חש שוב בראשו, ובמדה יותר עזה מאשר קודם. פתאם הובהר לו, למה הוא כל כך זועף ו„רוגז" הערב:

ביותר והבקיע לתוך החשכה. נהיריו רעדו, נתרחבו ושתו בצמא את האויר. לו נדמה אפילו, שאזניו נתקשו ועמדו כאזני כלב־הציד. הוא הוציא את ה„נַגַּן" מן התיק והחזיקו קָכֵן בימינו. ושוב דחיפת־נסיון חלשה בפשפש. סדק־הפתיחה נתרחב. בהדיפה חזקה, במִקְצת בלתי־צפויה גם לו לעצמו, פתח אותו השומר, לאחרונה, לרוחה. ברגל אחת עמד על המפתן, דק, זקוף, מאומץ, כשימינו עם האקדוח נטויה מעט לפניו—ועיניו הנרגזות חודרות לתוך החושך. בחצר דממה. רק הכלב עשה, כמבולבל, קפיצה אליו והתחיל נובח בקצף, אבל לא נגש מקרוב. וולוולה נכנס במרוצה פנימה. הוא שם עין מסביב, עשה איזו „הקפה" סביב עצמו, ובצעדים רחבים, מאוששים, לבלי דאוג עוד לשום דבר ולבלי הזהר עוד משום דבר, התחיל מהלך בחצר. הוא נגש אל הפרדות, שעמדו אצל עגלה אחת, ובדק אם רגליהן כבולות, סיֵר את הארוות, משש את המנעולים... כן, הוּא הבין כך מראש! האכר בעצמו הניח כך לפשפש, שיהא פתוח... שכח!

על המרפסת נראה האכר ופנס בידו האחת. הפנס התנועע ורעד. בידו השניה החזיק בדלת הפתוחה. מאחורי כתפו נשקפו פני אשה נפחדים.

— מן הד?—קרא האכר בערבית ושנה ביהודית. —מי כאן?

— ישקני!—נהם וולוולה בפני עצמו ונגש בכעס אל המרפסת.

— מי? השומר?—שאלה האכרה בפחד.

— השומר, השומר... ר' משה, הוא התחיל לבלי לסגור את השער כל עיקר... לעזאזל! גם כשהוא סגור

מידו סוסה אשר חמש־עשרה לירות מחירה. ובמושבה לא ידעו דבר עד הבוקר!... השיך סעיד, ראש־הגנבים, המפורסם בסביבה, כבר הודיע לו הפלח, שבעד תשע לירות תושב לו הגזילה. הגנזל ודאי „יִפְדֶה" גם בעד חמש...

רגעים אחדים עמד וולוולה על ברכיו והקשיב רב־קשב. אחר כך קם ובמתינות ובאדישות הלך לו הלאה. לפנים בעת הראשונה של שמירתו, היו כל החשדים והפחדים הקטנים הללו מזעזעים את עצביו עד לְזַעֲוָה; עכשיו הרושם שלהם לא גדול ולא ממושך. רשמים אלה נתפסים אצלו כבאגב אורחא, כחזיונות־הרחוב המצויים או כהאפשרות להמצא פתאם תחת אופני־מרכבה, להתנגש עם מי שהוא, להתערב במריבה ובהכאות—אצל יושבי־כרכים.

השומר שוב נתמלא דאגה. הוא כבר הגיע עד כמעט הקצה השני של הקיר. כאן היה פשפש ישן, רפה, שהיה תלוי ועומד במסגרתו „בנסים". כשהיו דוחפים בו, היה שורק ומיבב וכאילו זז קמעא. נדמה, שבדחיפה הגונה אחת אפשר להפילו לגמרי. זה לא פעם העיר וולוולה על זה את תשומת־לבו של בעל־הבית. אבל הלה, אכר עני, שעזובה שרדה בכל ביתו, היה רק מבטיח—ובשפה רפה—לתקן את הפשפש. וכך נשאר הדבר בלתי מתוקן. לילה לילה היה וולוולה ממשש בעֶבְרָה מיוחדה את הקרשים הבלים, המאובקים והמכווצים של הפשפש ועם זה היה דוחפו בזהירות ובקלות אצל המנעול—גזירה שמה יפתח. עכשיו קרה כך באמת: אך נגע השומר בפשפש—והנה שריקה השאית ופתיחה אִטית. וולוולה סלק את ידו אינסטינקטיבית. סנטרו כאילו נתחדד ונתבלט

כלומר, מה, כפי הנראה, יצא כך הדבר... השגחה פרטית...

וולוולה אהב לחשוב, שבשעה שהוא אינו יודע מה מראה פני הקיר ביום, כך אף הוא, הקיר, אינו יודע אותו, את וולוולה היומי, החלש, הקרחתני, המיושן, ההולך=בטל. הקיר רואה אותו רק בדמות=דיוקנו הכי יפה, בעת שהוא חזק, מזוין, בלתי=מצוי, לילי. לילה, לילה יגין הוא, וולוולה, עליו, על קיר זה, לבל יגעו בו לרעה, לבל יפרצו בו פרץ, והקיר יודע, שאפשר לסמוך עליו, על שומר זה. והוא, הקיר, מצדו—כלום לא ייטיב לו, לוולוולה? כלום לא אליו יחון הוא, השומר, בשעת סכנה למצוא מחסה? האם לא בו ידבק בגבו בעת שעומד הוא במלחמה לפניו? אז עומד הוא כל כך נאמן וכל כך מסור אליו! מחזקתו הקרה ישאב אומץ וכח. אז יהוש, כאילו חלק מנשמת=האבן יעבור אליו, והוא בעצמו נעשה חזק וקר ומאובן אל מול הצי=האויב...

פסיעתו נתקלה פתאם בחתיכת פח—מכסה או צד של תיבת=נפט. הפח הוציא תחת רגלו נאקת=שריקה מרוסקה. הוא נפסק פתאם במהלכו והביט לצדדין. הוא כרע בחשאי, נטל את חתיכת=הפח בידו והניחו בצד המשעול. במשעול חייבים לילך בדממה, בקלות—המשעול צריך להיות נקי, בלי כל מכשולים. ומהיכן הפח? בודאי הושלך מאיזה הצד ביום. אבל תתכן גם אחרת. יש ש„הם" מניחים בכוונה איזה דבר מצלצל במסלת השומר, למען ישמעו בלכתו. ועכשיו אמנם כבר הגיעו ימי המבוכה. בסביבה כבר קרו מקרים. לפני שני לילות התנפלו שלשה רוכבים בלתי ידועים על פלח, שנסע בדרך המלך ודוקא על קרקע היהודים, מהלך חצי שעה מהמושבה, וגזלו

מעברים, שמא צל יצור היו? לא, לא נראה דבר. הוא התרחק שלש־ארבע פסיעות מן הקיר, צעד צעד אחד ושלח מבט למעבר הפנה. שלות־השקט. ריק. אותו הקיר הכהה, הדומם, אותם השדות השחורים־הקהים ואותם הברקנים הנמוכים שנגאיו על יד מסלתו. והוא גם לא צפה, שתהא אחרת. לא בכל יום באים גנבים... רק לפעמים... לפעמים יש שהם באים...

מעבר הזה נמשך הקיר ארוכות—כארך כל המושבה. מן הקצה הזה עד קצהו השני יארך המהלך כרגיל כחצי שעה. ולפעמים, כשהיה צורך בדבר להפסק ולהקשיב יותר—גם כשעה. ואולם ההליכה בזה לא שעממה אותו. בינו ובין הקיר—ודוקא עם החלק הזה, האחורי והכי רחוק, של הקיר—כבר נקבע איזה יחס מיוחד של קשר והתקרבות. מצא חן בעיני השומר גם זה, שהוא נפגש אתו, עם הלק־הקיר הלז, רק בלילה. הוא לא ידע מהו ומה מראה פניו של קיר זה ביום—ובלילה היה תמיד כהה, אלם וקשה. הוא לא ידע את עינו ומה צבע אבניו. בלילות האפלים היו הן שחורות, שחורות לגמרי, ובלילות הירח נדמה לו, שהן אדומות אודם עב, אודם־דמים, ופסים שחורים יסובבון. בלכתו סמוך הקיר בלילה יש שהיה גומר אומר בנפשו לבוא הנה ביום בכוונה לראות מה צביונו באמת. אבל ביום או שהיה שוכח, או שהיה מתעצל לילך בחום, או שהיה נכלם בפני עצמו על „כסילותו". וכשקרה לו לעבור עליו ביום שלא בכוונה— לא היה נמצא בלבבו כל ענין אליו, והוא לא היה גם נושא עיניו. ולאחר כך, בלילה, כשהיה שוב נזכר, היה מצטחק ברצון בלתי־מוכר ואומר לעצמו: „מִן אַלְלַה"...

באויר כאילו רחף, נראה ומוחש כמעט קט, צל־עופרת של אור קל מן הקל ודק מן הדק. אבל גם הוא הלך וקטן, הלך וחלף מרגע לרגע...

בצעדיו הרגילים עבר השומר מפשפש לפשפש שבקיר. בכף רגליו חש את מסלתו, זו המסלה אשר כבשו הוא וחבריו במשך שנתים ימי שמירתם, את הגומות, שעליו היה לפסוע עליהן בפסיעה אחת. המשעול התפתל לאורך הקיר, לרגלי הקיר. ואם באיזו מקומות התרחק מעט מהקיר, הנה סמוך לפשפש שוב התקרב. וולוולה עמד לרגע אצל כל פשפש ופשפש—השערים האחורים של הארוות או החצרות—גשש וממשש אותו מכל צד, אם אין בו שבר או סדק חשוד, נסה להדוף בו, אם אינו נפתח מאליו.

בצדי המשעול גדלו גידולי־עקרבים, שיחים סבוכים, נמוכים, מהלכי שחור־אימה בלילות, ידידי הגנבים ואויבי השומרים. שם מאחורי הברקנים יש אשר הגנבים יסתתרו שעות, לילות, ולפעמים במשך שבועות מספר רצופים, יארבו לשומר ויחכו לשעת־הכושר. מן המארב הזה יוכלו גם להתנפל על השומר פתאם, לפרוק זינו מעליו, להרגהו... באיזו מקומות היו הקוצים והברקנים כל כך קרובים למשעול, עד שמדי עבור השומר עליהם נגעו בו ענפיהם הדוקרים.

וולוולה נגש עד קצה הקיר, במקום שהיה עליו לפנות ימינה. כאן שוב לבש מדת־זהירות. כי כבר קרה פעמים אחדות, שהשודדים אורבים לשומר מעבר הפנה להתנפל עליו פתאם בפניתו. הוא התבונן לאט ובהתאמצות כל כחות־חושיו. שמא יש איזו תנועה חשודה מאחוריו,

האקדוח, לראות אם הוא על מקומו, נגע בפגיון, לנסות אם הוא מוצא על נקלה מן התער. כל מנהגי-הזהירות הקטנים האלה נעשו אצלו זה מכבר לדברים שבהרגל, שעושים אותם מבלי כוונה תחלה. הוא כלל לא חשב על מקרה, שיקרה לו הלילה על יד הקיר. ואולם שבע פעמים לא, ופעם אחת—כן, והשומר חייב להיות מוכן תמיד. אגב, עונת-הגנבות כבר הולכת ומתקרבת. לפני זה, בזמן הקציר, אין השמירה במושבה אחראית כל כך. אז הגנבות הנן מסוג אחר—גונבים תבואה מן השדות; זה יותר כדאי ויותר קל „להם". בכדי לגשת אל המושבה, על הגנבים לעבור את השדות, במקום שהשומרים-הרוכבים נמצאים כל הלילה. עתה, כשהקציר הולך וקרוב אל קצו ושמירת-השדות פסקה, ודאי לא יאחרו האורחים הבלתי-קרואים מבוא אל המושבה.

רוח-חזק נשב לו בפניו מיד בצאתו מרחוב המושבה אל הקיר. נדמה, כאלו חכה הרוח כל הזמן ליוולוולה ולצאתו, למען יהא לו על מי להתנפל. הכל מסביב נָדם דממה גדולה, כמתכוון להמתין עד עבור מרוצת הרוח ונהמתו איֻמה. כל צלילי-הלילה השונים, כל קולות-הרשרוש ובנותיהם והדיהם, נבלעו בשריקותיו האכזריות של הרוח. אפילו הכלבים חדלו מנבוח והתחבאו מפחד בחצרותיהם, בפנותיהם-מאורותיהם. עתה אי אפשר היה לשמוע דבר, מלבד יללתו הנמוכה מרחוק וקריאות-זעמו הפראיות בהתקרבו. הסער מלא את חללו הריק של הלילה. הוא נפל מן השמים האפלים ותעה על האדמה האפלה והשחורה עוד יותר. והאדמה כבר היתה לֵילית כלה—אלמת, חשכה, השוכה ניצוצות-הסרום המזהירים. רק

חגר ורועד: „גנבים“!

— ומתירא?

וולוולה הצית גפרור בכדי להעלות אש בפפירוסה.

— מתירא—ענה הוא הרש.

הם נפגשו במבטיהם והסתכלו איש בעיני רעהו הסתכלות אלמת, חודרת. איש מהם לא הצטחק. וולוולה עשן.

— אפשר עוד יתרגל... אפשר... נו, אני הולך!... אבל הראש כואב... איני יודע ממה...

— לך—תתאוורר...

בחוץ ריק ואפל. השעה שעת ארוחת הערב. אחר זה עוד יצאו לטיל. הפועלים ובני־האכרים אולי עוד ילכו אל הגורן, להתגולל בערמות. עתה הכל בבתיהם. וולוולה צועד יחידי על הכביש הרעוע שברחוב. אלמלא כביש זה, ודאי שההליכה לא היתה קשה כאן משל עכשיו. כל אבן הרי היא כאי עומד ברשות עצמו בתוך ים של גומות. בכל רגע נתקלת הרגל בסדק שבין שתי אבנים. ההולך, אמנם, כבר הורגל לכל אי־הנעימיות האלה; הוא רק מכיר ורואה בהן כבאגב אורחא. בשויון נפש הוא מוציא רגליו מן הפחתים, ובחריצות מיוחדה, שמקורה בהרגל ישן, הוא מגשש בקצה נעלו כל שפה של אבן ועולה עליה מיד. בקצה הרחוב הוא בא עד השער עם שבכות־העץ הקלושות וממשש את המנעול. זה כתקונו. אשתקד שברו גנבים את המנעול והוציאו פרדה דרך רחוב המושבה, בשעה שהשומר היה מהעבר השני, מן הקיר וחוצה.

וולוולה פנה ימינה. הנה הקיר. הוא משש את

החומות חיו בשלום—על פי איזה אופן משונה — עם הכבדות, כמעט האכזריות שבמבטו. רק לעתים רחוקות מאד, בהתפרצו בצחוק ארעי ופשוט, היה הקושי נעלם לרגע מעיניו, כאילו נתז עליהן מזיקי-הצחוק המאירים.

קין הושיט את הכתנת הקרועה לוולוולה, שכבר עשה צעד ליציאה.

— כַּתֵּר זעיר! שלך זו?

— לא... אולי של שיק?

— נו, שיק יַתִּר...

— הנח! מוטב שלא תגע בשלו. הוא יבכה על צוארך כל השנה!

— לך לדרכך! למה תעמוד? שוב אין לי צורך בך. והוא קרע את הכתנת לשנים.

— מה אתה עושה? בוא ואמשש את מצחך. אין ספק, שדעתך נטרפה עליך. בחייך, שנשליכך מן החדר... ראה תראה...

— טפש! וכי מה עשיתי? מכתנת גרועה אחת עשיתי שני התולי רגלים מצוינים... הרי אות-כבוד מגיע לי בעד מעשה שכזה, שחל מגונה שכמותך! ולשיק אל תדאג. הוא בהור הרוץ. כשמו כן הוא—„געשיקט". ואם תרצה לומר: מלשון „שליחות"—גם כן טוב. שיק ישלח מכתב-תמרורים לאמו בצרנוביץ, ותשלח לו עוד חצי תריסר כתנות. אל יאוש, ישחלון, עוד יספיק גם לך. שמע!—הוא נעשה רציני והשפיל את קולו—מה עסקיו שם על יד הקיר?... אין שנוי? עדיין הוא יורה?

— השד יודע אותו... יורה! אמש ירה שוב—לא שמעת? בקצה השני, מלמעלה... אני גערתי בו, והוא

—קין ובחור רומיני אחד, תודרוס או תודורסקא, כפי שכנוהו חבריו—לא היו משאירים עקבות מסומנות על מקומות־משכבם. הם היו ישנים על „האבעיות" שלהם, ואל השמירה היו הם קמים והולכים עם מצעם על גבם.

לאור הגפרור נראו רגע פרצופיהם של שני השומרים. וולוולה בכובע הגבוה מעור־כבשים על ראשו ועם ה„נַבּוּט" בידו—מקל חזק להכאה, שהגולה העבה שלו, שהיתה בתחתיתו, נראתה כאגרוף מעוקם ומהופך—כבר עמד אצל הדלת, מוכן ליציאה. איזה מין עצלות ורשלנות נראו בתנועותיו, מה שלא התאים לדקות וזקיפות קומתו. ולפיכך אולי, הורגש, שכשיש צורך בדבר, ברגע הנכון, הולכת מאתו כל הרשלנות הזאת והוא עושה את הדרוש בזריזות ובלי כל פקפוקים. אפשר שאז נעלמות ממנו לשעה גם ההבעה של אי־רצון אַפטי, השפוך על פניו, גם העצבות הקודרת, הנשקפה מעיניו הירוקות ירקון עבה. השפמים הקטנים, הדקים, שהתפתלו כפס ממעל לשפתו העליונה, אף הם ספרו מצחוק פתאמי עם ברק שנים לבנות, מרטט עליזות צעירה; ברם עתה נחו בדממה, לחוצים וקפואים.

השומר השני, המכונה קין, עמד בפנה והחזיק בידו כתנת בלה, שכתמים חומים גדולים הצהיבו מתוכה—מקומות שודאי נשרפו בה אגב גהוץ. בקומתו היה דומה לוולוויל, אבל מבנה גוו היה אחר לגמרי: חזה בריא, עגול ובולט, כתפים עבות, פנים רחבים, עגולים, רכים, כהים—פנים מונגוליים, שהיה בהם הרבה גם מסבר פני אשה—ועינים חומות, עקשניות עם מבט כבד. קין אהב להתלוצץ, להתבדח—ואֵש ההוסור והאירוניה שבעיניו

אתה הוא אשר השלכת את נעלי החוצה? כשאומרים „קין"... ידים בטלות! בנינך אאחר לצאת על המשמר!

קין עמד באותה שעה בקרן־זוית על ברכיו וחטט ונקר בגל של לבנים, מלבושים וסתם סמרטוטים, שהתגבבו שם. הוא הזדקף והתפרץ בצחוק נמוך, מתנועע, יוצא מן החזה:

— הָא־חא־הא!... ווא־או־אי־!...—ילל פתאם כילל־השחל—הא, שועל קטן, ובכן היה זה נעלך? ואללה, שכך חשבתי! אמרתי להודיעך — ושכחתי לגמרי. היכן מצאת אותו — לא תחת החלון? התרנגלות הנאלחות אשמות בדבר—לישון אינן מניחות, תצלינה חיות על גחלים בוערות!... והשלכתי בהן... כמדומה, שגם זגוגית שברתי אגב השלכה... הא־חא־חא...

— חריצותך עוברת כל גבול.

— ראה, שחלון, איזו בלוי־סחבות מצאתי... הַצַּת גפרור...

הלהבה הקטנה של הגפרור האירה חדר רחב ומרובע עם כתלים מעושנים ומאובקים, שבזויותיהם היו תלוים קורי־עכביש עבים, כמעט שחורים. אצל כותל אחד עמדה מטת־ברזל, אצל השני היתה פרושה מחצלת־קנים. על הרצפה, בחלקיו השונים של החדר, היו מוטלים חלקים שונים מ„תלבשת גברים"—זוג מכנסים, מעיל, אזור־עור, וגם אלונטית, שמסקירה ראשונה אפשר היה לחשבה לסמרטוט, שמשפשפין בו את הרצפה.

זה היה מעון־השומרים. כאן גרו ארבעה שומרים, ואולם רק שנים מהם—וולוולה־שַחַל ואלתר ישיק הבו־קוביני—היו בעלי מקומות־שינה קבועים; השנים הנותרים

במשך השנים האחרות, שהוא נושאהו. לא, לפי שעה אין צורך ברובה. יתחילו הימים הבלתי שקטים ביותר— אז יקחהו אותו. עתה אין סכנות נשקפות... והוא, וולוולה, בשנה האחרונה הן מרגיש מעין רפיון בגופו... השמירה אוכלת את הבריאות... ומלבדה—הקדחת!... ומשא נוסף הרי הוא משא... מרגישים בו...

נפתחה הדלת.

— מי כאן? שחלון—אתה?—שאל הבא בקול עב ונוהם.

— אוהו...—השמיע וולוולה נהימה קצרה.

הוא חפש את כובעו, שהתגולל תמיד אצלו על המהצלת או אצל שיק על המטה, ועכשיו—כמו להכעיס —אבד ואיננו. כאילו נפל במים! וולוולה התאנף בכובע ולא רצה לדבר. מלבד זאת, בכלל, לא היה בעצם טבעו מן הדברנים.

— שמע, שחלון, איני יכול ללכת אל השמירה בלי פוזמקאות... הסנדלים הנאלחים מגרדים את עקבותי העדינות... תן לי זוג פוזמקאות!

— מה? אני אתן לך פוזמקאות?!

— מובן, אתה לי, ולא להפך... שאני לך אֶתְנה— חשבה רק הזקנה... ואתה—טפש ארוך, ממצרים ועד הנה... הבינות?

— ברח על נפשך!... אין לי פוזמקאות... מלבד אלה אשר ברגלי.

— יפה! יפה! ובכן יש לך שנים, ולי אף לא אחד... והצדק היכן?

— קבול עלי לפני הרבנית... לך... שומע אתה?

א.

בבית כבר היה חושך גמור. גם בחוץ הלך הרילה הלוך וגבור. הגיעה השעה לצאת.

וולוולה־שהל התלבש במתינות. נעילת הנעלים וקשירת הפוזמקאות נגמרו סוף־סוף. אבל בכלל עלתה לו העבודה הזאת לא כל־כך בנקל, כפי שאפשר לחשוב לכאורה. נעל אחד היה עליו לחפש אולי כרבע שעה, ורק ברב־עמל מצאהו בחוץ, מאחורי הבית. ודאי, מלאכתו של קין היא, תאכלהו אש אוכלה! טוב, שהענין הזה, לכל הפחות, נגמר בעוד היה מעט אור־יום. את כל השאר נאלץ לעשות בחושך. על משקוף החלון אמנם עמדה עששית פחים קטנה, אבל נפט לא היה בה וזכוכיתה שבורה. וולוולה הדק על גבו את החגורה עם החצים, העביר יד על ראשי־הנחשת שלהם, בכדי להוָכח אם כלם במקומם, ושם על צוארו את פתיל האקדוח—„הגַנָן" שלו. הוא הוציא את האקדוח הטעון מתיק־העור, פתחו, שפך מתוכו את הכדורים, ושוב החזירם למקומם. הכדורים התחלקו בקלות ובאופן חפשי בנקבי „התוף" המשוחים בשמן. אחר זה לבש את המעיל, משש את החליל בכים. פגיונו אף הוא כבר נתלה בחגורה. הכל, איפוא. היקה גם את הרובה? הרובה רובה טוב, נכון, קולע אל המטרה ולא יחטיא, אבל מישטה ישנה וכבֵד. רובה זה כבר שם מועקה לא קטנה בשכמו

. ראובני

על יד הקיר

(ספור)

הוצאת „אחדות" ירושלם

רַק פְּנַאי! אָנוּ חָשִׁים בַּסַּעַר בָּא לְאַט,
אֲנַחְנוּ הָעָם!
בַּנֶּצַח רַק תְּנוּ לָנוּ יָד!
הֵן אֵין אָנוּ חַסֵרִים דָּבָר, מִלְּבַד
כָּל מַה שֶּׁיָּדֵנוּ מְכִינָה לַכֹּל
וְהָיִינוּ גַם אָנוּ כְּצִפּוֹר בְּלִי עֹל—
רַק פְּנַאי מְעַט!

יעקב פיכמן

אִישׁ־הָעֲבוֹדָה.

(משירי ריכרד דיטל)

נַּם מִטָּה יֵשׁ לָנוּ, נַּם בֵּן לָנוּ רַךְ,
אִשְׁתִּי!
יֵשׁ לָנוּ עֲבוֹדָה, נַּם לִי נַּם לָךְ,
אַף שֶׁמֶשׁ יֵשׁ לָנוּ וְרוּחַ בְּלִי דַי;—
וַחֲסֵרִים אֲנַחְנוּ רַק מְעַט כָּל־כַּךְ
וְהָיִינוּ בְּנֵי־חוֹרִין כְּצִפּוֹר אֲנִי:
רַק פְּנַאי.

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת כִּי נַעֲבֹר בַּנַּיְא,
בְּנִי!
וְעַל פְּנֵי גִבְעוֹלֵי הַקָּמָה בְּלִי עַל
מַבְהִיקוֹת בַּחַמָּה סְנוּנִיּוֹת־הַכְּחֹל,—
לֹא בִגְדֵי צִבְעוֹנִים אָנוּ חֲסֵרִים אֲנִי
וְהָיִינוּ כֹה יָפִים כָּעוֹף הַחַי:
רַק פְּנַאי.

* * *

נַעֲרָה טוֹבָה, תַּמָּה, שְׁקֵטָה,
לָמָּה נַפְשִׁי כֹּה רְטֻטָּה,
עֵת אֶל בֵּיתִי בְּדֶרֶךְ שַׁבְתִּי?
רְזִי לִי, רְזִי לִי.

מַה הַנַּחְשׁוֹל הִכָּה עַל לְבָבִי?
בְּשׂוֹרַת אֹשֶׁר, זְהַב־כּוֹכָבִי?
חֲלוֹם לֹא יָבֹא לְעוֹלָמִים?
מְאוּם לֹא אֵדַע. נֶעֱלָמִים
פַּעֲמֵי אֹשֶׁר.

* * *

אָנָּא נַעֲרָה תַּמָּה רַכָּה,
רוּחֵךְ בָּרָה, נַפְשֵׁךְ זַכָּה,
אוּלַי תֵּדְעִי פִּתְרוֹן חֲלוֹמִי, —
לָךְ אֲפַלֵּל עַד בֹּא־יוֹמִי.

יהואש

* * *

תַּם הַגֶּשֶׁם, הָרָקִיעַ
חִישׁ הִתְקַשֵּׁט וּבִרְמִי:
לָבַשׁ שִׂמְלַת חַגּוֹ—תְּכֵלֶת,
עָרָה כַּסְפּוֹ—כָּל עֶדְיִי.

עַל חָזֵהוּ אֲגַן־הַסַּהַר
נוֹצֵץ כְּעֵין כַּפְתּוֹר פָּז,
וְכַסַּלְסָלוֹת צְחוֹרוֹת, דַּקּוֹת
לְרֹאשׁוֹ עָבִים צְחוֹרִים שָׁת.

טָבוּל, טָהוֹר, סְרוּק־מַחְלָפוֹת
בְּצִלּוֹ יֶרֶק הַיַּעַר נָם,
וּבְבָרָק הַשֹּׁהַם תַּזְהִיר
טִפַּת גֶּשֶׁם פֹּה וָשָׁם.

שַׁךְ הָרוּחַ, הַצִּפֳּרִים
יְגֵעוֹת־סַעַר נָמוֹת דֹּם.
רַק הַצְּלָצַל בָּאֲפֵלָה
שִׁירַת־קַיִץ יַהֲלוֹם.

תרגם ב.

שִׁיר שֶׁל מַזְקִין.

תְּלוֹשׁ שַׂעֲרָה וְשַׂעֲרָה מֵרָאשֵׁי הָעֲיִת,
כִּי לְבָנָה, בֶּן זְקוּנַי, וּתְלוֹשׁ!
כְּבָר שַׁבְתִּי מֵאֵשׁ וּמִקְּרָבָה הַחַיִּים
וְדוֹרֵשׁ מַרְגֹּעַ הָרֹאשׁ.

סְרוֹק זְקָנִי הַמְגֻדָּל בְּחִבָּה וּבְנַחַת,
זְקוֹף אֶצְבַּע וְאֶצְבַּע וּסְרוֹק!
מְאַת מוֹנִים סַבֹּתִי אֶת מַעְגַּל הַחַיִּים
וְנִשְׁלַם, בֶּן זְקוּנַי, הַחוֹק.

עֲצָם נָא אֶת עֵינַי הַיְגֵעוֹת וְשָׁקֵן,
שִׂים פִּיךָ עַל עֵינַי וַעֲצוֹם!—
עוֹד זִכְרוֹן עֲלוּמַי נוֹשְׂאֵנִי כִסִירָה
וְיוֹרֵד עִמָּדִי לַתְּהוֹם...

צִין בְּעַיִן דֹּם נִסְתַּכֵּל,
תַּחֲלוּם יַד בְּיָד
עַד הַלַּיְלָה יִכְבּוֹשׁ הַכֹּל
וְסַהַר צָעִיר שָׁט!

* * *

לִי יֵשׁ יַלְדָּה, יוֹנָה קְטַנָּה
כֻּלָּהּ מְסוּרָה לִי,
וְיֵשׁ מַה מוֹשְׁכָה מְאֹד הַגַּנָּה
בַּעֲרִיב יוֹם וּדְמִי.

תָּעוּף שָׁמָּה, יְדִידָהּ—כָּנָף,
כְּחוֹל־עֵינֶיהָ—יָם;
שְׂחוֹק־פִּיו רוֹתֵת עַל כָּל עָנָף
וְכָל עֵשֶׂב נָם.

רֶגַע תִּרְעַשׁ בֵּין הַסְּבָכִים
וְלִבָּהּ יִפְחַד מָה:
וְהָרֵי־מַעֲרָב כְּבָר נִרְעָכִים
וְדוֹדָהּ עוֹד לֹא בָא!

בָּאתִי, בָּאתִי וְלִבִּי רוֹעֵד,
חֶרֶשׁ הוֹמֶה לָּךְ,
וְכִתְמוֹל עוֹד לָנוּ מוֹעֵד
וְהִנֵּה—שׁוּבָךְ.

* * *

...יוֹדְעִים עֵצִים שְׁחוֹרִים לְיַד הַדֶּרֶךְ
לְאָן הַדֶּרֶךְ מוֹבִיל בּוֹדֵד־נָד.
אַךְ מַה שֶּׁמַּכְאִיב בְּסִתְרֵי לֵב אֲפֵלִים—
יֵדַע אַךְ הַלֵּבָב, שָׁם בַּלָּט...

לְבַב הַבּוֹדֵד הוּא כְּלֵב חַלָּמִישׁ,
כְּאֵב הַהִתְמוּת נִקְפָּא בּוֹ לָעַד.
בַּעֲרוֹב הַיּוֹם, אַךְ יֵדְעוּ עֵצִים שְׁחוֹחִים:
שָׁלַח בּוֹדֵד אֶל חַלָּמִישׁ יָד...

* * *

רַד הַיּוֹם אַט אַט... הָעוֹלָם חָוַר,
שִׁירָה נוּגָה עָלְתָה בְּדַרְכֵּנוּ,
רִפְרֵף צֵל הַפְּרִידָה כְּבָר בֵּינֵינוּ,
וּמֵאָחוֹר: יָם הַנְּעוּרִים עָבַר...

יֵלֵל תַּנִּין מֵיתָם בֵּין הַכֵּפִים,
לֹא יָדַע אַף הַמִּדְבָּר סוֹד הַיְלָלָה...
בֵּין קִרְעֵי לְבָבוֹת בָּכְתָה הָאַהֲבָה,
לֹא יָדַעְנוּ מַה לַּלְּבָבוֹת עָלָה...

* * *

...אַף עַרְעָר מִתְעַטֵּף בְּרַחֲמִים
לְפִצְעֵי הַמַּעֲרָב הַמְלֻבָּן...
רַק אַתְּ עוֹד לִי זָרָה וְגֵאָה,
וּלְבָבֵךְ מַה קַּר וּמְאֻבָּן...

צִיץ מְאָדָם הוֹקַעְתִּי עַל חָזֵךְ
הוּא נֶשַׁר—וְאַתְּ הוֹרַדְתְּ אֶת רוֹכוֹ;
וְאַתְּ צוֹחֲקָה... וְלֹא תֵּדְעִי, כִּי רַגְלֵךְ
עַל לִבִּי גַם נָחָה, וּבְתוֹכוֹ...

* * *

לִי יָמִים שְׁבֵעֵי־זֹהַר, טְלוּלֵי־יָגוֹן,
כְּעַגְנֵי־בֵין־עַרְבַּיִם זְהוּבִים־כֵּהִים,
אַבִּיטָה לַעֲנָנִים: לְאַט מִתְרַחֲקִים,
וּלְאֵיזֶה נֵצַח גָּנוּז הֵמָּה נָעִים...

וּבְעוֹד הַיָּמִים סְפוּגֵי־פָז, וּמְיֻגָּעִים—
לְבוֹא שְׁעַת הָעֶרֶב אַךְ אֲצַפֶּה,
וּבְבֹאָהּ—אֲנִי מַרְכִּין רֹאשִׁי אַרְצָה,
וְעֵינַי כֹּה דוֹמְעוֹת...

וְאֵי־מִזֶּה רוּחַ בָּא לוֹחֵשׁ בָּאֹזֶן:
עֲרִירִי וּמְסֹעָר אָנֹכִי בִּדְרָכַי...

סַבְתָּתִי הַשְּׁחוּחָה קוֹבֶלֶת בְּפָנַי:
"אֵין נֵצַח, חֲבִיבִי, הַסּוֹף לְכָל יוֹפִי:
כֹּה יָפָה הָיִיתִי, כֹּה שְׂמֵחָה בִּנְעוּרַי,
וְעַתָּה, שׁוּר נֶכְדִּי, מַה עָלָה בְּסוֹפִי..."

III

סְפִינָה כִּי תְנֻפַּץ בְּאֶמְצַע הַיָּם,
וְאִם סוֹפָהּ לִצְנֹחַ בַּצּוּלָה, בִּרְתֵת,
עוֹד זוֹ מִתְגּוֹשֶׁשֶׁת וְשׁוֹחָה בַּדְּמִי,
וְעִמָּהּ סוֹד־טְבִיעָה הִיא תִשָּׂא בַּלָּט...

כִּסְפִינָה שֶׁנֻּפְּצָה בַּחַיִּים אָנִי:
וְאִם סוֹפִי לִצְנֹחַ בְּאַבְקַת הַשְּׁבִיל,
עוֹד חֶרֶשׁ אֲשָׁרֵךְ נְתִיבִי כַּיּוֹם—
וְעִמִּי סוֹד־אָבְדָן כַּיּוֹם וּבַלֵּיל...

בַּנְּתִיבוֹת.

I

אֵין תְּפִלָּה לְלִבִּי, אֵין אֵל לִי בַּשְּׁבִיל,
אֵין מִכְתַּב־אֲהָבִים־יְדִידוּת בַּתִּיק—
בָּא סַעַר וְהֶחֱרִיב, וְרָמַס אֶת כֹּל,
וּכְהִנָּדֵף הַסַּעַר, יָצָאתִי כֹּה רֵיק...

וַעֲבָרַי הַמּוּפָז—הוּא קָפָא זֶה כְּבָר;
וְאָחוֹר כִּי אַבִּיט, מַה מֻּתָּר הוּא שָׁם:
כְּעֵין אִי הַדִּמְדּוּמִים עִם שְׁקִיעַת הַיּוֹם,
הַנִּשְׁקָף כֹּה רָחוֹק, כֹּה קְרִירֵי מַיִם...

II

כָּל חַמָּה שֶׁתִּשְׁקַע, לִי תִרְמֹז מִיָּמָה:
הוֹי אָחִי, שׁוּר אָחִי, אָנֹכִי שׁוֹקַעַת;
תְּקוֹנֵן הַבְּרֵכָה בְּנוּדִי עַל חֶפָּה:
לַמֶּרְחָק, שׁוּר אָחִי, אָנֹכִי טוֹבַעַת...

הִנֵּה בְּשַׁלֶּכֶת מְרַטֵּט בְּעָבְרִי:
רְאֵה מַה שֶּׁנִּשְׁאַר מִצִּיצַי, מִפְּרָחַי,

II

הָרוּחַ זָר, לְלַפְּתוֹ לֹא תוּכָלָה.
הָאֶבֶן מֵתָה, זוֹעֲפָה וְקָרָה,
אַךְ שָׁוְא תַּנְחוּמַי אֵל מֵהֶם תִּשְׁאָלָה,
גַּם בִּנְאוֹת שׁוֹשַׁנִּים תְּשַׁכֵּל נַפְשְׁךָ הַמָּרָה.

עוֹד מְעַט וְתִרְאִי, מַחֲשַׁךְ הַמָּט, נֶעֱצָבוֹת
חוֹרוֹת כֹּה וּשְׁקוּעוֹת בְּהִרְהוּרֵי גְוִיעָה.
וְהוֹסַפְתָּ לָלֶכֶת. וּפִגְעוּךָ חֲרָבוֹת
בְּמַאֲפֵל הָרְחוֹבוֹת, בִּמְלֹא חֲלַל הַבְּרִיאָה.

פֹּה וְשָׁמָּה תִּרְאֶה מִן הַבָּתִּים לְךָ נִבָּטִים.
וּבְגִשְׁתְּךָ יִסָּגְרוּ הַחַלּוֹנוֹת בְּבֶהָלָה,
הַבָּתִּים יִפֹּלוּ, וּבְקִרְבְּךָ חַלְחָלָה.

מֵאֵין אַהֲבָה וֵאלֹהִים! דַּרְכְּךָ זְרוּעָה פְּחָדִים.
רוּחַ קַר בָּרְחוֹבוֹת יִסְאָן. וְנַפְשְׁךָ?—
כָּל הַהֲוָיָה אֲבֵלָה מִסְּבִיבֶךָ.

תרגם א. סולודר.

ניקולַוס לֶינוי

בְּ ד ִ י ד וּ ת.

I

הֲרָאִיתָ נַפְשְׁךָ עֲזוּבָה וּבוֹדֵדָה
מֵאֵין אַהֲבָה וֵאלֹהִים בְּלֵב עֲרָבָה,
הַמַּדְוִים הֶעָרִים יְבַזּוּהָ, וַחֲרֵדָה
תַּעֲטֹף גַּאוּת דָּמִי, כְּאֵב וַחֲרוֹן־לֶהָבָה?

הֲכָלְתָה לְעֵינֶיךָ תִּקְוַת גִּיל וְאוֹרָה
כְּמוֹת עַל צַיָּד בִּמְרוֹם סִתְרֵי הָרִים
יִלְלַת כֶּלֶב אוֹבֵד בִּתְהוֹם שְׁחוֹרָה,
כִּנְדוֹד הַצִּפּוֹר מִשּׁוֹאַת רוּחוֹת קָרִים?

אִם נִדַּחְתָּ פַּעַם לַעֲרָבַת־שְׁמָמָה
וִידַעְתָּ, אָחִי, מְצוּקוֹת אִישׁ, אַף תָּבֶן
רוּחוֹ, כִּי יִצְנַח לַחֲבֹק אָבֶן.

כִּי יִפְחַד בִּבְדִידוּת נַפְשׁוֹ הַנֶּעֱמָה
וְאָסַף שְׁאֵרִית אוֹנוֹ וְקָפַץ מֵרֹאשׁ סְלָעִים
וְיָדָיו פְּרוּשׂוֹת לָרוּחוֹת הַנִּשָּׂאִים.

III

נִגְלָה כְבוֹד אֲדֹנָי.
בְּשַׁחַק קָרֻעַ עָבִים אֲפְלוּלִים
נָחוּ קִיפּוּלִים קִפּוּלִים,
בֵּינֵיהֶם פֶּרֶץ נַחַל זָהָב צַח.
וְעָנָן יַעֲבֹר עַל הַפֶּרֶץ—וְשַׁף
כְּנֹגַהּ לָבָן בְּעַד הֶהָרִים הַמּוּצָקִים.
הָיְתָה נְשָׁמָה אַחֶרֶת לַבְּרִיאָה.
הוּצְתוּ כַּלֶּהָבָה הַדְּשָׁאִים הַמַּזְהִיבִים.
הָאִילָנוֹת הַפּוֹרְחִים הִרְעִיפוּ רְבִיבִים
שֶׁל בְּרָכָה, הַפְּלָגִים נִצְנְצוּ כַּבְּרָקִים,
הַלְּבָבוֹת נִפְתְּחוּ, יָחֵלּוּ בְדוּמִיָּה,
אַף שִׁיר הַצִּפּוֹר—חָדָשׁ הוּא וְכִירִית פְּלִיאָה
נִגְלָה כְבוֹד אֲדֹנָי.

ii

רוֹכֵב עַל סוּסִי בִּשְׁדֵמָה וָגַיְא
אָעֳרֶה אַהֲבָתִי לְאַרְצִי.
עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה עוֹרְבִים שְׁחוֹרִים שָׁטִים,
רוֹדְפִים זֶה אֶת זֶה בְּמַעְגָּל וּבַאֲלַכְסוֹן,
וּכְמוֹ סוֹד רַע יַאַרְגוּן.
כָּעוֹרְבִים הַשְּׁחוֹרִים צָרְחוּ בִלְבָבִי
זִכְרוֹנוֹת יַלְדוּתִי:

„שֶׁמֶשׁ, שֶׁמֶשׁ, לָמָּה עֲזַבְתִּנִי?
וְאַתְּ יַלְדוּתִי, דִּמְעַת עֵינִי עַל עֶלְבּוֹנֵךְ.
כְּלוּאָה וְאִלֶּמֶת, כְּגַרְגִּיר חָצָץ בָּאֲדָמָה,
שָׁכְנָה נַפְשִׁי קִרְבִּי כָּל הַיָּמִים".

דוֹהֵר עַל סוּסִי אֶטְרוֹף מֶרְחַקִּים מֶרְחַקִּים.
כִּי הִתְנַעֲרָה נַפְשִׁי כְּרֹב עִם שׁוֹט אוֹרוֹת הָאָבִיב,
הוֹמָה אַהֲבָתִי לְאַרְצִי:

„כִּפְנֵי אִמִּי בְּחָבְשָׁה מִטְפַּחַת הַמֶּשִׁי לְרֹאשָׁהּ
לְדִמְי אוֹר הַנֵּרוֹת בְּלֵיל שַׁבַּת קֹדֶשׁ—
אוֹרוֹ וְיָפְיוֹ פָּנָיִךְ.
כְּנִכְאֵי לֵב אָבִי הַמְפַרְפְּרִים בִּתְפִלָּתוֹ
מִתְפַּתְּלִים נַבְנוּנֵי הָרָיִךְ.
אֶת אִמִּי וַאֲחוֹתִי וְלֵב אָבִי הֶחָרֵד—
אַתְּ נַפְשִׁי, שִׁירָתִי".

א. סולודר

בַּגָּלִיל.

I.

אֲפָפוּנִי זָהֳרֵי־יוֹם וְגַבְהוּת הָרִים
וְהֶמְיַת פְּלָגִים כִּמְיֻתָּרִים.

בַּמּוֹרָד סִבְכֵי עֵץ עַל־צִלָּם שׁוֹרִים,
זוֹרְחִים בְּדוּמִיָּה כְּכוֹכָבִים שְׁחוֹרִים.

כְּגַלִּים מֵרָחוֹק סְלָעִים שָׁבִים נָעִים:
כְּבָשִׂים לְבָנִים כְּמוֹהֶם רוֹעִים שָׁם בַּדְּשָׁאִים.

וּמְצַלְצְלִים הַפְּלָגִים, חֲמוּמֵי גִיל וְאוֹרָה,
מְמַלְמְלִים וּמְגַלִּים כָּל נַפְשָׁם הַטְּהוֹרָה.

יוֹם וָלֵיל לְדַרְכָּם הֵמָּה זוֹרְמִים, רָנִים.
דִּגַת־פָּז לָמוֹ, יִפְעַת גְּוָנִים וְשִׁבְרֵי גְוָנִים.

וְצִפּוֹר מֵרוֹם הָאֲוִיר, בִּרְאִי הַגַּל נִשְׁקָפָה,
נוֹפְלָה פֶּתַע, נוֹשְׁקָה לוֹ וְנוֹגְעָה בוֹ בִּכְנָפָהּ.

וְרַעַם אֶשֶׁד נִגָּר, שִׁקְשׁוּק הָרֵיחַיִם,
וּלְטָאָה הֲלוּמַת־שָׁאוֹן נָסָה לְבֵין הַסְּלָעִים.

וְרִגְבֵי שָׂדֶה שְׁחוֹרִים, מְלֵאֵי אוֹר וָלֵחַ,
בָּם תּוֹלָע מִתְכַּנֵּס בְּתוֹךְ עַצְמוֹ, מִתְמַתֵּחַ—

שִׁירִים

תכן הענינים:

י. פיכמן

הוצאת
„אחדות"
ירושלים

קובץ ספרותי

פרס
לחור
"האחרו

קובץ ספרותי